

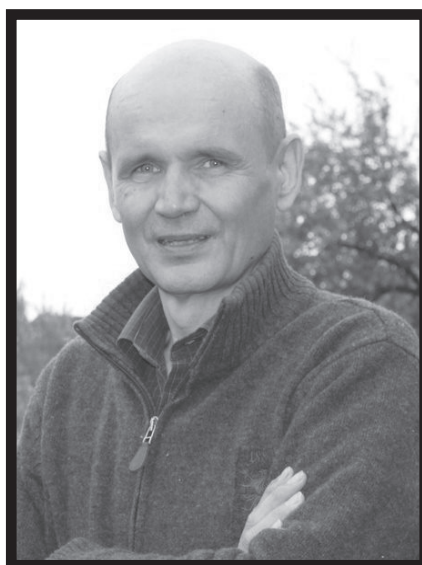
Alexandru Mușina (1954-2013)

De ce-ți pare rău?
Ai fost tânăr, ai fost frumos,
Te-au iubit femei strălucitoare.

Nepăsător ai fost. Și fericit.
Clipele de-atunci
Nimeni nu ți le poate lua.

Bucură-te. Ai fost prințul clipelor de-atunci.
Asta face
Mai mult decât un regat, o împărăție,
Decât o repede trecătoare galaxie.

Alexandru Mușina

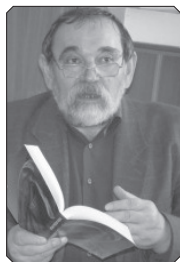

Alexandru Mușina a fost, printre optzeciști, un sa-lahor inegalabil pe tărâm literar. Măcinat, încă din tinerețe, de o boală fără leac, s-a stins din viață la jumătatea lui iunie 2013, în pragul vârstei de 59 de ani. A strălucit ca poet, odată cu debutul în volumul colectiv „Cinci” (1982), dar și ca important teoretician al poeziei. Ș-a asumat riscul enorm de-a întocmi „Antologia poeziei generației `80” (1993), care i-a adus pizmuiri, niciodată epuizate, din partea unora dintre cei omiși. Am convingerea că acel risc și acea cutezanță ar fi trebuit să și le asume un critic. Dar, Alexandru Mușina a fost și un rarism descoperitor de talente și un susținător al acestora până dincolo de limitele afirmării, iar această calitate a sa a atras-o pe alta: cea de constructor de reviste și editor. Epistolarul de la Olănești e o sumă de judecăți aspre asupra literaturii române, dintre care multe ni se par și juste. Anul 2013, care din păcate a fost și ultimul pentru el, începuse să-i aducă chiar o faimă de romancier.

Însușirea lui de camarad, uneori cam incomod, ni l-a apropiat într-o oarecare măsură. Prin 1992, vara, a

venit cu câțiva dintre studenții săi brașoveni, filologi, în cercetări folclorice la Surduc. I-am însoțit prin satele comunei, răspândite pe mai multe văi, de unde au mai putut aduna reminiscențe dintr-o viață spirituală apusă. Au fost atunci trei săptămâni de conviețuire cu el și cu ucenicii săi care s-au sedimentat în memoria mea cu tăria unui eveniment. Cu tristețea că vorbim despre el la trecut, ne amintim un portret pe care i l-a schițat Mircea Zăciu în „Jurnal”: „Mușina are tocmai această înfățișare ironică de «tânăr liniștit», de fapt, răzvrătit în intimitatea lui. Numai că răzvrătirea lui e tipic ardelenească, adică ascunsă și mocnită, surdă și nespectaculoasă. Durabilă însă, probabil că și profundă. Figură fină, rasată, de țăran aristocrat din Țara Făgărașului, din aceeași spiță cu Codru-Drăgușanu și cu Paler. Familia e foarte veche, din Șinca Nouă, sub munte, țărani care au părăsit vatra străveche, refuzând să treacă la catolicism. O anumită dârzenie mascată sub aspect subțiat în fizionomia delicată.”

Viorel MUREȘAN

Aurel Pantea

Poeme pentru
„Caiete Silvane”

Am vorbit, Doamne, și am scris, până m-am înnegrit
cu totul, am crescut, Doamne, în vorbele mele, iar vorbele
mele au crescut în mine și mi-au pus trupul în hău,
stau în trupul meu ca într-un abis, fiecare cuvânt îl adâncește,
că văd mișcând timpul și moartea, mâinile mele sînt întunecate,
Doamne, de vorbărie, îmi port trupul ca și cum propria-mi groapă
aș purta-o, în el, limbajul se întâlnește cu sine și înnebunește

Ion Pop

Senzație

Dangăt de clopot, îndepărtat,
ce se destramă-n amiază
Și simt cum, încet-încet,
marea mă desființează,
cum mă șterge de pe albastrul ei
o răcoroasă mână.
Încet-încet,
o să-mi dispară și numele
ca o inscripție rău săpată –
în aerul umed, sărat,
mai tresare o singură dată.

Mă simt ca și cum m-aș mai afla
doar pentru foarte puțină vreme,
în mintea cuiva
care, nu știu de ce,
începe să mă uite.

2 noiembrie 2010

Colecția de călimări

Poezie premiată

Viorel MUREȘAN

Anul acesta, două dintre premiile Uniunii Scriitorilor s-au îndreptat către autori apropiați revistei noastre. Ei ne-au vizitat, s-au aflat față-n față cu cititorii noștri, au oferit poeme paginilor sălăjene. Astfel, Premiul Național i-a fost înmănat D-lui Profesor Ion Pop. Domnia sa a făcut un periplu, în 2012, citind din volumul „În fața mării” în orașele Zalău și Cehu Silvaniei. ARIEL (Asociația Revistelor, Imprimeriilor și Editurilor Literare) i-a acordat Premiul pentru Cartea anului Domnului Aurel Pantea, pentru volumul „Nimicitorul”. Oferim mai jos comentarii fragmentare la aceste cărți, pe care autorul le va relua în formă extinsă într-un volum de critică literară.

Călătoriile pelerinilor uscați

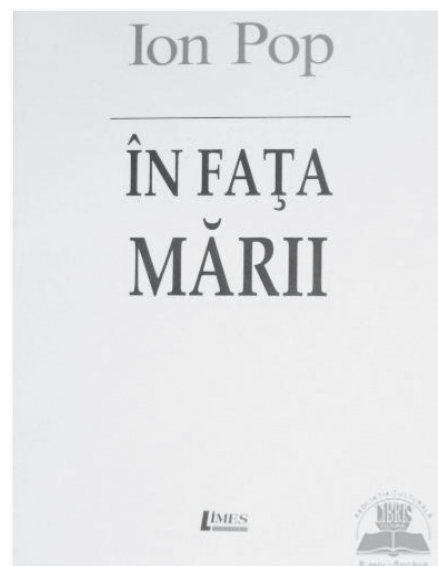
(Ion Pop)

Odată cu cel mai recent volum de versuri, **În fața mării**, Ed. Limes, Cluj-Napoca, 2011, în poezia lui Ion Pop se statornicește un fel de fermitate a rostirii, o frazare lirică din care, la urechea cititorului răzlesc ecouri oraculoase. Parcă

se întâmplă ceva în mecanismul intern, acolo unde începe țesătura de cuvinte să devină obiect poetic. Parcă dinspre un cronotop căruia de mult i se dau târcoale, ne povestește acum cineva care i-a devenit stăpân. O poezie crepusculară și, concomitent, a luminii revărsate, dar și o poezie de captare a realului, încărcată de prozaicitate autobiografică și de colocvialitate cotidiană. Un detaliu ce n-ar trebui să ne scape îl reprezintă notarea datei scrierii fiecărui poem, ceea ce e, dacă ne amintim bine, un îndemn formulat de Goethe, pentru a avea un soi de jurnal al stărilor sufletești ale poetului. Cartea se compune din două părți, tematic, total diferite, însă convergente stilistic. Prima fasciculă, purtând titlul **Pietre sub pietre**, cuprinde șase poeme religioase, scrise în aprilie 2011, în luna Paștilor, iar din această cauză le vom numi „poemele de primăvară”, printr-o evazivă antiteză cu cele scrise între 14 octombrie și 12 noiembrie 2010, din secțiunea secundă a cărții, cărora le putem spune „poemele toamnei”.

Spre deosebire de alți poeți ispițiți de religios, la care textul ia cel mai adesea forma rugăciunii, la Ion Pop smerenia acompaniază meditațiile intense de care este cuprins pelerinul ce pășește prin locurile sfinte. Întreg ciclul radiază pietate față de persoana Mântuitorului și, desigur, față de câteva toposuri biblice. Asumarea actului diegetic la persoana întâi, în **Via Dolorosa**, acordă poetului posibilitatea de a retrăi, precum într-o derulare cinematografică, patimile lui Iisus, cu emoția și intensitatea unui eu poe-

tizant dăruit cu dramatică vocație: „Acum,/pe ziduri mai noi stă scris/ că opririle mele au fost chiar paisprezece, - / pe-o piatră văd chiar năframa/ (o, Doamne, de marmură!) cu care o Veronică/ mi-a șters fața însângerată./ Apoi, se mai știe cu exactitate/ locul unde am fost biciuit, terasa/ în văzduh, de pe care unul, Pilat,/ ar fi rostit «Iată Omul!», foarte/ îngândurat și scârbit, lăsându-mă pradă mulțimii bete./” (pp. 7-8). Acest prim poem al cărții e și o mare pagină despre teofanie și despre acea zonă a ființei în care moartea și divinul stau față în față: „Dar nu-i ușoară, Doamne, nici ora asta/ văd doar inscripții, viața mea/ e de-acum spusă și scrisă. Mi-e frică/ să mă abat pe vreo uliță lăaturalnică,/ aș putea urla ca o sălbăticiune, - ar fi degeaba,/ în zadar aș geme, nu m-ar auzi nimeni,/ nici măcar un câine n-ar găsi timp să adulmece/ urma mea de sânge./ Și mi-e teamă foarte că nimeni/ nu va băga în seamă/ unde și când voi muri/călcând pe moarte cu moartea mea” (p. 8). În **Ghetsimani** (p. 9) se zbate o înaripare de imn ridi-

cat livezii sacre de măslini, care a vegheat pașii lui Iisus și i-a perpetuat memoria prin milenii. Strofa din final preia întreaga încărcătură simbolică a arborelui, atât de prezent, de la Homer la Cartea Facerii, de la tragicii greci la Psalmi, și reface într-un fel legătura cu un imaginar poetic conturat în precedentele cărți ale autorului, în care eternitatea și efemerul locuiesc aceeași ființă, în devălmășie: „Iar acum tac, poate erau prea tineri/ atunci, ca să priceapă tot ce-a fost,/ și-s prea bătrâni acum să țină minte./ Nu spun nimic, - sub ochi au trunchiuri, scorburi./ Pe-o scoarță văd cum urcă o furnică/ și-mi pare că prin frunzele rărite/ aud un zumzet vechi de-albine noi” Poemul **Vântul** instituie, pentru întregul volum memoria și uitarea drept complementare și recurente. Tot aici cunoaștem ipostazierea poetului ca „pelerin uscat”, adică ființa care s-a pregătit îndelung pentru luminarea și revelația divină.

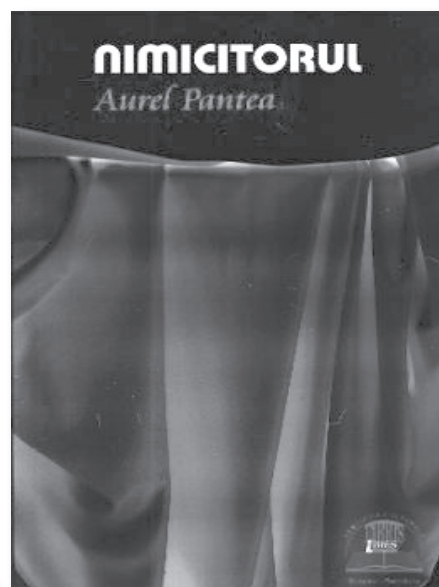
Piatra poate simboliza în egală măsură, aici, memoria și moartea. Ea va suferi, la Ion Pop, metamorfozări geometrice, care, la rândul-le, sunt resemantizate într-o direcție înrudită cu tanaticul și cu divinul: „Pe piatra asta – aud - / a fost întins și biciuit El,/ aici a gemut, aici i-au sângerat rănile,/ pe piatra asta care-i doar piatră.// ...// Ca să fie crezută, suferința / trebuia să devină dreptunghiulară (**Pe piatra asta**, p. 12). Tot o resemantizare mitică, de data aceasta a unei fapturne necuvântătoare, un câine, e și **Rana**, un poem al memoriei recuperate/ recuperatoare. **Zidul**, care încheie „poemele de primăvară” din cartea lui Ion Pop, e o broderie lirică având în medalion vestitul Zid al Plângerii. Timpul, memoria, tragedia exilului sunt numai câteva dintre motivele literare care eliberează pe poet de un angajament mistic, pe cât de seducător, pe atât de plin de capcane: „Bărbații aceștia cu bărbi, cu mustăți,/ sub mari, umbroase pălării negre,/ în negru îmbrăcați, în fața zidului,/ a ceea ce a mai rămas, de două mii de ani,/

din piatra de pe piatră./ Cu aceeași carte în mâini, cu capete în balans/ ca de precise pendule/ făcându-și, ore și ore,/ drum printre murmure. Cu frunți/ aplecându-se, revenind,/ din nou și din nou aplecându-se/ ca și cum s-ar izbi mereu de ceva./ O, și te-ai aștepta să vezi/ cum le cad la picioare,/ negre, mari picături de sânge” (p. 15).

**„Nimic nu îngrozește
mai tare ca un cutremur
în limbaj”
(Aurel Pantea)**

Lectura **Nimicitorului** lui Aurel Pantea, Editura Limes, Florești-Cluj, 2012, trebuie făcută pornind de la ideea preconcepută că avem în față o carte ermetică, așa cum și **Divina Comedie** reclamă, cu fiecare al ei vers, descifrarea unui limbaj simbolic. Autorul însuși, avem convingerea, a citit literatură prin grila poeziei medievale, nelăsând să-i scape aproape nimic din încrețiturile semantice ale textelor. Limbajul poemelor de aici se cuvine descifrat în sensurile lui **alegoric** și **anagogic**. Baza morală a cărții este, neîndoios, biblică, iar labirintul de imagini aspiră spre forma fabulei cu personaj misterios și simbolic. În altă ordine, în fiecare piesă în parte pulsează actul iluminării, în fiecare vers se zbate sensul suprapus, iar întregul ne dă chipul personajului eponim. Aurel Pantea exprimă cu negru teribilele pasiuni umane și, asemenea lui Salvador Dali în planul formelor, el contorsionează limbajul și îl mortifică, transformându-l în stileme specifi-

ce unui autor de mare originalitate. Viziunile sale invocă teribila imagine a Răstignirii, ce ne vine de la pictorul spaniol, unde perspectiva privirii este de sus, de la ceruri, așa încât crucea crește înspăimântător, iar Crucificatul își pierde attributele unui profil omenesc: *Am vorbit, Doamne, și am scris, până m-am în-negrit/ cu totul, am crescut, Doamne, în vorbe/ mele am crescut în mine și mi-am pus trupul în hău,/ stau în trupul meu ca într-un abis, fiecare cuvânt îl adâncește,/ că văd mișcând timpul și moartea, mâinile mele sunt întuncate,/ Doamne, de vorbărie, îmi port trupul ca și cum propria-mi groapă/ aș purta-o, în el, limbajul se întâlnește cu sine și înnebunește* (p. 15).

Absența titlurilor a devenit, în cele mai recente volume, nu doar o caracteristică a poeziei lui Aurel Pantea, ci un mijloc recurent de intensificare a ambiguității, un instrument prin care textul își dobândește statutul de operă deschisă, de mediu care colcăie de sensuri libere, ce nu se lasă dirijate. Cartea are și o arhitectură ingenioasă, cu o discretă urzeală autoreferențială, compunându-se din șaizeci de poeme, distribuite în două diviziuni inegale, amândouă purtând titlul generic **Nimicitorul**. În prima sunt treizeci și șase de poeme de o complexitate sporită, urmând ca cea de-a doua să cuprindă doar douăzeci și patru, aparent mai transparente, dublate de echivalențe în limba la-

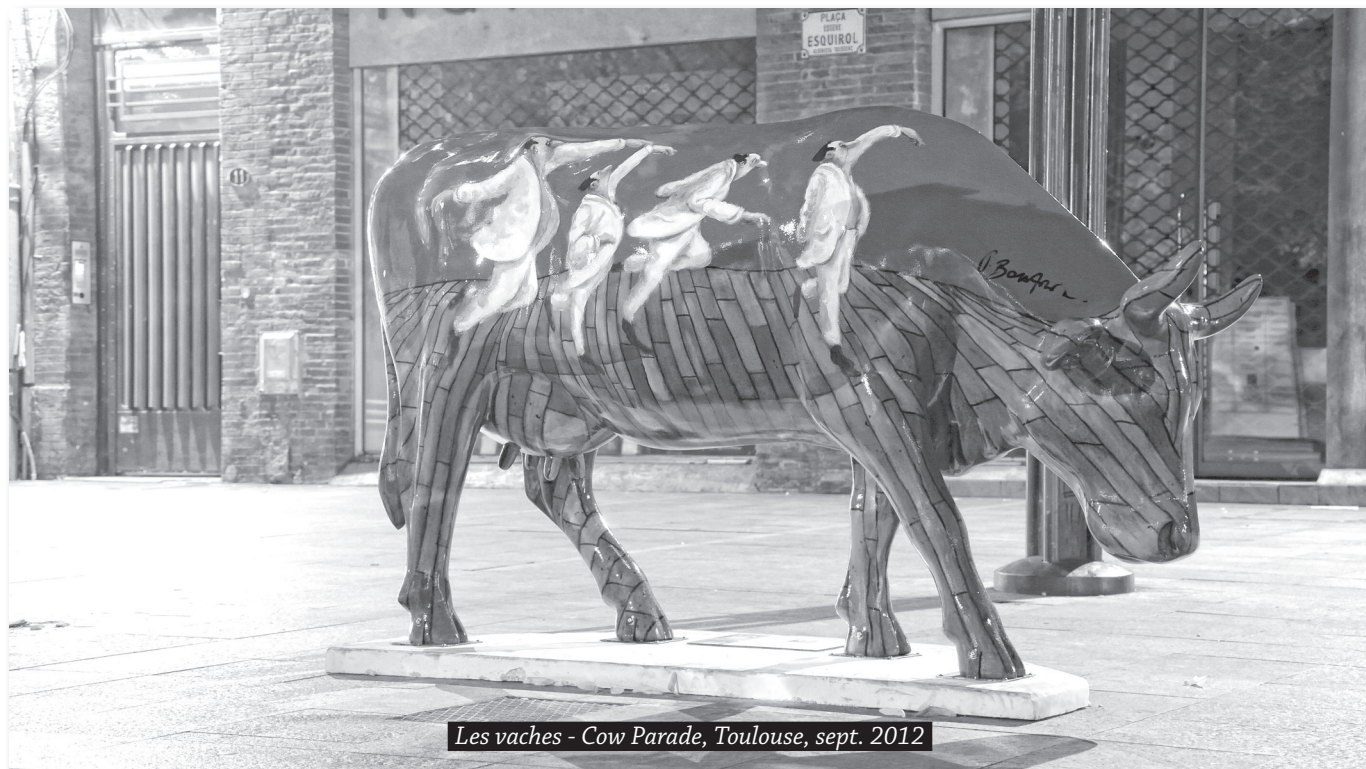
tină, în versiunea doamnei Marcela Ciorte. Trei dintre poemele secțiunii secunde sunt reportate din prima parte. Noul volum a putut avea și o geneză îndelungată și laborioasă, din moment ce, într-o carte anterioară, **Negru pe negru/ alt poem**, datând din 2005, există o referință de netăgăduit la el: *Poemul scris mai sus face parte dintr-o carte la care lucrez. Aș dori să se numească Nimicitorul vorbește*. Nimicitorul vrea să numească, aici, un stadiu al negației la care a ajuns imaginația mea poetică. Relația gândirii poetice cu ceea ce nimicește a fost prezentă încă în cartea mea de debut. Avatarii acestei relații se găsesc în celelalte cărți, pe care le-am publicat (p. 42). Citatul de mai sus, excerptat dintr-un comentariu clarificator inserat într-o carte de poeme, ne scutește a mai căuta, în celelalte scrieri ale poetului, ascendenți ai Nimicitorului de acum, a căror respirație, oricum, am simțit-o în pagini, la vremea primelor lecturi.

Așa cum Dali pictează reziduurile memoriei, Aurel Pantea le scrie în versuri. Și trebuie remarcată aici insistența aproape maladivă asupra detaliilor: *Curva se dă curvarilor a zis, și din el curgea/ o dimineată pus-tie. Aceasta vorbea/ cu multe voci. Nu*

*mai citi, și citesc în neștire,/ nu mai umbla, și umblu bezmetic, nu mai vorbi,/ și nu mai tac din gură, nu mai privi, și mă umplu de priveliști,/ nu mai simți, și în trup se scufundă corpuri grele, desigur/ ea vorbea, iar eu eram ce tocmai vorbea acea dimineată pus-tie,/ ieșită afară, ferocitatea vorbind cu multe voci, sălbăticia/ din lăuntrul limbajului, ea nu are încă nici un interes/ să nu ne tolereze, curva, căteaua în călduri, cu uterul/ ca o dumberă parfumată (p. 17). O disperare cioraniană răzbate din paginile acestui volum și ea capătă formă printr-o mișcare subterană în toate direcțiile deodată, printr-o energie neagră dezlănțuită, așezată în vers prin noianul de verbe și locuțiuni ce ordonează imaginarul aproape în secvențe cinetice: *Azi m-a văzut cel cu totul altcineva,/ mi s-a părut că așa este el azi: îmbătrânește, / când nu se va opune, va fi o tristețe să-l înving, nu mai poate fi vorba/ de un război, s-a oprit o femeie lângă mine, nu știa că îl poartă,/ cere ceva de la o fată,/ la un magazin, au fost momente din acelea de viață grăbită, viață/ ce ucide fără să știe, era grăbit și el, a comandat repede și s-a dus în/ mulțime (p. 18).**

Imaginarul poetic al **Nimicitorului** nu seamănă cu niciunul altul. E ceea ce ar fi, dacă

ni-l putem imagina, un aliaj care s-ar obține prin topirea în același athanor a psalmilor și a **Florilor de mucegai** argheziene: *A uitat răul pe care i l-au făcut alții, s-a retras în carbonizate/ stupefacții, a început să iubească urmele bestiei, e convins/ că a vorbi despre alții e scriitură fadă pe ziduri, fantasme laborioase/ împing limbajul, după fiecare propoziție are fața unui ieșit din infern,/ am fost șters, am atins mutul, ar putea să zică, dar din densa tăcere/ nu se mai aude nimic (p. 12). Dar cine e Nimicitorul? Iată întrebarea care ne roade ca un vierme neadormit. O fi vreun reprezentant alegoric al poetului, însă unul teribil, de vreme ce poezia aceasta își propune și să ne arate ce este lumea de dincolo. Numai că pentru aceasta nu are instrumente, limbajul n-o ajută. Această tragedie a limbajului de a se topi în fața unei realități pe care se opintește s-o exprime străbate cartea în întregul ei și-i dă coerență. Figura Nimicitorului trimite și la simbolismul Turnului Babel, la cel menit a semăna confuzie în stratul spiritual al umanului, prezent aici ca Poezie. O cenzură transcendentă e giulgiul după care ni se ascunde această divinitate care se autodevo-ră.*

Les vaches - Cow Parade, Toulouse, sept. 2012

Gheorghe Vidican – 60

trecere de pietoni

lucrurile se văd prin ochii orbilor pipăind trecerea de pietoni cu statul la semafor
ordinea intrării prin ochii închiși e stabilită de bolbosela lui homer în cerșetori
trecem unul în celălalt fără se vedem buricul degetelor ce pipăie femeia color
cel nevăzut e un trecător cu jobenul agățat în mirosul cafelei fericire cu scamatori

în reveriile zarurilor foița de țigară rulează melancolia dansatoarei în fumul unui trabuc
mersul pe vârful degetelor împodobește cu păsări paharul unui saltinbac redesenate fericirii
pe trecerea de pietoni cazinoul e-n faliment bollboreșc în epruvete visele unui șarpe eunuc
la capătul podului un ochi lacom își mărturisește dragostea unui felinar ce-i aprinde țigara

livada cu merii

calul nechează îi curge dealul prin copite livada cu meri dă la o parte umbra sărutului
veghează patul nupțial eu singur anotimp al coapelor tale amăgesc privirea cu vântul rănile verzi curg mirosul fânului cosit sub fusta plină de iele dansul începutului
lasă lacrima ierbii să răcorească răsăritul arde nechezatul cailor sub copite pământul

ca-ntr-o tăcere trasă trăsura bizară altceva decât nechezatul pegasului într-un poem
femeia pe străzi înguste dă cuvintele afară poemul rămâne fără cuvinte îl cântă
armăsari cu copitele înflorite în livada cu meri sideral arde în tine calul de lemn
calul troian aduce liniște în strigătul tău de naștere a crengii cu lumină mută

pasărea numelui tău

noi mergem departe îi spune somnabulul femeii ce-a luat luna în cap e o corabie
strigatul pe nume a păsării phoenix ochiul de clown în pricina sărutului tău
stă liniștit mă apucă de mână trasul pe sfoară a nopții vâslind prin zbor de vrabie
pleacă rușinată noaptea din femeia bătrână strigatul

pe nume e pasărea numelui tău
flămândă ca și sfârșitul poveștii cu zmeii apa fântânii înflorește iarba în mâinile tale
pântecul tău respirând nașterea păsării phoenix în spărtura lunii îți arde părul
felinarul ce-mi umple unghiile de lumină fântânarul scoate vinul din ochii într-o zale
cochilia de melc vinde pasărea numelui tău precum cristian tudor popescu adevărul

dimineața

între arătător și degetul mare ai așezat dimineața
agați soarele de străduința mea de a culege roua în talgere de-argint purtate de bătrâni osteneala umerilor epilează ochiul de răsărit
umblu călare prin iarba propiului meu delir ascuns în cremene de arătătorul tău devenit rege
exigența bătrânilor transformă-n roată de car colțul gurii mestecă fosforul bățului de chibrit

degetul mare fumegă în nările celui ce întoarce din noi în bătrâni zorii și răsăritul de soare am fost trimis la colț în genunchii pe grăunțe pentru neștiința nașteri curcubeului în fântâna
cu gesturi obscene la vederea oglinzii pe luciul apei desenăm dinozauri din insulele canare
necunoscuții santificați odihnesc în luptele lor vântul zâmbetul sapă canale în rouă cu mâna

elena din troia

sâmburi vorbitori ai deșertului părul tău răvășit de briza nisipului desfac frumusețea elenei din troia în tulburatoare întâmplări scrise pe blogul său personal
de menelaos sângerează sărutul în erorile albului cojii de mesteacăn trupuri frumos desente din voia atenei
țintesc călcâiul lui achile mirosul cărnii înfloresc dururile ține dimineața în rouă trează

un câine cu ochii aprinși de răsăritul lunii despică în încrucișări de lănci întunericul
trupul elenei din troia își rupe sângele în bucăți hrană soldaților osândiți să-i jelească frumusețea sâmburi vorbitori cu polul nord și polul sud în mâna lui achile plimbă istericul
trup al calului troian prin gura plină cu dorinți a soldaților murind au învățat sa iubească

Disecții pe o mitologie a dezgustului

Carmen ARDELEAN

Dacă suntem în fața unei trilogii construite, simbolic, pe o axă numerologică sau e vorba despre o deja premeditată recidivă lirică nu putem afla din volumul 3, semnat Virgil Leon. După *Unu* (1996) și 2 (1999), ce amintesc de cunoscuta revistă avangardistă, echinoxistul „convertit” la estetica *Apostrofului* (și, deopotrivă, la *Idea* și *Transylvanian Review*) publică, în 2011, volumul 3.

Nu despre eul empiric e vorba în volumul-plachetă, construit acromatic, în alb și negru (în formă și fond, căci de la copertă, la realitățile transfigurate poetic, totul păstrează cele două dominante), ci despre lupta donquijotescă a eului pur, liric, cu cel biografic, despre disonanțe stridente (și e un pleonasm asumat) care par să îi crucifice existența. Citând din volumul *Călătorii* (1963), semnat Petre Stoica, Virgil Leon își reduce biografia la un catren: „Sunt corector de zi și corector de noapte/ Sub cerul electric al candelabrului mare/ tai litere strâmbe, fac mii de semne albastre/ Dar fruntea mi-o ridic dintre pagini și șpalte”. Nu cronotopul existenței trebuie remarcat în citat, ci afirmația ce urmează adversativului *dar* care fixează, extrem de subtil, profilul poetului.

Cele 7 poeme eludează tipare consacrate, atât în ceea ce privește titlurile - simple numerotări ce uzează cifrele romane -, cât și în ceea ce privește construcția lirică, formula, reacție, parcă, la (s)curgera *tipizată* a zilelor, a (ano)timpurilor. Fără identitate, fără substanță, subțiri schițe ar fi zilele, resimțite ca bastarzi, fără perfidul duel la care Poetul provoacă Timpul. Nu suntem, așadar, în fața unei para-bole care să amintească de crearea

lumii în 7 zile, ci, mai degrabă, de cele 7 zile ale săptămânii în care eul pur trăiește, angoasat și agresat, o permanentă noapte valpurică. Multiplicate la nesfârșit, cele 7 zile construiesc, din structuri heptagonale, nu un anotimp în infern, ci anotimp de anotimp în infern.

Fragmentarismul și deconstrucția (în accepția lui Derrida, de *structuri sedimentate în gândirea noastră*) sunt monedele învârtite de poet între degete. Cu număr variabil de secvențe lirice (predominând, totuși, 13), poemele devoalează o lume căreia i se opune vehement un eu vizibil marcat de realitatea dezgustătoare, de universul ce își savurează apocalipsa, de umanitatea aflată într-o asumată descompunere mediat(ic)ă. Maniera e cinematografică, secvențele sunt flash-uri violente prin exacerbările vizuale, auditive, olfactive ce amalgamează nuanțe expresioniste și suprarealiste: „Țipătul secționează obiectele serii,/ câtimea se mistuie în tremur./ În ceaun sunt pești ce delirează, atomii/ scuipă pleavă, un căruș cadaveric/ te transportă pe-o nimica toată/ pe sărătură”.

„Chinul catifelat”, oximoron sugestiv al stărilor lirice, e trăit plin de cel care pășește „pe sârma derutei”, „trăiește țesit în tipar”, „titirez în smoala urmei”, căci „Arta severă a fricii te țintuiește/ în propria-ți voce, contribuabil/ la administrația urii de sine, ferfenițit”, expunându-se (parcă exhibiționist, intenționat diminutiv): „Mortul îmbătoșat, ăsta-s eu./ Leziuni profunde, vineții unghiuțe,/ țepene urechiuse”, „Carcasă, pulbere, șpan, plămâni de tuci”.

Invocând ba uitarea (remarcabilă metafora „muchia abrazivă a

uitării”), ba liniștea („Vino, liniște, adu rambelul calm în golul/ prin care-am trecut și s-a lipit de tălpi”), poetul experimentează, din (ano)timp în (ano)timp, o alternativă autohtonă la proustiana madlenă, „hăpăitul borșului”, amintire care, departe de a declanșa nostalgia, secționează, chirurgical, prezentul insalubru.

Umanitatea dezafectată „păduchioșii/ și spilcuiții, lângă putrede șipci,/ lângă haznaua speciei, aici,/ în zoaie, în lături, cu scroafele,/ cu vierii și grăjdarii-striviți, improșcați, jos, ca drojdia”, eul dezabuzat „Tu (nimeni anume): potaia comunitară,/ căraușul, subalternul/ unei cărni căsăpitate, metecul”, iubita care presară „cenușă pe comisuri” sau care „dispărea la jumătatea privirii” sunt palide entități care populează „Lumea ta:/ o sutură în pripă, recipient pentru derivă,/ distorsiune, miez zăbrelit, măci-niș”.

Degringolada umană e dublată de o degradingoladă a temporalității care s-a denaturat: e imprecisă „N-a fost ieri, nu e azi.”, redimensionată „Vârsta se chircește în dumicați de trecut”, „vârsta zbicită/ despovărează și se-ndură/de toate”, „un secol prea strâmt”, personalizată, subiectivizată, metaforizată „Secunde, țititoare perverse”, „Anotimp fraudulos prelins în zeama ochilor”, „E vremea adunării și scăderii:/ mărunțiș, broboade, burghie,/ metri pătrați”, „Viața pretimpurie, iată cum durerea se-aburcă/ și-n răstimp partea de drojdie a liniștii/ răzbește prea adânc, prea târziu”, „Din vremea de azbest/ a venit o noapte fără zi”, „Pe urmă/ numărătoarea a curs: zi-noapte/ zi-noapte, izbăvitoare monotonie./ Doar acea noapte singură/ n-a mai ple-

cat: stă/aici ghemuită,/ în găoacea țestei” sau personificată: „Toamna plescăie în fiertura săracului,/ atentă la detalii, limbută-/ev blând ca fașă”, „Ziua se spilcuiește”. Rar, temporalitatea ascunde apăsătoarea monotonie existențială: „Dimineață de dimineață/ ștergem praf de cărbune pe-obraz, până/ să nu fim văzuți: dascăli,/ portărese, maștri, interlopi/ (ieri Samson, azi Bigo)”.

O relație interesantă instaurează poetul cu viitorul „preambalat, fedeleş” care „ademenește cu prețul/ fără adaos pentru o viață/ cu amănuntul” sau care „măsluit ne buzunărește în plină stradă”: „Iertare, al meu viitor, sosesc:/ descumpănit, buimac, răpănos”.

Străin de constantele spațiului în care viețuiește și care îl urmăresc obsesiv: „Vine unde ne ducem, rămâne unde/ rămânem: Negrul, Orașul, Valea Plângerii”, poetul ajunge să-și construiască discursul liric din butade: „Strâmbi în țara dreptilor,/ ipotetici în țara cerșitor-/ în lumea TVA-ului e bine,/ seadoarme târziu, ni se/ dă cuvântul, dreptul/ la replică, oferta/ promoțională, calea de atac”, „Consecin-

țele se suspendă până/ devin imputabile”, „E un noroc să gândești prin omisiune,/ să capeți ce ți-e inutil”, „De-a bușilea în sintaxă, gângavi,/ strângem resturi, debarasăm, băjbăim după chei,/ răcăm urme, bănuți, teighețarii delirului./ Erorile, iată, umanizează”.

Specificul discursului liric al poetului Virgil Leon e dat însă de câteva constante care străbat, transversal, poemele. E vizibil jocul interogațiilor și al exclamațiilor care fixează când starea dominantă, când ipostaza lirică secundă: „Sânge șleampăt, poșircă!/ Mare eternă, revărsată prin toți/ porii - tu gemi în țevi, tu/ țiui în sirene?[...] Tacă-ți fleanca, hoască, jos/ din așternut, coada la spate!/ Ce dacă-i devreme, ce dacă/ am înjumătățit o experiență?”, ba chiar neliniștea existențială „Unde aflăm lumina care să nu vină/ prea repede?” „Mai ești, ai fost?”.

Tonul sobru, sentențios sau cel ironic, chiar autoironic, registrul neologic sau cel colocvial, puternic irizat sonor, adesea prin onomatopee sunt variabile pe care le introduce cu o ars combinatoria dantescă, dând naștere unui ima-

ginar puternic metaforizat, frecvent hiperbolizat prin enumerații ample, copleșitoare, dominate de consoane: „Rumeguș între dinți - eșarfa/ durerii fâlfăie, fâlfăie, gâlgăie/ glucoza în capilare: praznicul destrămării, cota de avarie”, „Deposedați, drămuți, brânșați/ la grație, reptile fără ochi”, „Nu-i târziu/ să inventezi un corp/ buhăit care să băiguie în grohotișul orei”, „Scaieți, bălării, buruieniș: rude/ îndepărtate. Anonime periferii, canale/ colectoare, ambalaje pe pulpana milogilor,/ broscării, coviltire, găteje”, „Printre/ trențe - sfertul de viață./ Băldăbâc!”, „Oac! Oac! în balta de formol”.

Sfâșietoare nu e, în volumul poetului clujean, senzația de incompatibilitate cu o lume imbecilizată, grotescă, degradată moral, care pare să fi abdicat de la tot ce e specific uman, ci, mai presus de acestea, interogațiile-revoltă adresate, pe un ton amar, unui deus absconditus: „Sinceri, năpăstuiți, îndopați cu bun-simț/ - Doamne, ăștia să fim?”, „Împopoțonat cu ciucurelul/ creierașul acesta vine-țiu,/ în nara potăii, Doamne,/ ai să mă recapeți?”.

Trulli, Alberobello - Puglia, iunie 2010

Comunismul - reloaded pe o peliculă narativă

Imelda CHINȚA

Romanul lui Dan Lungu, *Sunt o babă comunistă*, prezintă o realitate pe care cu toții am trăit-o, parcă încă existentă, un fel de prezent anistoric al nostru. Ficțiunea acestui volum este oarecum „istorică”, ea concentrându-se asupra a trei etape din existența personajului principal: copilăria, tinerețea și maturitatea. În primele două etape, timpul narat reconstituie cu o lancinantă nostalgie, un timp revolut, cel al perioadei comuniste, iar maturitatea personajului se consumă în perioada postdecembristă în care Emilia Apostoaie, protagonista, rememorează o perioadă cel puțin hilară, dar în care ea s-a bucurat de favoruri și avantaje. Sistemul surprins în tușe, pe alocuri caricaturale, este neînvins pentru Emilia, chiar dacă, în fapt, toți au fost victimele unui soi de agresivitate, dezvăluindu-și, nu de puține ori, vulnerabilitatea.

Ficțiunea redă antiteza sat-orăș și două lumi antagonice: comunismul și democrația: „La oraș oamenii au mulți bani. La noi, la țară, sunt așa de puțini, că mama îi înnoadă în batistă. Mama poartă gumari și tata opinci”. Timpul conturat este demonetizat, cartea este un remember al anilor comunismului când „portocalele se vindeau la bucată pentru a ajunge pentru toată lumea”.

Subiectul nu comportă dificultăți de receptare; narrațiunea este coagulată, autorul își construiește un personaj - liant între perioade de tranziție, modest - figura comună a omului simplu de la țară care duce o viață confortabilă la oraș pentru că are origini sănătoase. Planurile narative se întrepătrund, realizându-se, în final, o peliculă cinematografică, un reloaded al anilor sub comunism, în care oamenii care aveau rădăcini ireproșabile și nu ieșeau din cuvântul partidului, duceau o viață în tihnă. Este recompunerea a ceea ce se numește *homo singularis*, omul individualist, care trăia doar pentru sine, pentru propria bunăstare, eludând suferința masei: „Nu mă gândeam deloc, cum se spune acum, că era un partid criminal, care băga oamenii la închisoare și care înfometa populația”. Protagonista devine membră de partid datorită originii sale modeste și avantajele erau multiple: cele mai bune stațiuni de concediu cu cele mai bune hoteluri, butelie, apartament și ceea ce era esențial: „Nu trebuia să ai o minte strălucită ca să devii activist”. Întrebată fiind de fiica ei, Alice ce i-a făcut bun comunismul, Emilia îi răspunde: „pe mine comunismul m-a făcut orășeancă. (...) Dacă nu se făceau fabrici, drumuri, apartamente... dar fabrici în special... noi două, Emilia și Alice, la

ora asta călcam teză de ne ieșeau ochii, undeva într-un sat ascuns între gloduri”.

Se întrezărește, așadar, un lamento al personajului lui Dan Lungu care amintește de strigătul însinguratului după un trecut pierdut. Personajul construiește o autentică geometrie a unor pasiuni concentrate în jurul unui sistem dizolvat. Emilia reface mozaical visul himeric al sufletului său cuprins de un patetism aproape deplorabil pentru fiica sa, stabilită în Canada. Un patos aproape bolnăvicios pentru un sistem pe care omul l-a pierdut și pe care Emilia speră să-l redobândească și să-l recompună din amintiri: „E drept, erau cozi pe-atunci, dar acum intri în magazin, admiri cotletele, înghiți în sec și ieși frumușel afară, că nu ai cu ce le cumpăra.

- Vai, mamă, eu ziceam că te faci, dar tu ești mai comunistă decât credeam!

- Uite că mi-am dat arama pe față. Sunt o babă comunistă, dacă nu știai. Asta sunt”.

Cartea capătă aspectul unei confesiuni lamentabile a unui protagonist care nu are nimic spectaculos, dar care se distinge tocmai prin simplitatea gândirii, și care este gândirea a mii de oameni care au perceput sistemul la modul facil, s-au bucurat de avantajele oferite, neînțelegând, în esență, ideologia și tarele acestuia.

Scenariul este, așadar, simplist, dar se evidențiază printr-un subtil simț al concretului, printr-o agilitate a profunzimii, printr-un rafinament al compoziției de care dă dovadă Dan Lungu, dar și printr-un pragmatism structural. El redă, într-un mod cu totul surprinzător, hilaritatea erijată în normă a unei anomalii: vizita lui Ceaușescu la fabrica în care era angajată Emilia, devine motiv de redecorare a exteriorului - o vădită monstruoasă: „brazii trebuiau vopsiți ca să arate ca brazii de la munte, toate vacile negre din efectiv, fiindcă n-au un ton optimist - trebuiau scoase. (...) vacile de rasă trebuiau să aibă copitele strălucitoare”, și „Pe măsură ce comunismul triumfa, lumea se retrăgea în două-trei culori închise, ca într-o fotografie de proastă calitate”. Toate aceste metehne, matamorfozate într-o normalitate, constituiau magma centrală a unui sistem în expansiune care distrugea ființa, determinând-o să evolueze într-un mediu sumbru care nu promitea nimic. Complexele unei naturi excesive și exacerbate, hilaritatea unor personaje grotești devenite caricaturi colosale, clamoarea deloc temperată sunt subiecte pe care,

din perspectiva prezentului, le putem analiza detasat, putând chiar să ne amuzăm de ceea ce, cândva, ar fi costat libertatea, subiecte pe care Dan Lungu le tratează într-o manieră ludică și ironică: „Cică într-o zi Ceaușescu, Marele Bărbat, s-a trezit cătrănit rău. Dar rău de tot, bre omule, nu așa. Ședea încrunțat și mormăia bâlbâit. Îl cam dureau șalele și visase nasol. Leana, cu părul vâlvoi și în cămașă de noapte, mânca semințe și scuipa cojile elegant în pumn. La radio, o tovarășă vorbea despre rolul simțului civic în dezvoltarea democrației socialiste în societatea socialistă multilateral dezvoltată și înaintarea României spre noi culmi de cultură și civilizație pe drumul luminos spre comunism”. Dialogul dintre cei doi este pe cât de facil pe atât de ilar, evidențiind două naturi umane limitate, deplorabile, anoste, și pe care Dan Lungu le surprinde în toată autenticitatea lor. Este în romanul său un umor care se dezvăluie ca un substart al efectelor ascunse:

„- Ce-i cu tine, Nicule, ce ai? Ce-i cu fața asta de sedință de partid? întrebă Leana, tovarășă de muncă

și viață a Marelui Bărbat. (...)

- Hai, zi, nu mă mai fierbe! face Savanta, scuipând cojile pe jos de nerăbdare.

- Dacă-mi dai și mie niște semințe, îți spun!

- Iete-te, repede la semincioare...Ce nu-ți faci rost? Astea e ale mele.

- Hai, Lenuș, nu fi calică!

- Nicio Lenuș!

- Iepuraaș...

- Nici un iepuraș!

- Țigăncușăăăă...

- Auzi, știi ce, ești nesimțit. N-ai chereștea, zău! zice Leana, atinsă la origine”.

Ceea ce copleșește în această narațiune este discursul greșit pe o realitate disparentă și parcă atât de actuală, în care *teama, mila și absurdul* recompun tragedia umană. Dan Lungu ne aduce în prim planul peliculei sale narative fizionomii redundante, reconstituind o lume primitivă în care superficialitatea, ignoranța, nepăsarea se conjugă și se asociază într-o bizară inocență.

Les vaches - Cow Parade, Toulouse, sept. 2012

Plânsetul greierilor alungați

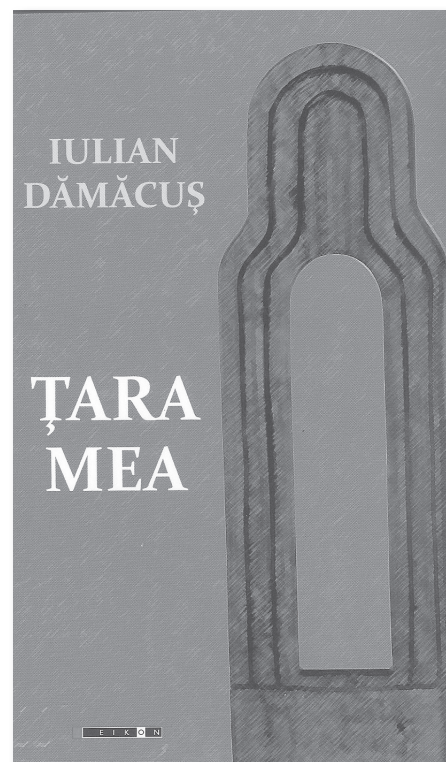
Alexandru JURCAN

Ierburi înalte, mii de turme, soarele pe creștet, acoperișuri albastre, țigle roșii – un simbolism impresionist și impresionant, cu tușe poetice ireproșabile. Astfel este noul volum de versuri al poetului Iulian Dămăcuș (*Țara mea*, ed. Eikon, Cluj, 2013). Autorul e plin de afecțiune și nostalgie, însă există o cumpănă care nu permite vreo alunecare spre patetism facil. Ironia și suflul sacru asigură, deopotrivă, un realism al amintirii. I. Dămăcuș nu caută timpul pierdut (*le temps perdu?*), deoarece totul este înmagazinat în sine însuși. Nimic nu a dispărut, totul are forța primară a începuturilor. Îngemănarea universurilor e primordială și conține osmoza supremă, deoarece stelele rătăcesc printre omături, stelele ating țărâna, vântul spulberă turma stelară, iar tristețea amurgului devine liant. Citind volumul lui I. Dămăcuș reconsideri sintagma „țara mea”, atât de uza-

tă de guri nedemne. Poetul caută urmele ascunse, le revigorează (și) nu vrea să le știe căzute în uitare sub colb sau omăt. Cirezile din trei sate suntacompaniate de sâsăit de șarpe, dar și de „plânsetul greierilor alungați”. Un izvor s-a lăsat ademenit într-o țeavă, curgând spre blocuri citadine, anoste. Înapoi spre paradisul rustic, spre apa rece din trunchiul unei răchite! Cătina înseamnă un teritoriu marquezian, dar nu cu sute de ani de singurătate, ci cu sute de ecouri sau inimi adunate.

Trebuie spus acum că Dămăcuș ar fi meritat un premiu pentru acest volum. Da, a fost nominalizat..., poate că atât s-a putut face... în fața „obligațiilor” multiple ale juriului. Cum poți escamota o voce a durerilor ecourilor rustice?

Al. Cistelecan semnează un *cuvânt înainte* extrem de pertinent, subliniind ironia tandră, dar și „religiozitatea amintirii”. Cu

siguranță, I. Dămăcuș semnează volumul cel mai unitar, inefabil, incitant, răscolitor.

Parodie de Lucian Perța

Alice Valeria Micu

Impozitul pe ființă
(din *Caiete Silvane*, nr. 101/2013)

desigur că poemul acesta este al meu,
chiar dacă dușmanii zic
că mi l-a dictat Mircea Cărtărescu - eu
cu înverșunare îi dezic -
l-am conceput încă de pe vremea
când locuiam în județul Satu-Mare
și publicam în revista „Familia”

și-n multe reviste școlare,
dar pentru fiecare publicare,
plăteam impozitul de rigoare

mă doare inima azi de mor
când văd cum li se fâlăie unor
pretinși poeți, ce cu riscul
de a fi prinși, înșeală fiscalul
și pentru ce-au pritocit
prin reviste și aiurea,
nu plătesc impozit

nu le pot înțelege gândirea,
mecanica sufletelor, dar garantez
că în cenaclul „Silvania”
nu avem de aceștia, subliniez!

pentru amănunte, o dată la un an,
adresați-vă domnului Perța Lucian!

Cărțile României

■ Una dintre puținele cărți în care lucrurile se spun pe șleau este și „Destinul poeziei moderne” a lui **Virgil Diaconu** (Ed. Brumar,

Timișoara, 2008). Dacă în primele două capitole – „Orizontul poeziei” și „Destinul literaturii”, autorul identifică zonele negre ale savantlăcurilor literare și biciuiește fără reținere tonalitățile subculturale utilizate de autori/autoarea mai ales în poezie – în partea a treia, „Critica poeziei”, abordează ironic, dar justificat, lălaiala porno-erotică versificată a contemporaneității.

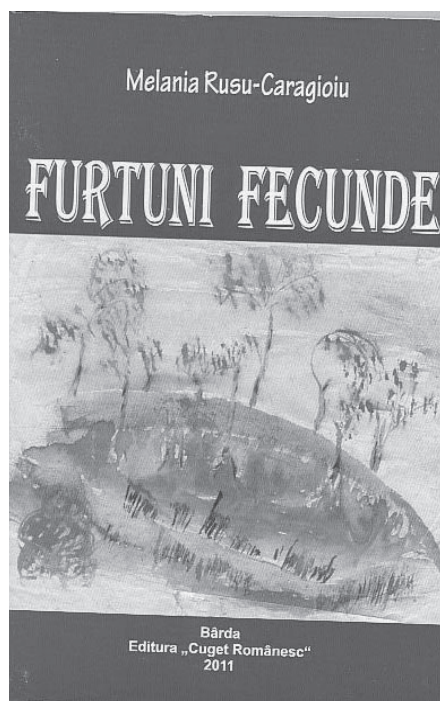
Cred că denunțarea frustă a imposturii/impostorilor din literatura română nu i-a adus lui **Virgil Diaconu** decât dezamăgire și amărăciune. Ceva de genul „câinii latră, ursul trece”, pentru că tot adevărul și afirmațiile sale temeinic documentate au rămas un obiect de uz personal. M. Cărtărescu tot „lider” e, criticii literari tot „de direcție” sunt, juriile diverselor concursuri de poezie și proză tot premii „de clan” acordă iar autorii porno-scrierilor tot

cu figuri joviale dau autografe pe hectarele de hârtie numite pompos „noi apariții editoriale”.

Articole limpezi precum cele din această carte s-au scris și se vor mai scrie, deși audiența lor este deseori neglijabilă: nu ne place să scriem aplicat **de ce** nu ne place, chiar dacă am face asta doar pentru a ne descărca „of”-ul. Marele merit al lui Virgil Diaconu rămâne sintetizarea unor astfel de reflecții într-o carte ce a poposit, cred, pe mesele de scris ale multor oameni de cultură, răzbunându-i pe unii și supărându-i pe alții. În consecință, mie, cel puțin, acest incomod scriitor mi-a devenit drag și chiar binecuvântează ziua când ne-am cunoscut la Pitești și am făcut schimb de cărți; un fel de predestinare cosmică face ca mereu să se adune cine se aseamnă.

Ștefan Doru DĂNCUȘ

■ „Iubesc oamenii, năzuințele lor, gingășia copiilor și le dăruiesc tot ce pana mea a reușit să aștearnă în poezie și proză pentru mari și mici. Îmi place febra creației,

migala versului și răsunsetul lor în sufletul celor pentru care am scris”.

Aceasta-i mărturisirea de credință a **Melaniei Rusu Caragioiu** în prefața volumului de poezie „Furtuni fecunde”, apărut în 2011 la editura „Cuget românesc”, Bărda. Autoarea este trăitoare din 1999 în *Țara frunzei de arțar*, dar, așa cum remarcă Pr. Al. Stănculescu în prezentarea de pe coperta patru a cărții: „Când are vreme, din sipetul de aur al amintirilor scoate câte ceva și așează în felurite forme - fie că sunt ele poezii, fie memorii, fie povestiri - și le așterne pe hârtie ca să le fie nepoților și strănepoților mărturie ale trecerii sale prin lume”.

Până acum doamna **Melania Rusu Caragioiu** a scos din sipet două cărți, ambele publicate la aceeași editură: „Basme și poeme pentru copii” (2006) și „Doi pisoai cu ochi de stele” (2007). Prezentele „Furtuni fecunde” adună materialul poetic din opt caiete, chiar așa își și structurează poeta volumul, în opt capitole, aproximativ egale în întindere. Cât despre conținut, aici se mai poate discuta.

Caietul unu, dedicat „Frunzei de arțar” se vrea și chiar reușește să fie o introducere în „jocul vieții”: „Viața este un dans,/ Într-un perpetuu balans...”, al doilea și al treilea, respectiv „Sumbre” și „Ascunse”, sunt mai problematizante, poeta punându-și problema finalității și rolului creației poetice: „Suntem speriați, suntem năușiți de creațiile noastre” („Mai suntem?”) sau „De ce îmi cântă mie pădure?/ Îmi cântă să-i aud glasul verde,/ Să-i aud ploaie picurând pe strășina ciupercilor,/ Glasul șoptit al melcilor/ Și clocotul sevei.” („De vorbă”).

Caietele patru și cinci cuprind poemele „pale” și „încinse”, autoarea încercând „să fugă” din realitatea înconjurătoare într-o alta,

virtuală: „Și fug și iar fug/ Până ajung în brațele... umbrei” („Virtuală”).

Ultimele trei capitole: „Apuse ucigașe”, „Imixtiuni efervescente” și „Mistice” sunt și cele mai reprezentative, considerăm noi, cuprinzând de altfel și ars poetică autoarei: „Tu, suava mea muză, cerne puțină rouă pe firave petale/ Așează-te pe umerii mei, aplecați sub povara poetului!/ Tu, via mea poezie, neîmplinita rugăciune de duminecă!!!” („Artă poetică”). De remarcat este faptul că această artă poetică a fost scrisă inițial în franceză și abia apoi tradusă în română, fapt care-i dă o savoare aparte. O savoare dulceagă, care se răsfrânge asupra întregului volum, precum o linguriță de sirop de arțar pus într-o cană de ceai din flori de tei, culese de la poalele munților Zarandului, de unde s-a născut poeta...

Lucian PERȚA

■ Cred că literatura română contemporană este mult deficitară în ceea ce privește cărțile destinate copiilor. În goana după câștiguri, editurile importă tot felul de scrieri moderne, nu știu cât de potrivite copiilor din România. Desigur, curiozitatea lor în fața unor ilustrații face succesul încasărilor și titluri din seria Harry Potter & Co sunt doar un exemplu. În acest peisaj supus rigorilor unei piețe mai mult sau mai puțin controlate, este cu atât mai laudabilă străduința dărză a lui **Grigore M. Croitoru** de a scrie cu mult talent de povestitor o carte pentru copii, dar cât se poate de

serioasă. Seva povestirilor se află în nemărginitul univers al basmelor și poveștilor populare, trezite de această dată la viață într-un limbaj mai modern de un profesionist al dialogului, al scenelor pline de vrajă (și viață) care stănesc interesul oricărui cititor, indiferent de vârstă. Povești încărcate de simboluri, debordând de fantezie, sunt rostite între filele **„Prințeselor răpite”** prin graiul copiilor și nu numai. Personajele cărții sunt eroi călăuziți de eternele căutări umane, de călători spre inițiere în toate tainele vieții, dar, un lucru deosebit, păstrând neatinse valorile înalte ale ființei umane. Citez: *Voi sunteți încă în perioada când școala face omul, om, și altoiul, pomul, pom. După faptă se cunoaște omul și după roadă, pomul. Se mai spune că muntele n-are nevoie de munte, dar omul are nevoie de om. Tot ce face omul în viață face prin muncă, întâiul născut al Providenței. Să munciți, dragii*

moșului, căci munca n-a dezonorat niciodată pe cineva. În viață, între oameni se stabilesc relații de prietenie. Un prieten face mai mult decât o pungă cu galbeni. Cine este fără prieten este ca un trup fără suflet. Învățați ce este iubirea, dragostea, respectul, cinstea, virtutea, adevărul (pag. 104).

Cu vădită tentă educativă, apar în povestirile-episoade ale **„Prințeselor răpite”** nume de referință ale culturii române, cum sunt I.H. Rădulescu și mitul Sburătorului, D. Cantemir și a. Eroii legendari - Gruia lui Novac, Pinte Viteazul - sunt aduși în atenție într-un mod înțelept și original. Moșul, personaj nelipsit în cărțile copiilor, este și el prezent, ca simbol al respectabilei înțelepciuni a vârstei. Mici glume și ironii nevinovate între copiii povestitori alcătuiesc un simpatic decor de ascultat/ citit. Oștiri și prințese, cneji și viteji, aventuri și povești de dragoste încheiate fericit cu o nelipsită nuntă: un film literar care captează interesul copiilor cu aceeași vigoare cu care mie, de exemplu, mi-a bucurat copilăria ciclul „Cireșarilor” lui C-tin Chiriță.

Grigore M. Croitoru nu se află la prima pățanie pe acest tărâm al literaturii pentru copii; perseverența îi călește originalitatea și cu siguranță editorii pot intuiti potențialul imens care se află aici, încă nedescoperit pe deplin. Un merit în această direcție revine editurii Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, care și-a asumat riscul de a dărui copiilor o bucurie mult așteptată.

Constantin P. POPESCU

Poveste terifiantă de dragoste

Lucian POP

Prin 93, într-o seară plăcută de vară, la postul nostru de televiziune, TVR CLUSIUM, s-a dat un filmuleț în care, statul, fie el român, german, statul, punea la dispoziția cetățeanului o tavă simplă cum sunt cele de la „împinge tava”. Pe tava respectivă, tu, Cetățeanul cu C mare, îți așezai resturile menajere. Ai mâncat pui fript. Așezi pe tavă oasele rămase. Punga în care ai cumpărat puiul. Paharul de plastic din care ai băut iaurtul. Cojile de cartofi. Borcanul golit de dulceață. Două cuie ruginite, pe care le-ai găsit în cămară. Într-un cuvânt, clădești pe tavă toate cele de care vrei să te debarasezi. Odată clădite pe tava fermecată, ce faci în continuare? Apuci un fel de solniță, cum sunt solnițele manuale de sare, cu trei găuri pe capac, găuri prin care, dacă ții solnița cu capul în jos și o scuturi energic, iese sarea și se presară peste salata de legume ori peste felia de pâine unsă cu untură. Solnița în cauză, pe care ne-o arată filmulețul, conține niște bacterii. Bacterii anume selectate și educate să devore absolut tot ce se găsește pe tavă. În două minute, cronometrat, rămâne din resturi doar un pumn de cenușă bogată în substanțe nutritive, un excelent îngrășământ pentru terenurile agricole. O singură rugămintă avea statul la cetățean. Când cetățeanul colecta câte un săculeț de cenușă, nu mai greu de două kilograme, haide domnule, nu-i o impunere, este o rugămintă, du săculețul la un centru de colectare înființat în fiecare cartier, să nu protestezi că-ți pierzi ziua cărând cenușa dintr-o margine în alta de oraș.

Când clujenii mei văzură la televizor ce bacterii minunate s-au inventat, îi cuprinse o amețeală plăcută că li se șterge de la cheltuieli, rubrica: Salubritate.

În Cluj, pe vremea aceea, o singura firmă se ocupa de curățenia orașului, o curățenie de la A la Z, ce includea măturatul străzilor, transportul gunoaielor la Pata Rât, îngrijirea parcurilor, și alte activități din domeniu, care momentan îmi scapă. Firma se numea „VER COMPANY” și era a domnului Ver. Domnul Ver, patronul. O firmă mamut cu o logistică de invidiat. O mie de angajați, două sute de camioane cu încărcare și descărcare automată a containerelor, cinsprezece mașinuțe cu perii rotative, zece cu cisterne pentru stropitul străzilor, două cu scări telescopice pentru tunderea copacilor seculari. N-aveai ce discuta, cea mai puternică

firmă din Cluj. Toți angajații, îmbrăcați în salopete galben-verzui. Și pe mașinile, de aceeași culoare ca și salopetele angajaților, scria mare și citeț: „VER COMPANY - Curat ca în prima duminică a Genezei”. Aveau prestanță.

După satisfacția desființării cheltuielilor de salubritate, veni cea de-a doua satisfacție, o satisfacție bubuitoare. Ver va da faliment. În ce țară, pe ce continent se mai plătea câte 5 lei de căciulă pentru ridicarea gunoiului? Cum Atilla a fost pentru romani biciul lui Dumnezeu, acest bici veni peste Ver sub forma bacteriilor mâncătoare de resturi menajere. Așa-i trebuia, Ver era un zgârcit notoriu, stătea în casa veche a lui maică-sa. Și ea, bătrâna de 80 de ani, îi făcea de mâncare, îi spăla hainele, biata. Alta și mai și. Zgârie brânză asta, pentru a nu plăti în două locuri, pentru economie, își exploata secretara și pe post de amantă, deși secretara era de aceeași vârstă cu el, în pragul pensionării.

În următoarele cinci zile după ce s-a dat la televizor filmulețul cu bacteriile revoluționare, cei două sute de șoferi ai lui Ver nu și-au clintit mașinile din cele trei mari parcuri deținute de firmă. În aceste cinci zile, gunoaiele, conștincioase, au umplut tomberoanele din spatele blocurilor și s-au depus convingătoare în jurul lor, te înfundai în ele până la genunchi. Se întinse peste oraș o duhoare că dacă ai fi avut în loc de câine, un scons, acesta ți-ar fi fugit pe câmpuri. Văzând administratorii de blocuri ce dârji se țin gunoierii pe poziții, nu ducem gunoaiele, nu ducem gunoaiele, nu ducem gunoaiele, ce făcură? Îi atacă pe gunoieri la călcâiul lui Ahile. Călcâiul omului contemporan, nesimțitor la toate agresiunile lumii, vulnerabil doar la bani.

Veneau mașinile de salubritate la tomberoanele din spatele blocului și tu, administrator de bloc, așteptai ca oamenii galben-verzui să încarce gunoiul. Odată operațiunea încheiată, ochii la ușă și banii jos! Bani concreți, de hârtie, nu pe card, în palmă.

Domnul Ver, marele patron, cel mai mare din oraș, se pomeni că nu mai are nici un control asupra propriei lui firme. Se zvonea că, șocat de inventarea bacteriilor, se retrase la mănăstirea Honțiu unde se închiriaza camere pentru familiile doritoare de o liniște categorică. O imploră în genunchi pe secretară să-l însoțească, dar cum nici măcar de 8 Martie nu-i lua un ghiocel, un parfum ieftin, ea l-a refuzat categoric! - Nu vin la mănăstire cu tine și pace

bună!

Străinii rămâneau cu gurile căscate văzând pe străzile noastre mașinile de salubritate cum galopau cu limbile scoase, ca niște fulgere galben-verzui, biciuite la roșu de către șoferii disperați să-și facă și ei și gunoierii rezerve cât mai liniștitoare de bani, până la ziua fatidică, ziua schimbării gărzii, când le vor lua locul insignifiantele bacterii din solnițe.

Paradoxal, toată lumea era mulțumită, orașul se păstra curat, angajații lui Ver își strîngeau bani albi pentru zile negre, iar cetățenii, prin reprezentății lor, adică administratorii de blocuri, la un calcul simplu, ieșeau mai ieftin cu plata pe loc, cash!

Trecură așa, două luni de zile.

După două luni, într-o seară de sâmbătă, când toată lumea este acasă și omul, îmbrăcat lejer, stă în fotoliu cu berea în mână, Ver zgârciomanul apare la TVR CLUSIUM. Imediat după teledurmul local. Cine ședea lângă el la masa din studio? Cine? Secretara. Cea cu refuzul de-al urma la mănăstirea Honțiu. La televizor, cei doi se țineau de mână. Și ce ne zice Ver, că am rămas cu

toții proști?! Cu Lumila, secretara lui, Ver a fost coleg de liceu. De atunci o iubea. Dar ea avea o nehotărâre funciară. El n-a forțat lucrurile. Abia în anul acesta, disperarea l-a împins către ideea de-ași pierde averea. Fără firmă, cum supraviețuiești din pensia lui maică-ta? Cu inima înmuiată, Lumila îi va întinde mâna. Într-un cuvânt, el a conceput filmulețul despre bacteriile miraculoase, știind ce reacții o să urmeze din partea gunoierilor. Fără firmă, cu perspectiva de a-l ține maică-sa de 80 de ani în spatele ei cocoșat, Lumila îl acceptă să intre în sufletul ei bun, caritabil... Cei doi se sărută solemn și emisiunea se sfârșește cum Ver le transmite gunoierilor: - De-acum gata cu anarhia, cu zbenguiala, cu haiducia, statul și primăria își așteaptă impozitele din partea celei mai mari firme din oraș!

...Ce au făcut clujenii după teledurmul? Mofluji, cu fețe subțiate de insatisfacție? Au trecut și bacteriile miraculoase alături de motorul pe bază de apă, în rândul proiectelor ținute secrete de către miliardari, să nu-și piardă ei averile. Pe săraci, dă-i dracului!

Peripatetisme

Ioan F. POP

Stranie anomalie existențială: lăsat liber, omul tinde iremediabil să devină maimuță.

Cuvintele aduc realitatea doar pînă la ușă.

Nimic profund nu se poate naște în ființa care nu are încorporată în structura sa dimensiunea tragicului. Nici chiar comicul. Și, din păcate, nici ridicolul...

Cu tot efortul și cu toată zbaterea, proștii *deștepți* nu ajung decît semidocti. Ei se știu folosi cel mai bine de conjuncturile sociale, chiar și de o brumă de cultură. Se agață ca un vîsc de cea mai înaltă creangă. Acolo unde eșuează un înțelept, sigur vor reuși cîțiva sfertodocti.

Mi-e un dor crunt de visele neîmplinite cu care mi-am umplut copilăria, de pădurea care mă strîngea la piept, de cerul care mărginea satul, de strigătul din altă lume al bunicii. Mi-e dor de tot ceea ce nu a apucat să fie, de tot ceea ce nu am apucat să fiu.

Ca și poezia, viața se sustrage pedagogiei ofensive. Nimeni, în viață fiind, nu poate preda *știința* numită viață. Moartea, în schimb, se poate *preda* o singură dată.

Adevărul își procură *substanța* din mai multe realități. Cînd îl cauți în una, el se află în alta. Adevărul împrumută logica celui care nu îl caută. Căci adevărul nu se caută. El doar se *găsește*.

Mediocrii se recunosc după ceea ce detestă. Ei detestă tot ceea ce îi depășește și îmbrățișează cu entuziasm tot ceea ce le seamănă. Trebuie să ne fie milă de cei care (ne) detestă, pentru că (ne) detestă din atît de puțin. Să-ți faci un merit din faptul că îi poți face cuiva rău, iată trivializarea ideii de liber arbitru.

Modern e omul care să grăbește fără să știe de ce. Află unde merge doar cînd se rătăcește. (De ce se grăbesc tocmai cei care nu au unde merge și, în general, nu prea știu unde merg?).

Un sprijin important am primit, în viață, de la cei care au fost mereu împotriva mea, de la cei care m-au marginalizat cu generozitate. Mi-au arătat involuntar drumul pe care nu trebuie să merg, tipologiile umane care trebuie respinse. M-au lămurit cu cameleonismul lor detestabil.

Doar cel care nu este nimic poate crede că este totul. Ce poate fi mai apăsător decît să te chinui toată viața să faci ceea ce nu știi, să fii ceea ce nu ești. Cînd prostia e concurențială, ea necesită o oarecare *pregătire*. Prostia unora poate totuși *lucra* eficient la înțeleptirea altora, în postură de contraexemplu.

Cînd ne gîndim la eul propriu nu trebuie să implicăm toată lumea. Cînd ne gîndim la lume putem face abstracție de eul propriu.

Pe mulți, doar boala îi mai umanizează. Sînt oameni cărora ar trebui să li se retragă urgent *licența* de om. Mulți, din fariseism, sînt cumsecade în lucrurile mărunte și mizerabili în cele mari.

Îmi plac scriitorii și gînditorii solitari, cei refuzați de mediile academice, de premiile și pupăturile literare *up to date*. Cred în valoarea acompaniată de refuz. La noi, orice idee mare devine doar un nume în cimitir.

Sîntem doar fiii unei libertăți inconștiente. Libertatea face adevărul nostru imposibil. Justețea unui adevăr îi conferă, în același timp, și inutilitatea. Pe cît de mare este un adevăr, pe atît este de inutil.

Valoarea se certifică și după numărul invidioșilor pe care îi poate stîrni propriul scris. Acesta trebuie să scoată măcar cîțiva contemporani din sărite. Cele mai grele și mai josnice invidii se pun la bătaie în zona cea mai inefabilă: scrisul. Un înțelept se recunoaște de la trei detractori în sus.

Mulți scriu doar pentru că au unde publica. Nu ratează această nemeritată șansă. Foarte mulți sînt gata să-și treacă și înmormîntarea în biografie, mai ales în mediul universitar.

Românilor le lipsesc atîtea, încît, pentru a îndrepta lucrurile, Dumnezeu ar trebui să re-facă lumea. Am senzația că ereditatea noastră nu transmite decît defectele. Dacă nu putem demonstra că Dumnezeu e român, nu prea mai avem nici o șansă. Mulți uzează de o oarecare inteligență doar pentru a-și valorifica mai bine defectele, amoralitatea, josnicia. După cum unii își fac un merit *cultural* din a colecționa tot ce este nesemnificativ și din a rata tot ce este esențial. Rămânia ar trebui să-și pună ca deviză valoarea, cu orice preț. Chiar cu prețul dispariției...

Țîmpenia generalizată ar putea fi forma *slabă* a apocalipsei. Poate ne-a luat Dumnezeu mințile și nu ne spune nimeni. Parafrazîndu-l pe A. Dragomir, nimeni nu vrea să-și scoată prostia la pensie. Ci doar la produs...

Curios lucru, pe măsură ce mai public cîte o carte numărul așa-zișilor prieteni se micșorează. Cărțile mă lasă tot mai singur. Deși nu știe citi, nici de umbra mea nu mai sînt sigur...

Cercuri pe apă Lecția florilor

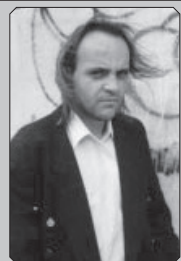
Ileana PETREAN-PĂUȘAN

„Pământul râde prin flori”... Și orașele noastre, și satele noastre, și casele noastre încep să râdă prin flori! – îmi vine să adaug bucuroasă și optimistă cugătării lui Ralph Waldo Emerson. Bucuroasă veți înțelege de ce. Pentru că și „Oamenii de pe o planetă fără flori pot gândi că ar trebui să fim înnebuniți de bucurie tot timpul datorită faptului că avem astfel de minunății în jurul nostru” (Iris Murdoch). Pentru că „Dragostea așteaptă pe marginea unei petale” (William Carlos Williams). Pentru că numai „Cu câteva flori în grădină mea, jumătate de duzină de picturi și câteva cărți, aș putea trăi fără a simți invidia” (Lope de Vega). Pentru că „Mai curând prefer să am trandafiri pe masă, decât diamante la gât” (Emma Goldman). Pentru că „Fiecare floare este un suflet deschizându-se către natură” (Gerald De Nerval). Și „argumentele” ar putea continua...

Dar de ce optimistă? – veți zice. Pentru că „Acolo unde înfloresc florile există încă speranță” (Lady

Bird Johnson). Pentru că „Cerul sărută pământul prin ploaie, pământul sărută cerul prin flori” (Rabindranath Tagore). Pentru că „Violetele din munți au sfărmat stâncile” (Tennessee Williams). Pentru că „Florile lasă puțin din parfumul lor în mâna care le dăruiește” (proverb chinezesc). Și la capitolul „optimism/speranță” „argumentele” ar putea continua. Să ne uităm în jur, sunt semne bune: cenușiul orașelor și blocurilor noastre începe să se înviorizeze de culorile curcubeului dăruite de flori. Verdele de la țară e tot mai invadat de flori multicolore, inclusiv pe lângă șanțurile de lângă drum... Îmi vine să mulțumesc tuturor celor care sădesc și îngrijesc florile, ca și când ar face-o pentru mine... Și o fac și pentru mine.

Să ne bucurăm, așadar, de flori, de cât mai multe flori, cultivându-le, și să nutrim speranța că odată și odată florile vor înflori și în viața noastră, a tuturor; că cineva va înceta să le mai smulgă...

Apărarea Tot și toate

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Ți se face câteodată o lehamite de tot și de toate. Poate în asta constă sfințenia unor zile în care tot ce are de oferit lumea asta pare fad, fără substanță.

Prieteni buni pleacă spre Rai – rămân din ce în ce mai singuri; mi se cere să scriu despre ei – ce să scriu? Iată o amărăciune mai mare decât toate amărăciunile pictorului Constantin P. Popescu.

Păsările cântă, iarba e tot mai verde, sufletul tot mai cernit. A murit scriitorul Eugen Axinte de la Brașov. A murit poetul Florin Oancea de la Sibiu. A murit mama poetei Violetta Petre din Constanța. Nu mai sunt, pe-aici, de o vreme, nici Iustin Panța, nici Mircea Ivănescu, apropiații mei din Ardeal. A murit tata. Și Emil Cioran.

Se golește calendarul inimii mele. Băutura nu mă salvează de mistuirea calmă a orelor vieții. Tot și toate. Se duce și memoria – nici câte cărți am scris nu mai țin minte. Bărfele s-au întetit – am

devin incomod pentru tot mai multă lume. Să mă apăr – de ce? De cine?

În astfel de zile am toate motivele să ard gazul de pomană. Tot mai des, pe Facebook apar cugătări (sau maxime, cine știe ce sunt) în care toate sunt curve: politica-i o curvă, viața-i o curvă, inspirația-i o curvă. „Speranța-i o curvă, trăim în fiecare zi cu ea”, am citit dimineață. Prin extensie - noi suntem niște desfrânați notorii, niște imprecisi Hagi Tudose. Cât poate dura până devii un vulcan stins? 10 ani? 20? 50? Cât poate fi de greu să-ți iei câteva haine într-un rucsac și să pleci în munți? Și cât ai putea sta acolo, după ce te-ai obișnuit cu vacarmul de la poalele lor?

Toate sunt blocate. După fiecare noapte răsare soarele. Tot și toate te împing spre pajiștea înverzită unde-ți vei face mendrele cu *speranța* iar acest plictisitor amănunt este, de fapt, un prohod pe care n-ai avut curajul să-l admiți până acum.

Interviuri neconvenționale

- răspunde scriitoarea Silvia Petre-Grigore -

Ștefan Doru DĂNCUȘ

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te simți ca mare scriitor?

Silvia Petre-Grigore: Cine se simte mare scriitor are o problemă. Scriitorul nu este îndreptățit să se autoevalueze. Eu nu scriu pentru că vreau să fiu mare, ci pentru că nu pot trăi altfel. Nu eu am ales să scriu, scrisul m-a ales pe mine. Este vorba de acele momente de inspirație care te bântuie și cărora trebuie să le faci pe plac. Nu cred în ierarhii valorice, chiar dacă diferența dintre scrieri este una de grad. Au dreptate și cei care mă plac și cei care nu mă plac pe mine ca scriitoare. Talentul nu este o opțiune, ci pur și simplu face parte din baza de date cu care venim în lume. La fel și greutatea lui.

Ștefan Doru Dăncuș: Câți bani câștigi din scris?

Silvia Petre-Grigore: Am câștigat bani ca jurnalist. În cazul

cărților, banii nu sunt o miză. Am știut întotdeauna să-mi înțeleg condiția de scriitor român. Nevoia de cultură vine pe fondul unui confort social, nu putem avea pretenții... Existența mea materială depinde de alte coordonate, pe cât de frumoase, pe atât de morale și îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta. Nu mă dau în vânt după scriitorii care au pretenția să trăiască din scris în România, însă unii au vocația ratării.

Ștefan Doru Dăncuș: Care este diferența dintre un scriitor din America și unul din România?

Silvia Petre-Grigore: Scriitorul american își poate permite să fie scriitor și atât. Dacă are talent, nu trebuie decât să bată la ușa potrivită, iar sistemul știe ce obligații are față de el. Scriitorul român trebuie să se substituie sistemului.

Ștefan Doru Dăncuș: Cine va învinge: internetul sau cartea tipărită?

Silvia Petre-Grigore: Eu cred în cartea tipărită și cred că toți scriitorii care se respectă își vor cărțile pe format de hârtie. Până la urmă de asta depinde, cartea are o anume intimitate. Cu toate acestea, internetul nu mai poate fi ignorat, ar fi sinucidere curată!

Ștefan Doru Dăncuș: Cum te legitimezi ca scriitor în fata lui Dumnezeu?

Silvia Petre-Grigore: Când scriu, ascult de Dumnezeu.

Ștefan Doru Dăncuș: Continuă acest început: Vreau să spun că...

Silvia Petre-Grigore: ...scrisul este o formă de practicare a credinței, un ritual care, atunci când crezi în el, te poate duce spre dimensiunea superioară, aceea a unicului și irepetabilului. Trebuie doar să îndrăznești ceea ce simți.

Ștefan Doru Dăncuș: Câteva cuvinte pentru cititorii revistei CAIETE SILVANE.

Silvia Petre-Grigore: Cititorilor revistei le urez bucurii literare!

Varșovia, iunie 2011

Confesiunile unui fin literat

Marcel LUCACIU

Dincolo de literatura propriu-zisă, rostul lecturii jurnalelor, memoriilor, amintirilor și interviurilor este acela de a reconstitui spiritul viu al epocii și, nu în ultimul rând, acela de a pătrunde în laboratorul de creație al unor scriitori, cel mai adesea, solitari și hipersensibili. Unul dintre aceștia este incomodul, pasionalul și ultralucidul Camil Petrescu, poet, dramaturg, prozator, publicist și eseist ce s-a remarcat, în epoca interbelică, prin inteligența tăioasă, prin sinceritatea lipsită de menajamente și - mai ales - prin nonconformismul și originalitatea principiilor sale estetice.

Aurel Sasu și Mariana Vartic au reunit, într-o carte monumentală (*Romanul românesc în interviuri, vol. I-IV, Editura Minerva, 1985-1991*) o serie de interviuri culese din presa vremii. Camil Petrescu se află, așa cum era și firesc, alături de numeroase alte nume ilustre ale scrisului românesc: Liviu Rebreanu, Mihail Sadoveanu, Mircea Eliade, Marin Preda, Augustin Buzura, Nicolae Breban etc. Din răspunsurile la multitudinea întrebărilor adresate de ziariști, le-am selectat doar pe acelea menite să pună în lumină realizările literare și personalitatea intransigentului scriitor. O întrebare, pe cât de simplă, pe atât de incitantă pentru orice autor este și aceasta: *Cum scrieți?* Iar răspunsul celui care „a văzut idei” nu s-a lăsat mult așteptat: „Nu știu dacă are importanță lucrul acesta, căci eu cred că un interviu nu are numai scopul unei autobiografii, ci mai mult prilejul unei profesiuni de credință exprimate lapidar și sintetic (...). Dar, în sfârșit, (...) pot spune că timpul joacă un rol foarte precis în modul meu de a scrie.

N-am publicat, de pildă, niciodată o poezie pe care să n-o fi cercetat cel puțin timp de doi ani, de trei ani, de asemenea. Asta din cauză că n-am nici o încredere în prima versiune, în care predomină pasiunea. E necesar acest timp pentru ca să pot vedea de la distanță această primă și subiectivă versiune. E necesar acest timp pentru a o echilibra și obiectiva” (*Romanul românesc în interviuri, volumul II, partea II, p. 784-785*). Chiar dacă a cochetat, la început, cu poezia, combatantul din Primul Război Mondial a fost, înainte de toate, un romanțier modern ce a manifestat unele rezerve față de Balzac și Tolstoi, recunoscând, în schimb, geniul unui singur prozator: Marcel Proust, pe care l-a admirat, permanent, pentru celebrul și grandiosul roman *În căutarea timpului pierdut*. Ceea ce nu înseamnă că publicistul redutabil ce susținea, printre altele, cauza *muncitorului intelectual* a rămas la stadiul discipolului umil, ori că n-a avut propriile lui convingeri de neclintit. Esențială, în acest sens, ni se pare concepția lui Camil Petrescu despre roman ori despre artă și credem că numai dintr-o asemenea perspectivă ar trebui privită și înțeleasă, atât proza, cât și dramaturgia sa: „Romanul nu poate fi decât o întâmplare cu oameni excepționali. Ciocnirile între cotigi n-au nici o importanță, cele dintre mașinile mari, dintre locomotive zguduie. Romanul trebuie să meargă în profunzimile psihicului, adică să meargă, în ambele direcții, până la semnificație. Cu alte cuvinte, să aibă substanță” (ibidem, p. 817); sau: „Pentru mine, arta stă sub zodia conștiinței și conștiința e în funcție de personalitate” (ibidem, p. 794). Sunt principii de estetică

pe care autorul le va transfigura odată cu primul său roman, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război* (1930); un roman prodigios, la a cărui apariție unii critici literari s-au grăbit să denunțe lipsa de legătură între cele două mari părți, considerând că ele ar putea fi - tot atât de bine - două romane independente. Evident, o eroare similară cu aceea a unui jurnalist ce dorea să afle, neapărat, „cheia” romanului și corespondenței reali ai personajelor. Spre deosebire de Gustave Flaubert, care n-a ezitat să mărturisească: „Madame Bovary c’est moi!”, lui Camil Petrescu îi displac astfel de supoziții și ține să precizeze cu fermitate: „Gheorghidii nu sunt eu; de altfel, n-am fost niciodată însurat. Romanul n-are nici o cheie, dar aproape toate gesturile, dacă vrei și cele mai multe incidente sunt culese din mediul în care am trăit și asta duce la confuzii între cunoscuți și prieteni. Toate incidentele sunt aproape autentice, dar sînt altfel organizate decât au fost ele prezentate de realitate. Eroii mei nu sunt fotografii după natură. Structura sufletească a fiecăruia este o rezultată a structurii lor sufletești, a mai multor persoane; nu spun că eu m-am exclus” (ibidem, p. 797). Astfel, mult discutata problemă a raportului realitate-ficțiune este, oarecum, elucidată, cel puțin în privința acestui prim mare roman. În fond, e o problemă asupra căreia prozatorul va reveni, deseori, menționând, printre altele, că un punct de plecare în elaborarea celei de-a doua părți a romanului *Ultima noapte de dragoste...* l-au reprezentat traumatizanta experiență a frontului și mărturiile lui Norton Cru: „Mi s-a părut o monstruozi-

te artistică să povestesc un război abstract sau chiar nelocalizat numai. În privința aceasta, reproșul pe care Norton Cru îl face lui Remarque mi se pare cu adevărat capital. Prin urmare, am împrumutat celui care povestește la persoana I romanul, toate notele mele de război, cu foarte mici modificări de amănunte, menite să evite situațiile gingașe. Am păstrat chiar cea mai mare parte din numele autentice. Dar trebuie să precizăm că aceasta e valabil numai pentru volumul doi, care are drept cadru războiul. Volumul întâi (...) e însă în întregime, absolut în întregime, ficțiune” (ibidem, p. 793). Interesant este faptul că semnatarul *Tezelor și antitezelor* respinge, totuși, presupusa influență a lui Proust în privința monologului interior, arătând că a recurs la acesta „numai dintr-un fel de repulsie de a reda la persoana a treia gânduri de esență intimă” (ibidem, p. 794-795).

La cel de-al doilea mare roman (*Patul lui Procust*, 1933), Camil Petrescu scria încă din anul 1928, adunând, cu timpul, un număr mare de note, fișe, reviste de modă, reviste vechi, gazete de specialitate necesare (după propria-i mărturisire) redării fidele a vestimentației personajelor și descrierii cât mai exacte a mobilierelor. Pe lângă noianul de fișe, adevărate „dosare de existență” ce lasă impresia că scriitorul e un alt procuror (căci, în esență, „fiecare personaj își are cazierul și mapa sa”), un moment întrucâtva subsidiar în arhitectura romanului l-a constituit întâlnirea cu „eleva de conservator”, elevă ce i-a arătat prozatorului „scrisorile celor care o iubesc”. Suspicios și circumspect, din fire, Camil Petrescu ne avertizează: „E de prisos să spun că această elevă de conservator nu are totuși alte elemente în compoziția eroinei romanului meu de care diferă total” (ibidem, p. 816). Cealaltă protagonistă, doamna T., se pare că a existat în realitate și a scris delicate epistole, „modificate mult” de autor. Paradoxal, Camil Petrescu

refuză sintagma „roman de analiză”, atunci când e vorba de *Patul lui Procust*, considerându-l „un roman substanțial, în sensul unei reconstruiri prin cunoaștere”; un roman străbătut de „sentimentul metafizic al existenței” (ibidem, p.811).

Referitor la modalitățile de a scrie un roman, Camil Petrescu precizează: „Sunt unii literați care încep cu începutul, continuă cu mijlocul și – când au ajuns la capăt – pun *fine* și gata au sfârșit romanul. Pe urmă îl predau direct și cu beatitudine tipografiei. Să numim tehnica asta, a tricotajului. Știi cum se face un pulover? Odată lucrul început jos, urcă spre gât și se încheie cu mâneca (...). Mărturisesc, nu pot să folosesc această tehnică a tricotajului”. Refuzând să adere la o asemenea tehnică, scriitorul subliniază necesitatea unui număr de corecturi succesive, fiecare cu o menire precisă, regretând faptul că niciodată timpul nu i-a permis să efectueze toate corecturile ce se impuneau de la sine: „Întâia constă în adăugarea episoadelor menite să fixeze caracterele; această operație dublează manuscrisul. A doua corectură e sortită să adâncească momentele de interpretare psiho-

logică. A treia corectură urmărește numai adăugarea elementelor care caracterizează atmosfera. A patra corectură urmărește tranzițiile. A cincea are de scop să pieptene frazele și să lămurească nuanțele, realizând o cât mai mare expresivitate și – firește – mai sunt necesare încă două corecturi normale” (ibidem, p. 807).

Fiind convins că „artistul ce se ține departe de *treburile publice* este un laș ori un învins dezamăgit”, din *Cetatea literară*, de pe meterezele căreia a luptat, până în ultima clipă, războinicul noocrat a aruncat, în permanență, săgeți împotriva imposturii, a mediocrității și a blazării sociale. Când a obosit după *Săptămâna muncii intelectuale și artistice*, s-a retras în *Turnul de fildeș*, dar n-a capitulat. A continuat să lucreze la proiectele lui literare și, mai apoi, filozofice.

Ușor atinse de patina vremii și, poate, tocmai de aceea, cuceritoare prin eleganța și sobrietatea rostirii lor, confesiunile lui Camil Petrescu probează o viață interioară vulcanică, o rarisimă acribie și orgolioasă meticulozitate, o suplețe a limbajului specifică numai unui fin literat.

Piazza San Nicola - Bari, iunie 2010

Corneliu Coposu către istoricul Florin Constantiniu

Marin POP

În continuarea serialului nostru dedicat corespondenței inedite a Seniorului Corneliu Coposu, aflată sub lupa Securității, publicăm o scrisoare care, după părerea noastră, are o valoare istorică deosebită. Ea vine, în mod fericit, în completarea cărții „Jurnal din vremuri de război”, apărută la Editura *Caiete Silvane* în primăvara acestui an, deoarece în respectivul jurnal, după cum subliniază autorul, Corneliu Coposu și subsemnatul, care am descoperit jurnalul și m-am îngrijit, alături de Cristian Fulger de această ediție, consemnează faptele „în mod obiectiv, fără interpretări și fără comentarii”. În schimb, în scrisoarea adresată reputatului istoric și academician Florin Constantiniu, Corneliu Coposu aduce date noi și comentează, pe larg și cu lux de amănunte, evenimentele celui de al doilea război mondial, în special lovitura de stat sau de Palat de la 23 august 1944.

Corneliu Coposu, în calitatea sa de martor ocular și participant la evenimente simte că are o datorie cetățenească în restabilirea adevărului istoric. În acest sens, deși a găsit cartea „August 1944. Repere istorice” semnată de Florin Constantiniu și Mihai E. Ionescu la doi ani de la apariția ei, „într-un raft de librărie cu volume tehnice” se simte dator să facă o recenzie a cărții, pe care o trimite reputatului istoric.

Desigur că scrisoarea nu a scăpat de ochii vigilenți ai Securității care, înainte de a o repune în circuit, a multiplicat-o și astfel am descoperit-o și noi în arhivele CNSAS. Din nota trimisă organelor de Securitate de către Serviciul care intercepta corespondența aflăm că și istoricul Florin Constantiniu, la vremea respectivă cercetător științific principal la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” era „obiectiv”, adică urmărit de către Direcția a III-a de Securitate. Referitor la conținutul scrisorii lui Corneliu Coposu se subliniază următoarele: „În intervențiile sale, Coposu Cornel atrage atenția asupra unor «erori» și «inadvertențe» referitoare la evenimentul politic de la 23 August 1944, încercând să aducă unele «completări» în calitatea lui de «martor nemijlocit al tuturor etapelor» actului de la 23 August” (scoate în evidență în mod deosebit aportul P.N.Ț.-ului, sub conducerea lui MANIU, precum și al altor forțe așa-zis „democratice”, minimalizând sau reducând total contribuția comuniștilor) (**Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității [ACNSAS], Fond Documentar, dos. D 2, vol. 11, f. 59**).

Noi considerăm că Seniorul Coposu nu a minimizat rolul nimănui, ci a încercat să evidențieze adevă-

20 iunie 1944 - înființarea Blocului Național Democratic (BND), eveniment la care a participat și Corneliu Coposu

rul istoric, în plin regim comunist, după cum se poate observa și în prezenta scrisoare, pe care datorită importanței sale istorice deosebite o dăm spre publicare.

București, 30 iunie 1986
Str. Mămulari nr. 19. sect 3

Stimate Domnule Constantiniu,

Presupun că datorită unor carențe intervenite în difuzarea cărților, dar și absenței unor „semnale” publicate în presă la timp, - elaboratul Domniei Voastre (Florin Constantiniu și Mihai E. Ionescu; „August 1944. Repere istorice” - apărut în Editura Științifică și Enciclopedică în 1984) - a fost descoperit de mine abia acum (într-un raft de librărie cu volume tehnice). Acesta este motivul pentru care vă adresez, cu atâtă întârziere, câteva observații și precizări, legate de conținutul respectivului volum (și vi le adresez personal, având în vedere că am avut onoarea să vă cunosc, cu prilejul unei interesante conferințe, pe care ați ținut-o acum câțiva ani, în sala ADIRI).

În calitatea mea de martor nemijlocit al tuturor etapelor (de la inițierea până la realizarea) evenimentului major prezentat în reperele însumate în lucrarea Dvoastre, - consider că explicațiile și completările

anexate vă pot fi de folos. Întrucât elaboratul Dvoastre este o carte de referință, care trebuie să fie ferită de erori și inadvertențe am speranța că, date fiind probitatea științifică și obiectivitatea care vă caracterizează, veți înregistra completările mele și le veți utiliza la o eventuală reeditare a cărții.

Primiți, Vă rog, asigurarea considerațiunii mele deosebite,

Corneliu Coposu

Inițiativa răsturnării de la 23 August 1944 datează din Februarie 1941. După reprimarea rebeliunii legionare, Generalul Antonescu, în fruntea unui grup de ofițeri, continua să asume conducerea României, amputată la Est prin ultimatumul sovietic, la Sud-est prin presiunile germane și la Vest prin diktatul germano-italian de la Viena. „Conducătorul” Statului, investit în mod neconstituțional cu o parte a prerogativelor regale nu avea nici un suport politic și nu deținea nici mandatul și nici simpatia opiniei publice românești (care totuși nu-i contesta patriotismul și nici prestigiul militar excepțional înzestrat). Lumea românească avea serioase și nereversibile reticențe împotriva nemților, cu care Antonescu era obligat să colaboreze, era adversară hotărâtă a hitlerismului, care își sporise motivele de repulsie și alimentase antagonismul românilor, prin „arbitrajul” nefast care răpise, în favoarea Ungariei Transilvania de Nord, după ce determinase prin presiuni majore cedarea Cadrilaterului. Opinia publică din România, în covârșitoarea ei majoritate, era fidelă alianțelor tradiționale ale țării, al căror exponent era președintele celui mai popular partid democratic, partidul Național-Țărănesc, Iuliu Maniu. Respectivul partid avea, la epoca desființării, de către regele Carol II, a partidelor politice, 2.200.000 de membri activi. Guvernele occidentale, antrenate în războiul mondial declanșat de Hitler, căutau cu interes explicabil, puncte de sprijin politic și moral, în emisfera controlată prin agresiune expansionistă, de Germania hitleristă. Pe de altă parte, toți românii conștienți, preocupați de viitorul țării, căutau asigurări politice, care să scutească de dezastru țara, căzută victimă tendințelor de acaparare și dominație ale marilor puteri. Iuliu Maniu care nu s-a îndoit nici o clipă de victoria Aliatilor și de inexorabila prăbușire a militarismului german, a început să acționeze, în interesul viitor al României, înfruntând pericolul legat de atitudinea și demersurile sale. Primul demers a fost făcut, prin intermediul reprezentațelor diplomatice de la București, ale guvernelor Angliei și Statelor Unite. Contractând, în numele opoziției din România, angajamentul de a lupta neabătut pentru dislocarea dictaturii interne și denunțarea acordurilor externe stabilite de un guvern nereprezentativ și nepopular, Maniu a reușit să obțină prin miniștrii plenipotențieri

din România (Sir Reginald Hoare și Gunther Mott), după conciliabule, consultări și discuții, angajamentul guvernelor de la Londra și Washington, că vor sprijini independența și suveranitatea României și reintegrarea teritoriilor naționale amputate pe nedrept. Între primăvara anului 1941 și primăvara anului 1944, guvernul britanic, acționând și numele guvernului american, a ținut să confirme în mod repetat, atât prin telegrame cifrate, cât și prin dialoguri cu exponenții din străinătate ai „opoziției”, intenția solemnă de a respecta cu sfințenie Charta de la Newfoundland din 11 August 1941, privitoare la frontierele României și să promită ajutor material și militar, destinat acțiunilor interne preconizate. Prin suita de intervenții făcute de Maniu s-a obținut promisiunea că România va fi considerată țară ocupată de Germania hitleristă, că ofensiva română de recuperare a Basarabiei și Bucovinei de Nord nu va fi socotită drept război de agresiune, a fost temporizată declararea de război contra României din partea Angliei și Americii și în cele din urmă această declarație (britanică) a intervenit numai datorită nesocotirii avertismentului dat guvernului român, care continua războiul anti-sovietic dincolo de frontierele țării. S-a mai obținut încetarea bombardării orașelor românești. După înțelegerea intervenită între Maniu și diplomații anglo-americani, s-a hotărât ca opoziția să păstreze permanent legătura cu englezii, prin reprezentanța de la Liverpool a Serv. Secret britanic. În aces scop Maniu a primit două aparate de emisiune și 5 aparate de recepție, precum și un cod de cifrare a mesajelor. Au fost organizate patru grupuri de legătură: unul apolitic, condus de Valeriu Georgescu, al doilea compus din aderenți P.N.Ț., condus de Augustin Vișa (care până la căderea lor în mâna Gestapo-ului au transmis 110 mesaje telegrafice, recepționând 65) și două grupuri de rezervă (conduse pe Ing. Ciupercescu și I. Simșa (care nu au activat). Corespondența secretă cu guvernul englez s-a întreținut și prin Legația Elveției (Rene de Weck) și Turciei (Suphi Tanriber). În 1943 „Special Observation Executive” a lansat la cererea lui Maniu, succesiv, două comandouri de legătură (De Chastelain – I. Porter și V. Mețianu, și Russel – N. Țurcanu). Cei dintâi au eșuat, fiind arestați în ajunul Crăciunului, 1943, la lansare, iar Țurcanu (coechipierul său fiind asasinat), s-a pus la dispoziția lui Maniu și a stabilit legătura cu S.O.E. transmițând 101 telegrame din partea „Opoziției”.

„Opoziția Unită” din România, constituită inițial din P.N.Ț. (Maniu) și P.N.L. (Dinu Brătianu) a fost lărgită prin integrarea, în toamna anului 1943 a P.S.D. (Titel Petrescu). În Aprilie 1944, la sugestia, - transmisă de la Cairo de Barbu Știrbei (negociatorul „Opoziției”, acceptat de guvernele Aliate, pentru tratativele de armistițiu) – din partea reprezentantului plenipotențiar al URSS pentru Sud-estul Europei, Nicolai Vasilievici Novicov, cu acordul guvernelor britanic și american, - „Opoziția Unită” a acceptat

intrarea comuniștilor români în organizație, dar dat fiind lipsa de coeziune a diferiților exponenți care pretindeau că acționează în numele partidului comunist (Băgu, Petre, Agiu, Pătrășcanu, Cocea, Magheru, Constantinescu-Iași, Pârvulescu) a cerut telegrafic lui Știrbey să comunice care dintre aceștia reprezintă secția românească a respectivului partid, după indicațiile Moscovei. La sfârșitul lunii Mai 1944, Vișoianu (trimis între timp ca adjunct al lui Știrbey, cu propunerile lui Maniu) a comunicat, după o întrevvedere cu Daniel Semionovici Selod (adjunctul lui Novicov) să se discute cu Pătrășcanu. În momentul respectiv Pătrășcanu nu avea în organizația comunistă o ierarhie stabilită (Primul secretar desemnat de Komintern, Foriș, fusese înlăturat iar conducerea fusese în mod arbitrar și nestatutar preluată – cu forța – de către un triumvirat compus din Pârvulescu, Bodnăraș și Rangheț, despre care nu se știa dacă se bucură de încrederea Kremlinului). După această opțiune sovietică, interlocutorii comuniști au cedat pasul lui Pătrășcanu, care a și semnat protocolul (de la 20 Iunie 1944) de constituire a „Blocului Național Democrat” compus din național-țărăniști, liberali, socialiști și comuniști – cu eliminarea altor formațiuni pretins-democratice. La 23 August 1944, Pătrășcanu a intrat în guven, ca reprezentant al comuniștilor. (La ora respectivă, secretarul statutar Foriș era ținut prizonier de „triumvirat”, moscoviții care beneficiau de girul Kremlinului, Ana Pauker și Vasile Luca erau în URSS, iar ceilalți exponenți erau în închisoare sau în lagăr).

Menționând permanent (prin grupurile de legătură și legațiile prietene) contactul cu Occidentul, Maniu a recurs și la bunele oficii ale prietenului său Eduard Beneș, care a acceptat să intermedieze la conducătorii sovietici (Stalin și Molotov) o normalizare a raporturilor cu România și a reușit să obțină unele asigurări de ameliorare a condițiilor de armistițiu, având eșec în eforturile pentru asigurarea frontierei pe Nistru și fiind întâmpinat cu refuz chiar în propunerea de a se ajurna problemele teritoriale până la întrunirea conferinței de pace. Deasemenia a acționat prin diplomații români aflați în străinătate (care refuzaseră să colaboreze cu regimul lui Antonescu) Tilea, Davila, Gafencu, Dianu și prin trimișii lui speciali (Cornel Bianu, Pavel Pavel, Brutus Coste) în interesul cauzei românești.

Pe plan intern, acțiunea lui Maniu a fost dirijată în primul rând pentru stabilirea unui acord cu Palatul (regele Mihai și regina mamă Elena) cu ofițerii superiori ai oștirii (Sănătescu, Niculescu, Crețulescu, Dăscălescu, Avramescu, Racoviță, Rozin) precum și cu ofițerii superiori îndepărtați de Antonescu (Constantinescu-Klaps, Aldea, Liteanu, Negrei, Zorzor, Barbu, Stoika etc) și cu comandamentul Capitalei (Iosif Teodorescu, Dămăceanu, Cristescu), pentru asigurarea răsturnării din obiectivul de competență.

Această răsturnare a fost, de la început și până în ziua de 23 August 1944, plănuită în două variante: încheierea unui armistițiu cu Aliații, prin desprinderea noastră de Germania și denunțarea tuturor acor-

Basilica di Santa Maria del Fiore (IL DUOMO) - Florența, iulie 2010

durilor militare și economice încheiate cu Reich-ul hitlerist și restituirea regimului democratic din țară, - realizate prin determinarea lui Antonescu să accepte și să conducă operațiunea; sau realizarea obiectivelor stabilite fără Antonescu și împotriva lui, în caz de refuz al acestuia de a accepta formula. Varianta întâi avea aprobarea tuturor factorilor politici, al B.N.D., al Palatului și al Aliatilor; era preferată și de guvernul sovietic, datorită șanselor mai mari de reușită (întrucât Antonescu controla armata, cunoștea plasarea și puterea de foc a unităților germane, asigura continuitatea în administrație și dispunea de condiții care înlesneau reușita (și pe care „Opoziția” nu le avea). Preparativele însă s-au desfășurat în mod temeinic, ținându-se seama de amândouă variantele. Dacă Antonescu (care nu se mai îndoia de prăbușirea Germaniei și de pierderea de către aceasta a războiului) ar fi acceptat, în ultimul moment (23 August, orele 16) să facă armistițiul cerut de rege și de factorii „opoziției”, ar fi fost lăsat și ajutat să o facă. Arestarea lui s-a datorat împrejurării că din motive care țineau de așa zisă „loialitate” și „respect al cuvântului” dat, Antonescu prezenta riscul de a desconfira acțiunea care se pregătea, prin tendința de a obține de la nemți o deslegare, pentru încetarea războiului. Singura cale de a se evita intervenția brutală a armatei germane, pentru anihilarea proiectului de desprindere a României, era înlăturarea imediată a lui Antonescu și a factorilor de decizie a guvernării sale.

În timpul tratatelor de armistițiu s-a putut constata că în vreme ce englezii și americanii nu au acceptat să trateze cu guvernul și cu opoziția din România decât în acord cu aliații lor, guvernul sovietic, legat de același angajament a acceptat să negocieze cu România (atât cu guvernul cât și cu opoziția) fără știrea și aprobarea celorlalți parteneri, chiar inițiind tratativele și oferind condiții ameliorate, față de cele elaborate în comun cu partenerii lor.

În legătură cu ofertele de colaborare ale comuniștilor, respinse de Maniu (pag. 31 a volumului) este de menționat că punctul de vedere afirmat de Maniu a fost că secția comunistă din România nu are independență de acțiune, fiind o filială a Kominternului; că nu se poate discuta cu comuniștii români, înainte ca aceștia să facă declarație publică, prin care să recunoască apartenența la România a Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei de Nord și Cadrilaterului; să retracteze în mod expres tezele și enunțurile erona-

te și dăunătoare pe care le-au adoptat înainte, la dispoziția Kominternului și anume că România ar fi un stat imperialist care a înglobat în hotarele lui teritorii care nu îi aparțin; că populațiile minoritare din țară ar avea căderea să reclame autonomia sau chiar desprinderea de România; că toate partidele politice din România, în afară de partidul comunist, ar fi fasciste, servile țărilor capitaliste, exploatare și persecutoare ale clasei muncitoare; că războiul inițiat și purtat de Germania hitleristă ar fi un război just, îndreptat împotriva țărilor capitaliste și că succesele militare ale lui Hitler trebuie să fie aplaudate, teză subsecventă acordului germano-sovietic din 23 August 1939 (pactul von Ribbentrop-Molotov, cu clauza lui secretă). – După auto-dizolvarea din Mai 1943 a Kominternului, comuniștii români asumându-și independență de acțiune și denunțând tezele incriminate, s-a procedat la abordarea de negocieri. Astfel, încă de la sfârșitul lui Octombrie 1943, Maniu s-a întâlnit în repetate rânduri cu Pătrășcanu (în locuința lui Coposu și a lui Ghilezan), a discutat cu Agiu, Băgu, Petre, Magheru, Bodnăraș (prezentat de Pătrășcanu) și în cele din urmă a constituit, cu participare comunistă, Blocul Național Democratic în scopul desprinderii țării de Germania hitleristă, încheierii armistițiului cu Aliții și întronării unui regim democratic în România.

Printre inadvertențele și erorile strecurate în cuprinsul volumului „23 August. Repere istorice”, menționez:

În pag. 29 se afirmă că Ralea (care fusese exclus din partid încă din 1939) ar fi fost „național-țărănist”.

În pag. 31 se afirmă că la 23 August 1944 nu s-ar fi produs o lovitură de stat, ciace nu corespunde adevărului istoric. Este adevărat că această lovitură de stat a fost fructul eforturilor îndelungate și a unei pregătiri dificile (ale căror concretizări lipsesc).

În pag. 37 se pretinde că „ar fi fost atrași în acțiuni premergătoare” mai mulți generali ceeace nu mi se pare a corespunde întocmai cu realitatea.

În pag. 56 se menționează acțiunea „Autonomus” dar este uitat din loc căpitanul Mețianu (român de origine). Deasemenia este uitat Locotenentul român Țurcanu, parașutat în Jugoslavia, odată cu maiorul Russel, ucis în condiții neelucidate.

În pag. 186 și 228 intervin erori grave și afirmații gratuite. Se scrie că în dimineața de 23 August (în loc de 22 August) a avut loc întâlnirea dintre Maniu și delegații comuniști Pătrășcanu și Agiu. În aceeași

dimineață se pretinde că Maniu ar fi părăsit Capitala, lucru cu totul inexact. Se mai afirmă că în dimineața de 24 August Maniu a aflat dela Leucăția despre arestarea Antoneștilor și declanșarea insurecției, și s-a dus la Palatul Regal. În pag. 228 plecarea lui Maniu (la Snagov) este plasată în după-amiaza zilei de 23 August. În pag. 223 se afirmă că (în ziua de 24 August” ... după ora 8 Maniu sosește la Palatul Regal unde ia cunoștință despre arestarea lui I. Antonescu.

Realitatea: În dimineața zilei de 23 August 1944, la orele 7, Maniu a primit vizita lui Sănătescu însoțit de Dămăceanu, în casa lui dr. Romul Pop din Splaiul Unirii Nr. 6 (deci nu la orele 13, și nici în Blocul Adriatică cum se afirmă în altă parte). Cei doi, veniți din partea Regelui Mihai au încercat o ultimă intervenție pe lângă Maniu, să accepte să fie prim-ministru în noul guvern care urma să se constituie. (Maniu a refuzat din nou, argumentând că nu poate prezida un guvern care este obligat, datorită insistențelor categorice ale guvernului sovietic, să accepte prin semnarea armistițiului, frontiera sovieto-română din 1940 și socotind că armistițiul este un act militar care este potrivit a fi încheiat de un guvern de militari. Ideia cu complectarea guvernului de armistițiu cu reprezentanții celor patru partide democratice care au constituit B.N.D. aparține tot lui Maniu). În aceeași zi, la orele 9, Maniu a participat, la locuința din Dorobanți a lui Dinu Brătianu, la o ședință a reprezentanților B.N.D. (de la care a lipsit Pătrășcanu), în cursul căreia s-a examinat rezultatul demersului făcut de Mihalache pe lângă Antonescu, pentru a-l determina să facă neîntârziat armistițiu; apoi a fost trimis la Snagov, cu același obiectiv, George Brătianu și s-a așteptat reîntoarcerea respectivului cu răspunsul lui Antonescu. Reîntors de la Snagov, Gh. Brătianu a fost asigurat de Maniu, Brătianu și Titel Petrescu, că sunt de acord să-i semneze o declarație în care își asumă răspunderea politică pentru încheierea armistițiului de către Antonescu și ruperea legăturilor cu Germania. George Brătianu a plecat din nou la Antonescu, pentru a-l convinge că în aceeași zi, într-o audiență la Palat să anunțe pe rege despre hotărârea de a încheia armistițiul cerut de opoziție, în condițiile, în condițiile stabilite de aceasta. Între timp Antonescu a revenit asupra hotărârii luate, enervat de condițiile pretinse de opoziție și a declarat că numai el este în măsură să decidă momentul oportun al măsurii, că politicienii să nu se amestece într-o problemă în care nu sunt competenți și că el va obține de la nemți dezlegare pentru încetarea războiului, în care scop va lua contact imediat cu reprezentanții autorizați ai Germaniei. (Această atitudine a manifestat-o și în audiența de la Palat, de la orele 16). Informați de poziția lui Antonescu, „conspiratorii” (Regele, Sănătescu, Gr. Niculescu Buzești, General Aldea, Mocionys-Styrcea) au ajuns la concluzia că Antonescu trebuie împiedicat de a lua contact cu nemții și de a desconfira planul de răsturnare a situației. La orele 13, Gri-

gore Niculescu Buzești s-a întâlnit cu Maniu în Blocul Adriatică, i-a relatat pe scurt situația alarmantă și i-a cerut acordul pentru punerea în aplicare a variantei a 2-a (lovitură de stat, armistițiu fără Antonescu și împotriva lui), acord pe care Maniu l-a dat. Întrebat unde poate fi găsit, Maniu a dat adresa lui Romul Pop din Splaiul Unirii.

La orele 17, a sosit în Splaiul Unirii la Maniu, Iorgu Ghica de la Palat, trimis de Rege, Sănătescu și Niculescu-Buzești și a adus la cunoștința lui Maniu că Antoneștii au fost arestați, că este în curs arestarea celorlalți exponenți guvernamentali șefi de unități de intervenție; că nu se cunoaște reacția pe care o vor avea nemții, la aflarea veștii și că dispoziția este ca toți fruntașii susceptibili de a fi vânați de nemți să-și schimbe de îndată domiciliul cunoscut, iar dimineață în zori (24 August) să se prezinte la Palatul Regal. Iorgu Ghica a întrebat unde poate să-i găsească pe Pătrășcanu, Titel Petrescu și Dinu Brătianu, pentru a le aduce la cunoștință cele întâmplate și instrucțiunile de dispersare. Cel care scrie prezenta relatare i-a răspuns că Dinu Brătianu a plecat după amiază la Florica. Pătrășcanu și Titel Petrescu însă vor putea fi găsiți la orele 20, în strada Schitu Măgureanu nr. 19, etaj 4, în apartamentul lui Sabin Manuilă, unde au întâlnire cu Maniu la ora indicată. (La ora și adresa respectivă cei menționați au fost găsiți și puși în cunoștință de cauză. De acolo, ei au plecat la Palat, unde au ajuns în jurul orei 21).

După primirea știrii și a consemnului, Maniu a părăsit locuința lui Romul Pop și însoțit de 3 persoane (Coposu, Anca și Elekeș) s-a mutat în apartamentul lui Elekeș (Director la Standard-Telefoane și prieten politic al lui Maniu – în același timp nepot al lui P. Groza). În respectivul apartament, Maniu a stat până la orele 4 dimineața, când însoțit de C. Coposu s-a dus la Palatul Regal. (Acolo a stat de vorbă, chiar la intrare cu Colonelul englez de Chastelain – ieșit din închisoare – înainte de a pleca acesta (cu Colonelul Niculescu) cu avionul la Ankara. Apreciez că Chastelain a plecat din Palat în jurul orei 5,30. Maniu a rămas în Palatul Regal până la orele 17, suportând bombardamentul german, iar la orele 18 a ajuns în subsolul Băncii Naționale.

În timpul nopții de 23 August, la intervenția lui Elekeș, directorul tehnic al S.A.R. de Telefoane, Papadache, a legat telefonul locuinței în care se adăpostea Maniu, cu telefonul Palatului Regal și a înlesnit toate convorbirile lui Maniu cu Bucureștii și provincia.

În pag. 228 se vorbește despre o așa-zisă ședință a Consiliului de Miniștri a noului guvern, care ar fi avut loc la 23 August 1944, orele 20. Inexact. Nu a fost nici o ședință. La Palat erau adunați unii fruntași ai „conspirației”. (Negel era administrator al Domeniilor Coroanei, nu era general). Nu putea fi vorba de un consiliu de miniștri, căci la ora respectivă, majoritatea titularilor departamentelor, nici nu știau că sunt

miniștri, căci încă nu fuseseră încunoștințați.

În pag. 229 se scrie că Hitler ar fi fost anunțat despre arestarea lui Antonescu, la orele 21. Mă îndoiesc. Cred că a putut fi anunțat în cel mai bun caz, două ore mai târziu.

Se afirmă că la orele 21,30 ar fi sosit la Palat Bodnăraș. Eroare. Pătrășcanu, sosit la Palat la orele 21, a plecat în jur de orele 22 și după cel puțin două ore a sosit Bodnăraș, înștiințat de Pătrășcanu, urmat de echipa lui Mladin, căreia Sănătescu (intrat în panică) i-a încredințat pe cei arestați (de frică să nu fie eliberați de vreun detașament condus de un ofițer devotat, sau de un comando german).

Membrii guvernului au plecat la Banca Națională (tezaur) nu pentru a se pune la adăpost (pag. 233) ci pentru a încerca să țină o ședință. Ședința Consiliului de miniștri de la Bolintinul din Deal, despre care scrie că ar fi avut loc în 26 August seara, s-a ținut în realitate în seara zilei de 24 August.

În legătură cu tratativele de armistițiu purtate de Maniu (prin delegații săi la Cairo (Știrbey și Vișoianu) cu reprezentanții plenipotențari ai celor trei aliați, aș vrea să menționez că la data de 19 Iunie 1944, Maniu și-a dat acordul, în numele „Opoziției Unite” din România, să încheie armistițiu cu Puterile Aliate, pe baza condițiilor formulate de guvernul sovietic și acceptate de guvernele anglo-saxone. Semnalul pentru declanșarea loviturii de stat (de către Antonescu sau fără și contra lui Antonescu) trebuia să fie dat de reprezentanța aliată de la Cairo, în momentul pe care îl va socoti optim, după ce pregătirile interne erau încheiate. Maniu a solicitat în repetate rânduri, între 11 Iunie și 22 August, prin telegrame cifrate, semnalul convenit, care întârzia. Între timp, englezii și ame-

ricanii cedaseră în mod tacit și fără vreo avertizare, inițiativele privitoare la România, aliatului sovietic. Maniu a fost încunoștințat în mod confidențial, printr-o telegramă cifrată, trimisă de Vișoianu, la începutul lunii August 1944, că din sondajele discrete făcute de corespondent, ar rezulta că guvernul sovietic nu mai este interesat (așa cum se dovedise mai înainte) de încheierea unui armistițiu cu România și că probabil ar prefera să intre cu armata într-o Românie inamică, (chiar cu prețul sacrificării a sute de mii de ostași și a materialului de război respectiv, pierdut în lupte grele), - pe care ar modela-o după intențiile sale, - în loc de a încheia un armistițiu care i-ar aduce importante economii de oameni și materiale, dar i-ar lega într-o oarecare măsură mâinile, în ce privește organizarea post-belică a teritoriului. (Această ipoteză a avut într-o măsură oarecare un început de confirmare în faptul că la început de Septembrie 1944, i s-a reproșat, la Kremlin, lui Pătrășcanu, prezența în fruntea delegației de armistițiu, iar comuniștii bulgari nu au mai fost lăsați să colaboreze cu guvernul anti-hitlerist de armistițiu).

Desigur că ar fi multe de comentat și analizat, în jurul loviturii de stat de la 23 August 1944. Fiecare istoric are îndreptățirea de a comenta și interpreta evenimentul. Faptele reale însă nu trebuie să fie eludate și nici denaturate.

Rândurile de față au fost scrise de un martor al întâmplărilor relatate, pentru care restabilirea adevărului istoric, în evenimentele pe care le-a trăit, constituie o datorie cetățenească.

Corneliu Coposu

Cota: ACNSAS, Fond Documentar, dos. D2, vol. 11, f. 62-68

Iuliu Maniu și serbările Astrei de la Blaj

Cristian BORZ

Iuliu Maniu a fost unul dintre cei mai prestigioși oameni politici din istoria României, membru de onoare al Academiei Române din 7 iunie 1919. În vremea când era avocat și jurist-consult al Mitropoliei Greco-Catolice de la Blaj a fost ales de către intelectualii blăjeni să organizeze în 1911 serbările care marcau cei 50 de ani de la înființarea Astrei.

Asociația transilvană pentru literatură și cultura poporului român - ASTRA, cum i s-a spus în mod curent, a fost înființată la 23 octombrie 1861 la Sibiu, de către „intelențele românești ardelenne”, cum erau numiți intelectualii vremii.

Statutele Asociației precizau următorul scop al acestui for cultural: „Înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebitele ramuri prin studii, elaborare și editare de opuri, prin premii și stipendii pentru diferitele specialități de știință și arte și alte asemenea. Asociația va avea un președinte, un vicepreședinte, un secretar-prim, un secretar, un bibliotecar, și arhivar, un casier, un controlor - toți aleși pe trei ani”.

În anul 1911 se împlăneau 50 de ani de la înființarea Astrei, iar comitetul despărțământului, împreună cu intelectualii și toți reprezentanții vieții românești din Blaj, la propunerea dr. Bunea, hotărâsc unanim chemarea Asociației la Blaj. Ca să dea serbărilor semicentenare o cât mai mare strălucire, a fost invitat și Comitetul Fondului de Teatru Românesc să-și țină adunarea, tot la Blaj, odată cu Asociația.

În vederea serbărilor, comitetul despărțământului, în adunarea cercuală de la Ohaba se primenește cu puteri noi. Profesorul Ioan F. Negruțiu, directorul despărțământului, ocupat prea mult cu problemele Școlii Pedagogice, își dă demisia. În locul lui este ales în unanimitate tânărul avocat și fost deputat, Dr. Iuliu Maniu, „bărbat cu distinse calități și cel mai capabil de a

Înainte de sfânta liturghie.

fi la conducere când e vorba de a se săvârși lucruri mari”.

Sub conducerea lui Iuliu Maniu, pregătirile încep în septembrie 1910, cu o întrunire la care participă reprezentanții tuturor păturilor societății românești din Blaj: canonici, profesori, comitetul reuniunii femeilor, comitetul societății meseriașilor. Aici a fost prezentat și acceptat planul de desfășurare a serbărilor precum și împărțirea responsabilităților. Termenul a fost fixat pentru 28, 29, 30 august 1911. Partea muzicală a fost încredințată maestrului Iacob Mureșianu, care imediat a alcătuit un cor de profesioniști.

Exista pericolul ca autoritățile să împiedice buna desfășurare a serbărilor. Pentru a se asigura că acest lucru nu se va întâmpla, Iuliu Maniu a intervenit personal la premierul Khuen Hederváry prezentându-i programul serbărilor. Iuliu Maniu a primit asigurarea, că autoritățile administrative „nu vor pune nici un fel de greutate în calea executării amănunțelor. Totodată s-a dat și „permisia cuvenită” artiștilor din „țară”.

În ultimul moment, grație poetului Octavian Goga, programul serbărilor s-a mai îmbogățit cu un punct important – zborul aviatorului Aurel Vlaicu.

Biurul central al serbărilor dela Blaj.

S. Gocan, V. Iozon, Valer Suciu, Vasile Suciu, Ioan Fodor, V. Muntean, Dr. A. Nicolescu, Jr. D. Szabó, Dr. V. Macaveiu, St. Roșian, Alexe Pop, Jacob Popa, Dr. I. Rațiu, Al. Ciura, A. C. Domșa, S. Nestor, I. Mureșan, Dna Corn. Deac, Dr. Is. Marcu, Dr. I. Maniu, Dr. V. Suciu, I. F. Negruțiu, dr. R. Căpușan, Dr. A. Chetian, G. Precup.

Banchetul.

Deschiderea expoziției.

Conductul etnografic: Călușeri.

Biroul central îl avea ca președinte pe Iuliu Maniu secondat de cei doi vicepreședinți: canonicul Dr. Vasile Suciu și profesorul Ioan F. Negruțiu.

Programul serbărilor a fost foarte bine elaborat din el nelipsind: Sfânta Liturghie solemnă și Parastas pentru întemeietorii Asociației, celebrate în catedrala „Sfânta Treime”; expoziția culturală a despărțământului Blaj; expoziția Atelierului de țesătorie din Orăștie; expoziția de pictură; concerte de muzică cultă; ședințele festive ale Asociației transilvane pentru literatură și cultura poporului român – ASTRA, ale „Societății pentru fondul de teatru român”; ale Secțiilor literare; zborul lui Aurel Vlaicu pe Câmpia Libertății; prezentarea de costume și jocuri populare naționale; piese de teatru.

Presa vremii a relatat pe larg evenimentele de la Blaj. „Gazeta Transilvaniei” în numărul 178 din 14/27 august 1911 scria „Asociațiunea și Societatea teatrală își țin adunările la Blaj și din acest prilej arta și știința română își fac apariția triumfalnică în istoricul loc de pe Târnavă”. „Tribuna” de la Arad în numărul 175 din 11/24 august 1911 sublinia rolul cultural și istoric al Blajului în articolul „Triumful culturii românești – serbările de la Blaj”. Scriitorul Ion Agârbiceanu în numărul 178 scria un articol elogios cu titlul „În catedrala Sfintei Treimi”. „Românul” ziarul oficial al Partidului Național Român, în numărul 171 făcea o descriere a pregătirilor ce se făceau la Blaj în vederea serbărilor, iar în articolul „Din Blaj – serbările culturale”. Serbările sunt apreciate și salutate și sub raport politic în numărul 91 al ziarului „Drapelul” din Lugoj. „Telegraful român” cu această ocazie scria în numărul 85: „Împletească Românii întruniți la Blaj o nouă cunună de glorie pe seama steagului culturii naționale românești...”

Ziarele „fraților de dincolo” sau cele ungurești au salutat și ele evenimentele de la Blaj astfel au apărut articole în: „Seara”, „Minerva”, „Pesti Hirlep” și „Világ”.

Spațiul de cazare fiind limitat, blăjenii au făcut eforturi mari pentru primirea oaspeților. Ziarul „Foia Poporului” de la Sibiu scria în numărul 34/1911 că „... înșuși cel care a fost sufletul serbărilor, avocatul Maniu, în nopțile serbărilor nu a avut alt adăpost, decât biroul societății „Plugarul”, pe străjăcul gol, alături cu alți 4-5 cunoscuți într-o cameră.”

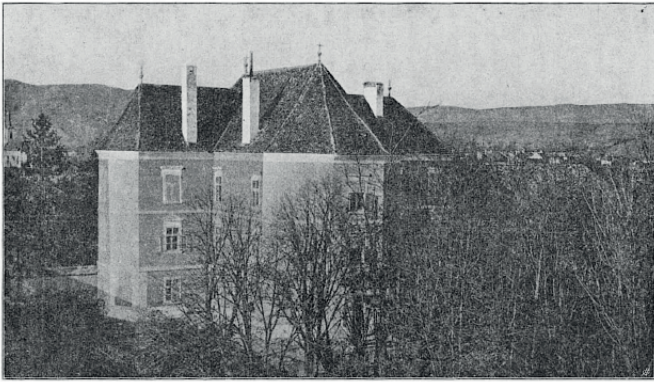
Au participat înalte fețe bisericești ortodoxe și greco-catolice precum Mitropolitul Mețianu de la Sibiu, Episcopii I. Pap de la Arad, Dr. Cristea de la Caransebeș precum și Mitropolitul Victor Mihalyi de la Blaj, Episcopii Dr. Demetriu Radu de la Oradea și Vasile Hossu de la Lugoj.

În prima ședință care are loc în catedrală imediat după Sfânta Liturghie se aleg membri diferitelor comisii de coordonare a Asociației. Iuliu Maniu este ales în prima comisie, alături de Dr. Sextil Pușcariu, Dr. Val. Braniște, comisie care se va ocupa de *cenzurarea raportului general*.

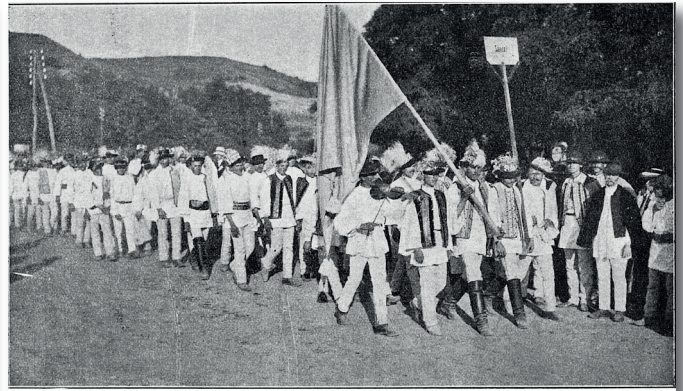
La banchetul festiv organizat în pavilionul serbărilor din curtea gimnaziului la care au participat peste 1000 de persoane au luat cuvântul președintele Asociației, domnul Bârseanu, urmat de Vasile Goldiș, Mitropolitul Ioan Mețianu, Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi, asesorul consistorial Nicolae Ivan, reprezentantul guvernului comitele suprem Szász József, deputatul Stefan C. Pop, Badea Gheorghe Pop de Băsești, poetul Octavian Goga și protopopul de Cluj Dr. E. Dăianu. După banchet lumea s-a adunat în curtea seminarului în jurul lui Coșbuc, Caragiale, Ranetti și Eftimiu pentru a le asculta discuțiile. În acea împrejurare Caragi-

adevărul

Magazin
Sălăjean
LIDERUL PRESEI SĂLĂJENE

Noua reședință metropolitană din Blaj.

Conductul etnografic: Sosirea satelor.

ale ar fi afirmat despre Coșbuc: „Eu sunt o nimica, am învățat doar 4 clase primare, dar cunosc 6 poeți mari în lumea asta și între ei este Coșbuc al nostru”.

A doua zi s-a celebrat Parastasul pentru odihna membrilor decedați ai Astrei. Au fost pomeniți cu precădere cei care sunt înmormântați în cimitirul parohial din Blaj, între care Mitropolitul Alexandru Șterca Șuluțiu, canonicul Timotei Cipariu și Axente Sever.

La expoziția secției istorico-culturale, Iuliu Maniu a adus din prețioasa arhivă a familiei sale din Bădăcin: Testimoniu scolastic a lui Bărnuțiu (1925); Document prin care Bărnuțiu este numit asesor consistorial (1839); ziarul lui Bărnuțiu, de la 1849 înainte; Atestatul lui Bărnuțiu de la Universitatea din Padua; Diploma de doctor în drept și științele politice a lui Bărnuțiu (Padua 1854); Scrisoarea prin care Bărnuțiu este invitat profesor la Iași (1854); Orologiu și catenă de aur donate lui Bărnuțiu de principele Ghica; Document prin care Bărnuțiu este numit profesor la Iași; Diverse manuscrise a lui Bărnuțiu: Dreptul public, Dreptul ginților, Istoria filosofiei, Psihologie, Logică, Metafizică, Etică, Estetică, Pedagogie; Cântarea funebră de la înmormântarea lui Bărnuțiu; Bustul lui Bărnuțiu.

Zborul lui Aurel Vlaicu, a fost așteptat de toată lumea. Din Raportul „Tribunei” 280/1911 aflăm că el a fost programat la ora 17,30. Pe Câmpia Libertății au participat un număr de 30 000 de personae. Zborul a fost descris: „... Și a zburat Vlaicu! Cu o viteză de 90 km., a făcut de trei ori ocolul Câmpului Libertății, vreme de 29 de minute. Și a aterizat elegant, ușor, norocos...”

La ședința a doua a Fondului de Teatru, din cea de a treia zi și-a făcut apariția și Nicolae Iorga, care s-a noaptea cu acceleratul la Blaj, iar participanții l-au aplaudat și aclamat îndelung la intrarea în sală.

În acele zile de sărbătoare, dincolo de programul stabilit de organizatori, au avut loc diferite întâlniri și consfătuiri. Și-au dat întâlnire membri aleși pentru „compunerea de statute” pentru *Societatea bisericească-culturală Sf. Unire*, unde au ținut o consfătuire comercianților români, cu scopul organizării lor într-o organizație, care să le promoveze interesele în fața statului. S-au întâlnit mulți absolvenți ai școlilor Blajului, s-au revăzut prieteni vechi, colegi de școală pe

care viața i-a despărțit de zeci de ani.

Contribuția lui Iuliu Maniu la buna desfășurare a serbărilor „Astrei” de la Blaj din 1911 a fost una determinantă. Iată ce scria în acest sens P. Locusleanu în articolul „Impresii scrise în fugă” din ziarul „Viitorul” 25-27 august 1911:

„Dacă serbările de la Blaj au avut un succes atât de strălucit, aceasta se datorește, desigur, în primul rând, energiei, tactului și spiritului organizator al dl. Dr. Iuliu Maniu. Știam dinainte, că dl. Iuliu Maniu este unul din cei mai de seamă oameni politici pe care îi are Transilvania. Mintea sa limpede și adânc văzătoare, talentul său oratoric strălucit, eleganța și subtilitatea gândirii și formei sale de exprimare

Campanile di Giotto (IL DUOMO) - Florența, iulie 2010

Vechea reședință metropolitană din Blaj.

Vlaicu aterisează pe Câmpul Libertății.

l-au impus, din primul moment al apariției sale în parlament, în rândul întâi al oamenilor politici.

Serbările din Blaj, au dovedit însă că, dl. Dr. Iuliu Maniu, deși foarte tânăr, este tot atât de modest, tot atât de harnic și bun gospodar, pe cât îl cunoaștem că este de talentat. Numai grație amabilității sale nemărginite, și Blajul a putut fi destul de mare, ca să cuprindă în sânul său atâta oaspeți veniți din toate colțurile românimii, și oaspeții s-au făcut destul de mititei, ca să încapă între zidurile lui.

Desigur, că acum, când din mărețele serbări n-a mai rămas decât o amintire scumpă ce nu se va șterge niciodată, gândurile tuturor celor, care au fost oaspeți în orașul culturii ardeleni se îndreaptă cu recunoștință aducere aminte spre acela care, deși nu a ținut nici un discurs, n-a luat parte la nici un banchet, nu s-a arătat nicăieri, n-a cules nicio ovație și nici un aplaus, a fost sufletul acestor mari serbări și a meritat toate aplausele și toate ovațiile pe care ele le-au provocat.”

În preziua începerii sărbătorilor de la Blaj, Iuliu Maniu scria un articol în „Revista politică și literară”, nr 1, în care elogia contribuția înaintașilor ardeleni la redeșteptarea conștiinței naționale. Redăm, în continuare, în întregime acest articol:

Prinos

Din prilejul serbărilor culturale ale „Astrei”

de Dr. Iuliu Maniu

„Apăsător de greutatea veacurilor și persecutat de nenorocul sorții sale, poporul românesc abia într-un târziu a putut prinde razele binefăcătoare ale deșteptării. Inima cucernicilor călugări și sufletul sfioșilor dascăli ai Blajului s-a încălzit pentru prima oară de razele culturii apusene – cercetând adevăruri.

Ei au simțit pentru întâiu fiorul dulce al renașterii. Ei au fost mai întâi muncitori de *conștiința lipselor grozave* ale unui popor cu mari aptitudini, dar necrezut de lipsit în mijloace.

Modeștii muncitori ai condeiului au devenit însușești organizatori ai ființei noastre naționale. Prin stabilirea continuității noastre istorice, ei au ridicat stânca, pe care alți mari dascăli, ai neamului românesc au înfăptuit nu peste mult renașterea politică a Națiunii

nii Române. Sângele cald al zecilor de mii de Români, vărsat pe aceste plaiuri, a fost jertfa, fără care *renașterea* nu se putea închipui. Din acest sânge s-a revărsat asupra noastră căldura primăverii de acum 50 de ani, din care au răsărit cele două Metropoli românești și prima societate culturală a Românilor ardeleni.

Aceste mari instituții culturale au organizat munca resfirată a indivizilor și au strâns rând pe rând într-un puternic mănunchiu străduințe culturale ale unui neam viguros, care se poate mândri că a făcut, într-un timp relativ scurt, din întunerecul, în care se afla, cei mai gigantici pași spre cultură și prin cultură la civilizație.

Frământările unui jumătate de veac își vor prăznuși mâine în Blaj dăinuirea lor.

Câte speranțe deșerte, câte dureri înăbușite, și câte lacrimi neșterse nu și-au făcut în acest timp calea, tocând firul suferințelor unui neam!

Să le uităm toate în ziua de sărbătoare, ca să închinăm tot sufletul nostru acelora, cari prin munca lor stăruitoare au întărit sufletul nostrum și au sporit credința în fericirea zilelor de mâine. Zidurile Blajului, pline de mărețe umbre se înveselesc la gândul, că mâine vor putea cuprinde în ele glasul bărbătesc al căpeteniilor națiunii române. Îndurerata «piatră a libertății» se cutremură întinerită, văzând, că au înviat sfărâmurile trupului propriu, svârlite cu nemilă în toate unghiurile pământului românesc, și «goronul lui Șincai», prin freamătul frunzelor povestitoare ale trecutului mare, prevestește cu încredere măreția din viitor a neamului românesc!

Iar noi, urmașii mici ai celor mari din vremuri, aducem prinosul recunoștinții noastre călugărilor cucernici și dascălilor mari, căpitanilor viteji și eroilor fără nume: *pentru că au înfăptuit unitatea în gândire și străduințe și au zidit cetatea neînvingătoare a conștiinței de sine a Națiunii Române!* Aducem prinosul mulțămitei noastre marilor căpetenii ai neamului românesc și fraților de pretutindeni, care dând ascultare glasului nostrum rugător, au prefăcut festivalul jubiliar al «Astrei» în o grandioasă manifestare a solidarității Națiunii Române în străduințele sale culturale”.

Bibliografie

„Serbările dela Blaj 1911”, Despărțământul XI Blaj, tipografia Seminarului Teologic Gr-Cat, Blaj, 1911

Fragment din romanul „În genunchi”

Florin Leonard MOCANU

„Lăsați orice speranță voi care intrați”

(Dante Alighieri, *Divina Comedia*)

De cum am intrat, remarcai un deținut care stătea la masă fixându-mă curios cu privirea. Plutonierul aranja câteva prosoape la capătul unui raft. Întoarse capul către mine și spuse deținutului ce-și uitase degetele pierdute între fișele de magazie pe care, se vede treaba, primise ordin să le trieze:

- Ia-i datele personale!

- Mi le-au luat la miliție, la Z..., spusei ușor ironic.

Plutonierul mă privi iritat.

- ...o dată cu șireturile, am încheiat privindu-l cu o fărâmă de zâmbet complice.

Crezui că explodează. Culoarea obrazilor prinse vizibil a i se schimba. Zise încet și apăsător către cel de la masă:

- Asta-i țâcnit!

Deținutul scoase, parcă din sertar, un ton asemănător, sau, mă rog!, ostentativ asemănător celui folosit de „stăpânul” său:

- Numele și pronumele, condamnarea, fapta!

I le-am declamat imitându-le vag facil tonalitatea vocilor.

- Ce fel de ultraj, la moravuri sau cu violență?

- Ambele.

- Te-mblânzim noi, mă asigură *caraleul*. N-avea nicio grijă! Asta ți-e *sarsanaua*? Alte bagaje nu ai?

- Secretara mea n-a apucat să mă anunțe că plec în deplasare.

Încercarea de-a glumi l-a dat gata. Dacă până acum îmi suportase „glumele”, era probabil ceva ieșit din comun. Umflat ca un curcan, se repezi spre mine.

- Ești șmecher? De când sunt aici, am văzut mulți de-ăștia ca tine! Fii atent cum vorbești, că te ia mama dracu’! Ia te uită la el, nu-și dă seama unde se află! i se adresă celui de la masă.

Acesta sări în picioare și urlă spre mine pentru a-și demonstra devotamentul față de stăpân:

- Ia vezi, mă, cum vorbești cu domnu’ plutonier, că o încurci! Am mai văzut noi din astea!

Îmblânzit parcă de ajutorul slugarnic al deținutului, plutonierul continuă:

- Ești *mărcuță*? Ești recidivist, nu-i așa? Se observă de la o poștă. Ia-ți *efectele* și ieși afară!

Mi-am luat *boarfele* primite și, privindu-l insistent pe cel de la masă, am ieșit. Apucați să remarc brusca stângeneală din atitudinea sa, de parcă și-ar fi cerut scuze, „ce să-i faci, amice, m-am descurcat, asta-i via-

ța, mă-nțelegi...” Cunoșteam genul acesta de oameni. Cine știe cum a pus mâna pe postul respectiv, cu pile, prin *prăduieli* sau poate prin merite. Cine ar putea să găsească oare capătul firului, dacă ar interesa pe cineva asta. „Fii liniștit, nu-s genul de om să *ling imaginea cuiva* pentru a-mi asigura un loc unde, vorba aia, nu te ninge, nu te plouă. N-am stofă de slugă. Nu aș putea respira același aer mereu într-o cameră cu un zbir”, îi spusei în gând individului. „Sunt de cealaltă parte; sunt un luptător, cu înălțările și căderile sale.”

Urma etapa cea mai dificilă pentru mine. Trebuia să îmbrac hainele vărgate, să fiu tuns și să devin de-acum încolo doar un număr.

Printr-o întâmplare „fericită” mi-a căzut odată în mână dosarul personal care mă urma, în duplicat fi-rește, prin închisori. Pe copertă, în partea dreaptă, deasupra numelui meu, era notat cu roșu și subliniat: **F. periculos**. Desigur, asta pentru ca în momentul când dosarul trebuia studiat, să se țină cont de men-țiunea respectivă, pentru a ști cu cine au de-a face. Era tinicheaua atârnată de coada câinelui, cum eram considerat.

Fotografiile cu chipul meu, din față și din profil, ocupau pe prima fișă locul central, și-ți săreau în privire de cum deschideai dosarul. În plus, față de alte dosare, bănuiesc, era expusă o fotografie impresionantă în felul ei; mă arăta în „acțiune” – un individ prăbușit la picioarele mele, un altul îndoit de mijloc, urmând să se întindă lângă primul, în timp ce eu îi împungeam cu privirea având picioarele depărtate, brațele ridicate deasupra capului, cămașa albă scoasă din pantaloni și pătată cu sânge, în timp ce un zâmbet triumfător și crunt întipărit pe chipul meu trăda satisfacția victoriei.

Socoteam că această fotografie nu avea ce căuta în dosarul meu și am încercat s-o sustrag. N-am apucat, pentru că între timp intrase *caraleul*.

Mama îmi reproșase cândva: „Oare de ce te-ai mai dus la facultate? Ca să înveți să te bați?” Câtă dreptate avusese! Pentru așa ceva n-ar fi fost nevoie să-mi petrec luni de zile cu pregătirea pentru admitere, să mă deplasez la C, să trăiesc emoțiile examenelor și extazul reușitei. Străzi și localuri unde să-mi etalez forța fizică și să mă afirm ca bătașu se găseau destule până și în orașul meu.

Datele personale și cele antropomorfe erau notate cu grijă: „Înălțimea – 1,75 metri, greutatea – 76 de kilograme, fața ovală, ochi căprui, păr șaten, pieptănat cu cărare pe partea stângă, mersul ușor legănat pendulând larg brațele pe lângă corp, umeri largi, bine legat; studii – Facultatea de Științe naturale – Geografie, secția Geologie, exmatriculat din anul al treilea pentru devastare de local public și scandal; nu poartă arme albe. ATENȚIE: Fost sportiv de performanță la „U”, jucător de handbal în divizia A, apoi trecut la secția de box, fără rezultate remarcabile; elastic, dublează loviturile și lovește de la distanță cu piciorul drept de preferință la bărbie; foarte periculos sub influența alcoolului. Vorbește slab câteva limbi de circulație; se bănuiește că pentru bani se prezintă la examene de admitere în locul concurenților având asupra-i buletinul acestora; n-a putut fi arestat din lipsă de probe. Alergic la culoare albastră a uniformei de milițian; a nu fi provocat, pentru că reacționează imprevizibil. Nu-l interesează funcțiile sau gradele militare. Fără semne particulare, fără tatuaje. Puncte slabe: băutura, sensibil când este lăudat, are un adevărat cult pentru amintirea tatălui său. Nu are manifestări naționaliste, nu este afemeiat, nu practică jocuri de noroc. Are dosar la Securitate pentru comportament antisocial, declarații împotriva regimului, atitudine recalcitrantă la solicitări de natură politică. Idee fixă: Să plece în Pacific pentru a se proclama guvernator al vreunei insule bogate în guano; să publice un roman cu titlul *Un român în Pacific*. Divorțat în urma cererii soției sale, deoarece numitul este mai mult închis decât în libertate. Se consideră un fel de justițiar.”

Nu știu dacă am reținut totul și nu pot să jur că n-aș fi „înflorit” câte ceva acum, după trecerea anilor. Mai erau și alte „minuni” în dosarul acela, dar n-am avut suficient timp să-l studiez. Ofițerul care ieșise din încăpere pentru câteva minute reveni și mi-l smulse brutal din față. Mă întreb acum dacă nu cumva îl lăsase intenționat pentru a mă pune în gardă sau, dimpotrivă, pentru a mă speria. Voi găsi vreodată răspunsul? Dar are vreo importanță?

.....

Urmă, cum spuneam, cea mai dificilă etapă. Îmbrăcat în zeghe, tuns chilog, încercam să memorez numărul care însemna noua mea identitate. Să mă amestec printre ceilalți deținuți. Întotdeauna când trebuia să fiu tuns, mă enervam. Actul acesta mă scootea din minți. Consideram umilitor ca un bărbat să fie tuns ca oile, pentru că reprezintă o desfigurare, o deumanizare, o depersonalizare. Însă caraleii comuniști, îmi ziceam, au principiile lor despre morală, identice fasciștilor.

„Scuzați-mă, oameni, pentru o vreme n-o să mai fac parte dintre voi. Pentru un timp eu nu mai sunt decât un nimic inventariat. Bănățenii au o expresie

despre astfel de indivizi: *Nima-n drum și plin de praf*. Iar dacă sunt așa, atunci totuși capul sus și privirea înainte, doar ești la tine acasă, în Ardealul tău, și chiar dacă ai fi printre străini, ești **tu** întotdeauna, și rămâi cine ești. Ai mai trecut prin așa ceva. Ești recidivist. Reptilă mezozoică. Ești rechin și știi să muști bine pe acela care, la rândul său, încearcă să te muște!”

.....

Tipul care făcea pe frizerul era dintre cei descurcăreți. Știa, adică, *de unde bate vântul*, și, ca o trestie, se apleca și se ridica sub furtună. Am recunoscut *stilul* încă de la primele vorbe. Au aștia un stil al lor. Culeg totul de pe unde merg, înmagazinează fapte mai șocante gudurându-se pe lângă cei tari, pe lângă *Mărci*, pentru a fi remarcați. Apoi se laudă cu prietenia protectoare a acestora. Sunt cei de care nu poți scăpa și care ți se bagă pe sub piele. Cu toate astea, sunt indispensabili, pentru că-ți oferă toate informațiile de care ai nevoie când *intri*. M-a simțit că nu-s *husăn*. Așa sunt ei, ca și câinii, te simt după miros. L-am luat direct:

- Cine-i pe-aici?

- Dintre băieții deștepți..., încep eu el îngăimat. L-am întrerupt cu brutalitate:

- Să nu-ncepi cu Caca-maca, Taca-paca, Sile-bese!

- Nu, fratele meu, da', pe bune, Caca-maca e aici. La *boscheți*.

- Cum a ajuns aici?

- S-a făcut o *cursă de boscheți* din Policolor și i-a *înghițit balena*. Să moară, nu altceva. Dar știi că nu asta te interesează. Șef la *boscheți* îi Muri, îl știi doar.

- Cum să nu-l știu pe Muri-mare! E prietenul meu. Acum unde e, la muncă?

- Da, în oraș, la blocuri, la construcții. E brigadier. Să vezi ce dă pe ei!

- Cine-i șef de punct de lucru la Muri?

- Costin. Bat amândoi la hoți!

Îi spuneam mereu lui Muri: „Nu bate hoțul măi, mălai-mare, că și el e om.” Însă Muri are și el *doaga* lui.

- Anunță-l atunci când vine de la muncă... Florică-studentu'. Ai înregistrat?

- Da, da, te știu; vocea îi suna fals,

- N-ai de unde să mă știi. Și cine mai e pe-aici?

- Gabi Sima, Vali Pop...

Nu-l lăsa să continue lista:

- Dar Adi Crișan și Soós Bélla?

- S-au liberat.

- Ciătari nu-i cumva pe-aici?

- Nu, n-a fost anul acesta. Da' tu pe Botiș îl știi?

- Mai joacă șah?

- Cum să nu joace?! Mai nou, numai *pe interes*. E aici.

- Stau în *Bucale*, dar îs giurgiuvean. Am fost coleg cu Bebeață. Îl știi?

- Îl știu, îl știu, cum să nu! Că doar îs de pe-aici, nu

ca tine, din Bucale. De-acolo vii, nu?

- Nu, dar am auzit despre el. Era cu Gorila, în Carasu, la Mănea.

- Da, acum știu clar! se entuziasmă frizerul. Acolo l-ai fript pe Calu!

Îl privii scurt, cu un zâmbet orgolios și ironic:

- M-a scos pe ring.

- Știi treaba! Te-ai ales cu zece zile de izolare. Și te-ai dat și la Manea. L-ai luat de gât, așa am auzit.

- N-ai auzit bine. El m-a luat de gât. Eu l-am prins în brațe doar, ca să zburăm împreună de pe terasă. Era gata să facă pe el, domnu' maior. În vremea asta Gorila se ținea cu mâinile de burtă, să nu-i explodeze de atâta râs.

- Da' Calu' cum a căzut? Că era bun!

- Lasă pe altă dată! Spune-i lui Muri că m-au săltat din restaurant. Să-mi trimită țigări și alimente, că-s la pământ. Să nu uiți, auzi! Că altfel te contopesc!

- Nu uit, fratele meu. N-am făcut decât vreo două pachete cu bărbieritu'. Ți le las. Am aparat de tuns cu numărul doi și grătar. Nu te iau la zero. Fii pe pace, dau alarma că ai sosit și o să primești tot ce e nevoie!

Îmi strecurase în timp ce vorbea două pachete de Carpați fără filtru. Umilința din voce i se accentuase. De frică. Sau din slugărnicie. Continuă:

- Se poate, fratele meu? Noi suntem în camera 33. Pe când vii sus îți facem rost de-un pat deșept.

- Trebuie să trec mai întâi prin carantină. Pe urmă vin sus, la reptile.

- Lasă, că-n carantină te descurci tu. Să-ți faci rost de traistă. Am auzit că nu le ai cu zbârna.

- Da, nu joc.

- Cum se poate fratele meu!? Doar sunt atâția fraieri!

- Mă, vezi că-s de-ai mei! Cine-i pe carantină? Întreba pe jumătate agresiv.

- Nimeni. Adică, niciunul de-ai noștri. Șef de cameră e acum un pizdar. Varga îl cheamă. Fraier de meserie. N-a mai fost pe la boieru'. Muri merge pe-acolo, cu bărbieritul, așa că nu-i nici o problemă.

.....

Când am intrat în camera de carantină, mi-am dat seama că mă aștepta o surpriză. Pe jos era întinsă o pătură, pe care naivii își imaginaseră că voi călca, doi dintre ei urmând să mi-o smulgă de sub picioare pentru a mă dezechilibra prăbușindu-mă spre hazul tuturor. Niște mucoși care se jucau de-a pușcăria și își imaginau că, dacă au o săptămână, două de pârnaie, sunt veterani, adică pușcăriași bătrâni.

Făcui un pas călcând cu piciorul stâng pe pătură, dreptul îl lăsai în spate, astfel încât, în momentul când mi-ar fi tras preșul improvizat, să opun câteva secunde rezistență, apoi să pot face brusc pasul îndărăt producând efectul invers. Planul îmi reuși.

I-am privit insistent și am început dialogul pe un ton hotărât:

- Salut, băieți! Aveți un pat și pentru mine? Care e șeful de cameră?

Era în fața mea. Brunet-brunet, construcție de atlet sicilian, dar mai mult ca sigur țigan. Se pregătea să-mi facă primirea. Cioara voia să atace șoimul:

- Eu sunt, zise. De unde ești?

- Din J.

- Câți cotelani ai?

- Patru.

- Pentru ce?

- Ultraj.

Doi colorați zâmbitori apucaseră deja colțurile dinspre ei ale păturii. Apăsai cu piciorul stâng aflat pe covor. Ei forțară și, în momentul imediat următor, ridicai piciorul. Șmecherii căzură pe spate icnind. Ceilalți, șaptesprezece sau optsprezece, care asistaseră tăcuți și curioși, după un moment de stupeoare, izbucniră în hohote. Mă adresai păcăliților, în timp ce se adunau înjurând în surdina de pe jos:

- Nu țină vraja, îs rechin. Astea le-am fumat de când eram ca voi. Care-i patul meu? îl întreba apoi pe șef.

- Uite acesta, de la numărul doi.

- Dar jos, aici? am zis indicând spre un pat la

Bologna, sept. 2011

„parter” pe care îl ochisem din mers.

- Țasta-i patul meu, răspunse unul dintre cei doi care încercaseră să mă fenteze.

- A fost. Tu urci la doi, până înveți să tragi de pătură! Sau poate că nu-ți convine!

N-a răspuns. Ce să mai răspundă? Eram pe intervalul dintre paturile suprapuse pe trei rânduri. Interval cunoscut în lumea pușcăriașilor sub denumirea de RING. Mi-am aruncat sarsanaua pe așternut și m-am răsucit scurt spre „adversar” pentru a nu fi surprins. L-am fixat cu privirea și l-am întrebat iar:

- Ai înțeles, sau trebuie să mai repet odată? Am zis să urci la patul doi! Și dacă nu te hotărăști repede, te invit la trei! N-aș crede să nu fie ceva paturi goale pe acolo.

Se așternuse o asemenea liniște în cameră, încât se auziră și muștele care, surprinse, dădeau buluc spre fereastra deschisă. M-am întors la patul pe care-mi aruncasem bagajul. Mă apukai să-mi aranjez lucrurile. Nu mai fusesem la Baia, pentru că orașul meu drag, care mă lepăda de fiecare dată atât de ușor, depunea arestații la C. După ce acolo se desfășurase penitenciarul, îi trimitea la G. Mai nou – la Baia. De aceea mă găseam aici.

Desigur, la Gherla aveam cunoștințe multe pe vremea când județul meu își vărsa răutățile acolo. Se vorbea de câtva timp și despre înființarea unui penitenciar la Zalău, dar deocamdată ne mulțumeam cu ce avem prin vecini. Se preconizează chiar ca, în viitor, să avem câte o pușcărie cel puțin în fiecare județ. Statul are grijă de cetățenii săi deschizând noi penitenciare, și colonii de muncă. Mă gândesc cât de bine ar fi dacă s-ar construi un gard de sârmă ghimpată de jur-împrejurul țării. Astfel țărișoara mea ar fi ca o grădină înflorită vărgat și bine păzită. Vărgații să fie plantați la munte, cei de la Liberi – maronii – în zonele de deal și podiș, iar femeile pe la câmpie. Ca nu cumva, doamne păzește, să se amestece speciile. Și să le tundă de tot pe dânsule, ca să-și dea seama toți cei care vin pe la noi că este ordine, disciplină și curățenie: Ca și la noi, la nimeni.

În timp ce-mi aranjeam bagajul sumar, mă gândeam că nu-i tocmai rău aici, la Baia. Liberarea era bună. Detenția, la fel. Un adevărat noroc să nimeriști la „tata Barabas”, sau cum i se mai spunea printre hoți, „Hat-hat!”. Poate pentru că lua apărarea deținuților atunci când erau bătuți de către caralei: „Hat-hat, de ce lovit la el? N-ai pix? Faci raport la el și bagi la izolator! Hat-hat, asta nu-i bine: De muine mergi cu cațel!” Asta însemna că, începând cu ziua următoare; respectivul gardian urma să stea dincolo de gard însoțind câinele de pază. Îl proteja și pe caraleu împotriva tentațiilor de răzbunare ale hoțului bătut. Era OM comandantul Barabas. Ungur, dar de omenie, aspect greu de găsit printre caraleii care se întreceau întru căinoșenie.

Unul mai crud decât altul. Ideali câini comuniști de pază pentru turma debusolată.

- Nu te superi dacă te întreb ceva?

Lângă patul meu apăruse un tânăr slăbuț cu *parabolicele* ușor clăpăuge și voce stinsă de timid. Îl privii confuz:

- Zi-i amice, care-i baiul!

- Ești din Jibou, așa-i?

- Da, din Jibou.

- Te-am văzut prin oraș. Am crescut la „Casa de copii”...

- Păi, eu locuiesc aproape de „Casă”.

- Da, pe colț. O cunosc pe mama dumneavoastră; o doamnă grasă și bună cu noi, cei de la Casă. Ne dădea mere și vișine.

- Și cu ce mai furați voi...

- Nu vă supărați, dar întotdeauna am ajutat-o când spăla, și în grădină, la strâns frunzele...

- Bine, bine. Cum îți zice?

- Valer. Lucram la Z. când *am căzut*. Să nu te superi pe mine! trecu el la persoana a doua singular. Am știut că ți se pregătește *primirea*, dar n-am putut să te previn.

- E clar. Ești *primar*?

- Nu, îs recidivist. Țștia terorizează camera, Da' acum, că ai venit, s-a terminat cu ei. Eu te știu din oraș. Te-am văzut de multe ori. Ți se spune „Soarele”.

- Atâta-ți trebuie, să le spui și ăstora!

- Ce să le mai spun, că o parte dintre ei știau că trebuie să apari! Au auzit că ești arestat. Dar mă duc; e vremea să se dea mâncarea. Uite cum se înghesuie la *vizetă*!

Într-adevăr, pe coridor se auzeau sunetele caracteristice, produse de agitatea castroanelor și a tacămurilor. Proaspeții mei „colegi de cameră” se îmbulzeau la vizetă în speranța că vor apuca mai repede *haleala*, îmbrâncindu-se printre răcnete. I-am privit uimit, după care din doi pași am sărit între ei. M-am întors cu spatele spre ușă și înșfăcându-i pe doi dintre cei care se agitau mai abitir, am răcnit:

- Ho, fraților! Ce-i aici, a dat foamea în voi? Ce sunteți voi, moldoveni sau ardeleni? La o parte! Nu se-aude? Că imediat mătur *ringu'* cu voi! Eliberați ușa și formați un rând! Ce mama dracu', sunteți sălbatici! La o parte! Sunteți oameni, sau animale?

- Cine-i ăsta, mă, de face ordine pe-aici? Cine ești, mânca-ți-aș ficații?

Un plăvan voinic se băga-n mine. L-am lovit scurt în bărbie și l-am întins pe pardoseală. Nici măcar n-a fost nevoie să dublez lovitura. Efectul a fost cel pe care îl așteptam. Șocul fricii i-a făcut să se retragă și să formeze un rând. *Veselarul*, care văzuse toată faza prin vizetă, vorbi de după ușă:

- Așa, acum se poate servi masa! V-ați găsit nașu', mă, turcilor! Mâncare este destulă!

Cartea de pe cruce

Ileana PETREAN PĂUȘAN

A XVIII-a ediție a concursului de creație pentru liceeni, organizat de Casa de Cultură a Sindicatelor din Zalău și Cenaclul literar „Silvania”, a fost prima fără profesorul Iuliu Suci, mentorul creatorilor – mari și mici – și prima ediție „Iuliu Suci”, această competiție a muzelor purtându-i de acum încolo numele. La festivitatea de premiere a fost invitată și doamna Valeria Suci, soția regretatului om de cultură, care a citit un grupaj de versuri din manuscrisele lui Iuliu Suci, mai toate datate cu zeci de ani în urmă. Momentul a fost o plăcută surpriză nu numai pentru tinerii creatori liceeni, ci și pentru „bătrânii” din juriu și ceilalți participanți la acest eveniment literar. Știam că „Domnul Suci” – cum îi spuneam și îi mai spunem toți – a cochetat cu poezia, mai ales în tinerețele sale, dar niciodată nu ne-a citit la cenaclu sau în cercuri mai restrânse de prieteni din creațiile sale.

În 12 iunie s-a împlinit un an de când „a bătut în fundul lumii cineva” (îi plăcea metafora morții la Argezi...) și, deschizând ușa, *Domnul Suci* a rostit asemenea marelui poet Lucian Blaga: „Din prag un gând se uită lung/ Să-l las în casă? Să-l alung?/ Avea-voi fața nimănui/ asemenea pământului.”

Cuvânt încerc-a se rosti/ Veni-va zi! Veni-va zi!/ În mormântat în asta stea/ În nopți voi lumina cu ea”... Și ziua a venit. Și s-a împlinit anul de când Iuliu Suci luminează cu steaua lui... După parastasul organizat de familie la biserica din Porolissum, duminică, 16 iunie a.c., rudele și prietenii prezenți au participat la slujba de sfințire a mormântului lui Iuliu Suci. Ne-a întâmpinat, alături de o mare de flori, o carte deschisă înveșnicită pe o cruce. Pe una din pagini, *Epitaful* citit de Valeria Suci la ședința festivă de premiere a tinerilor creatori dintr-un caiet cu filele îngălbenite:

*Lasă rana să se adune
Și uitarea gree pe lume*

*Lacrima cuvintelor
În tăcerea pietrelor.*

Am ales din manuscrisele lui Iuliu Suci câteva poezii pe care vi le dăruim, informându-vă, totodată, că intenția soției regretatului profesor și om al cărții este de a strânge toate creațiile poetice într-un volum. De asemenea, se află în pregătire pentru tipar o culegere de folclor semnată Iuliu Suci, precum și un volum de cugetări proprii. Cineva se va apleca apoi asupra criticii și cronicilor literare adunate în cei 35 de ani cât a condus, cu mici întreruperi, activitatea Cenaclului literar „Silvania”. Și cine știe ce mai urmează din „Lacrima cuvintelor/ În tăcerea pietrelor”...

Iuliu Suci, Postume

Când ești singur

Când ești singur
Porți un dialog cu lumea întreagă
E însă ca ceața,
Dispari înăuntru ei
Și nu mai vezi începutul...
Te rătăcești.

De-o iei la stânga, la dreapta sau înainte
Ți-e totuna.

Când ești singur drumurile ți se deshid și închid
În aceeași fulgerare,
Încât împlinire rămâne doar dialogul cu tine.

xxx

Cobor cu fiecare clipă
Mai aproape de vânt
De ploi și pământ
Oriunde sunt
Sunt cu mine singur

Fugind de fericire

Că-s toate doar durere
 A spus-o Enkidu
 Plăcerea e doar raza ce luminează sensul
 Să curgem dar
 Prin pustiul durerii
 Fugind de fericirea ce-ar adânci-o încă.

Ploaia

Existența mi-e ca ploaia mărunță
 Răbdată la început, urâtă mai pe urmă –
 Plimbare spre o vreme cărunță.
 Copilărie, tu, hrană săracă
 Dihorilor mei ce rod să mă tacă!
 Zilele mele sună la fel
 Chiar dacă uneori fac zgomot de fiare:
 Urlă în burlane, în tăblărie
 Ploile mele, zilele mele...
 De dugheană,
 De prăvălie...
 (Cluj-Napoca, 19.07.1971)

xxx

Adânc respiră gândul
 În nopți cu lună plină
 Atât de dese intersecții
 În drumul către zori!
 Tămâia vorbelor ne-adoarme
 Umblăm fantome
 În căutarea castelului pierdut
 Suntem dreptunghiulare ecusoane
 Pe pieptul unui veac de lut.

xxx

Nicând atâtea Vezuvi
 N-au clocotit ca cum
 Deasupra unui Pompei nebun
 Nicând setea de scrum
 N-a fost mai vicleană
 Speranța mai vană
 Ca acum.

Amintirile

Păstrăm amintirle
 Ca durerea într-un picior amputat
 Trunchi rămânem. Trunchi.
 Mângâiem tot mai des dispărutele membre
 În carapacea singurătății
 Doar amintirile.

Artă poetică

Dă-mi, Doamne, puterea
 Să mă îmbrac din oceanul cuvintelor
 Doar cu acelea care se mulează direct pe gând.
 Pe inimă, pe suflet,
 Ascunde-mă în haina lor.

Pierdere

Acropole și-a pierdut acoperișul
 Au rămas coloanele
 Fiecare stâlp – o amintire...
 Iată... a căzut tatăl meu.
 Un stâlp... O amintire...
 Iată... a căzut mama mea.
 Un stâlp... O amintire.
 Doi stâlpi căzuți
 Sufletul meu ca marea între țărături
 Până la o nouă cădere.

Cântecul lebedei

E puțin loc în lume
 Pentru maiestatea lebedei
 De aceea s-au creat rezervații...
 Plutirea lor maiestoașă a devenit spectacol
 Uneori pentru ca ele, mărețele,
 Să-și încovoie grumazul înspăimântate
 Pe lacuri artificiale
 Se aruncă cu pietre
 Însă trec dintr-un mal în altul
 Cu demnitatea sieși cunoscută
 Stârnind invidia amară
 A celor ce-și răzbună neputința.

La moartea poetului Nichita Stănescu

Ninge, Nichita, ninge
 Fulgi curg ca stropi de sânge
 Lacrimi ale cerului ce plânge

Sania visului tău a pornit-o hai-hui
 Și clopoței toți au amuțit.
 Haina ți-e strâmtă
 Desigur ți-e frig...
 Haide, Nichita, ia-mi mâna și strânge
 Inimă tu nu mai plânge
 Ninge, Nichita,
 Tot ninge
 (15.12.1983)

Amurg

Ce ciudat e să știi
 Că va veni o zi
 Când totul și toate
 Nădejde, iubire și ură
 Scrise în cărți, în Scriptură
 Sau transmise din gură în gură
 Vor amuți...
 În numele clipei ce va fi
 Înălțați, oameni, inimile voastre
 Petru secunda fericire, tragică-n sfârșire.

Muntele Maria

Cărările sunt tot mai ascuțite
 Fiul meu, iată muntele Maria
 Să nu zăbovim
 Porunca palmuiește
 Ca apa mării digul în furtună
 Nu-ți fie ochii umbriți
 De geana plânsului sau fricii...
 Chiar dacă urcăm împreună

Lama strălucește doar pentru mine...
 (4.04.1980)

xxx

Vreau pentru fiii mei
 Un petec de pământ
 Fără stocuri atomice
 Un petec de pământ
 Cu flori și fințe
 Care să poată din când în când
 Fără altare
 Să laude pe cei
 Ce au trecut, lăsând cu flori
 Și animale păscând
 Un petec de pământ.

Epitaf

Lasă rana să se adune
 Și uitarea grea pe lume
 Lacrima cuvintelor
 În tăcerea pietrelor.

Șoselele, cele mai lungi cimitire

Lucian GRUIA

Deasupra șoselelor, cele mai lungi cimitire din istorie,
 Plutește pâcla albă a sufletelor celor
 Striviți de autoturisme, tiruri, camioane, motociclete.
 Iată trupurile sfârtecate văitându-se
 Sub roțile mașinilor, lovite de parbize, frânte pe capote.
 Corpurile astrale ale Doinei și Ion Aldea Teodorovici
 Și-au astâmpărat dorul de Eminescu;
 Grigore Vieru și-a regăsit România reîntregită;
 Laura Stoica nu mai este actrița grăbită;
 Alexandru Coșbuc urcă pe motocicletă
 Calea Raiului;
 Albert Camus a devenit mai impasibil decât *Intrusul*

Său criminal și absurd;
 O mare de bărbați, femei, copii
 Se revarsă deasupra șoferilor
 Tăindu-le beregatele,
 Umbrele călăilor și victimelor devin un nor compact,
 O ceață prin care cerul se întunecă;
 Noaptea veșnică învâluie
 Șoselele, cele mai lungi cimitire din istorie,
 În care lumânările sunt farurile mașinilor.
 Oase, bare de protecție contorsionate, lumânări, sânge.
 Și țipete, țipete, veșnice țipete!

Satul meu cel de demult Vreme de război (I)

Augustin MOCANU

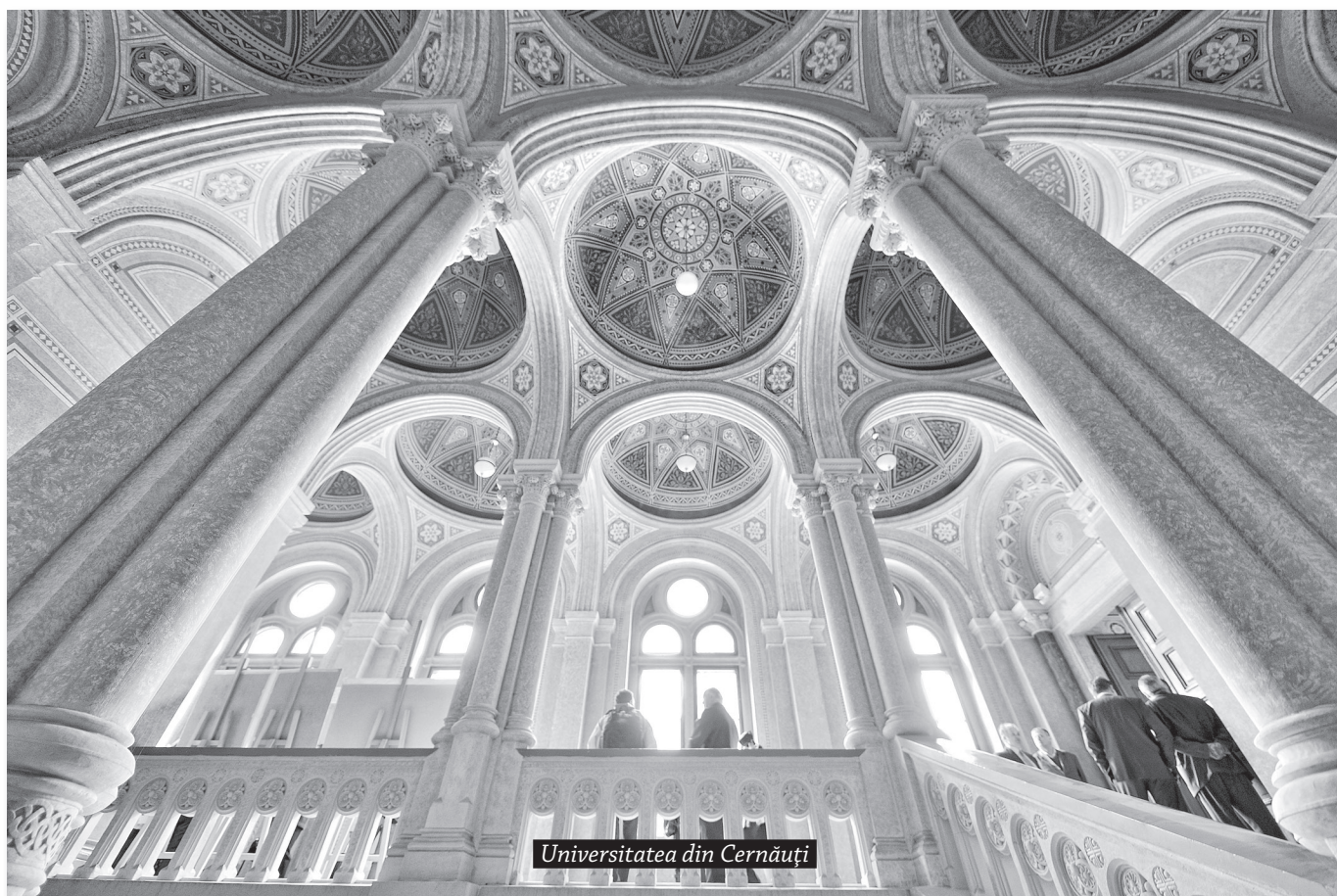
Granița rușinii

Ungurii au primit o parte din Ardeal; Hitler le-a dat numai atâta încât să nu-i facă nici mulțumiți de tot, dar nici nemulțumiți și să-i poată ambiționa și menține sub ascultare și pe Horthy Miklos și pe Ion Antonescu, acești dictatori militari, aliați în războiul cu rușii, dar dușmani de moarte între ei, în același timp.

Linia de demarcație, adică granița rușinii, trecea undeva printre Cluj și Feleac, cobora printr-o pădurice către pășunea Dezmirului apoi se îndrepta spre Cojocna, lăsând în România satele: Gheorgheni, Pata, cătunul Bodrog, Boj, Boj-Cătun, Straja Iuriului, Iuriu de Câmpie etc și închizând în Ungaria așezările: Dezmir, Cara, cătunul Moriști, Cojocna și așa mai departe până colo către Mociu. Pentru trasarea liniei despărțitoare a venit o echipă formată din: trei nemți, trei italieni doi români și doi unguri. Aveau niște hărți în care tot citeau, se uitau în teren, dădeau ordin la niște soldați unde să împlante semnele de hotar, adică niște rude din lemn, groase ca un par de pus la vie, lungi de vreo doi metri și jumătate,

având în vârf un fel de cruce. În hotarul satului nostru, linia aceea intra venind dinspre Bodrog, urca în Dealul Pietrișului, dincolo de pășune, cobora și trecea Răturile și Valea, ceva mai încolo de Astupătură, rupea drumul ce duce către Cara, Moriști, Cojocna, Apahida și suia Dealul Hușumala prin terenul Băii de Piatră, tăind de-a curmezișul locurile oamenilor și rupându-le în două, astfel că jumătate au rămas la inamic. În câteva zile, autoritățile ungurești au închis toate drumurile vicinale și de câmp, instalând bariere fixe de fier, vopsite frumos roșu, alb și verde, în spatele cărora au plantat câte trei rânduri de bușteni de stejar, de grosimea unui om, înalți de câte doi metri, sămălind, vai de mintea lor cea îngustă, dirijată de gânduri idioate, că noi, de vom vrea să mergem la pământurile noastre, om nimeri ca orbii drept acolo și ne-om împiedica de bariera lor cea feștită și de buștenii împlântați în drum de-a nimica.

Din ziua când au fost așezate semnele de hotar, locuitorii care aveau pământuri rămase dincolo, nu puteau merge să le lucreze numai pe la un pichet de

grăniceri din Bodrog, legitimându-se cu ungurescul *Igazolvany* și după un program obligatoriu, doar între orele 8 și 18. Nu s-ar putea susține că aceste norme au fost respectate în întregime și de către toată lumea. Treceau sătenii direct peste câmp, neținând seamă de semnele de hotar, împrăștiate prin lanurile de floarea soarelui, de cucuruzi și prin pădurea de trestie care acoprea Râturile pe kilometri întregi; mergeau șase cu căruța și uneltele în ea, doi rămâneau la lucru și ceilalți patru, pe cărări numai de ei știute, mergeau la Cluj de vindeau și cumpărau fără nicio frică. Acești mici comercianți ambulanți se pierdeau mai ales în orașe și în târguri, prin sate nu apăreau, iar de nu aveau încotro, zăboveau puțin, știind că acolo lumea e cunoscută și ochii jânderilor cu pene de cocoș repede i-ar fi descoperit.

Din primăvara anului 1941, ciurda de vite din pășunea Pietriș nu și-a mai găsit păstor, deoarece, aflându-se chiar lângă graniță, lumea se temea de evenimente rele dintre cele mai neașteptate. Oamenii au luat hotărârea că, dacă acolo nu se poate băga ciurdar, fiecare proprietar își păzește vitele sale cum știe, iar pășunatul este permis numai în timpul zilei, seara toate animalele se vor întoarce în sat și vor înnopta în gospodăriile gazdelor. Așa s-a întâmplat că, în acea vară cu ploi dese și furtunoase, o seamă de băiețași de 9-10 ani să păstori în Pietriș, cu hainele ude până aproape că putreziseră pe noi. Desculți, cu cloape de păr, vechi și deformate, care ne cădeau peste față și gât, cu câte-o zeică grea pe umeri, înotam prin tină, fugind când înaintea, când înapoia vitelor, căci drumul de câmp era strâmt și fără șanțuri pe margini iar animalele pofticioase una-două intrau în semănături, călcau, pășteau și făceau pagubă. Când ieșea un picuț soarele, rămâneam în cămeși, întindeam ținuturile pe niște tufe de spini să se mai zvânte, mânam vitele la zăcatoare să doarmă și noi ne apucam de jucat de-a purecele și jucam, jucam, alergând ca nebunii până ne usturau palmile de loviturile aceluia lemnuț și flămânzeam. Atunci băgam de seamă că grănicerii unguri cu doi câni mari lângă ei s-au oprit în cărarea lor și se uită la noi, dar nu fac semne, nici nu zic nimic. După câteva clipe se înșiră din nou pe cărare, trimet câinii înaintea și urcă Dealul Hușumala către tunelul nr.1. Când ei dispar după culmea dealului, repede sculăm vitele și le fugărim să treacă în Ungaria, unde avem noi o bună bucată de pășune mai puțin păscută, deoarece acolo se intră foarte rar, cu frică și numai puținel, pe furate. De ne prindăia „la ei” nu știu ce ne pot face nouă și la vite! De-acasă nu ne îndeamnă nimeni să facem așa ceva și de s-ar fi aflat mâncam papara, plângeam și sughițam în sec. Când trecea patrula de grăniceri de-ai noștri, cu asinul lor gras în față, încărcat cu bagaje, repede eram lângă ei, trebuia să le dăm Naționalele pentru cumpărarea cărora primeam bani și luam comandă mai în fiecare zi. Câteodată făceau și

ei un pic de popas, trăgeau câte-o țigară, unerori primeam și noi tot câte una la doi s-o fumăm în parte, trăgând pe rând, alteori nu puteau să se oprească, ci doar unul, Napoleon Mălai, un oltean glumeț, lăsa cărarea lor, sărea până la noi, lua repede țigările și-și umplea plosca cu apă din fântână apoi fugea să-i ajungă din urmă pe ceilalți, care trecuseră râțul cu trestie. Olteanul cu încă doi, duminica, uneori, fiind liberi, veneau în sat la joc. Au învățat repede să joace ca pe la noi și strigau chiuituri cam neobișnuite în sat și lumea râdea ca la Turcă. Olteanul cerea câte-o fată, se băga în mijlocul jocului, o învățea s-o leșine, o strângea-n brațe și striga cât îl ținea gura.- *Hop, cocoșu' pă găină / Și găina pă cocoș / Să facă puii frumoși! Hop, șa, mări!*

Ne-am obișnuit cu starea din acei ani, căci nu aveam încotro.

Tata pe front

În iunie 1941, când s-a declanșat războiul pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei, Regimentul nr.6 administrativ din care făcea parte și tata era dislocat undeva pe lângă Gura Humorului. Tata ca țaran cât de cât învățat cu animalele avea în răspundere o căruță cu doi cai buni cu care lucra la manutanță, făcând transporturi necesare acesteia, mai ales căra făină pentru pâine și ducea pâine către liniile înaintate ale frontului. Îndeplinind aceste misiuni, avea norocul că era mai puțin expus pericolelor dese și directe decât luptătorii din liniile frontului. În apropierea Crăciunului din 1941, într-o seară cam cețoasă, tata a sosit acasă pe neașteptate. Ne-a spus că Mareșalul a ordonat lăsarea la vatră a tuturor bărbaților care au de crescut mai mult de trei copii sub 15 ani. Atunci, noi eram patru: Augustin născut în 1932, Măriuța din 1935, Teodor din 1937 și Ana din 1940. Vasile, ultimul, va apărea abia în aprilie 1944, în perioada marilor bombardamente lansate de anglo-americani asupra României.

Îmi amintesc perfect plecarea tatii cu ordin de mobilizare pentru război la regimentul său din Craiova. Era pe la sfârșitul lui octombrie 1940. Evenimentele de care îmi aduc aminte întăresc afirmația mea. Mama se betegise de câteva zile, o născuse pe Ana. Când tata era gata să se ducă la gară și chiar ieșise afară cu ranița în spate, în acel moment, vecina și tătașă noastră, Maria lui Lombar, a ieșit din cohie să-i ducă mami mâncare, cum se obișnuiește în astfel de împrejurări. Avea un cozonac, un pui fript și o fele de rachiu slab, îndulcit puțin. Tătașă a strigat după tata să steie o țără, da' să nu se întoarcă din drum că nu-i bine. Tata a așteptat-o, a tras o înghițitură de rachiu, și-a luat un țubac de pui, și-a rupt un colț de cozonac apoi s-a întors pe cărare către părau și dus a fost, căci se grăbea să nu scape trenul. În noiembrie 1940, când a avut loc un mare cutremur de pământ,

de s-a prăbușit și o parte a închisorii Doftana, tata era în Craiova. Așa mi-a povestit el. Își amintea de cutremur și de faptul că s-a dat alarmă și toată lumea a ieșit fugind în curtea cazarmei.

Când tata a plecat, noi încă nu simțeam pericolul unui război, deși țara noastră fusese sfărțecată de vecini din trei părți, alte țări fuseseră chiar desființate, în mai multe zone războiul mocnea și se putea aprinde la cea mai slabă adiere de vânt. Eu împliniseam opt ani și eram elev în clasa întâi. Ce înseamnă războiul, ce fapte bune sau rele aduce el, pentru mine erau chestiuni la care nu mă puteam gândi, deoarece în mintea mea nu exista nicio reprezentare privitoare la o astfel de problemă, deși, o știu foarte bine, eram o fire ușor impresionabilă și încă de atunci dispuneam de o reală capacitate de a memora figuri umane, imagini, întâmplări, înfățișări de animale reale sau din cele construite cu închipuirea după poveștile pe care le auzeam.

De prin mai și până pe la sfârșitul lui iulie 1941, n-am mai primit nicio veste de la tata. Așteptam cu nerăbdare o carte să i-o citesc eu la mama, că amu știam c-am învățat la școală și ea nu mai trebuia să meargă pe la vecini să i-o citească și ăia să lase de-o parte ce credeau ei că nu trebuie spus. Într-un târziu a venit o carte poștală deschisă și nu una închisă în copertă. Era scrisă cu creion chimic, îndoită și cam jumătate rândurile acoperite cu cerneală neagră de nu se putea citi deloc. N-am putut citi mai nimic. S-a

dus mama la doamna preuteasă de i-a citit-o și i-a spus și cu gura ei că tata-i departe, dincolo de Nistru, are căruță cu cai buni și-i sănătos și i-i dor de noi și de casă ca omului plecat în străini fără ca el să vrea.

Într-o zi din vara aceea, mai mulți copii mărișori ca mine, dar și puradai de-ăia, care nu se știau nici șterge la nas, numai dau pe sub el cu dosul palmei și cu mâneca de la cămeșă, de li se făcea o coajă neagră pe haină cum li se face bivoliilor la ceafă din cauza jugului, ne jucam fără nicio grijă. Vine între noi o fată mai mare a unui refugiat din Borșa Clujului, om la care-i zic Mitru Cănitului. Măriuca o chema, dar nu știu ce era cu ea că tot la băieți trăgea ca vițelul la vacă. Vine și către mine deși vedea că-s tare mic pângă ea. Atunci avea în mână o bucată de sticlă colorată, prin care dacă te uitaai în sus te speriai tare, că ți se părea că cerul arde cu bobotăi mari și norii toți ard și avioanele care bornăiau pe deasupra erau aprinse și, când întorceam sticla către case, și ele ardeau cu pară până la nori și pe ferești se vedea un foc negru-vinețiu, urât, de te făcea să fugi în lume. Am întrebat-o pe fata aia că ce-i acolo și di ce se vede atâta foc. Mi-a zis că bună-sa i-ar fi spus că așa-i la război de-aia mor oamini și nu se mai pot întoarce acasă la copii și la muierile lor.

- Da' tată-to unde-i? Crezi că nu-i în foc și el? Atunci n-am știut ce să-i răspund. Mi s-a întâmplat însă că întrebările ei și bobotăile din acea oglindă, ridicate până la ceri să-mi intre în suflet și să nu mai pot scăpa de ele.

Biblia - Cuvânt Dumnezeiesc

Pr. Vasile-Romul POP

Cuvântul Tău este făclie pentru pașii mei/ Și luminează pentru cărarea mea./ Cât e de luminoasă revelația **cuvintelor** Tale./ Ea îi face înțelepți chiar și pe cei simpli./ Întărește pașii mei întru **cuvântul** Tău/ Și să nu mă stăpânească nici o fărâdele (Psalm 118,105.130.133, trad. Pr. Dr. Liviu Pandrea).

Definiții enunțate: „Sfânta Scriptură, numită și Biblie, este o carte sfântă, căci ne învață despre Dumnezeu și ne arată ce trebuie să facem ca să fim și noi sfinți. Tot ce este scris în această carte este adevărat, căci nu e scrisă de oameni, ci însuși Spiritul Adevărului a stat lângă scriitorii ei, învățându-i ce să scrie și ajutându-le ca să nu greșescă”- Episcop Dr. Ioan Bălan, Lugoj, 1937. Sfântul Ioan Gură de Aur zice că Biblia este o mină de aur (Omilia 8 cap. 1 la Cartea Facerii), și o grădină a raiului (Om. 1 cap 1 către poporul din Antiohia) și chiar farmacie, în care găsești leac pentru toate (Om. 37 cap. 1 la Evanghelia după Ioan). De aceea zice că nimic nu e așa de folositor ca și citirea Sfintei Scripturi (Om. 12 cap. 5 în contra Anomeilor).

Biblia este Cartea care cuprinde Descoperirea dumnezeiască, fiind însoțită de Spiritul Sfânt, potrivit textului: „Toată Scriptura este **insuflată** de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare, pentru ca omul lui Dumnezeu să fie desăvârșit, bine pregătit pentru tot lucrul bun” (Epistola a doua către Timotei 3,16-17). De remarcat că Apostolul Pavel folosește în Epistolă același cuvânt ca proorocul Moise în cartea Genezei (Facerea) 2,7: „Domnul Dumnezeu l-a zidit pe om (pe Adam) din pământ, și a suflat asupra lui **sufflare** de viață și (astfel)

s-a făcut omul întru suflet viu”.

Mesajul: Întreaga Sfântă Scriptură este o descoperire, o revelație: Prin Sfânta Scriptură a Vechiului Testament, Dumnezeu spune lumii post-adamitice: **Mesia - Cristos va veni!** Prin Sfânta Scriptură a Noului Testament, Dumnezeu spune omului: **Logosul (Dumnezeu - Cuvântul) S-a întrupat și S-a jertfit pentru tine și pentru întreaga lume, pentru îndumnezeirea ta și pentru transfigurarea lumii!**

Pentru a ilustra acest adevăr, autorii sacri, fiecare cu talentul său, au folosit genuri literare diferite (poeme, istorisiri, proverbe, parabole, imagini din viața zilnică), exprimându-se în stilul epocii în care au trăit și la nivelul științific de atunci, neavând ca scop să facă știință, ci simplamente să povestească istoria Creației și a Mântuirii oamenilor - planul lui Dumnezeu asupra omenirii și iubirea Lui nemărginită prin Iisus Cristos. Scopul principal al Bibliei este să transmită un mesaj religios, spiritual, din partea lui Dumnezeu. Biblia este Marea Carte a familiei creștine, împărtășită cu poporul evreiesc (Vechiul Testament), în care numele lui Dumnezeu e prezent în inima omenirii în mers spre El, prin încercările suferinței, iubirii și ale morții.

Cititul sau receptarea și folosul citirii

Unii bibliciști spun că Sfânta Scriptură se oferă tuturor ca o prescură; depinde de cititor dacă pentru el prescura: rămâne **pâine** dospită; devine **anafură** sau se poate transfigura în **Trup** euharistic. Aceasta depinde de treptele pe care a urcat cititorul:1)

de cunoaștere, 2) de inițiere sau 3) de sfințenie. Așadar: 1) Dacă deschizi Cartea spre **a ști** ce conține, din simplă curiozitate, vei descoperi o operă literară unică: poezii, drame, istoriografie, legislație, profeții, eseuri filosofice, imnuri sacre și sapiențiale. Da, o pâine dospită, hrănitoare pentru tot omul doritor să cunoască. Dar această cunoaștere va provoca întrebări la care nu va putea răspunde. S-ar putea chiar să-l smintească. 2) Dacă dorești **să înțelegi** înțelesul cuvintelor (unele traduse neadecvat sau neîmbrăcate în haina de azi a limbii române), vei relua citirea fără grabă a doua și a treia oară, revenind pe textul din față, după ce ai citit textele paralele, indicate în subsolul paginii, și eventualele note explicative. Limita cunoștințelor tale de cultură generală, te va împinge spre reliefurile altor culturi și îți vei deschide noi orizonturi de înțelegere. Vei întrezări orizontul, dar nu-l vei putea atinge. Vei dori, totuși, mai mult. Excelsior! Mai sus! 3) Doar dorul de sfințenie te poate ajuta **să cunoști** înțelesurile și rostul dinlăuntrul cuvintelor. Acest dor întraripat al sufletului îți poate descoperi mesajul întregii Biblie: și anume că toate aceste Cărți au fost scrise de dragul unui singur Personaj, Iisus Cristos și de dragul unei singure ființe, omul, pentru care Iisus a coborât din Cer. Aceasta înseamnă că toată Cartea se îndreaptă spre tine, cititorule! Dacă ai descoperit Cartea, te-ai descoperit pe tine însuși și menirea ta de fiu al cerului, în viața veșnică. Astfel cuvintele Bibliei devin Cuvânt transfigurat și transfigurator, Trup euharistic.

„Căci viața veșnică aceasta este: să te **cunoască** pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Cristos, pe Care L-ai trimis” (Ioan 17,3). De aceea Biserica îndeamnă foarte stăruitor pe toți creștinii ca, prin citirea frecventă a Sfintei Scripturi, să-și însușească „înalta cunoaștere a lui Iisus Cristos” (Fil.3,8) deoarece „necunoașterea Scripturilor este necunoașterea lui Cristos” (Sfântul Ieronim, cf.CBC 133). Îndemnul stăruitor al Bisericii ne amintește de vedenia profetului Iezechiel, când i S-a arătat Domnul Dumnezeu la râul Chebar, în al cincilea an al robiei babiloniene, și dându-i o carte făcută sul, i-a zis: „Fiul omului, mănâncă această carte și du-te și grăiește către fiii lui Israel!”. Astfel mi-a deschis El gura și m-a făcut să mănânc cartea. Și mi-a zis: „Fiul omului, gura ta va mânca și pântecele tău se va sătura cu această carte care ți se dă!” Așa că am mâncat-o, și-n gura mea era dulce ca mie-re. Și mi-a zis: ”Fiul omului, du-te și intră la casa lui Israel și grăiește-le cuvintele Mele”(Iezechiel 3,1-4).

Câteva recomandări, personale, pentru creștinii care doresc să înceapă a citi Sfânta Scriptură

1) Înainte de a deschide Biblia, adu-ți aminte că ai în mână Cartea sfântă, scrisă de sfinți și care te poate duce și pe tine la sfințenie.

2) Dacă ai început, să nu întreprinzi citirea, sub nici un motiv, adică să nu lași să treacă nici o zi în care să nu citești măcar câte un capitol. 3) După ce ai parcurs una din cărți, să repeți citirea, de data aceasta citind și textele paralele din celelalte cărți la care se face trimitere. 4) Îți propun, din motive didactice, să începi citirea cărților Bibliei în următoarea ordine: Întâi, Sfânta Evanghelie după Luca și Faptele Apostolilor ; apoi Sfânta Evanghelie după Matei și după Marcu; Epistolele sfântului apostol Petru, Ioan, Iacob, Iuda și ale Sf. Ap. Pavel; Evanghelia după Ioan și Apocalipsa; apoi cele 39 + 14 cărți ale Vechiului Testament, în ordinea din canon.

Atenție la traduceri tendențioase

Pământenii au tradus până

acum Biblia în 2029 de limbi (statistică anul 2005), considerând-o Cartea de căpătâi a omenirii, *Cartea Vieții* (Apocalipsă 3,5). De observat că deși Sfântul Tezaur al cuvintelor sacre Dumnezeu l-a așezat, spre curată păstrare și mântuitoare folosire, în Biserică, cu dispoziție expresă: „De va mai adăuga cineva ceva la ele, Dumnezeu va trimite asupra lui pedepsele ce sunt scrise în cartea aceasta” (Apoc. 22,18), totuși, în locul Bibliei, tradusă cu acribie după edițiile canonice verificate de Biserică (Septuaginta, Vulgata), se editează multe, foarte multe „biblii” de către „societăți” care, ori sunt indiferente față de textul sacru și îl traduc arbitrar, ori sunt interesate să producă dezbinări în Biserică și falsifică textul original. Trist, foarte trist: să folosești Cartea Iubirii spre a semăna învrăjbire!

Oameni buni, oricine poate intra într-o farmacie, dar medicamentul folositor ni-l poate oferi cel ce este farmacist, la recomandarea celui ce este medic. Așa și textul corect al Bibliei și interpretarea corectă, spre folos sufletesc, sunt asigurate de asistența Spiritului Sfânt, în Biserică. Oricine poate intra într-o farmacie biblică, dar îi este spre mântuire numai dacă medicul este Dumnezeu și dacă farmaciștii lucrează sub cupola de har a sfintei Sale Biserici.

Să ne rugăm

„Dă-mi mie, robul Tău, harul să fiu viu

Și să păzesc întocmai **cuvintele** Tale.

Fă să cadă vălul de pe ochii mei
Și voi contempla minunile cuprinse în **Legea** Ta.

Pribeag sunt pe pământ,
Să nu ascunzi de mine **poruncile** Tale.

Mi-e sufletul sfârșit de cel mai aprig dor,

De a ști în toată vremea **voințele** Tale” (Psalm 118, 17-20).

România lui Lucian Boia

Marian HORVAT

Recenta carte a d-lui Lucian Boia, *De ce este România altfel?*, apărută la Editura Humanitas la sfârșitul anului trecut, reia unele probleme și analize asupra spațiului românesc, în încercarea nu tocmai ușoară de a identifica greșelile și disfuncționalitățile românești, care i-a urmărit pe aceștia încă de la formarea târzie a statelor medievale, și până astăzi, când „psihodrama politică” din vara lui 2012 ne-a reamintit că o schimbare trebuie și se cere făcută.

Deși un eseu permite, prin însăși natura lui, o libertate mai mare în expunere și stil, domnul Boia nu se sfiește să critice asupra, ironic și tăios, echivocul, apatia, supunerea, complexul de inferioritate, personalizarea puterii, „deriva autoritară” etc., specifice poporului român, care au persistat asemenea unor „maladii” în întreaga sa istorie. Nu e deloc rău să cauți și să găsești trăsăturile mai puțin luminoase ale unui popor, dar de cele bune ne permitem să uităm? Acestea nu trebuie remarcate și valorificate? Sau doar „deregările” trebuie scoase în fața reflectoarelor? Gazetarii și analiștii par preocupați mereu doar de ce merge anapoda în România, pesemne că laturile bune ale societății românești li se par plictisitoare...

În lucrările precedente, autorul folosisa un ton mai moderat, mai echilibrat, de data aceasta fiind hotărât să dărâme toate clișeele și miturile istoriei noastre, parcă de la nivelul unei instanțe implacabile și infailibile, căreia nu îi poți reproșa nimic. Afirmările istoricului, fără îndoială, inteligente și profund iscoditoare, dar adesea prea tranșante, și implicit îndoielnice. Cu reale sau imaginare virtuți de psiholog, Lucian Boia ni se dezvăluie ca un judecător care vede doar crimele și faptele odioase ale acuzatului, fără a încerca să cunoască cu adevărat împrejurările și circumstanțele faptelor acestuia.

La declarația autorului că România face „haz de necaz”, eu i-aș răspunde: Ce ați vrea, să plângă? Râsul e o metodă bună de a uita, măcar pentru moment, de durerile vieții și a le minimaliza, dar asta nu înseamnă că românul le-a dat uitării ori că nu l-au afectat.

„Capul plecat sabia nu îl taie” poate fi o manieră eficientă de supraviețuire, dacă dl. Boia ține să

lege pe român de o astfel de îndeletnicire lipsită de onoare, și cel mai elocvent exemplu este cel al Ungariei medievale, cucerită de otomani în urma dezastrului de la Mohacs din 1526, în timp ce Țara Românească și Moldova și-au păstrat autonomia și identitatea statală, cu anumite sacrificii. Ori autorul nostru preferă o luptă scurtă, dar onorabilă, urmată de o înglobare în sistemul de administrație otoman și un parcurs diferit al istoriei Țărilor Române? Depinde, într-adevăr, de perspectivă.

Mentalitatea colectivă românească are specificul ei, dar nu putem generaliza și tipologiza suflul și însușirile unui popor după o simplă analiză a trecutului său. Cel mult putem identifica anumite înclinații pe care acesta l-ar putea avea, dar nu caracteristici definitorii. Dar după ce criterii sau repere am putea întreprinde acest demers? Sau ființa unui întreg neam poate fi expusă prin câteva cuvinte? Și celor mai fini psihologi le-ar fi greu să ducă la bun sfârșit o astfel de analiză.

Dl. Boia susține că l-am meritat pe Ceaușescu (nu toți, dar mulți), din cauza insuficienței maturizării politice, culturii acceptării decât a rezistenței și reflexului paternalist... Aici găsim o lipsă de încredere a autorului în capacitățile și puterea de discernământ a românilor, de parcă aceștia nu ar fi vrut să scape de regimul communist și s-ar fi putut complăce într-o situație cât se poate de disperată și detestabilă.

Comparația dintre regimul lui Bănescu și cel autoritar al lui Alexandru Ioan Cuza din 1864-1866 e una anacronică, forțată și atât de surprinzătoare, încât nu știm dacă să le numim răuvoitoare, sau doar niște cuvinte ce s-au născut pentru a provoca o cât mai mare stupefacție sau senzație.

Stilul pamfletist al autorului nu se dezmințe nici de această dată, cu aceleași metode incisive și curajoase. Un curaj care ar trebui întrucâtva temperat de o analiză mai detaliată, mai lipsită de prejudecăți. De ce este România altfel? Pentru că așa și este normal, diversitatea nu este o boală sau o crimă, ci doar un soi de trai cu care românii se identifică și se regăsesc cel mai ușor. Românii pot fi mândri că sunt diferiți și nu doar niște proiecții ale Occidentului.

Catrenele persane

Marcel LUCACIU

Anii vin și trec la fel ca ploile de vară, lăsând în urmă visuri, destine și biografii învăluite de uitare. Doar cărțile rămân ca să înfrunte timpurile vitregi precum semeții brazi în vreme de furtună...

Despre viața extrem de agitată a poetului persan Omar Khayyam (1048 – 1131) se știe destul de puține lucruri. Director al Observatorului din Merv, medic și astronom al Curții regale, Khayyam a fost o personalitate de factură enciclopedică, într-un veac pe cât de aspru, pe atât de bulversant pentru grupul restrâns al învățaților. Avea bogate cunoștințe din fizică, matematică, astronomie, filozofie, dar multe dintre scrierile lui științifice și filozofice s-au pierdut. Omar Khayyam nu era doar un savant ciudat sau un reformator al calendarului musulman, ci și un poet de o sensibilitate aparte. Din păcate, poezia lui a rămas, secole de-a rândul, aproape necunoscută. Abia în anul 1859, Edward Fitzgerald a realizat prima traducere a *Catrenelor*, impresionat de concizia și naturalețea lor fermecătoare. În literatura persană, catrenul poartă numele de *robay* sau *robayat* (ceea ce înseamnă „patru”). De aici și denumirea *Robayate* (în original). Numărul catrenelor este controversat și (încă) neelucidat. După unii comentatori, numai 60 dintre ele aparțin lui Khayyam, numeroase alte catrene (de ordinul sutelor) fiind adăugate, ulterior, de admiratorii entuziaști.

Uneori, elegiacă și antidogmatică, poezia semnată de *Algebrei* se constituie într-un magnific elogiu al iubirii; o iubire văzută ca o sărbătoare mirabilă a verbului *a fi*: „Cât de sărac e-acela ce nu poate să spună:/ Sunt beat mereu de vinul cel tare al iubirii/ Cum poate el să simtă în zori uimirea firii/ Și noaptea vraja sfântă a clarului de lună?”

Alteori, versurile abundă în interogații retorice, lăsându-se copleșite de o viziune sceptică și dezabuzată. Adevărurile științei se transformă în cuvinte goa-

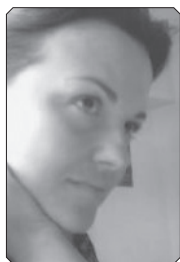
le, parcă lipsite de noimă, în timp ce viața e ca un fum în care vântul se joacă desenând năluci: „Am venit, de unde? Unde duce drumul?/ Care-i rostul vieții? Tainele sugrumu-l./ Câte inimi pure – Roata de Azur/ Arde-n scrum și pulberi! Spuneți, unde-i fumul?” Omul însuși este o umbră din abis, iar suferința pare singurul sens al condiției umane: „Cel ce creat-a stele și întreaga vastă lume/ Când a creat durerea, s-a depășit pe sine”. În fața Creatorului, a „cerului zeflemitor”, tonalitatea versului devine sarcastică: „Viața ce-i? Un bine? Dar eu nu l-am cerut/ Păstrează-ți, Doamne, darul. Și inutilitatea”.

Principalele coordonate ale liricii lui Omar Khayyam sunt, însă, detașarea, solitudinea, trăirea clipei, respectiv a bucuriilor pe care ni le oferă prezentul (acel epicureic *carpe diem!*) și, mai ales, motivul vinului. Există la poetul persan o adevărată filozofie a intensității, o deschidere a tuturor simțurilor spre Univers. Convingerea lui Khayyam (pseudonim ce s-ar putea traduce drept „fabricant de corturi”) este că înțelepciunea n-o vei dobândi citind Coranul, ci numai trăindu-ți viața cu intensitate: „Viața se grăbește, rapidă caravană/ Oprește-te și-ncearcă să-ți faci intensă clipa/ Nu mă-ntrista și astăzi, făptură diafană/ Mai toarnă-mi vin! Amurgul m-atinge cu aripa”...

Prezent în atâtea catrene, motivul vinului a cunoscut, de-a lungul veacurilor, numeroase interpretări: semn al viciului, emancipare religioasă, antidot al tristeții etc. Cert este că, dincolo de aparențe, vinul nu presupune neapărat *viciul*. Vinul simbolizează extazul, beatitudinea și chiar trăirea cu frenezie a vieții. Cupa însăși se metamorfozează într-o vrăjitoare cu buzele aprinse, căci vinul este elixirul dătător de revelații unice și neprețuite: „O sută de religii nu fac cât vinul sacru/ O-nghițitură face cât 70 de rugi./ Afar’ de vin nu este un singur lucru acru/ În stare să plătească un cer de îngeri dulci” sau: „Îneacă-n vin și teama și umbrele tristeții!/ N-ai să mai șovăi între nenumărate secte./ Căci vinu-i filtru magic al liniștii perfecte./ E-un alchimist ce schimbă în aur plumbul vieții”.

Incitante și captivante, năvalnice și boeme, pline de vervă și prosepțime, *Catrenele* lui Omar Khayyam au păstrat aroma vinului vechi, băut din ulcior, sub razele lunii. În pofida mileniului ce a trecut impasibil ca o duminică, ele atestă deopotrivă un spirit lucid și o sensibilitate poetică modernă, trecute prin filtrul inteligenței creatoare, al enciclopediașismului umanist.

17 febr. 2013

Tumbe

Alina-Sorana TARMU

O să ziceți că mă laud. Însă postul ăsta e un omagiu foștilor mei profesori din România. (Dar și părinților mei grijulii și iubitori, deci nu te ofensa, *papa* – consider fiecare succes personal un omagiu adus vouă).

...Scoteam cu fratele meu salteaua de burete îmbrăcată în bumbac moale de pe unde era ea dosită de obicei, și făceam tot soiul de „acrobații”. De genul: tumbe concomitente din direcții opuse – asta era joaca „de-a măscăricii”. Uneori, de bleguți ce eram, sau de oboseală, ne mai și răsturnam ca niște cârnăciori pe traseul celuiilalt, în protestele celui blocat. După un timp – nici urmă de bleguți: făceam lumânarea, podul, stăteam în cap, încercam să sărim peste cap – cum învățasem eu în anul acela de gimnastică, sub îndrumarea doamnei Radu, repartizată la Jibou, care apoi a plecat spre postul dorit.

La gimnastică învățam adevăratele acrobații, erau și elemente de balet, după care eram eu înnebunită. Îmi amintesc cum *maman* m-a adus în viitoarea sală de biologie a școlii celei noi, și a vorbit ceva cu doamna Radu. M-a lăsat acolo, dar nu am plâns, ca în anii preșcolari. Nu că mi-ar fi plăcut mai mult să fiu lăsată singură, cocoloșită cum eram mereu de prezența unicilor paterni (eh, doar aveam opt ani, eram mare!). În plus, erau acolo amicele mele Beatrice, Laura, Dana... Doar nu era să mă fac de răs în fața lor.

Anul de gimnastică a rămas una dintre cele mai plăcute amintiri. Atunci am învățat să perseverez, să nu-mi fie frică să mă bazez pe propriile forțe. Îmi era teribil de teamă să stau în mâini, dar îmi era mai rușine de doamna Radu să fiu lașă. Iar dumneaei se ținu

de mine până m-am convins că brațele mele aparent firave mă pot susține. Apoi tumbele „fără mâini”! O altă teroare! Cât de fericită am fost când am reușit fiecare acrobație! Să îți învingi propriile limite fizice! Asta era ceva deosebit de motivant pentru o mică „tolicară” răsfățată. De atunci încolo nimic nu mi s-a mai părut prea greu.

Poate așa se explică visele mele recurente cu performanțe acrobatice impecabile, care par atât de reale (atât de departe de cele în care, preț de câteva clipe, pot visa conștient). Dar și cultul meu pentru o formă fizică optimă, încurajat de *maman*.

Semestrul trecut, după admitere, un început cam buclucaș cu comunicări întrerupte și mai bine de o jumătate de an de îndoieli și tergiversări (oare școala asta are destul de mare grijă de studenții ei, oare o să-mi placă suficient de mult acolo sau să încerc și la alte școli etc.) am început studiile de masterat în Statele Unite, la Universitatea din Montclair, și am fost acceptată direct la un curs superior foarte greu, pe care l-am absolvit cu nota maximă. Atât de greu, încât pe la mijlocul semestrului eram pe punctul de a depune armele. Însă mi-au fost foarte de folos cunoștințele de fizică predate strălucit de profesorii mei, domnul Lemhényi László la liceul din Jibou (care mi-a fost și diriginte) și doamna conferențiar dr. Tania Ristoiu, în primul an de studii de Ecologie la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (în 1992!), al cărei mândru *alumnus* sunt.

Și perseverența. Predată de doamna Radu, unei școlărițe cam plângăcioase, acum treizeci și doi de ani.

Ungurii

Cartea „Ungurii”, de Paul Lendvai, a apărut în traducere românească la Editura Humanitas, în 2013. Cum era să nu mă intereseze? Trecutul și prezentul ardelenilor ne-au fost puternic marcate de împletirea istoriei noastre cu a ungurilor, de traiul nostru sub ei sau alături de ei.

Autorul cărții, ziarișt și scriitor, este un evreu maghiar (sau maghiar evreu?), născut la Budapesta, plecat din Ungaria imediat după 1956 și stabilit în Austria. Este un scriitor de succes, a primit numeroase premii și decorații, printre care și cea mai înaltă distincție a statului maghiar, Crucea Comandorului cu Stea, în 2003, anul apariției cărții despre care vorbim și, probabil, legat de acest eveniment.

Undeva, în cuprinsul cărții, scriitorul citează următoarea judecată a lui din Paul Valéry:

Istoria este produsul cel mai periculos pe care l-a elaborat chimia creierului uman. [...] Acest proces predispune popoarele la reverie, le ametește, le dă iluzia unui trecut, le supralicitează reflexele, le ține cu rănilile deschise, le tulbură liniștea, le îmbolnăvește de grandomanie sau de mania persecuției și face ca națiunile să devină încrâncenate, brutale, insuportabile și vanitoase.

De-a lungul timpului, istoricii nu s-au dat în lături de la a falsifica istoria, tocmai pentru a induce în mintea conaționalilor lor astfel de iluzii. „Nici o națiune fără falsificarea propriei sale istorii” susținea Ernest Renan, citat în carte, iar Paul Lendvai susține: *puține sunt națiunile (poate cu excepția sârbilor) cărora să li se potrivească mai mult decât ungurilor cuvintele lui Ernest Renan.* Pentru a nu cădea în același păcat, el încearcă să spună lucruri-

lor pe nume, dar, așa cum vom vedea, conștient sau inconștient, nu reușește s-o facă complet. Îndrăznește câteva demitizări, dezvăluie câteva adevăruri inconfortabile pentru unguri, face caracterizări dure la adresa lor, dar și reia câteva teze uzate - din păcate ne ieșite din uz - ale istoriografiei maghiare. În continuare, voi încerca să le trec în revistă pe cele care mi s-au părut mai interesante și mai ales pe cele referitoare la români. Încerc, pe cât posibil, să demonstrez ceea ce am considerat că trebuie demonstrat, cu cuvintele autorului. Textele scrise cu italice, fără altă precizare, aparțin acestuia.

Probabil că cele mai grosolane exagerări privindu-i pe unguri îi aparțin istoricului István Horvát (1784-1846), care a afirmat că Adam și Eva au fost unguri, că în paradis se vorbea ungurește, că Homer și Hercule au fost și ei unguri și că ungurii străvechi erau niște uriași, numiți „giganți” sau „titani”!

Faptul că acest om (István Horvát n.n.) a fost între 1823 și 1845 profesor universitar la Pesta și că aceste absurdități întâlneau și urechi receptive, „spune ceva despre autoportretul optimist al națiunii”, scria Szerb (1901-1945- savant și scriitor n.n.) citat de autor, care adaugă: Și exact acest optimist „a pregătit atâtea uluitoare decizii politice greșite ale generației care venea.

Falsificările istoricilor maghiari care ne deranjează cel mai mult pe noi românii sunt cele referitoare la originea poporului nostru. Este cunoscută teoria austriacului Roesler, îmbrățișată de mulți istorici unguri, conform căruia românii s-au format la sud de Dunăre, după care au urcat în actualele teri-

Artemiu VANCA

torii, inclusiv în Transilvania, unde au ajuns trecând, „pe furiș”, munții, mai ales după Marea Năvălire Tătară, de la 1241. Istoricii români au dovedit cu documente și mărturiile arheologice, că poporul român a luat naștere pe actualul teritoriu al său și că românii existau în Transilvania la venirea acolo a ungurilor. Pledează în favoarea acestui adevăr și cronicarii unguri Anonimus și Simon Kézai, la care se adaugă cele ale cronicarului rus Nestor. Mărturiile acestora, mai ales cele referitoare la români, sunt considerate, de către istoricii pomeniți, simple legende, fără nici o legătură cu realitatea, cu toate că ele și o mulțime de alte „legende” de felul acesta au stau la baza reconstituirii de către ei a începuturilor istoriei ungurilor. Romancierul Jókai Mór, pe care autorul îl citează, susține o chestiune de bun simț: *legenda și istoria se întretes în așa fel, încât trebuie ori să le acceptăm în întregime, așa cum face opinia publică, ori să le respingem în totalitate.*

Vorbind despre Marea Năvălire Tătară de la 1241, Paul Lendvai menționează: *Populația slavă*

din Ungaria de Sus precum și secuii și românii din zona Transilvaniei au scăpat în mare măsură neatinși. M-a surprins această afirmație! Ori i-a scăpat, ori a ținut să-l contrazică în felul acesta pe Roesler. E de la sine înțeles că acei români existau acolo „din totdeauna” și, dacă i-a citat, înseamnă că erau destui de mulți.

Insistând pe ideea că românii din Transilvania au venit din afară, Paul Lendvai afirmă că *Regele* (Matei Corvin n.n.) a dat cea mai mare atenție înviiorării procesului de colonizare. Au fost aduși în țară slovaci, cehi, ruteni, polonezi, români și, nu în ultimul rând, mineri germani

Scriitorul mai afirmă că în timpul celor 170 de ani (1526-1698) în care cea mai mare parte a Ungariei a fost sub stăpânire turcească - cea mai mare catastrofă din istoria ungară, spune el -, s-a înregistrat o scădere a ponderii ungurilor în totalul populației din regat și pe seama masivului aflux de români din Țara Românească. Mai susține că: *În acest timp, pătrund aici sau sunt colonizați români și sârbi, care trăiesc adesea în colibe de lemn primitive, pe jumătate îngropate în pământ, care în caz de transformare în pășuni a terenului arabil sau de pericol de incidență la graniță le părăseau imediat.* Scriitorul nu vine cu dovezi în sprijinul afirmațiilor sale. Noi credem că pentru „colonizarea” românilor ar trebui să existe documente, așa cum ele există pentru colonizarea germanilor, de exemplu.

Paul Lendvai vorbește și despre așa zisă „colonizare tăcută” de la sfârșitul secolului XVIII: *În nord, veneau în țară slovaci și ruteni, în est și sud est români, care în Transilvania formau deja majoritatea absolută. În sud croați și sârbi. După catastrofele de la sfârșitul Evului Mediu și în urma stăpânirii turcești, ponderea maghiarilor nu se ridica decât la 35 până la 39 la sută.*

Mă întreb ce-i putea determina pe români să vină în Transilvania, unde exploatarea țăranilor de către nobilime era cruntă, dovadă a răscoalei din acea perioadă condusă de Horea, Cloșca și Crișan (1784)? Mă

mai întreb, cum puteau să treacă granița mii de familii de români, cu copii mici, cu căței și purcei, fără să fie împiedicați s-o facă? Să nu uităm că la granița de est a Principatului erau secuii - grăniceri de la stabilirea lor acolo - iar de-a lungul celorlalte granițe au fost colonizați germani și cu sarcina de a le păzi. Există însă dovezi că exact în acea perioadă, o mulțime de români proveniți din Transilvania s-au stabilit în Țara Românească. Dovezile constau în numeroasele sate de pe versantul sudic al Carpaților Meridionali, populate cu „ungureni”, care și-au păstrat până în zilele noastre portul și obiceiurile cu care au venit acolo. Pe de altă parte, ceangăii din Moldova sunt dovada trecerii secuilor dincolo de graniță din motive religioase, din cauza temerii tinerilor de încorporarea forțată în armată și din cauza foametei din Ungaria și Transilvania.

Se știe că s-a încercat (și se mai încearcă încă) să se susțină identitatea veche dintre secui, huni și maghiari. Autorul cărții este categoric: *secuii nu sunt rude cu hunii, originea și evoluția lor rămânând până în ziua de azi mai degrabă o problemă deschisă.* Lendvai neagă și orice legătură între huni și maghiari.

Referitor la originea românească a lui Iancu de Hunedoara și a fiului său, Matei Corvin, Paul Lendvai încearcă să restabilească adevărul. Citez: *se înscrie, desigur, printre multele contradicții uimitoare din istoria acestei țări faptul că în momentele cruciale s-au ivit strategii, oameni de stat sau poeți al căror „arbore genealogic” și devenire nu se pretează nicidecum la teorii naționaliste și cu atât mai puțin la unele rasiste. Astfel Hunyadi se trage și el dintr-o familie românească (după unele izvoare și slavă) emigrată din țara Românească în Transilvania. Numele unguresc vine de la Vajdahunyad (astăzi Hunedoara, în România) din Transilvania. Această cetate împăratul Sigismund i-o face cadou tatălui lui Iancu, Voicu, un român din mica nobilime. Această realitate*

continuă să fie negată de către unii istorici, scriitori și oameni politici unguri, în loc ca ea să fie considerată ca o punte de legătură între unguri și români, obligați de istorie și geografie să trăiască unii lângă alții sau amestecați unii cu alții.

Inegalitatea socială și nedreptățile sociale și etnice și religioase din Ungaria și Transilvania Evului Mediu, ale cărei victime au fost și românii ardeleni, au fost dintre cele mai mari. Mai ales după răscoala condusă de Gheorghe Doja (1514), când Dieta maghiară a votat „Codul tripartit” sau *Tripartitum*, cum este cunoscut el, care și-a păstrat valabilitatea până în 1848, nedreptățile sociale au atins apogeul. *Nobilimea i-a condamnat la „iobăgie perpetuă” pe toți țăranii pentru „necredința” lor. Li s-a contestat orice proprietate: din acel moment, nici o lege și nici un tribunal nu-i mai apăra pe iobagi în fața nobilimii.* Răscoala a fost înăbușită cu sălbăcie, în stilul năvălitorilor asiatici (unguri, tătari, turci etc): *Doja a fost legat de un tron de fier înroșit în foc, iar pe cap i s-a pus o coroană înroșită în foc. Ceilalți conducători, care timp de două săptămâni nu primiseră nici un fel de hrană, au fost forțați să smulgă carne din trupul lui Doja încă viu și s-o mănânce..*

În secolul XVII, în ciuda faptului că reprezentau în Transilvania propriu zisă elementul etnic majoritar, românii erau discriminați. *Credința ortodoxă a românilor trecea drept religie „tolerată”, pentru că românii nu formau o națiune reprezentată în Dietă (așa cum, începând din 1437, era cazul nobililor unguri, al secuilor și al sașilor), adică ortodoxia putea fi într-adevăr practică liberă, dar adepților ei li se refuza egalitatea de drepturi politice.*

Dovadă a „simpatiei” sale pentru români, o serie de evenimente legate de cei din Transilvania sunt ori minimalizate ori trecute cu vederea de către Paul Lendvai, în cartea pe care o analizăm. Despre momentul Mihai Viteazul catadicește să spună doar atât: *Transilvania a fost lăsată de Sigismund mai*

întâi pe seama domniei îngrozitoare generalului Giorgio Basta, comandantul imperial apoi nu mai puțin groaznicei intervenții a lui Mihai Viteazul, voivodul Țării Românești, și în sfârșit și pe seama turcilor setoși de răzbunare. De ce o fi fost atât de groaznică intervenția lui Mihai Viteazul, nu ni se dau amănunte. Despre răscoala lui Horia, Cloșca și Crișan și despre cea condusă de Avram Iancu (1848), scriitorul nici barem nu pomeneste!

Ungurii susțin că epoca cea mai glorioasă din istoria lor a fost Revoluția de la 1848, lupta pentru independență dusă de maghiari împotriva Casei de Habsburg, ca și împotriva croaților, românilor și sârbilor aliați cu austriecii și, în final, împotriva Rusiei chemate în ajutor. Conducătorul Revoluției a fost Lajos Kossuth.

Obiectivele revoluției de la 1848 au fost, după ziarul *Pesti Hir-lap* - al cărui redactor șef era chiar Kossuth - obligativitatea nobililor la plata impozitelor, desființarea iobăgiei, reforme umanitare, unirea cu Transilvania și introducerea maghiarei ca limbă oficială în întreaga țară. Scriitorul recunoaște:

Faptul că atunci populația Transilvaniei consta majoritar din români nu era relevant pentru Kossuth, cum nu era aproape nici pentru un reformator cu idei radicale sau conservatoare. Chestiunile de viață și de moarte ale revoluției maghiare erau relațiile tensionate cu Austria, cu Croația și cu cele mai importante grupuri etnice străine, precum cele ale românilor, sârbilor și croaților.... Grupurile etnice au cerut în primăvara lui 1848 autonomie și auto-administrație, unele în interiorul Ungariei, altele, precum croații, chiar în cadrul Casei de Habsburg.

Bineînțeles că nu li s-au acordat. În zilele noastre este rândul ungurilor din țările vecine cu Ungaria să ceară același lucru (vezi secuii din România) și se miră că sunt tratați cu aceeași lipsă de înțelegere.

În primăvara lui 1949, revoluționarii maghiari au repurtat victorii strălucite în lupta cu austrieci, au

nimicit rezistența naționalităților conlocuitoare, au reușit să elibereze majoritatea teritoriului țării și și-au declarat chiar independența față de austrieci, Kossuth fiind ales guvernator președinte. Au intervenit însă rușii și revoluția maghiară a fost înfrântă. Paul Lendvai remarcă: *Ca de atâtea ori în perioade mai îndepărtate și mai apropiate ale istoriei maghiare (din 1241 până în 1956) nici o putere europeană nu a mișcat nici măcar un deget în interesul maghiarilor. De ce oare? ne întrebăm noi, retoric.*

Prima limbă oficială a Regatului Maghiar a fost, până la 1698, latina, a urmat apoi germana și abia din 1842 maghiara. Ungurii au trebuit să se lupte între ei, dar mai ales cu habsburgii ca să-și impună limba. Cu toate astea, ei n-au ezitat, ca la rândul lor, să încerce s-o impună cu forța celorlalte naționalități din regat. În 1842, István Szécheny atrăgea atenția că *cine schimbă limba nu schimbă și sufletul și că niciodată nu trebuie să-i faci altuia ceva ce nu ne-ar plăcea să ni se facă nouă.*

Evoluția Ungariei în sensul unei „autocrații generale a limbii de învățământ și de stat maghiare” a fost impulsionată deja în 1790/91, spune Lajos Gogolák.

Legile școlare din 1879, 1883, 1891 au consfințit obligativitatea predării limbii maghiare în grădinițe, în școli primare și gimnaziale.

În spatele obligativității limbii maghiare se ascundea dorința ungurilor de maghiarizare a a celorlalte naționalități din regat. Regulile pentru maghiarizare și sancțiunile cele mai severe pentru învățătorii incapabili sau recalcitranți le-a impus contele Albert Apponyi, ministru al învățământului din 1906 până în 1910... Într-o lucrare despre Ungaria de Sus, Béla Grünwald, istoric și susținător al celei mai dure asimilări forțate, dă o imagine ilustrativă privind maghiarizarea: *la un capăt al unei mașini de tocat carne sunt băgați fii de țărani aparținând naționalităților, în timp ce la celalalt capăt ies domni maghiari înstrăinați*

de grupul lor etnic și cizelați. El mai susținea că este „destinul maghiarimii” să-i „asimileze, să-i absoarbă în masa unui popor superior.

În ciuda „șovinismului lingvistic maghiar” (Móritz Csáky), a interdicțiilor și proceselor de presă inițiate de autorități, în pofida unor abuzuri sângeroase izolate (în comuna slovacă Cernova, la încercarea lui Andrei Hlinka, preot naționalist și conducător al slovacilor, de a sfinți o biserică sătească, 15 oameni și-au pierdut viața ca urmare a intervenției jandarmeriei) trebuie să spunem două lucruri de bine despre unguri: maghiarizarea sau asuprirea naționalităților n-a fost niciodată condiționată „etnico-rasial”, ci cultural. Atributul ideii maghiare a fost numai și numai limba. Din păcate, ceea ce susține aici Pal Lendvai, vine în contradicție cu ce am citat înainte din Béla Grünwald și cu realitatea.

Însă apologetii, ba chiar inventatorii de ciudate „epoci de înflorire” a unui naționalism romantic au găsit imitatori. Modul lor de a gândi, configurat pe aceeași tradiție istorico-eroică a Ungariei Mari, se face simțit până în actualitate, spune Paul Lendvai. Din păcate, acest lucru este fie foarte vizibil, fie bine disimulat, la mulți dintre politicienii unguri din Ungaria și România de azi.

Despre pactul dualist dintre Austria și Ungaria, intrat în vigoare la 27 mai 1867, se spune că după eșecul revoluției ungare de la 1848, a fost o victorie în înfrângere. Diplomatul Alexander von Hübner spune: *Ungaria cucerită cu ajutorul Rusiei a fost astfel dată în 1867 în mâinile revoluționarilor învinși la 1849.*

Pactul dualist a satisfăcut cererile de drept statal ale maghiarilor, în primul rând unitatea politică și integritatea domeniului statal istoric al „țărilor Sfintei Coroane ungare” împreună cu Transilvania, Slovacia de azi, Ucraina Subcarpatică, Bačka și Banatul, precum și cu regatul Croației și Sloveniei, inclusiv zonele grănicerești, spune autorul. Trebuie menționat că Transilvania a fost

pentru prima oară alipită Ungariei în 1867. Înainte de asta, ea a fost, pe rând, voivodat autonom sub suzeranitate maghiară, principat autonom sub suzeranitate turcească sau principat autonom sub suzeranitate austriacă. În ceea ce privește „dreptul statal al maghiarilor”, la care se referă Paul Lendvai, el este tot una cu dreptul pe care l-ar avea turcii, de exemplu, să reclame pentru ei statele și teritoriile care au aparținut de Imperiul Otoman.

Faptul că slavii din interiorul monarhiei, care formau 47 la sută din populația totală și românii (cu 6,4 la sută) au respins cu totul împărțirea puterii între germani (24 la sută) și maghiari (20 la sută), n-a contat. Prin urmare, germanii și ungurii împreună nu făceau cât slavii băgați cu forța în imperiu.

În așa zisul teritoriu al *Sfintei Coroane ungare*, ponderea populațiilor de diferite etnii era următoarea: 40% unguri, 14% slavi sudici (croați și sârbi), 14% români, 9,8% germani, 9,4% slovaci și 2,3% ruteni. Se vede că nici în acest teritoriu, „stăpânii” nu erau majoritari. În Parlamentul ungar, dintre 413 deputați numai opt reprezentau naționalitățile.

Excluderea aproape totală a reprezentării legale a intereselor românilor, sârbilor și slovacilor, ca și drepturile croaților, foarte limitate și exclusiv la drepturi de autonomie, au canalizat opoziția națională încă de timpuriu pe un făgaș antimonarhic, subversiv, iredentist, au transformat-o deci într-o forță care a urmărit nu reforma națională, ci destrămarea monarhiei austro-ungare, remarcă, corect de data asta, Lendvai, dacă prin iredentism, în cazul acesta, înțelegem lupta naționalităților de a ieși de sub stăpânirea maghiară.

Legea naționalităților (din 1868) recurgând la conceptul feudal – supranațional - de „natio Hungarica”, stabilea că și potrivit principiilor fundamentale ale constituției toți cetățenii Ungariei formează din punct de vedere politic o națiune, națiunea ungară unitară indivizibilă, căreia îi este membru cu drepturi egale fiecă-

re cetățean al patriei, indiferent de naționalitate. Azi, politicienii maghiari din România contestă cu vehemență caracterul de stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil al României, consfințit prin constituția sa, în ciuda faptului că românii sunt majoritari pe teritoriul lor (89,5%), și reclamă autonomia Ținutului Secuiesc. Cum poate fi definită o asemenea inconsecvență?

Ungurii n-au fost niciodată complet mulțumiți de statutul țării lor în Imperiul Austro-Ungar. Considerau Ungaria ca un fel de „colonie cu statut special”.

Așa cum se știe, Primul Război Mondial a dus la destrămarea imperiului Austro-Ungar. *Astăzi cei mai mulți istorici unguri îmbrățișează ideea că înseși cauzele destrămării se aflau în dinamica naționalismului modern, menționează Lendvai și adaugă: Încă înainte de schimbarea de putere la Budapesta (toamna lui 1918, n.n.) românii și cehii, croații, slovenii și ucrainenii și-au anunțat ieșirea din dubla monarhie.*

După război, contele Mihály Károlyi, ales președinte al republicii recent proclamate, declara: „Războiul l-am pierdut; acum este important să nu pierdem pacea”. Au pierdut-o, fiindcă, la puțin timp, comuniștii lui Bela Kun au instalat „Republica Sfaturilor”, apoi a urmat conferința de Pace de la Paris (Trianon), ale cărei hotărâri i-au nemulțumit profund pe maghiari.

Republica Sfaturilor, dictatura comunistă, n-a durat decât 133 de zile și a fost, în realitate, un dublu cadou făcut atât noilor state vecine vorace., susține autorul (sublinierea îmi aparține și am făcut-o ca să atrag atenția asupra absurdului acestei afirmații: erau numite vorace țările care se reîntregeau!).

După cum se știe, România a fost aceea care a înfrânt armata lui Bela Kun, trupele ei ajungând în 1919 până la Budapesta și au pus capăt „terorii roșii” pe care acesta o instaurase în Ungaria. Iată ce a reținut Paul Lendvai din acest eveniment: *În august și noiembrie 1919,*

trupele românești de ocupație au putut să jefuiască la Budapesta practic nestingherite. Au strâns, de pildă, 4000 de aparate telefonice – chiar și din locuințe particulare. Valoarea bunurilor cărate de aici de soldății mea română, mai ales locomotive, vagoane, mașini și animale de tracțiune, s-a ridicat la aproximativ trei miliarde de coroane de aur, de douăsprezece ori împrumutul cu care Ungaria a fost redresată financiar patru ani mai târziu. Despre prada cu care ungurii s-au retras din Transilvania nu spune nimic.

Ungurii au considerat, și unii mai consideră încă, că la Trianon s-a consumat cea mai mare tragedie din istoria lor. Iată cum descrie autorul ceea ce a urmat după semnarea păcii: *În acea zi fatală, 4 iunie 1920, în întreaga țară au sunat clopotele, pe clădiri au fost arborate steaguri negre, circulația s-a oprit, ziarele au apărut cu un chenar negru, iar în biserici s-au ținut slujbe funerare... „Regatului Ungariei”, de-acu de sine stătător, nu i-au rămas decât 93.000 din cei 282.000 de kilometri pătrați..... România, al cărui guvern întorsese în 1918 armele la fel de oportunist ca în 1944 (sublinierea îmi aparține), a primit un ținut de 102.000 de kilometri pătrați cu 5,24 milioane de locuitori, adică întreaga Transilvanie cu Ținutul Secuiesc, Banatul de răsărit, cea mai mare parte a comitatelor Körös și Tisa, precum și partea de sud a Maramureșului.*

Trianon a fost un șoc din care ungurii – indiferent de poziția politică dintr-un moment sau altul – nu și-au revenit în fond nici astăzi. În grădinițe și școli, la liturghii și în presă a fost ținută trează ideea redobândirii ținuturilor pierdute în favoarea vecinilor disprețuiți (sublinierea îmi aparține). Lozincile repetate zi de zi „Nu, nu, niciodată!” și „Ungaria ciuntită-i blestem, Ungaria Mare o vrem” marcau chiar și la douăzeci de ani după Trianon viața continuă din școli. Ora de clasă începea și se termina cu crezul unguresc prin care în conștiința elevilor se imprima ca „adevăr etern de la Dumnezeu” ideea reînvierii vechii Ungarii:

*Cred într-un Dumnezeu,
Cred într-o patrie,
Cred în dreptatea divină veșnică.
Cred în reînvierea Ungariei!
Amin!*

Pe lângă acutul sentiment de nedreptate care li s-a făcut, ungurii se simțeau și abandonati de restul lumii. Paul Lendvai se întreabă:

Care a fost motivul pentru care, într-un moment crucial al istoriei sale, Ungaria n-a mai găsit sprijin nici la învingători, nici la opinia publică a Occidentului? A fost de vină vechea pătură conducătoare alcătuită din magnați, gentry (aristocrația mijlocie n.n.), clerul înalt și marea burghezie aflată în curs de afirmare către sfârșitul secolului al XIX-lea și care printr-o politică șovinistă a distrus mai întâi raportul de încredere cu ne maghiarii și apoi înaltul prestigiu în fața lumii dobândit de Ungaria după lupta pentru libertate din 1848/1849? Sau ungurilor li s-a luat în nume de rău faptul că i-au urmat orbește în război pe generali și diplomații austrieci și germani? Primea deci Ungaria răsplata pentru politica total greșită pe care o dusese în ultimii cincizeci de ani în domeniul naționalităților și al relațiilor externe?

În opinia mea, răspunsul este „da”, la toate aceste întrebări.

La 1 martie 1920, Miklós Horthy a fost desemnat regent al Ungariei. Horthy a fost viceamiral și comandant al marinei de război austro-ungare, unul dintre cei patru adjuncți ai lui Franz Joseph.

Ca urmare a cursului revizionist față de statele succesoare și a întăririi taberei de extremă dreaptă, Ungaria a nimerit din ce în ce mai mult la remorca politică și economică a celui de-al treilea Reich, precizează Lendvai. În 1941, când Germania a atacat Iugoslavia, Ungaria i s-a alăturat, în ciuda faptului că încheiase, în decembrie 1940, un tratat de „prietenie eternă” cu Iugoslavia. Drept răsplată, au primit un teritoriu de 11.475 de kilometri pătrați, rupți din cel al Iugoslaviei, cu 1.030.000 de locuitori, din care doar 39% erau unguri. Ca urmare, primul ministru Teleki a dimisionat. În

scrisoarea pe care i-a adresat-o lui Horthy, el scria:

*Alteță,
Ne-am călcat cuvântul – din lașitate – față de tratatul de prietenie eternă. Națiunea simte aceasta, iar noi am dezonorat-o. Ne-am dat de partea ticăloșilor – fiindcă nici unul dintre cuvintele despre așa numitele atrocități nu este adevărat! Împotriva ungurilor, nici măcar împotriva nemților nu au avut loc asemenea lucruri. Devenim jefuitori de cadavre! Cea mai jalnică națiune. Nu te-am oprit. Sunt vinovat.*

3 aprilie 1941

Pál Teleki

Horthy a rămas însă alături de Hitler și s-a aliat militar cu el. A făcut-o din oportunism, dar pe care, de data asta, autorul se face că nu-l observă. N-a făcut-o degeaba: ca urmare a arbitrajului din 2 noiembrie 1938 de la Viena, făcut de Ribbentrop și Ciano, au primit și din Cehoslovacia un teritoriu de 11.927 de kilometri pătrați cu 1.600.000 de locuitori, dintre care 57% unguri. Apoi, cu ocazia zdrobirii complete a Cehoslovaciei, Horthy și guvernul Teleki au folosit șansa oferită de Hitler și au ocupat rapid și în Ucraina Subcarpatică ținutul care aparținuse cândva Ungariei coroanei lui Ștefan cel Sfânt. „Provincia revenită la patria mamă” număra 12.061 de kilometri pătrați cu aproape 700.000 de locuitori...din care doar 10 procente erau unguri.

După tratative bilaterale nereușite, Ribbentrop și Ciano au hotărât la 30 august 1940 că România trebuie să cedeze Ungariei Transilvania de nord și Ținutul Secuiesc, în total 43.104 kilometri pătrați cu 2.577.000 de locuitori, din care, după date românești, cel puțin jumătate erau români.într-un interval de doi ani și jumătate, Ungaria, cu sprijin german, și-a mărit teritoriul de la 93.073 de kilometri pătrați la 171.753 kilometri pătrați. Populația a făcut un salt de 5 milioane (din care 2 milioane de maghiari) ajungând la 14.683 de locuitori.

Obligați de germani să-și plă-

tească datoriile contractate față de ei, Ungaria a trimis, până la mijlocul lui 1942, o întreagă armată de 207.000 de oameni pe frontul rusec, care, prost echipată, a fost distrusă la Voronej pe Don în ianuarie 1943.

La 19 martie 1944, datorită neînțelegerilor dintre Hitler și Horthy - în „problema evreiască”, mai ales - un număr de opt divizii germane au ocupat Ungaria. Nu a existat nici o rezistență militară sau civilă. Nemții au găsit destui colaboraționiști printre unguri. Puterea a fost preluată de Ferenc Szálasi, conducătorul organizației fasciste maghiare a „Crucilor cu săgeți”, iar armata ungară (douăsprezece divizii) a continuat să lupte alături de nemți până la terminarea războiului. În război au murit, în total, cam 900.000 de locuitori ai Ungariei.

Autorul nu uită să menționeze, cu ce dovezi nu știm, că luptele de pe teritoriul ungar au durat opt luni și.....confiscările operate de trupele sovietice și românești au cauzat prejudicii de cinci ori mai mari decât venitul național pe 1938, respectiv de 40% din averea națională. El nu a scos însă nici un cuvânt despre atrocitățile săvârșite de unguri la ocuparea Transilvaniei de Nord în 1940 și nici despre prăzile cu care au părăsit-o în 1944, mai ales cele referitoare la tezaurul cultural și istoric.

După recucerirea de către trupele române și sovietice a Transilvaniei de Nord - în octombrie 1944 - și reintrarea Ungariei între granițele din 1940, atât Ungaria cât și România au devenit țări „prietene” în cadrul lagărului socialist și în amândouă s-au întâmplat cam aceleași lucruri. De menționat revolta populară din 1956 (curajoașa ridicare a ungurilor împotriva regimului comunist, înăbușită în sânge de către armata sovietică) și faptul că, după această dată, până în 1989 când amândouă i-au înălăturat pe comuniști de la putere, ungurii au avut conducători mai inteligenți decât românii.

Valahii și goralii din Carpații Nordici*

Gheorghe ȘIȘEȘTEAN

1. Pe drumurile nordului carpatic. Un prim contact

În vara anului 2005, mergând spre Paris, am făcut un ocol prin Germania, pentru a vedea Berlinul reunit și estul Germaniei. De asemenea, eram interesat de realitatea post-comunistă a Slovaciei și Poloniei.

În Slovacia, de la Prešov la Poprad, autostrada impecabilă trece printre dealuri acoperite cu păduri; peisaje minunate care prevestesc apropierea munților. După ce treci de vârful unui deal, dintr-o dată se deschide un amfiteatru impunător care are în fundal munți a căror înălțime te copleșește. Sunt Munții Tatra Mare, a căror creastă este dominată de celebre vârfuri Gerlachova și Lomniča, cele mai înalte din toți Carpații. Senzația de măreție este amplificată și de faptul că ele se înalță brusc, ca un zid compact, de pe fundul unei depresii, care are ca punct central orașul Poprad. După ce treci prin Poprad, se ia în dreapta pe drumul Poloniei, frontiera slovaco-polonă nemaifiind departe; șoseaua intră în munți, mai întâi șerpuind pe la poalele Tatrei Mari și apoi apucând-o înspre nord-vest, urmând lanțul Tatrei Albe și trecând în Polonia prin Lysa Polena, pe drumul spre Zakopane, celebra stațiune turistică și apoi spre inima Poloniei medievale, Cracovia.

După Poprad nu numai peisajul, ci și localitățile își schimbă aspectul. Bradul devine atotstăpânitor, iar satele amintesc de cele din Carpații românești, în special de satele Maramureșului. Vetrele concentrate se înșiruie de-a lungul văilor, dar dincolo de această formă tipică de sat concentrat de vale, pe toți versanții munților în poieni se găsesc împrăștiat gospodării sau numai locuințe sezoniere, folosite vara la recoltatul fânețelor și pentru pășunatul animalelor mari. Vechile case sunt în întregime din lemn, din bârne groase de brad, cioplite din secole și îmbinate la capete fie în cheutori (chetori) rotunde, fie în coadă de rândunică. Pereții exteriori sunt lăsați netencuiți, iar spațiile dintre bârnele orizontale sunt umplute cu mușchi de pădure, peste care se pune pământ frământat, lipit și finalmente vărut. Alternanța dintre brăurile orizontale masive din lemn și albul lutului vărut dă un aspect estetic cu totul particular caselor zonei. Ele sunt asemănătoare cu vechile case din Țara Chioarului, din nordul României, unde s-a folosit aceeași

tehnică de alternare a brăurilor de lut vărut cu brăurile de lemn masiv. La toate casele vechi acoperișul este din șindrila de brad. Pe versantul polonez al munților, spre Zakopane, aceeași geografie umană demonstrează o mare unitate a civilizației montane a zonei, actualele frontiere politice nefiind decât simple linii demarcaționale moderne care nu au reușit să spargă unitatea spațiului montan.

Împreună cu soția sub Tatra Mare. Pe fundal, vârful Gerlachova, cel mai înalt din toți Carpații (foto : Gh. Șișeștean, 2008)

Șaua Largă a Ždiarului Tatrei Albe. Jos, satul valah (goral), Jdiar, apoi Măgura Jdiarului și, în depărtare, Polonia, în regiunea Dunaiețului (foto : Gh. Șișeștean, 2006)

Căldarea glacială de sub vârful Lomnița
(foto: Gh. Șișeștean, 2006)

Pasul Prislop din Tatra Albă. Pe fundal, în stânga, vârful Ždiar (foto: Gh. Șișeștean, 2006)

Valah moravian (desen din 1787)

Sus, pe platourile alpine, oile își fac apariția în turme compacte de rasă țurcană, ca în munții României. Același peisaj, aceleași oi carpatice, rezistente la frigul și umezeala muntelui. Din loc în loc stâne, ceva mai moderne decât în România, dar cu aceleași tehnologii și rețetare de preparare a produselor lactate. Pe platoul Prislopului slovac, foarte aproape de frontiera cu Polonia, același peisaj ca în Prislopul românesc al Rodnelor, numai că în Slovacia zona înaltă a Prislopului Tatrei Albe este inundată de stâlpi de teleschi, semn al unui turism de iarnă prosper, iar oile pasc printre instalațiile de schi. E o competiție între o veche tradiție carpatică a păstoritului montan în turme asociative și modernitatea turismului care invadează vechiile spații pastorale. Deși se pare că turismul va ieși învingător, acest lucru nu este o certitudine. În Slovacia și mai ales în Polonia, televiziunile naționale organizează dezbateri legate de conservarea socialităților montane, a comunităților și ocupațiilor tradiționale. Se pare că activităților turistice le vor fi rezervate anumite nișe montane, care să nu distrugă vechile specificități ale muntelui.

Știam câte ceva despre unitatea civilizației carpatice, dar nu mi-o imaginam ca fiind atât de puternică. Auzisem vag și despre locuitorii Carpaților Nordici, numiți îndeobște «gorali» (n.n. «goral» în poloneză se pronunță «gural»), adică «munteni», de la «gora», «hora», «munte», în limbile slavilor apuseni. Știam și că în Carpații Nordici s-au păstrat în limbă toponimii sau cuvinte, considerate de origine românească, desemnând mai ales civilizația pastorală, dar nu-mi imaginam intensitatea fenomenului. De aceea, acest prim contact cu Carpații Nordici și oamenii lor mi-a stârnit o mare curiozitate etnologică. Astfel încât am revenit acolo, în anii următori, făcând anchete de teren, în sate, la stâne, vizitând muzee, totul în condiții de mare dificultate, datorită în primul rând impedimentelor de natură lingvistică, dar și financiară.

În primul an de anchetă propriu-zisă am bătut regiunea Tatrei Albe, din apropierea Popradului (Slovacia), făcând anchete în satele gorale Ždiar și Lendak, situate lângă frontiera cu Polonia. Apoi, în anii următori, am fost în zona munților Beschizi, în vestul Slovaciei (Oščadnica, Čadca, din regiunea Žilina), apoi în Cehia, în regiunea Moraviei, în zona sa estică, numită Moravia Valahă, având ca centru important orașelul Rožnov pod Radhoštěm și, în fine, în sudul Poloniei, aproape de izvoarele Vistulei, cu anchete la Istebna și mai ales la Koniakow. La Rožnov pod Radhoštěm l-am cunoscut pe eminentul etnolog Jaroslav Štica, el însuși de origine valahă și autorul cărții *Valaši a Valašsko (Valahii și Valahia)*¹, un foarte bun cunoscător al civilizației carpatice, și care, în anii '50 și mai apoi în anii '80 ai secolului trecut, a făcut anchete și în Carpații românești, în munții Rodna și Parâng. Cu

dânsul am discutat despre «*valahi*», «*gorali*», «*români*», aspecte lingvistice și religioase, păstoritul carpatic și comunitățile sătești specifice, în româna domniei sale, mai bună, oricum, decât ruso-slovaca mea. Ne-a apropiat și faptul că eu sunt născut în Maramureș, iar el susținea că originea «*valahilor*» din zona moraviană trebuie căutată în Maramureș, de unde au plecat coloniști spre vest, de-a lungul lanțului carpatic.

Rodul eforturilor mele din Carpații Nordici le prezint în cele ce urmează, conștient de faptul că am stabilit numai un prim contact etnologic cu această zonă, iar rezultatele cercetărilor sunt lacunare și stau, de multe ori, sub semnul unor interogații fără răspuns.

**Jaroslav Štika în biroul de lucru de acasă-
Rožnov pod Radhoštěm**
(foto: Gh. Șișeștean, 2008)

**Cărarea valahă din Tatra Albă, prin Șaua Largă.
Mai departe e Polonia, cu regiunea Zakopane**
(foto: Gh. Șișeștean, 2006)

2. «*Gorali*», «*valahi*», «*volohi*». Identitate, istorie și spațiu

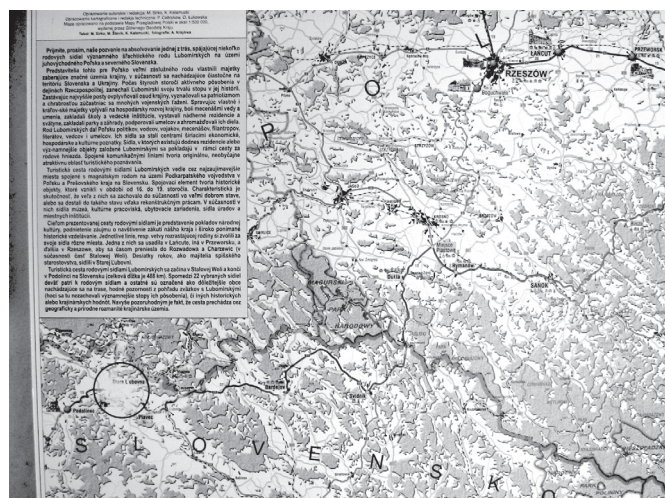
Dincolo de actuala frontieră dintre Slovacia și Cehia, în estul Cehiei, în Munții Beschizi se află o întinsă regiune, cunoscută atât în documentele medievale, ca și în prezent, ca fiind Valahia Moravă (Moravské Valašsko, în cehă, Mährische Wallachei, în germană). „*Datorită răspândirii și propagării obiceiurilor păstorești, specifice valahilor, întreaga Moravie estică va fi denumită Valahia (Valašsko)*”². În centrul ei, la Rožnov pod Radhoštěm, se află Valašské Muzeum v Prirode, adică Muzeul Valah în Natură, un muzeu al satului valah din estul Cehiei. O întreagă regiune locuită de «*valah*», care nu este strict delimitată de actuala Valahie Moravă cehă ci se întinde mult mai departe, în Carpații slovaci, trecând actuala frontieră ceho-slovacă în regiunea Čadca, apoi pe sub Tatra Mare, pe Orava și mai departe spre Poprad, în Tatra Albă, unde cele mai reprezentative sate valahe sunt Lendak și Ždiar. De la Čadca zona „valahă” înaintează spre nord, trecând frontiera poloneză, ajungând la izvoarele Vistulei, cu două emblematice sate «*valahe*», Istebna și Koniakow, ultimul fiind satul situat la cea mai mare altitudine din Polonia, apoi centura satelor valahe merge pe sub Tatra poloneză, spre răsărit, ajungând în zona Zakopane și chiar mai în- spre est, iar apoi prin pasul Javorina intră în contact cu valahii din zona Ždiarului slovac. Carpații Nordici reprezintă structura geografică pe care s-a construit civilizația montană valahă. Există astfel o întinsă regiune carpatică, în care elementul «*valah*», reprezintă și în prezent, cu variații locale, un puternic semn identitar. Cunoscuți de-a lungul timpului ca «*valahi*», sau «*volohi*»³ în unele zone, acest etnonim se atenuează pe parcursul istoriei. Locuind în zonele montane ale Tatrei și Beskizilor, «*valahi*» mai sunt numiți și «*gorali*» sau «*horali*», adică «*munteni*», de la «*gora*», «*hora*»- munte, în limbile slavilor apuseni. În unele zone, denumirea de «*goral*» s-a impus în detrimentul celei de «*valah*», care s-a șters din conștiința cotidiană. Bunăoară, în ancheta efectuată de noi în satele Ždiar și Lendak, din Tatra Albă slovacă, nimeni dintre persoanele anchetate nu a făcut vreo legătură între «*valah*» și «*goral*», acest din urmă etnonim fiind puternic explicitat ca un semn identitar al locuitorilor regiunii, care îi diferențiază de restul populației slovace. Aici «*goral*» înseamnă un om de la munte și totodată cetățean slovac, dar care, în mod curios, se autodefinește ca fiind mai degrabă asemănător cu polonezii decât cu slovaci – aceasta este situarea identitară cea mai des întâlnită la populația zonei din Tatra Albă. De unde această asemănare cu polonezii? Credem că două elemente au contribuit la această situație. În primul rând, întreaga zonă, chiar dacă se găsea pe versantul sudic al Carpaților a aparținut în Evul Mediu, Poloniei și nu regatului Ungariei.

Încă de la începutul secolului al XV-lea, când cele două mari regate intră în contact pe linia Carpaților Nordici, această zonă va intra în stăpânirea poloneză, având drept centru militar cetatea de la Stara Liubovna, actualmente în Slovacia.

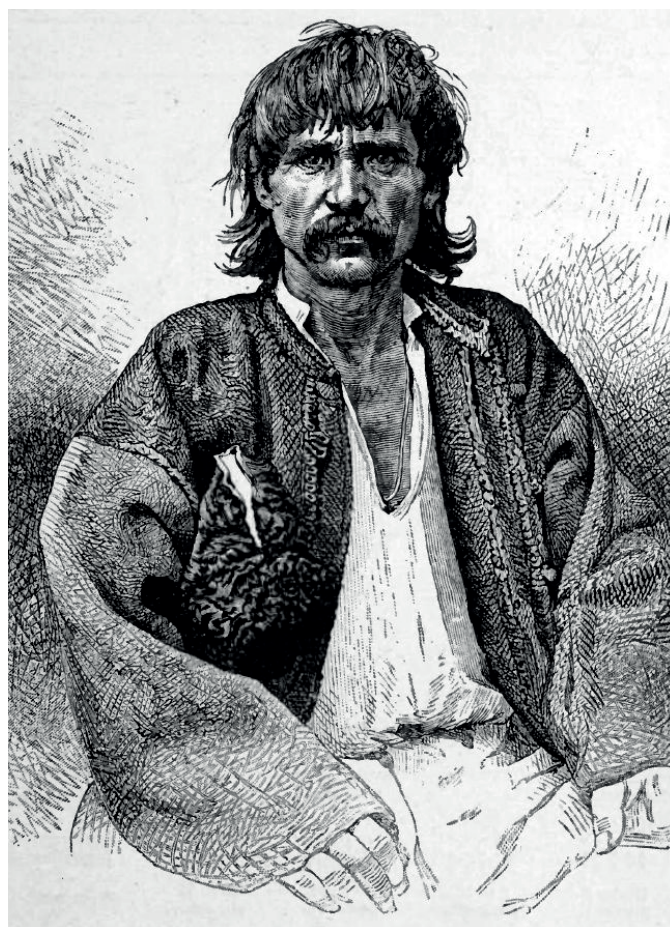

Fosta cetate poloneză de la Stara Liubovna, aflată la sud de Carpați, actualmente în Slovacia, avanpost al statului polonez, în fața expansiunii spre nord a regatului Ungariei
(foto : Gh. Șișeștean, 2006)

În 1792, la prima împărțire a Poloniei, întreaga zonă va intra în stăpânirea Austriei, inclusiv sudul Poloniei până în apropierea Cracoviei, iar la a treia împărțire a Poloniei, cea din 1795, și vechea capitală, cu regiunea înconjurătoare, până înspre nord-vest, va intra în componența Austriei. Regiunea situată mai la nord, în preajma centrului sacru polonez, Czestochowa, va reveni Prusiei. Deci, inclusiv în perioada stăpânirii habsburgice, atât versantul nordic al Taterei, cât și cel sudic vor face parte din aceeași statalitate, ceea ce va asigura o continuitate a contactelor sociale.

Poziția cetății de la Stara Liubovna, aflată la sud de actuala frontieră slovaco-poloneză
(fotografie de pe harta aflată la intrare în cetate- Gh. Șișeștean, 2006)

Valah podolian (din sudul Poloniei), având cușma sub mână

Această caracteristică se va păstra, parțial, și după apariția dualismului austro-ungar, adică după 1867. Deși pe Carpații Nordici va fi trasată noua frontieră dintre Austria și Ungaria, zona nordului actualei Slovacii revenind Ungariei, iar sudul Poloniei, Austriei, această frontieră este mai mult simbolică, administrativă, fiind extrem de transparentă în condițiile acestei confederații austro-ungare, deci ea nu va fi un impediment în unitatea zonei carpatice. După 1918, o importantă zonă gorală, aflată la nord de Ždiar și Lendak, din fostul comitat unguresc Seres, va reveni Poloniei și nu Cehoslovaciei. Deci, după Primul Război Mondial, noua frontieră polono-cehoslovacă va fi trasată mai la sud decât fosta frontieră dintre Austria și Ungaria, din timpul dualismului, împărțind între Cehoslovacia și Polonia fostul comitat unguresc Seres, și astfel pentru prima dată valahii de pe versantul estic al Taterei Albe vor aparține la două statalități diferite, însă amintirea unității lor și a influențelor mai degrabă poloneze decât slovace se menține și în prezent.

În al doilea rând, există o remarcabilă unitate carpatică, începând de la arhitectură la habitat și economie. Această unitate carpatică face ca «gorali» din Slovacia actuală să se simtă mult mai apropiați de «goralii» polonezi de pe versantul nordic al Carpaților, decât de slovacii din zonele mai joase. De altfel, în prima duminică a lunii august pe platoul înalt al trecătorii Prislop, din Tatra Albă, aflată la nord de satul Ždiar, în apropierea frontierei cu Polonia, are loc Festivalul Goral, ocazie cu care formații artistice din zonele gorale ale Carpaților Nordici, fie din Slovacia, Polonia sau Cehia își prezintă tradițiile. Acest „festi-

Ca o tradiție istorică, unul dintre cântecele favorite ale marii emigrații poloneze vorbește despre gorali și munte, un puternic semn identitar al conștiinței naționale: *Góralu czy ci nie żal,/Od chodzić od stron ojczystych,/Świerkowych lasów i hal,/ I tych potoków przejrzystych?/Góralu czy ci nie żal?*

Indicatorul de la intrarea în cătunul goral Pietraszyna (citește Pietrașina), aparținând satului goral Koniakow, din Polonia
(foto : Gh. Șișeștean, 2008)

/Góralu wróc się do hal. (Goral, nu te simți trist. Pentru că ai părăsit pământul natal./ Pășuni și păduri de molid,/ Și pâraie argintii./ Goral, nu te simți trist/ Vei reveni la valea ta gorală!').

Multe personalități ale Poloniei au origine gorală. Cercetătoarea americană amintită afirmă că Papa Ioan Paul al II-lea, provenind din regiunea cracoviană (Wadowice), a fost și el goral⁸. Un strămoș de al său, „Franciszek Wojtyła, născut la 1826 la Czaniec, este numit de judele comunității (*Iudex communitatis*) drept liber notarum, ajungând mai târziu un fel de sfetnic al acesteia. Nume de Wojtyła, cu anumite deformații de scriere, probabil și de pronunție, sunt des întâlnite în documentele din Evul Mediu polonez în zonele în care au trăit coloniști valahi. Prefixul *ila*, îl s-a remarcat printr-o frecvență mare în nume românești precum Vintilă, Voicilă, Ochilă, Sărsăilă, Flămânzilă sau chiar Voitulă. Aceasta poate duce la concluzia că pentru Wojtyła cel mai apropiat ar putea fi acest gen de nume tipic la români, atât de des consemnat în secolele trecute, îndeosebi în poveștile românești. Localitatea Czaniec în care s-au născut strămoșii viitorului Papă, așa cum o demonstrează cu prisosință, în 1938, profesorul Universității Jagiellone din Cracovia, Stanisław Lukasik, era o comună locuită de valahi, ca toate cele peste 500 fondate pe teritoriul Poloniei din Evul Mediu timpuriu și ale căror denumiri românești sunt consemnate de renumiți specialiști în toponimia poloneză. Iată numai câteva exemple de localități, dar și de piscuri, de văi, de munți, de dealuri sau ale unor cursuri de ape: Kasi-na (de la caș); Katun (de la cătun - 1282); Petrowce (de la pietre - 1291); Pisculice (de la piscuri - 1307). Wadowice - localitatea în care se naște viitorul Papă -, provine de la cuvântul românesc *vad*. De subliniat că acesta a fost și nume propriu de țăran în Polonia. Alte toponimice: Wlochy (de la vlah); Malice (de la mal); Czaniec (de la Cenac); Katyna (de la cătină - 1566); Sekul (de la sec - 1582); Hotar (de la hotar - 1676); Magura (de la măgură); Turbacz (de la turbat); Sipot (de la șipot); Moldawa (de la Moldova, acesta funcționând și ca nume sau prenume); Roz-

toka (de la răstoacă); Ratunda (de la rotundă); Baltagul (de la baltag); Sulica (de la suliță); Stanka (de la stâncă); Sekatura (de la secătură); Zawoja (de la zăvoi); Syhla (de la sihlă); Bradul (de la brad); Pinu (de la pin); Cetynia (de la cetină); Czuta (de la ciută); Czerbul (de la cerb); Capul (se pronunța *șap* - de la șap); Bacza (de la baci); Waratyk (de la văratic); Tomnatyk (de la tomnatic); Paszuna (de la pășune); Stynawa (de la stână); Tarlo (de la târlă); Strunga (de la strungă); Staneszcze (de la stâniște); Koliba (de la colibă); Mierydzna (de la merindă); Urdowa (de la urdă); Bryndziakowka (de la brânză); Hadle (de la holdă) etc. Am putea continua cu multe asemenea exemple, deoarece s-au identificat peste 500 de localități fondate de păstori nomazi valahi pe teritoriul polonez, timp de trei secole; printre ele - și satul Czaniec, localitatea în care s-a născut, la 1788, străbunicul Papei, Bartolomiej Wojtyła, precum și multe din rudele sale: Franciszek, Stanisław, Maciej, Paweł etc.⁹. Alte personalități gorale au fost Stefan Banach, matematician și fondatorul analizei funcționale, Andrzej Dziubek, muzician, Władysław Orkan, scriitor, Jan Kanty Pawluśkiewicz, compozitor, Józef Tischner, filosof și unul din membrii marcant ai Solidarității poloneze.

Satul goral Koniakow, aflat la cea mai mare altitudine din Polonia.

Gospodării risipite, fânețe și mici ogoare cu păioase (foto: Gh. Șișeștean, 2008)

O serie de documente medievale din zona Carpaților Nordici vorbesc despre «valahii» de aici. Astfel, o conscripție urbarială din 1624 a regiunii Orava din Slovacia, arată prezența valahilor în Munții Orava, așa cum o dovedesc toponimii ca «măgura» și «gruń» (*n.n.* «grui»). În această conscripție apar și nume ca «Valach», «Valassek», «Valachovič», așa cum arată cercetătorul V. Chaoupecky¹⁰, în 1947 (acest cercetător fiind adeptul teoriei privind existența satelor de origine românească în Slovacia Centrală). O confirmare de danie făcută la 1496 de regele Vladislav al II-lea vorbește de Marc Horvat și valahii săi, din Slovacia Centrală. Probabil este vorba de sate valahe (românești) ajunse sub aservire feudală, cum s-a întâmplat mai la sud-est, în Maramureș, iar Marc

Horvat este un nobil de origine croată ce a primit de la rege privilegii asupra unor asemenea sate¹¹.

Un alt cercetător, J. Macůrek, prezintă documente medievale din Moravia și Boemia Orientală, unde apar, iarăși nume de valahi: la 1440, *Ondrej Valach z Prestavlk* de Prerov, în Moravia, iar în Boemia Orientală, *Ondrej ze Zhore* numit «*Valach*», la 1443, *Matej Valašsek de Hodonin*, la 1486, numele «*Valach*» la Prelouc, la 1494, și alți *Valašsek*, *Pavel Valašskuy*, *Valach Zahradnik*, *Valachus* din Strasnycza¹².

De altfel, estul Cehiei, regiunea Moraviei Valahe, prezintă spațiul celei mai puternice conștiințe identitare valahe. Aici nu există termenul de «*goral*», ci numai cel de «*valah*», pentru denumirea acestei populații de munte. Cel puțin la nivelul intelectualității, conștiința identității valahe este puternică și, așa cum arătam, la Rožnov pod Radhoštěm, în centrul acestei regiuni, există *Valašské muzeum v přírodě*, un muzeu în aer liber al satului valah.

Multe denumiri de localități din zonă conțin numele de valah: Valašské Mezirici, Valašska Bistrica, Valašska Senice, Vlachovice, Vlachova Lhota, Valašské Klobouky, Valašské Prikazy, Valašska Polanka. Luptele cu Habsburgii, mai apoi existența «*portașilor*» constituiți ca o grupare militară, ca urmare a inițiativei austriece, ce recunoaște astfel calitățile militare deosebite ale valahilor și le acordă un rol important în paza frontierei nordice a imperiului (organizație refăcută în prezent ca o asociație culturală la Valašska Bistrica), arată puternica identitate valahă, existența valahilor ca grup etnic compact, de-a lungul timpului. Trebuie amintit faptul că în cursul războiului de 30 de ani, când Imperiul Habsburgic va încerca să aducă sub controlul său această zonă montană, care încearcă să se opună reducerii privilegiilor ei de secole, valahii organizați militar se vor alia cu danezii, și, mai apoi, cu suedezi, și tot din această perioadă se pare că datează trecerea unei părți a populației din Valahia Moravă la luteranism (fenomen aproape similar cu cel produs, de asemenea, în secolul al XVII-lea în Transilvania, în timpul Principatului, când în unele zone-Țara Hațegului, Chioar, unii români vor trece de la ortodoxie la calvinism). De altfel, revoltele valahilor împotriva austrieicilor încep înainte de alianța cu suedezi. Trăind în munți, după «*legea valahă*» (*Lex Antiqua Valachorum*), a cărei specificitate o vom prezenta mai târziu, valahii vor lupta pe durata mai multor decenii ale secolului al XVII-lea împotriva austrieicilor.

Încă înainte de războiul de treizeci de ani, calitățile militare ale valahilor moravieni erau recunoscute, fapt care a determinat răspândirea acestei denumiri în Europa centrală. «*În secolele al XVI-lea și al XVII-lea gărzile de la castele, de la porțile orașelor sau de la granițe erau cunoscute ca fiind alcătuite din valahi*»¹³. Adevărata consacrare

a etnonimului are însă loc în timpul și după războiul de treizeci de ani, când fie singuri, fie în diferite alianțe, câteodată implicând geopolitici continentale, valahii se vor ridica împotriva Habsburgilor ce încercau să le anuleze vechile lor libertăți montane și să-i catolicizeze.

Luptele cu habsburgii vor începe în anul 1617, iar Jan Amos Comenius scria în 1620 că: «*Locuitorii munților din jurul Vsetínului, numiți munteni, sunt un popor războinic ... ei au refuzat să accepte jugul habsburgic și timp de trei ani întregi și-au apărut libertatea cu sabia*». Mai târziu, în 1632, el a scris: «*locuitorii zonei Vsetín și locuitorii munților au continuat să reziste cu armele și au continuat să creadă în religia lor*»¹⁴. Unii se pare că și-au menținut credința ortodoxă¹⁵, alții s-au convertit la luteranism, în timp ce misionarii iezuiți au încercat să îi facă să treacă la romano-catolicism. Rezistența anti-habsburgică, dar totodată și rezistența la politica de catolicizare, au făcut ca pentru austrieci, potrivit unei însemnări din 1632, «*locuitorii din Valassko sunt valahi și astfel sunt și infractori*». Într-un document din Zlin se consemnează că, în 1621, «*muntenii care au făcut gloată locală*» se pregăteau din nou de luptă împotriva austrieicilor. Marele conducător militar austriac, Albrecht von Wallenstein, care în 1621 se găsea în orașul Vsetín, așteptând atacul valahilor, se plânga de insuficiența forțelor militare pentru a porni o campanie împotriva lor. În același an, locuitorii din orașul Olomouc mulțumesc celor din Kyjov pentru veștile despre pericolul venit «*din partea valahilor și a agricultorilor de lângă Brumov*»¹⁶. Iar în 1623 cardinalul Dietrichstein îndemna țăranii din zona montană a Moraviei să rupă legăturile lor cu «*valahii sfidători*»¹⁷. Atacurile valahe din 1621 au constatat în mai multe raiduri asupra localităților Malenovice, Zlin și Valašské Mezirici, pe care le cuceresc, învingând forțele austriece. În această perioadă valahii se vor uni cu protestanții maghiari și toată Moravia de la est de la râul Morava a intrat sub control valah. Mai apoi, înfrângerea forțelor valaho-maghiare la Olomouc va determina retragerea forțelor protestante maghiare în 1622, iar în 1623 valahii vor fi supuși de austrieci, urmând o serie de execuții publice. La sfârșitul anului 1623 însă, valahii se vor reorganiza și vor porni o nouă ofensivă asupra austrieicilor. Cele mai mari lupte s-au dus în munții din vestul Vsetínului, în martie 1624, și s-au terminat cu masacrarea trupelor austriece trimise în zonă. În 1626 în regiune intră armata daneză care se aliază cu valahii. Valahii au cucerit Lukovul, iar armata daneză Hranice. În 1627 urmează o puternică contraofensivă austriacă sub comanda lui Wallenstein care a dererminat părăsirea Moraviei de către armata daneză și retragerea armatei valahe în munți, unde rezistă atacurilor austriece până în 1630. Din 1627 datează un document din 28 octombrie, în fapt un armistițiu cu armata habsburgică, prin

care reprezentanții răzvrătiților semnează „în numele valahilor”¹⁸, așa cum se menționează acolo. În 1640 valahii se revoltă din nou, aliindu-se de această dată cu suedezi care invadaseră Moravia, recâștigând întinse zone ale acestei provincii. Suedezi se vor retrage însă în 1643, iar valahii vor trebui să reziste singuri ofensivei austriece din 1644, purtând lupte extrem de dure în munții din jurul Vsetínului. Unele sate valahe vor fi arse de austrieci, ca represalii la revoltă (Hovezi, Huslenky, Halenkov și Zdechov). Valahii vor fi în cele din urmă înfrânți și dezarmați, locuințele lor devastate și animalele ucise. În jur de o cincime dintre bărbații din regiunea Vsetín au fost uciși în lupte sau executați mai apoi de austrieci. Unii se refugiază în munți, dar și acolo vor fi urmăriți de austrieci. Se estimează că în urma revoltei valahilor din prima parte a secolului al XVII-lea și a execuțiilor care i-au urmat, cam o treime din populația valahă a regiunii a dispărut. Valahii care au fugit din zonă au fost urmăriți de habsburgi până în actuala Slovacie (n.n. zona muntoasă din vest fiind numită și Valahia Ungurească).

Intrarea în muzeul satului valah de la Rožnov pod Radhoštěm (foto: Gh. Șișeștean, 2008)

După înfrângerea lor, austriecii îi obligă să depună un jurământ de loialitate față de imperiu și să treacă la catolicism. Cei care refuzau erau executați și astfel se pare că din această perioadă datează trecerea masivă a populației valahe la romano-catolicism, ceea ce va antrena în timp puternice schimbări identitare. Vsetínul a fost centrul celor mai mari execuții publice. Trebuie amintit că nu toate comunitățile valahe au luptat contra Habsburgilor. Unii valahi și voievodul lor de pe domeniul Hukvald vor rămâne credincioși împăratului, fapt care va atrage oprobiul celorlalte comunități valahe. Loiali împăratului vor rămâne și valahii din Frydek, Těšín și o parte din Brumov. Centrele cele mai importante ale răzvrătirii au fost cele din jurul Vsetínului, Brumovului și a Rožnovului (pod Radhoštěm), de altfel zonele cu cele mai mari comunități valahe.

3. Perioada loialității. Organizația «portașilor»

La fel ca în alte zone ale imperiului, austriecii au încercat să-și atragă de partea lor populațiile locale, chiar dacă în unele momente ale stăpânirii lor au trebuit să folosească forța pentru a-și impune autoritatea. Așa s-a întâmplat și în Moravia Valahă. După anii de lupte din prima parte a secolului al XVII-lea urmează o perioadă în care austriecii încearcă să construiască o nouă atitudine a populației valahe față de imperiu, pe baza catolicismului și a loialismului dinastic. „Abilitățile militare ale valahilor, atât de evidente în timpul Războiului de Treizeci de Ani, au trezit interesul liderilor militari și politici chiar și după război. Unități militare înarmate au fost formate din valahi, acestea fiind chemate să apere granițele, ca, de exemplu, în timpul invaziilor tătare din 1666 sau din timpul răscoalei din Ungaria de la începutul secolului XVIII (n.n. revolta antiaustriacă a lui Francisc Rákóczi al II-lea). Aceste efective erau cunoscute sub denumirea de valahi. La sfârșitul Războiului de Treizeci de Ani, a fost format un nou tip de gardă, numită portăș (citește portaș), alcătuită din «valahii loiali». Portăș-i asigurau ordinea de-a lungul graniței cu Ungaria, oferind protecție împotriva tâlhărilor din zonele montane și a unor țărani răzvrățiți. În concordanță cu originea lor, cei care dețineau astfel de poziții erau denumiți, pe lângă «portăș» sau «portovní», «valahi», «valahi loiali», «valasști portovní», deși doar denumirea de «portăș» a continuat să fie folosită»¹⁹.

O primă încercare are loc în 1666 când se înființează un mic corp militar valah menit să asigure securitatea internă a zonei valahe. Ia naștere, astfel, organizația «portașilor», păzitorii «porților» frontaliere, dar și a ordinii publice.

Succesul acestei prime inițiative a determinat Austria să o extindă la nivelul întregii Valahii Morave. Aceasta hotărâre a autorităților austriece va provoca însă nemulțumirea nobilimii locale, care își vede restrânsă autoritatea, controlul și implicit, dările satelor din regiune. De aceea nobilimea va căuta să restrângă numărul satelor «valahe», deci cu locuitori apți pentru a fi încorporați în noua organizație frontalieră, cea a «portașilor», încercând să arate că nu toate satele din regiunea Valahiei Morave sunt locuite de «valahi». Deci în acest moment istoric calitatea de «valah» este una dorită, socialmente superioară valorizată, fiind o cale de a ieși de sub starea de dependență față de nobilime și a intra în rândul țăranimii libere, cu funcții militare²⁰. Dar iată câteva situații în acest sens:

„În 1678, Karel Jindřich din Žerotín, proprietarul domeniului Valašské Meziříčí, a trimis o scrisoare tribunului în care care spunea de 400 de valahi care trebuia

să fie recrutați din zona Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm și Hukvald, apoi din zona Holešov, Bystřice și Nový Jičín. El nota că în aceste teritorii existau multe «sate ale valahilor». Dintr-un memorandum datat cu câteva zile mai târziu, aflăm că pe domeniul Bystřice majoritatea recrutărilor s-au făcut în satele valahe Rusava și Chvalčov, dar și în două sate de la marginea teritoriului valah, Brusné, Chomýž și chiar mai departe, în Krtomil. Tot în ceea ce privește acest aspect, pe domeniul Nový Jičín, hejtman-ul din Nový Jičín (titlu militar dat unui oficial regional) menționează doar două sate din «munții Valahiei», sate sărace, pustii, care fuseseră depopulate în urma «marii agitații» (n.n. revolta valahă).

Reprezentantul proprietarului domeniului Hukvald a reacționat negativ la numărul de recruți ceruți spunând că nu toate satele din această regiune pot fi considerate ca fiind valahe. Sate valahe de pe domeniul Hukvald, de unde au provenit recruții din 1705 sunt: Velké Kunčice, Čeladna, Lichnov, Kozlovice, unde se practica creșterea oilor.

Din sursele citate mai sus, se înțelege clar că birourile de recrutare regionale și imperiale aveau doar o informație vagă și aproximativă despre valahi și teritoriul lor. De multe ori au confundat toți recruții din Moravia de est cu valahii. Prin această perspectivă este de înțeles ordinul din 1742 al Împărătesei Maria Teresa, prin care chema populația din teritoriul Moraviei, în special valahii, să apere țara împotriva prusacilor. Prin contrast, în acea perioadă, autoritățile feudale din Moravia de est distingueau satele valahilor de cele care nu erau locuite de valahi, de multe ori atribuind termenul de valah doar unora.

Faptul că oficialii din Moravia de est făceau distincție între valahi și restul populației este demonstrat prin originea așa-numitelor gărzi regale valahe. În 1657 reprezentanții nobilimii au angajat 16 «valahi veritabili» sau «hajduci» din Frenštát, Ostravice, Frydlant, Palkovice, Lichnov, Kunčice, Tichá, Metýlovice, Kozlovice și Čeladna, pentru a fi gărzi la castelul din Hukvald; astfel, toate aceste gărzi proveneau din satele locuite de țărani valahi, coproprietari de stâne. În acest caz, termenul de valah desemna o gardă de la castel, dar se referea în același timp și la originea gărzilor. Gărzile valahe se distingueau de celelalte, după cum reiese dintr-o descriere a componenței trupelor din Hukvald – «mușchetari și valahi înarmați»²¹.

Urmează o perioadă în care organizația «portașilor» va fi desființată, însă din 1717 organizația se va reface, având un statut permanent, fiind constituită astfel o primă graniță militară austriacă, cu populație valahă, la frontiera de nord a imperiului, experiență ce va fi apoi folosită în a doua parte a secolului al XVIII-lea prin constituirea puternicei Granițe Militare (Militärgrenze), transilvăneano-bănățene, din sudul imperiului, tot cu valahi (termen folosit de austrieci, și nu numai, pentru a-i desemna pe români, până în 1838, când în denumirea regimentelor de graniță din Tran-

silvania și Banat, apare numele de «român»), dar și cu secui, sârbi și coloniști șvabi (românii fiind însă majoritari în Granița Militară bănățeano-transilvăneană). Granița Militară era un teritoriu cuprinzând localități militarizate, scoase de sub orice formă de autoritate locală și subordonate numai instanțelor militare și, finalmente, împăratului. Deci, Granița Militară folosește forțe locale pentru constituirea regimentelor de graniță, unele dintre unitățile de elită ale imperiului. Debutul utilizării unor forțe locale valahe, în scopuri militare vizând protecția frontierelor din zonă, are loc în a doua parte a secolului al XVII-lea la frontiera nordică a imperiului, folosindu-se experiența militară a populației valahe, romano-catolice și apoi reușita acestei experiențe este generalizată la o scară mult mai largă în secolul al XVIII-lea, la frontiera sudică a imperiului, prin noua Granița Militară transilvăneană și bănățeană, dar cu «valahi» greco-catolici și chiar ortodocși²².

**Portăș (portaș) în mână cu toporul valah.
Desen din antologia de texte folclorice
a lui J.H.A. Gallaș, 1820**

Așa cum am menționat, organizația «*portașilor*» constituită în 1666 a avut ca sarcini paza frontierei nordice a imperiului, asigurarea securității frontierei în caz de epidemii, asigurarea ordinii publice. Pentru început organizația a activat în zona Hradišská, localitățile mai importante de unde se recrutau «*portașii*» erau Vsetín, Vizovice, Valašské Meziříčí, Rožnov pod Radhoštěm. În 1786 organizația își extinde activitatea la nivelul întregii Moravii, iar la sfârșitul secolului al XVIII-lea se formează și în Silezia austriacă o organizație identică. Distinctivă pentru membrii acestei poliții locale, dincolo de armele pe care le purtau, era o frânghie cu bile de plumb la un capăt, cu ajutorul căreia erau imobilizați răufăcătorii. «*Portașii*» făceau o instrucție specială pentru deprinderea folosirii acestei frânghii de imobilizare, adevărat semn identitar.

În prezent, la Valašské Meziříčí, organizația «*portașilor*» a fost reînființată ca o asociație istoric-culturală, iar numele «*portáš*» este o emblemă a regiunii, devenind chiar denumire de hotel (hotelul Portáš, din munții Javorníky, din apropierea orașului Vsetín, așa cum denumirile de «*koliba*» sau «*magura*» sunt extrem de frecvent utilizate în întreaga regiune a Moraviei Valahe, Taterei slovace sau sudului Poloniei, tot pentru denumiri de hoteluri, restaurante sau pensiuni turistice).

Identitatea religioasă construită la mijlocul secolului al XVII-lea se menține și în prezent. Cea mai mare parte a populației Moraviei Valahe este romano-catolică, iar o parte mai mică, luterană. Lipsa datelor istorice face, în această fază a cercetărilor, practic, imposibilă urmărirea complicatelor proceselor de mobilitate religioasă, care, fără îndoială, au existat, pe durata atâtor secole. Probabil că analiza registrelor parohiale ale comunităților regiunii ar aduce noi lămuriri privind mobilitățile identitar-confesionale ale blocului etnic valah, luat ca întreg, dar interesante ar putea fi și cazurile individuale legate de căsătorii interconfesionale și interetnice, în primul rând cu cehii.

Pe de altă parte, nu se poate indica momentul istoric în care se produce dislocarea lingvistică a valahilor din această zonă, în sensul renunțării la limba română și asimilarea limbilor slave locale. Probabil că acest fenomen s-a produs spațial variabil din perspectiva temporală, procesul de reconfigurare lingvistic-identitară producându-se lent, pe durată istorică lungă, de secole întregi. Ne gândim la o asemenea perspectivă a unei „*histoire à la longue*”, plecând de

la constatarea confirmată inclusiv de anchetele de teren că în întreaga regiune valahă, atât din Cehia, cât și din Polonia sau Slovacia (nu cunoaștem cazul ruteano-ucrainian) persistă o serie de toponimii, dar și terminologie pastorală și montană, legată de specificitățile civilizației rurale carpatice, de evidentă factură românească. Asemenea cazuri le voi examina într-o altă parte a lucrării. Unele cuvinte au rămas ca particularități lingvistice locale ale limbilor slave, dar altele au pătruns chiar în limbile culte, desemnând elemente ale civilizației montane țărănești din Carpații Nordici.

4. De unde vin «*valahii*»?

Istoria populației valahe din Moravia răsăriteană începe să fie cunoscută, prin cercetările unor istorici locali, dintre care trebuie remarcat Jaroslav Štica, el însuși de origine valahă, și autorul cărții deja amintite, *Valaši a Valašsko*, în care se face o analiză a civilizației montane valahe din diferite zone ale Carpaților Nordici (Cehia, Polonia, Slovacia, Ucraina), cu numeroase referiri comparative privind civilizația carpatică de pe teritoriul actualei României. Lucrarea lui J. Štika este importantă atât prin bogatul material etnografic oferit, în special legat de păstorit, documentele fotografice incluse în lucrare ilustrând marea unitate a civilizației pastorale de-a lungul întregului lanț carpatic, cât și prin faptul că aduce la lumină o serie de documente medievale inedite, care permit conturarea complexelor relații dintre populațiile montane valahe și populațiile slave de câmpie și, mai ales, raporturile dintre valahi și nobilimea locală sau autoritățile domeniiale episcopale. Originea populației «*valahe*»²³ din Carpații Nordici este încă nelămurită și învăluită într-o istoriografie mitologizantă. Astfel, în secolul al XIII-lea sunt pomeniți în legenda Sfintei Cunigunda, fiica regelui Ungariei Bela al IV-lea, căsătorită cu ducele Cracoviei și Sandomirului, Bolesław, care îi dăruiește soției sale, la 1257, ținutul Sandețului, de la râurile Dunajet și Poprad (zonă actualmente pe frontiera slovaco-poloneză, la răsărit de Tatra Albă), unde potrivit legendei Sf. Cunigunda trăia și o populație pastorală de origine «*valahă*»:

„*Valachorum vel Valacorum natio, raptō vivere asue-
ta, in pecore pascende et ove nutrienda occupata, agmine
facto ex Alpibus, quae Ungariam a Poloniae Regno dister-
minant, in quibus suas excercent pasturas, tenentque cre-
bilia, frequenter in oppidum antiquae Sandecz hostiliter
nocte, quo pavidior foret eorum iruptio, insiliebant, et in
opidanos praedas, caedesque et spolia, ceteraque nefanda
comitebant*”²⁴.

(„*Valahii sau națiunea valahă, obișnuită să trăiască
din tâlhării, se ocupă cu creșterea oilor și păscutul turme-
lor, venind din munții care despart Ungaria de regatul
Poloniei, unde ei își exercită păstoritul și își țin avuțiile*

lor, au năvălit cu ostilitate în timpul nopții în târgul vechi Sandecz, înspăimântând prin năvala lor, au prădat, jefuit și spoliat în târg și au comis și alte fărădelegi”).

Cercetătorii temeinici ai fenomenului valah sunt, în general, adepții teoriei migraționiste. Este, de altfel, teoria cea mai la îndemână pentru a explica prezența lor aici, atât de departe de teritoriul actualei României. În mod paradoxal însă, nici un document istoric nu semnalează momentele migrației și stabilirii lor pe munte. Ei apar în conscripțiile medievale de secolele XIV și următoarele, în strânsă relație cu obligații de dănie feudale, deci într-un moment în care o autoritate exterioară lor, de tip feudal, își impune stăpânirea pe munte, stăpânire de altfel relativă, de vreme ce, cu excepția dărilor către diferiți stăpâni, ei continuă să trăiască după «*legea valahă*». Prin asemenea menționări documentare ies din istoria țărănească „tăcută” și intră în circuitul istoriei majore. Deci teoriile privind originile lor și stabilirea efectivă pe munte aparțin unei mitologii istorice, neîntemeiată pe documente și o asemenea mitologie istorică eponimică se regăsește și la cercetători de mare valoare, așa cum e cazul lui Jaroslav Štika. Iată o exemplificare a unei asemenea poziții privind migrația valahă:

„Însoțită de cultura deosebită a păstorilor din regiunile montane, colonizarea valahă s-a întins, în secolele XIII și XIV în partea slavă a Carpaților începând din regiunile montane apropiate, din estul Carpaților, unde azi se află România. Originea și cultura celor care au colonizat această regiune a fost, cel mai probabil, românească. Popoarele vecine le-au dat numele de «*valahi*»: slavii sudici foloseau denumirea de «*vlach*» sau «*voloch*», grecii – «*blachos*», maghiarii – «*olah*», polonezii și rușii – «*voloch*» și mai târziu cehii și slovacii i-au denumit «*valach*».

Prima regiune slavă în care s-a impus colonizarea și cultura valahă a fost Bucovina și actuala Ucraină Transcarpatică. De aici, valahii s-au mutat pe versanții nordici ai Carpaților estici, în Galiția estică. Cam în aceeași perioadă, valahii au avansat pe partea sudică a Carpaților. Este documentată prezența lor în secolul al XIV-lea lângă Mukacevo, iar la începutul secolului al XV-lea, se aflau deja în Slovacia estică....

...În prima jumătate a secolului al XV-lea, coloniștii valahi s-au deplasat spre partea sudică și nordică a munților Tatra – în Spiš, Liptov și Podhale - și în întreaga regiune montană a Slovaciei centrale. Aici trebuie să avem în vedere atât influențele poloneze și slovace, cât și elementele etnice maghiare și germane.

La mijlocul secolului al XV-lea valahii au ajuns în Orava și în regiunea Poloniei din jurul orașului Żywiec. De aici, la sfârșitul secolului al XV-lea și în special în secolul al XVI-lea, colonizarea valahă s-a extins spre Moravia Valahă, fie direct prin Slovacia vestică, fie pe calea mai lungă prin Těšín, Silezia”²⁵.

Sau într-o altă lucrare, același Jaroslav Štika leagă plecarea valahilor de zona Maramureșului:

„Lunga călătorie a coloniștilor valahi se va termina

în pădurile Moraviei Răsăritene. Înaintau pe arcul carpatic începând din secolul al XIV-lea, pentru a ajunge în Moravia Răsăriteană la sfârșitul secolului al XV-lea și, mai ales, în secolul al XVI-lea. Prima dată, din zona românească a Maramureșului au trecut românii spre regiuni care azi aparțin Ucrainei Carpatice, fiind cunoscuți peste tot în zonă sub numele de «*valahi*» sau «*volohi*». Erau păstori, crescători ai unor turme numeroase de oi, în zonele alpine, neexploatate până atunci în niciun mod.

Încă de la primele contacte va avea loc un proces de asimilare, locuitorii de aici preluând multe din practicile coloniștilor, aspecte legate, în principal, de viața din pădure, precum și dreptul păstoresc. Valahii, de asemenea, au influențat prin modalitatea lor de gospodărire populațiile locale din Slovacia, Halici sau sudul Poloniei, cu multe lucruri legate de creșterea animalelor, ajungând ca, în secolul al XIX-lea, în Carpați să fie consemnați ca «*oameni ai salaș-urilor*», adică ai stânelor (n.n. denumirea de «*salaș*» fiind întrebuintată pentru stână, în Cehia și Slovacia, de multe ori însă ea confundându-se cu cea de «*košiar*», care, de fapt, înseamnă staul). Treptat, denumirea de «*valah*» nu mai era sinonimă cu poporul român, ci îi desemna pe toți crescătorii de oi și capre, în condiții de stână, din zonele alpine și subalpine, care au preluat obiceiurile vieții «*valahe*»”²⁶.

Dar care sunt cauzele ce au determinat această amplă migrație, de sute de kilometri, a unei populații considerată la origini eminamente pastorală?

Jaroslav Štika enumeră câteva dintre cauzele invocate de diverși cercetători: facilitățile acordate de autoritățile feudale pentru stabilirea în regiunile montane, neexploatate și lipsite de populație, invazia tătară în regiunea de origine, care ar fi determinat mișcarea spre vest a unor întregi populații pastorale sau alții susțin «*ideea unui nomadism înăscut*»²⁷. Principalul factor, potrivit lui J. Štika, îl constituie „*nevoile materiale ale unei vaste economii de transhumanță, în special nevoia de a asigura cantități suficiente de hrană și nutreț pentru turmele de animale; o asemenea resursă se găsea din abundență în noile regiuni montane colonizate. Modalitatea de deplasare a coloniștilor era determinată de mobilitatea celei mai importante posesiuni a lor – turmele de oi. Agilitatea lor și proprietatea personală destul de limitată le-au permis să migreze cu peste 100 de kilometri într-un singur sezon*”²⁸.

Așa cum voi arăta atunci când voi analiza păstoritul valah din perspectiva teoriei etno-sociologice a socializării spațiului (prin ocuparea unor nișe montane la care nu au acces populațiile de agricultori nespecializate în păstoritul asociativ de munte), nu există un sat carpatic pur pastoral, ci mixt, agro-pastoral, iar chiar J. Štika, poate cel mai bun specialist în păstoritul nord-carpatic, admite specificul local al păstoritului, bazat pe alternanța munți de vărat - coborâre în zona fânețelor sau în comunitate, în timpul iernii și nicidecum o transhumanță de mare amploare, fenomen cu totul accidental și nesemnificativ statistic

nu doar pentru păstoritul montan din nordul actualei României, ci și pentru comunitățile valahe din Carpații Nordici. Numai o asemenea reanșumanță ar putea deschide drumul unor migrații pastorale, dar nici măcar transhumanța nu generează în mod absolut asemenea mișcări de populații.

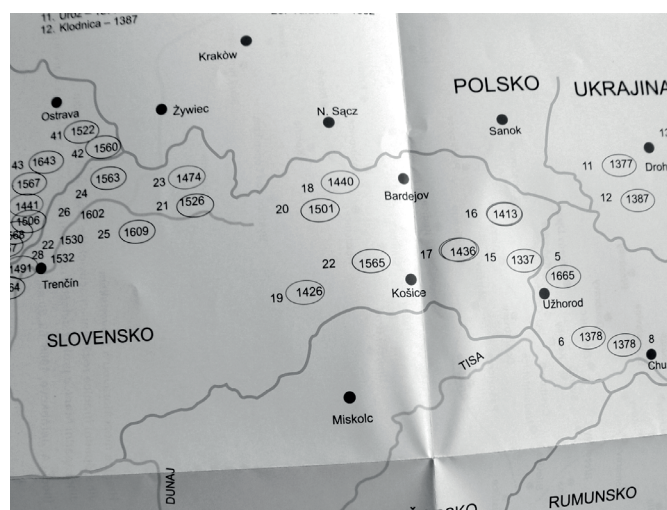
În ceea ce privește «*valahii*» din Carpații Poloniei, deci de pe versantul nordic al lanțului carpatic, în general cercetătorii polonezi la care am avut un parțial acces bibliografic (Krzysztof Wolski, K Dobrowolski, Antoni Prochaska, Bronisława Jaworska-Kopczinska) nu le neagă existența. Cercetătorii amintiți consideră existența românilor în munții din sudul Poloniei ca un fenomen social-istoric târziu, rezultat al unor acțiuni de colonizare, care au avut loc în secolele XIV-XV. Astfel, Krzysztof Wolski spune: „*Cunoaștem extensibilitatea păstoritului român, care a atins în raza sa chiar și Caucazul și i-a mânat pe moldoveni cu turmele lor de oi și capre încă din secolul XIV spre Carpații mijlocii (în vecinătatea Zmogord-ului), pe dealurile din împrejurimile localităților Przemysl și Rzeszow (Hadle 1378) și spre terenurile de șes ale văii subcarpatice, spre pădurile din pusta Sandomierz*”²⁹. Iar în privința apariției românilor în zonă, același cercetător arată: „*Ca urmare a tulburărilor cauzate de invazia turcilor în Peninsula Balcanică, diferite elemente păstorești cu o compoziție etnică eterogenă (români, aromâni, albanezi, greci, bulgari, sârbi și ucrainieni) migrau spre apus. Comune pentru toate aceste grupuri etnice era gospodăria păstorească migratorie și religia creștină de rit oriental*”³⁰.

5. Două istorii paralele ce apoi intră în contact

Analizând lucrurile din punct de vedere al evoluției raporturilor dintre populațiile valahe de pe munte și sistemul feudal care avansează și își impune propriile legi asupra acestor populații, pot spune că relația pleacă de la faza în care cele două lumi se găsesc în serii istorice paralele, fără contacte importante și ajunge la momentul în care ele conviețuiesc, prin cedări reciproce, compromisuri, de multe ori dezavuate de către alterități care gândesc alte căi ale supraviețuirii, inclusiv prin împotrivire armată, iar, finalmente, se produce asimilarea minorității valahe.

Documentele medievale la care am ajuns prin bunăvoința lui J. Știka, relatează doar cum valahii sunt înregimentati sub legi feudale, nu și cum am ajuns acolo. Teoria migraționistă este un dat acceptat, e aproape o erezie științifică să conștă acest epitafor paradigmatic sub care se ascunde întreaga istorie tăcută a valahilor moravieni - și nu numai a lor. Nu

există însă un singur document medieval care să ne spună că ei au venit într-un an anume sau în ani succesivi, în migrații, probabil cu familiile lor, așa cum spune în cartea lui J. Știka.

Harta presupuselor colonizări valahe din Carpați (sec. XIV-XVI) cu zonele principale de colonizare din Galiția, Rutenia, Slovacia și Cehia (autor: J. Știka)

Pe munte nu mergi cu femeile și cu întreaga familie, ar fi un caz excepțional de migrații, antropologic necunoscut în realitatea vechilor lumi țărănești europene. Cîmpia este spațiul marilor mișcări de populații, muntele nu-ți permite să fii decât un caz individual. A gândi că întregi populații, în ipostaze istorice ambigue (secolele al XIV-lea, al XV-lea, al XVI-lea), ajung din Maramureș până în actuala Cehie, cu familii și toate mijloacele de supraviețuire, este o ipoteză fără nici un suport documentar și ea intră în contradicție și cu toate modelele migraționiste, cunoscute pentru perioada precapitalistă a istoriei europene³¹. Elite maramureșene și nu familii obișnuite, trec din Maramureș în Moldova în secolul al XIV-lea, iar această trecere de descălecat peste munți nu este a unei populații care își videază totalmente spațiul de plecare, ci a unei elite militar-nobiliare, care va confisca un nou spațiu, la început sub suzeranitatea regatului maghiar și, mai apoi, prin Bogdan I, în forme independente de acest regat³². Nici un document istoric, din secolul al XIV-lea sau de mai târziu, nu pomenește de plecări ale unor populații din Maramureș, Ung, Bereg, Zemplen, Ugocea spre nord-vest, spre Slovacia și apoi Cehia, zone aflate, de altfel, sub un regim feudal mai constrângător decât cel din regiunea de plecare. În schimb, există o abundență de documente medievale ungurești, referitoare la conflictele nobilimii românești din

Maramureș cu regalitatea maghiară, dar și cedări, compromisuri, alianțe și privilegii, obținute de la aceeași regalitate. Finalmente, prin privilegiile obținute, o parte a nobilimii maramureșene este atrasă de regalitatea maghiară, îngroșând rândurile nobilimii maghiare, catolicizându-se și treptat maghiarizându-se, de-a lungul secolelor, iar o altă parte trece în Moldova, reușind construcția unei noi statalități, independente față de regatul Ungariei. Dacă din Maramureș, sau din ținuturile apropiate, ar fi plecat, în secolul al XIV-lea sau următoarele, populații întregi sau măcar elite nobiliare, înspre nord-vest, spre ținuturile slovacești, cehești sau, poate, poloneze, aceste emigrații ar fi fost consemnate în documentele medievale, așa cum sunt consemnate plecările spre Moldova³³.

Documentele medievale cehești din secolele XV-XVII, ne permit să punem în discuție următoarele evoluții posibile ale populației valahe din zona moraviană:

1. O populație de munte, de origine valahă, așa cum precizează documentele, ajunge sub regim feudal (celelalte discuții despre felul cum au ajuns în Carpații din nord sunt sub semnul presupuzițiilor, nesusținute de nici un document);

2. Regimul feudal le impune dări care sunt extrem de mici, cincizecimea nu există în zonă³⁴, cel puțin din documentele prezentate de J. Stika, în schimb există zeciuiala, cvasiprezentă, dările sunt în natură, în animale și produse lactate. De multe ori, dările mici nici nu acoperă necesitățile curții feudale, iar documentele semnalează numeroase cazuri în care nobilimea cumpără animale sau produse de la valahi;

3. Regimul feudal devine din ce în ce mai constrângător, dările în natură se transformă în dări în bani, iar vechile libertăți montane sunt tot mai limitate (libertatea de mișcare pastorală este tot mai îngrădită, se ajunge la arendarea muntelui, intrat în proprietatea unui feudal sau a unei episcopii romano-catolice, iar plata este asociată cu tot mai multe dări ocazionale;

4. Dările sunt tot mai mult în bani. În secolul al XVII-le, de când sunt cele mai multe documente, folosite de J. Stika, muntele este o proprietate străină, pentru care valahii trebuie să plătească, pentru arendare, taxe tot mai mari. Pe de altă parte se multiplică restricțiile. Mai întâi, sunt interzise tăierile de cetină, pentru hrana animalelor, iarna, apoi folosirea pădurii pentru pășunat. Muntele devine o proprietate exclusivistă extrațărănească,

pentru care trebuie plătite dări, din ce în ce mai împovărătoare, pentru o populație care consideră încă muntele spațiul ei de existență și de drept cutumiar, dar asupra căruia poate decide din ce în ce mai puțin;

5. Începe revolta anti-austriacă. Muntenii valahi din Moravia se aliază cu danezii, apoi cu suedezii. După lupte de decenii, austriecii, finalmente învingători, le impun prin forță romano-catolicismul. Douăzeci la sută din populația masculină valahă este exterminată. Libertățile montane sunt anulate sub un regim austriac centralizator. Din acest moment, seriile istoriilor paralele încep să se apropie. Valahii, învinși religios și militar, în mijlocul unei populații slave și cu un centru imperial în plină expansiune, renunță treptat la propria identitate. Ea va fi tot mai precar conservată, însă nu dispare în întregime, fapt consemnat prin documentele istorice. Astfel, arată documentele, instituția voievodului valah este încă puternică la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Este un secol austriac de debut al națiunilor în istorie și de construcție a unor identități specifice, iar folclorul este un puternic instrument de construcție identitar-națională. Acest aspect nu este prezent numai la românii aflați mai la sud-est, ci și la cei din Moravia Valahă. În această parte, uitată de noi, a Europei Centrale, sunt înregistrate povestiri și basme ale valahilor. Pe de altă parte, seria acomodărilor reușite, cu imperativele sistemului imperial și, în același timp, permisiv, pentru națiuni, cel austriac, îi va aduce pe valahi la funcții de demnitate imperială. Organizația «*portașilor*» este semnificativă în acest sens.

6. Se pare că sistemul statelor-națiuni, instituit după 1918, a generat condiții nefavorabile pentru micile identități etnice, a căror istorie a fost permanent diluată, de-a lungul secolelor. Asemenea minorități etnice, oricum comprimate de istoriile imperiale de lungă durată, au suferit o comprimare brutală sub ideologiile statului-națiune, sub frustrațiile lui legitimize. Astfel, micile grupuri minoritare, fără șansa alternativelor, în viața cotidiană, departe și chiar necunoscute de statele naționale-mată, au fost supuse unor importante procese de schimbare identitare. Totuși, încă la sfârșitul Primului Război Mondial, valahii din Moravia își mai reprezintă propria lor identitate ca fiind ceva diferit față de cehi, slovaci sau polonezi, convocând în mai multe rânduri «*adunări naționale*» ale valahilor, în anii următori războiului, în care discută problemele lor specifice și încearcă menținerea identității.

ovată skupina z Rožnovska, první čtvrtina 20. stol., blíže neurčeno
ká valašská z rožnovské

Valahi la Rožnov, în 1920. În dreapta se văd ofițeri valahi, care sunt încă în uniforma armatei austro-ungare (foto: colecția Štika)

Valahi moravieni la adunarea valahă din 1925 de la Rožnov (colecția Štika)

Adunare valahă la Rožnov, în 1925. În prim plan sunt foștii grăniceri imperiali, «portașii», din Valašské Meziříčí (colecția Štika).

Valašský rok 1925 v Rožnově – nástup účinkujících

Vedere de ansamblu a adunării din Rožnov, 1925 (colecția Štika)

7. Între timp, marșul triumfal al statului-națiune, în perioada interbelică și apoi în cea comunistă, le va distruge valahilor din Carpații Nordici și ultimele supraviețuiri identitare, astfel încât în prezent numai unii intelectuali mai povestesc de această minoritate, deja stinsă. Numai faptele eponimice, sub forma constituenților de civilizație montană, rămân în urma lor. Stâne, defrișări pe munte, sate care se duc prin roiri și socializează întreg muntele, zone întregi cu toponimii românești încă păstrate, brânză și toate componentele ei adiționale, măguri, gruiuri, colibe, preluci și prisloape, marchează ultimele resturi lingvistice ale acestei civilizații deja moarte, din punctul de vedere identitar.

Seria istoriei unice se întărește după 1918. Noul stat cehoslovac este construit pe baza principiului etnic, ca, de altfel, și celelalte state ale regiunii. Cu toate acestea, idealul națiunii unice era departe de-a fi atins, deoarece moștenirea istorică va conserva o serie de minorități etnice. Națiunile „tari”, de tipul german, maghiar, polonez și chiar românii din Maramureșul de la nord de Tisa, care intră în componența Cehoslovaciei, își conservă identitatea, în timp ce „etnicitățile slabe”, de tip valah, goral, sunt definitiv asimilate și se înscriu în seria istoriei dominante a statelor slave, cărora le aparțin. Istoria paralelă, începută cu secole în urmă, devine istorie comună, dar cu un unic sens, acela al imposibilei întoarceri la vechile identități.

6. Valahii și păstoritul

J. Štika arată că existau, pentru regiunea Moraviei, două tipuri de păstorit: păstoritul local, la marginea localității, fie pe pășuni special destinate acestui scop,

fie pe miriști, după recoltat și un al doilea tip, cel specific valah, pe munte, cu sistemul stânelor, similar păstoritului carpatic din România. Corespunzător celor două tipuri de păstorit, J. Štika distinge două tipuri de oi (noi consemnăm ca atare această distincție, însă nu știm cât e de relevantă), oaia cehească, crescută în sistemul păstoritului local (probabil o variantă din rasa țigaie) și oaia valahă, crescută pe munte (evident, țurcana).

„Oile (n.n. cehești), erau diferite față de cele ale valahilor, primind diverse nume: oi domestice, pământenești sau alte denumiri. Desemnau oile crescute în gospodării, oi de rasă cehească. Erau oi cu lâna albă și mai groasă, deci și mai valoroasă decât lâna valahă. Oaia respectivă avea trei întrebuițări: carne, lâna și lapte. Despre utilizarea cărnii și a lânii se cunoșteau anumite aspecte, dar despre prelucrarea laptelui, chiar nimic. În ceea ce privește prelucrarea lânii, aflăm de la unul dintre privilegiații domeniului Rožnov (pod Radhoštěm, n.n.), Petru din Pezinek, că în 1498 a început să fie prelucrată în postav, iar pentru fiecare val de postav trebuia să predea autorităților câte un groș”³⁵.

„Pe domeniul Hukvald aflăm despre creșterea oilor în gospodării din documentul prin care înalta conducere i-a autorizat lui Urban-fojt (n.n. moșier, nobil) în Mniš și Větrkovice, privilegiul de a ține «staule libere» pentru pășunarea oilor sale. Printr-un alt privilegiu, cu 12 ani mai vechi, aflăm că foitul Jiří din Zavěšic putea să pășuneze «turma liberă», cu până la 30 de oi, având dreptul să o pască pe terenurile oamenilor, fără a produce pagube. Putea să alăture turmei și alte animale, dar trebuia să recompenseze proprietarii pământului cu patru groși. Foitul din Tiche, se bucura, de asemenea, de privilegii în 1539. La turma locală puteau, fără plată, să pască încă o sută de oi proprii”³⁶.

J. Štika surprinde diferența dintre păstoritul local, la marginea localității, practicat de cehi și păstoritul valah, de tip asociativ, bazat pe stâne, cu animalele care rămân pe munte, pe întreaga perioadă a sezonului pastoral: „Această metodă de creștere a oilor a fost practică pe pământurile cehești, unde animalele dintr-o localitate pășteau în comun, sub supravegherea unui păstor profesionist, pe loturi, după culegerea recoltei și, de asemenea, pe terenurile neroditoare din preajma localității. La păscut se scoteau zilnic turme de vaci, bovine tinere, oi, capre, pe alocuri și găște, iar în apropierea pădurilor, când era perioada ghindei, și «animale negre», porci. În pauza de la muncile câmpului se găsea timp și pentru pășunatul cailor și boilor, câteodată de-a lungul întregii nopți. Păstorii erau considerați ca importanți de membrii localității, iar unul dintre ei, de regulă, păstorul vacilor, făcea parte dintr-un comitet local. Munca lor era recompensată, mai ales în perioada secerișului, de Sf. Martin și în plus, în virtutea tradiției, de dăruire cu mici sume de bani cu ocazia Paștelui, a Rusaliilor și a Crăciunului. Categorie înstărită, foiii își țineau propriul lor păstor.

Încă din secolul al XV-lea existau o serie de practici comune păstoritului carpatic și celui local. Una dintre aceste practici este cunoscută sub numele de «tăiere», prin care numărul total al turmei, dar și numărul de oi din fiecare gospodărie, era scrijelit pe o bucată de lemn, numit «rovaș» (în păstoritul din Carpații României, «răvaș», n.n.). Și la stânele carpatice existau tot astfel de notări”³⁷.

„În Moravia și în secolul al XVII-lea, oile «de casă» sau «pământenești» erau numeroase, dar mai cu seamă cele cunoscute sub numele de «birky». Această denumire a venit din Slovacia, unde astfel erau numite oile maghiare «de casă» (n.n. crescute prin tehnica păstoritului local, pe pășunile de lângă comunitate, laptele fiind adus acasă, unde se preparau brânzeturile, iar stâna, ca instituție economică, era inexistentă). Păstorul lor se numea «valach» sau «birčar». Din producția lor de lapte știm doar atât că se făcea unt și caș”³⁸.

„Această rasă de oi era în anumite zone destul de numeroasă, fiind considerată și valoroasă. Astfel, de exemplu, în Ruždce, într-un singur an au fost crescute 212 de oi, în 27 de gospodării. În secolul al XVIII-lea erau crescute și la curțile de pe domeniile Rožnov și Krasenske, păstorii lor sunt deja consemnați cu termenii de «baci» și «valahi», așa după cum sunt cunoscuți la curte cei cu animale valahe”³⁹.

„În zona Valahiei Morave oile «birky» se creșteau și în secolele XIX și XX ajungând în cele din urmă și la nivelul stânelor carpatice. În anul 1846 V. D. Lambl consemna că la stânele din Rusava, alături de oile valahe sunt și birky, cu lâna deasă, iar primele dau mai puțin lapte. Ciobanii recunoșteau în turmă aceste oi, chiar dacă se încrucișau cu o altă rasă; câteodată, orice oi din rasa nevalahă, dacă aveau o lâna mai albă și mai de calitate, erau considerate oi «birky»”⁴⁰.

Despre comunitățile valahe informațiile furnizate prin intermediul surselor cehe sau slovace sunt relativ numeroase, mai ales începând din secolul al XVII-lea, perioadă în care zona este puternic integrată în structurile de autoritate habsburgică, integrare extrem de anevoioasă, din cauza numeroaselor revolte valahe, care culminează cu participarea la războiul de 30 de ani, în coaliția antihabsburgică. Sursele documentare, pe care le vom prezenta mai târziu, menționează reducerea treptată a vechilor libertăți valahe, cum ar fi limitarea accesului la pășuni, stricta reglementare a hotarelor diferiților munți, de către autoritățile statale, diferită de vechile cutume valahe, sporirea obligațiilor de plată în natură sau fiscale, limitarea sau chiar interdicția păstoritului în păduri, limitarea tăierii cetinei pentru hrana oilor pe timpul iernatului, încercarea statului habsburgic de a ține sub control strict incendierea pădurilor și defrișarea în vederea transformării lor în pășuni, fânețe și terenuri agricole. Pe de altă parte, în secolele XVII-XIX are loc o continuă di-

soluție a structurilor sociale specifice valahilor, statul austriac urmărind în acțiunea sa desființarea formelor de autoritate locală și impunerea unei administrații unitare în întreg imperiul. Astfel, voievodul valah – și este de amintit că instituția voievodală era extrem de puternică în această zonă a Valahiei Morave, fiind un semn identitar specific –, ales de către comunitățile valahe, va deveni treptat un simplu intermediar, de multe ori contestat, între comunități și stat, fiind în anumite perioade istorice târziu numit de către autoritățile habsburgice, uneori fiind impuse chiar persoane nevalahe, așa cum arată unele documente. Totuși, la sfârșitul secolului al XVII-lea, prestigiul său, atât în interiorul comunităților, cât și în exteriorul lor, este încă suficient de mare, încât Valahia Moravă, în întregul ei, să fie reprezentată la întâlnirea cu împăratul Iosif al II-lea, prin voievodul valah. În prima parte a secolului al XIX-lea instituția voievodatului va fi desființată, însă amintirea ei se va menține încă multă vreme în legendele populației locale.

Primele informații despre intrarea valahilor din Moravia în istoria majoră sunt de la sfârșitul secolului al XV-lea, atunci când domeniile feudale Tešin și Frydeck vin în contact de hotar cu muntele valah. Apariția acestora în istoria feudală îl face pe J. Štika să considere că acesta este momentul apariției lor în Moravia Valahă. *„Primii valahi cu turmele lor de oi cu lână groasă au venit în Moravia, la sfârșitul secolului al XV-lea. Deducem că au venit și cu familiile lor. Ei plăteau dreptul la pășunat prin dări în natură. Deși au venit în Moravia și-au menținut legile păstorești sub conducerea unui voievod valah”*⁴¹.

După J. Štika, cele mai vechi informații despre valahi, consemnate cel puțin în documentele cunoscute până în prezent de către istorici, sunt din perioada 1480-1512, când în zona valahilor se formează domeniul feudal Hukvald, în proprietatea nobilului Černo-horsky, iar mai apoi acest domeniu va trece în proprietatea episcopiei romano-catolice de Olomouc. La începutul secolului al XVI-lea, în zonă apare încă un domeniu feudal, Frydeck, între cele două domenii hotarele sunt delimitate la 1522 și o nouă delimitare are loc între 1556-1560. Deci, se pare că, în această zonă înaltă, apariția feudalității este târzie, iar informațiile despre valahii din această perioadă nu se referă efectiv la venirea lor, ci la faptul că unii cehi erau angajați la stănele valahilor, ca și la faptul că valahii pășunau peste tot, noile delimitări de hotare nefiind luate în considerare de către locuitorii valahi. De asemenea, frontiera statală dintre Ungaria (care cuprindea și vestul Slovaciei, numită uneori și Valahia slovacă sau ungurească) și Moravia era o frontieră mai mult simbolică pentru această populație valahă, mențiunile documentare despre valahii veniți din Ungaria referindu-se, de fapt, la valahii veniți din Slovacia vestică (așa cum ungurenii care trec în Oltenia sau Muntenia nu vin din Ungaria propriu-zisă, ci din părțile ungure-

ne, adică din Ardealul stăpânit de Ungaria).

În documentele medievale cehești este consemnat faptul că *„Jakub din Tyche «...slujea la valahi și păștea animalele împreună cu cei de pe Frydlandsk...tăiau crengi animalelor, până în Leščný pe terenurile Frydlandsk până lângă Ostravice...»*. De asemenea *«... slujea la valahul Jiri Hrbač în Lhota pe teritoriile domeniului Frydeck și a păscut animalele acestui valah»*⁴².

*„Adam Lysen din Vigantic, Rožnov «...a venit în Kozlovic la valahul Ondrej Ruši Hlava, unde a slujit o jumătate de an». Păștea animalele de la granița domeniului Rožnov și până la granița domeniului Tešin și nimeni nu le-a interzis”*⁴³.

*„Simek Simšal din Tyche «...a slujit la valahul Ondrej din Kozlovic, care avea grajduri în Pstruži, acolo unde lui Jiri Valach i-au sechestrat animalele...»*⁴⁴.

*„Jan Kanera cu fratele Domek de multă vreme trăiește în Kozlovic, «...după naștere e din Ungaria... și a avut turma lui de animale», păscând liber pe ambele părți ale graniței”*⁴⁵.

Documentele istorice conțin o serie de informații despre încălcarea hotarelor și pășunarea ilegală pe pășunile aparținând altor comunități. *„De exemplu, în 1667 valahilor de pe domeniul Hukvald le-au fost sechestrate 58 de bucăți de animale, de către cei de pe domeniul Frydeck. Primii au depășit limitele teritoriale cu 2,5 de mile ajungând în apropierea pădurii Šorštyn”*⁴⁶.

*„Pe de altă parte, în anul 1652 voievodul împreună cu întreaga comunitate de pe domeniul Frydeck («Wejwoda sambt der gantzen walachischen gemeine»), se va plânge conducerii domeniiale de valahii de pe domeniile Hukvaldsk și Tešin, cum că și-au construit stâne în pădurile de pe domeniul Frydeck. După legile valahe («unser walachischen rechts»), cei de pe Frydeck le-au sechestrat 12 animale; iar a doua oară 24 de bucăți, aducându-le la voievodul lor. Asemănător s-a întâmplat cu o săptămână mai târziu, când valahii de pe domeniul Hukvald și-au construit stâne între Ostravica Albă și Ostravica Neagră. («bauen sallaschen»)»*⁴⁷.

*„Cu această practică a sechestrării animalelor, potrivit dreptului valah, ne vom întâlni pe toată întinderea carpatică a Moraviei și Sileziei, unde legea valahă era răspândită. La cea de-a treia încălcare a limitelor teritoriale aveau dreptul să sechestreze toată turma. Un astfel de eveniment este consemnat în anul 1590, când «Jakub Kuchynka din Zubrěho a recunoscut... că unui valah din Štavník i-au sechestrat pentru încălcarea granițelor, pentru prima dată 12 animale, apoi 24, ajungând ca a treia oară să-i confişte 500 de berbeci»*⁴⁸. Acest drept al sechestrării animalelor s-a răspândit în toată zona Moraviei și Sileziei carpatice”⁴⁹.

Iată, ne găsim, aşadar, în fața unor documente care arată faptul că există comunități valahe suficient de bogate încât să angajeze păstori veniți din zona cehească a Moraviei, iar pe de altă parte, faptul că valahii pășteau peste tot pe domeniile feudale nou înființate (evident, așa cum vom vedea mai târziu, plătind

o dare în natură, redusă ca pondere, din totalul de animale și de produse lactate, ca mai apoi dările să devină din ce în ce mai împovăraătoare, având ca rezultat marile revolte valahe ale secolului al XVII-lea). Aceste documente nu pomenesc de nici o venire a valahiilor în zonă, ci numai de faptul că există libertatea de a paște peste tot, indiferent de noile hotare domeniiale. Pe de altă parte, ele amintesc de două vechi obiceiuri ale populației românești carpatice, unul de natură economică, acela de folosire a crengilor de arbori, fie nefoioasele tăiate în timpul verii, fie cetina de brad, ca nutreț pentru oi, în timpul iernii, iar celălalt de natură juridică, acela al confiscării turmelor care încalcă (la a treia încălcare) proprietatea vecinului. Deci, acest păscut liber „*pe ambele părți ale graniței*” ungaro-moravien era, de fapt, strict reglementat între comunitățile valahe, pășunile fiind precis delimitate, iar pășunatul pe pășunea altuia fiind pedepsit finalmente, prin sechestrarea animalelor. Vechile delimitări de hotar între comunitățile valahe nu se suprapun însă cu noile realități domeniiale sau cu nouă frontieră statală, ceea ce face ca ele să nu fie luate în considerare de populația valahă. „*Păstoritul era o activitate care se desfășura, liber, pe diverse domenii, neexistând delimitări, granițe clar marcate*”⁵⁰. Desigur, această remarcă a cercetătorului ceh se referă la faptul că, din perspectiva autorităților feudale domeniiale, păstorii valahi nu respectă hotarele domeniiale, însă din documentele de mai sus se observă că ei trebuie să respecte hotarele de pășunat comunitar, așa cum sunt reglementate ele, cutumiar, la nivelul comunităților valahe.

* Fragmente din volumul *Români care s-au stins. Valahii din Carpații Nordici și românii din Ungaria*, Academia Română, Centrul de Studii Transilvane, Cluj Napoca, 2012.

¹ Jaroslav Štika, *Valaši a Valašsko (Valahii și Valahia)*, Vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2007. Din păcate, Jaroslav Štika, fostul director al Valašské muzeum v přírodě (Muzeul valah în natură-aer liber), din Rožnov pod Radhoštěm, în perioada 1972-1999, a plecat dintre noi întru cele veșnice, în noaptea dintre 27 și 28 septembrie, 2010, fără ca să mai poată vedea tipărită această carte, despre care am discutat la Rožnov.

² J. Štika, *op. cit.* p. 114.

³ J. Štika, *op. cit.* p. 93.

⁴ Site: en.wikipedia.org/.../Polish-Czechoslovak_border_conflicts. Modul în care s-au delimitat frontierele dintre Polonia și Cehoslovacia, după primul război mondial, a generat relații tensionate între cele două țări, ceea ce explică și faptul că Polonia nu a aderat la Mica Înțelegere, deși avea bune relații cu România și Iugoslavia.

⁵ Dumitru Manolache, *Carpații Nordici-istorie românească*, în revista Observatorul, 9/17, Toronto, Canada, 2004.

⁶ Deborah Cahalen Schneider, *Being Góral: identity politics and globalization in post-socialist Poland*, Albany, State University of New York Press, 2006.

⁷ Site: You Tube, radio Marija, Jan Paweł II - Papież GÓRALU CZY CI NIE ŻAL... Pe acest site se poate asculta cântecul cântat de fostul papă, Ioan Paul al II-lea.

⁸ recenzie la *Being Góral: identity politics and globalization in post-socialist Poland*, făcută de Peter Vermeersch de la University of Leuven, National Fund of Scientific Research, Belgia, în *Anthropology of East Europe Review*, 24, 2, p. 103.

⁹ Nicolae Mares, *O ipoteză: Rădăcină valahă?*, în România Literară, nr. 18, 1999.

¹⁰ V. Choupecky, *Valaši na Slovensku*, Praga, 1947.

¹¹ J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech v 15.-18. století*. Ostrava 1959, p. 201.

¹² J. Macůrek, *Valaši na severovýchodní Moravě a jejich vztahy k Těšinsku, Polsku a hornímu Slovensku (do r. 1620)*, Slezský sborník, 1955, Slezský sborník, 1955, p. 155.

¹³ Jaroslav Štika, *The Ethnographic Region of Moravian Wallachia. Its Origin and Development*, Privately Published Leo Baca, Richardson, Texas, 2003, p. 43.

¹⁴ apud Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 42.

¹⁵ Care a fost vechea religie a valahilor din Carpații Nordici rămâne delămurit. Nici cercetătorii slavi nu pot să precizeze dacă în momentul în care ei sunt consemnați în documente sunt ortodocși sau romano-catolici. Probabil că cele două confesiuni coexistau, cu variabilități zonale, zona răsăriteană a actualei Slovacie, estul Poloniei și actualii Carpați ucrainieni fiind regiuni mai expuse influențelor ortodoxiei, în timp ce zonele mai vestice sunt, probabil, mai influențate de romano-catolicism. De altfel, în zonele răsăritene enumerate mai sus există greco-catolici, atât în Slovacia, cât și în Polonia sau Ucraina, provenind, fără îndoială, dintr-o fostă populație ortodoxă. Generic, ei sunt cunoscuți ca fiind ruteni, însă acest etnonim uniformizator poate ascunde realități etnice diverse, printre care și populații valahe slavizate, care își pierd conștiința identitară anterioară. Pe de altă parte, în sud-estul Poloniei sau în Galiția există biserici ortodoxe construite de boieri sau domnitori români (în special, moldoveni, refugiați în zonă). Existența acestora nu probează însă și existența în jurul lor a unei populații valahe de confesiune ortodoxă, deși acest lucru ar fi fost posibil, justificând, de altfel, chiar construirea acestor lăcașuri de cult. Oricum, această problemă confesională, extrem de importantă, din perspectiva dimensiunii identitare, rămâne deschisă, necesitând investigații sistematice în arhivele slavilor apuseni.

¹⁶ Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 41.

¹⁷ Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 41.

¹⁸ Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 41.

¹⁹ Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 45.

²⁰ Situația prezintă similitudini cu cea din Transilvania, din a doua parte a secolului al XVIII-lea, după crearea Graniței Militare. Deși la început autoritățile austriece au avut dificultăți în lămurirea locuitorilor satelor, pentru acceptarea militarizării, odată constituită Granița, s-au văzut enormele avantaje ale țărânimii libere cu statut de grănicer, astfel încât o mulțime de sate din Transilvania au cerut intrarea în regiunea de graniță.

²¹ Jaroslav Štika, *op. cit.*, p. 46-47.

²² Gh. Șișeștean, *Populație și structură socială în Granița militară (Militärgrenze) austriacă. O supraviețuire traversând istoria: grupul domestic extins din zona Graniței Militare născută*, p. 275-293, în Ioan Bolovan, Diana Covaci, Daniela Deteșan, Marius Eppel, Elena Crinela Holom (coord.), *În căutarea fericii. Viața familială în spațiul românesc în sec. XVIII-XX*, Presa Universitară Clujeană, 2010; vezi și Gheorghe Șișeștean, *The House and the Extensive Domestic Group of the Military Border Area from Transylvania and Banat*, în Romanian Journal of Population Studies, vol. IV, nr. 1, Centre for Population Studies, Cluj Napoca, 2010, p. 119-137.

²³ În general, cercetătorii slavi, fie ei polonezi, cehi sau slovaci, accepta ca un dat indubitabil originea civilizației valahe carpatice ca rezultat al colonizărilor pastorale (momentul colonizării diferă de la un cercetător la altul sau de la un spațiu geografic la altul). Odată admisă teoria colonizării pastorale, istoria etnografică a acestei populații este descrisă cu multă onestitate și probitate profesională. Cu toate acestea, până în prezent, nimeni nu a atacat problema individualității valahilor existenți în interiorul unei mase slave, prin mijloace de natură genetică, cu o notabilă excepție, venită, surprinzător, din Statele Unite ale Americii. În statul Texas există Asociația Valahilor Texani. Istoria acestor valahi texani este extrem de interesantă. Ei au migrat din Moravia Valahă în Texas, în perioada 1855-1890, formând acolo o importantă comunitate care și-a menținut tradițiile și identitatea. Gary Kocurek, unul dintre membrii asociației, în corespondența pe care am purtat-o cu domnia sa îmi spunea că această comunitate s-a menținut compactă, ocupând un teritoriu cu un diametru de aproximativ 50 de kilometri și fiind puternic endogamă din punct de vedere al strategiilor maritale. Din această cauză, caracteristicile genetice ale acestei populații au rămas neschimbate de-a lungul timpului, ea neamestecându-se cu alte grupuri etnice. Antropologul Leo Baca, din aceeași asociație, și el fiind valah, a întreprins o interesantă cercetare genetică pe 383 de persoane, de origine valahă, din Texas, iar rezultatele acestei cercetări le prezint mai jos, prin bunăvoința

domnului Gary Kocurek, care mi-a pus aceste date la dispoziție: **Y-DNA Results: Haplogroup:** R1b=28,8%, **Potential Deep Ancestry:** celtic, R1a=28,4%, slav, I1/2b=13,0%, germanic, G/G2=7,7%, nord-caucazian, J1/2=7,2%, central-estic, E1b=4,8%, est-african-mediterranean, I2b=4,3%, balcanic, N1=2,4%, finic-estonian, F/C3=1,7%, central-asiatic, alții=1,4%; **mtDNA Results/Haplogroup:** H „Helena”=42,6%, U „Ursula”=14,8%, X/W/I „Xenia”=5,6%, J „Jasmin”=8,0%, T „Tara”=13,0%, K „Katrine”=8,5%, V „Velda”=4,0%, Other L2=0,6% (Tuareg), N1=2,3 (Jewish?), C=0,6% (Central Asia). Fără să fiu specialist în genetică, am rămas surprins de importanta componentă celtică din structura genetică a populației valahe originară din zona Moraviei Valahe. Dacă acești valahi moravieni au emigrat de-a lungul lanțului carpatic, de pe teritoriul actualei României (Maramureș), așa cum susțin unii cercetători cehi (J. Štika), atunci între valahii texani și românii din Maramureș ar trebui să existe similitudini genetice, care merită cercetate în viitor. Dacă similitudinile genetice se confirmă, atunci este repusă în discuție întreaga problemă a originii dacilor și profunzimea componentei genetice slave, în structura genetică a poporului român. Leo Baca emite trei ipoteze privind originea valahilor din Moravia Valahă: a) o ipoteză migraționistă, legată de venirea valahilor aici, ca urmare a invaziei turcești. „There were one or more mass exoduses from Romania because of the Turkish invasions. These were largely Christian refugees and the most intensive period was 1593-1606. Most of the history references I see support this view. Czech references in particular state that the new immigrants were established along the border with Hungary as a sort of border guard”. b) o ipoteză culturalistă, potrivit căreia stilul de viață carpatic valah a fost înșușit și de alte populații nevalahe, fiind foarte bine adaptat la condițiile de mediu. „There no movement of people at all, but only the culture and life style migrated along the Carpathians as the highlands were occupied. The Moravian Vlachs are only Czechs who adopted a life style that was common along the newly settled highlands, from Moravia to Romania și c) o ipoteză difuzionist-demografică, a expansiunii lente carpatice a elementului etnic românesc, prin socializarea treptată a muntelui, punerea lui în cultură prin regulim defrișărilor din aproape în aproape. „There was a slow, fairly continuous migration of peoples from Romania into the Carpathians that accompanied deforestation. It occurred over centuries with the natural drifting of populations as new areas were settled”.

²⁴ Długosz, *Historiae Poloniae*, Ediția Przedziecki, tomul I, Kraków, 1863, pag. 320 și Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX, în Cercetări de demografie istorică*, Editura științifică, București, 1971, p. 25.

²⁵ Jaroslav Štika, *The Etnografic Region of Moravian Wallachia. Its Origin and Development*, Privately Published Leo Baca, Richardson, Texas, 2003, p. 25-26.

²⁶ Jaroslav Štika, *Valași a Valašsko*, Vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2007, p. 93.

²⁷ Jaroslav Štika, *The Etnografic Region of Moravian Wallachia. Its Origin and Development*, Privately Published Leo Baca, Richardson, Texas, 2003, p. 27.

²⁸ Jaroslav Štika, op. cit., p. 27.

²⁹ Krzysztof Wolski, *Colonizările păstorilor moldoveni la nord de Carpați, Etudes roumaines et aroumaines*, nr. IV, 1999, Paris-București, p. 85.

³⁰ Krzysztof Wolski, op. cit. p. 85.

³¹ Teoriile migraționiste, susținute de cercetătorii slavi, nu țin seama de istoria posibilelor locuri de plecare, de exemplu, Maramureșul, în perioada în care presupun că se produc asemenea migrații. Acești cercetători postulează pericole, mai mult sau mai puțin reale (tătari, turci etc.), care ar putea determina asemenea migrații și conturează o perspectivă a unei istorii de factură minoră, în această parte a Europei, cu populații pur țărănești, purtătoare ale unui nomadism pastoral, care înaintează spre vest, cu turmele lor, spre locuri mai propice. Realitatea istorică este însă cu totul alta. «Diplomele maramureșene», scoase la lumină de Ion Mihaly de Apșa arată existența unui feudalism maramureșan pe deplin constituit, cu o nobile de tradiție, care își continuă existența și sub regii maghiari, care îi recunosc privilegiile și le acordă și altele noi, pentru meritele în campaniile militare ale regalității. Unele diplome conțin mențiuni despre raporturile cu statul moldovenesc, creat de maramureșeni, peste munți, însă nici o diplomă nu amintește de o posibilă plecare a unor populații maramureșene spre nord-vest.

³² Gh.I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Institutul de Istorie Universală „Nicolae Iorga”, București, 1945. Referindu-se la problema descălecatului Bogdan în

Moldova, Gh. Brătianu o leagă de procesul de „înlăturare a Valahilor din Transilvania din drepturile lor strămoșești și pătrunderea instituțiilor și autorităților străine de drept feudal (n.n. ale regalității maghiare), sub egida Coroanei, în domeniul rezervat vechilor așezări ale cnezatului și voievodatului”, p. 133. Mai încolo, la p. 140: descălecare în Moldova înseamnă: „expansiunea nobilimii românești din Maramureș, în căutarea unei așezări nouă, în care vechile ei libertăți să nu fie încălcate de autoritățile ordinii feudale a Ungariei” sau la p. 143: „Vigoarea expansiunii românești din munții Ardealului și Maramureșului l-a făcut posibil dorul de viață liberă și apărarea de privilegii, de către Bogdan și «feciorii de domn» care îl înconjurau...”.

³³ Radu Popa în lucrarea *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, Editura Enciclopedică, București, 1997, analizând problema descălecatului, pe baza documentelor istorice maghiare, dar și a cercetărilor arheologice pe care le face în Maramureșul istoric, ajunge la următoarele concluzii: „Trecerea lui Bogdan în Moldova a fost în primul rând un act politic. Atât documentele maramureșene cu referire directă la acest eveniment, cât și aprecierea de ansamblu a situației din Maramureș, în special stabilitatea satelor și menționarea documentară în deceniile următoare (n.n. descălecatului) a stăpânirilor de sate, în mai mult de jumătate din numărul lor, interzic interpretarea «descăleării» sau a «întemeierii» Moldovei ca un proces demografic....Cât privește Maramureșul, de aici nu a putut pleca la mijlocul veacului XIV împreună cu Bogdan, decât o ceată de câteva zeci de luptători, cel mult 100-200 de familii, în special cneziale. O deplasare de populație mai importantă ar fi lăsat urme în documente... Din punct de vedere al istoriei românilor maramureșeni și ale evoluției instituțiilor lor politice, «întemeierea» Moldovei către Bogdan ni se pare a oglindi în mod fidel tendința voievodatului de a se realiza ca instituție statală cu toate atribuțiile pe care le are această noțiune în sensul ei clasic. În Maramureș un asemenea act nu se mai putea realiza în secolul XIV. Condițiile create în această vreme la răsărit de Carpați, ca urmare a maturizării unor relații de natură social-politică și în împrejurările istorice concrete de la mijlocul veacului, au dat nucleului politic și militar maramureșean posibilitatea de a se afirma în Moldova”, p. 230. De aceea credem că perspectiva lui J. Štika care afirmă că „Lunga călătorie a coloniștilor valahi se va termina în pădurile Moraviei Răsăritene. Înaintau pe arcul carpatic începând din secolul al XIV-lea, pentru a ajunge în Moravia Răsăriteană la sfârșitul secolului al XV-lea și mai ales în secolul al XVI-lea Prima dată, din zona românească a Maramureșului au trecut românii spre regiuni care azi aparțin Ucrainei Carpatice, fiind cunoscuți peste tot în zonă sub numele de «valahi» sau «volohi». Erau păstori, crescători ai unor turme numeroase de oi, în zonele alpine, neexploatate până atunci în nici un mod”, deși onestă, este una mitologizant-romantică, lipsită de orice bază documentar-istorică.

³⁴ Așa cum exista la populația românească din Transilvania, fiind considerată o dare tipică «valahă», de către autoritățile nobiliare ungurești. Vezi Al. Dobosi, *Datul oilor: (Quinquagesima ovium): Un capitol din istoria economică a Românilor din Transilvania*, Imprimeria Națională, 1937.

³⁵ J. Macúrek, 1959, 28, apud Jaroslav Štika, *Valași a Valašsko*, Vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2007, p. 94.

³⁶ Ulčák, 1935, 15, apud Štika, op. cit., p. 95.

³⁷ Ulčák, 1935, 22, apud Štika, op. cit. p. 96-97.

³⁸ Popis panství vsetinského, 1666, Za opava, VS, apud Štika, op. cit., p. 98.

³⁹ M. Václavěk, *Moravské Valašsko v písemnictví českém i cizím*, Národopisný sborník československý, III, IV-V, 1903, apud Štika, op. cit., p. 98.

⁴⁰ J. Štika, op. cit., p. 99.

⁴¹ Štika, op. cit., p. 113.

⁴² Štika, op. cit., p. 102.

⁴³ Štika, op. cit., p. 102.

⁴⁴ Štika, op. cit., p. 102.

⁴⁵ Štika, op. cit., p. 102.

⁴⁶ J. Macúrek, 1959, 455, apud Štika, op. cit. p. 13.

⁴⁷ J. Macúrek, 1959, 448, apud Štika, op. cit., p. 138.

⁴⁸ J. Macúrek, 1959, 358, apud Štika, op. cit., p. 138.

⁴⁹ Kadlec, 1916, 429, apud Štika, op. cit., p. 138.

⁵⁰ Štika, op. cit., p. 121.

Notă: Salutăm inițiativa Primăriei și Consiliului local prin care prof.univ.dr. Gheorghe Șișeștean va primi, post mortem, titlul de cetățean de onoare al municipiului Zalău.

(D.S.)

Împăratul muștelor - sau ce se naște din beznă țipă întuneric

Ștefan CIOBANU

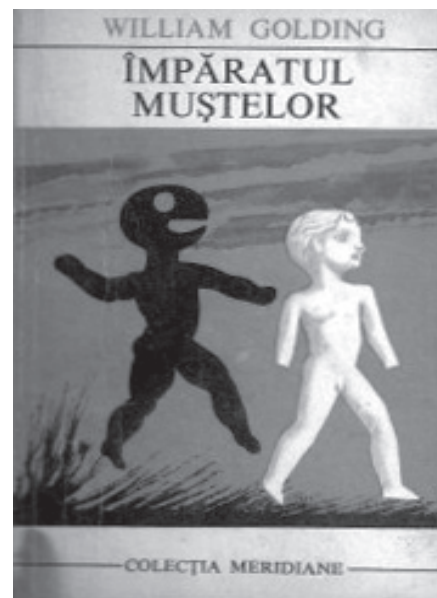
În **Împăratul muștelor**, **William Golding** pune alături două teme incitante din literatura universală: izolarea ființei umane de societate în mediul din care a venit (luând evoluția ca adevăr al existenței umane) și psihologia infantilă. Dacă la prima temă se diferențiază de **D. Defoe** sau **R. Kipling** care găsiseră rezolvări mai mult sau mai puțin umaniste, scrierile lor devenind pe alocuri didactice, la cea de a doua temă **W. Golding** merge în continuarea lui **F. Wedekind** vorbind despre tragismul care se află ascuns în copii, așteptând doar un prilej pentru a ieși la suprafață. (La dramaturgul german **F. Wedekind** în piesa de teatru *Deșteptarea primăverii* sunt redate urmările nefaste ale maturizării într-o societate închisă în dogme și autoritate. Toate astea, și nu numai, l-au făcut pe **I. Voronca** să îl includă în numărul doi al revistei de artă constructivistă internațională *Punct* din 1924 pe dramaturgul mai sus numit în rândul puținilor autori valoroși din literatura universală care însă, în sălile noastre de teatru din acea vreme, nu avusese nici un ecou).

Împăratul muștelor este în primul rând un roman scris foarte vizual, filmul curgând de-a lungul ochilor cititorului cu o forță care cu greu va putea fi uitată. Romanul a avut și două ecranizări în 1963 și 1990, prima fiind foarte aproape de litera cărții. Fără a pierde din concentrația mesajului pe care-l are de redat, autorul deapănă povestirea ușor, fără sincop, cu lejeritatea aparentă a unei compunerii de școală, fără a detalia inutil aspecte psihologice, fizice sau de decor, personajele prinzând contur și viață doar prin participarea

la acțiunile din ce în ce mai furtivoase. Un grup de copii se trezește izolat pe o insulă în urma unui accident aviatic neclar, ambiguitatea stârnind și mai mult cititorul prin folosirea cuvântului *atac nuclear*. Copiii nu se cunosc între ei, doar grupul de cor făcând un trup comun, dar străin total de ceilalți. Se conturează niște tipologii la care te poți aștepta în astfel de momente: copilul cerebral, cel violent cu dorințe de autoritate, cel gras care este mereu dat la o parte deși mai mereu are un punct de pus pe i, etc.

În fața situației de a se organiza, de a se mobiliza pentru a supraviețui noilor condiții vitrege, îi vedem făcând nu de puține ori acțiuni instinctuale pe care le regăsim în istoria dezvoltării ființei umane: repetarea în joacă a primei vânători ce s-a terminat cu succes, scenă care devine treptat ritualică și chiar psihedelică; oferirea unei părți simbolice din vânat ființei incerte care le teroriza liniștea; mănjierea fețelor cu sânge urmată de cele mai teribile acte, cele mai înfricoșătoare acțiuni; impunerea forței asupra celui mai slab printr-o lipsă totală de empatie; folosirea de zgomote puternice ca pe o armă conștient îndreptată spre ceilalți, etc. Îndrăznesc să spun că am văzut chiar primii muguri ai nașterii unei religii.

Copiii încearcă într-o primă fază să imite rigoarea de acasă a părinților, dar și necesitatea unei logici ce ar trebui să-i ducă la salvare. Fragilitatea psihicului devine treptat evidentă, cu tot cu urmările ce se arată: instabilitate emoțională; amnezie temporală; violență nejustificată; lipsa unei coerențe în limbaj în situațiile limită; crearea instinctivă a unor stri-

găte ce tind să devină emblematice etc. Piggy, ținta bății de joc chiar și a celor apropiați, rămâne totuși vocea care îi va urmări până la final, până în momentele de cădere în beznă.

Finalul nu rezolvă problemele ridicate de autor pentru care astfel de subiecte privind izolarea declanșatoare în om a fiarei și a instinctelor latente, l-au împins la și mai multe romane cu aceeași temă (v.: *Infruntarea*, *Inițierea*), finalul doar amână problema fie pentru o dată viitoare, fie o pasează altui autor.

Câștigător al premiului *Nobel* pentru literatură din 1983, **W. Golding** prezintă determinismul ființei umane prin intermediul copiilor, limitările fiziologice care ne definesc și care, în anumite situații chiar ne conduc. **Împăratul muștelor** pare a fi o redare în laboratorul literaturii, desigur la scală mică, a nașterii și dezvoltării ființei umane, poate chiar una din încercările care, în trecutul nescris al istoriei noastre, nu este exclus să fi fost nereușită.

Nord Literar – 10 ani de apariție

În ziua de 28 iunie 2013, în Sala Europa a Primăriei Baia Mare, a avut loc un eveniment cu triplă semnificație: „Ziua Scriitorului”, ediția a II-a, „Zilele revistei Nord Literar”, ediția a VIII-a și marcarea împlinirii a 10 ani de la apariția primului număr al revistei „Nord Literar”. La eveniment au participat, pe lângă scriitori și personalități ale vieții culturale locale, invitați din București (Ioan Groșan și Pavel Șușară), Cluj-Napoca (Mircea Popa și Vasile Igna), Bistrița (Olimpiu Nușfelean și Ioan Pinte), Satu Mare (George Vulturescu, Alexandru Zotta, Gavril Ardelean, Aurel Pop) ș.a.

Cu acest prilej, juriul, format din Gheorghe Glodeanu (președinte), Teodor Ardelean, Gheorghe Pârja, Florica Bud și Augustin Cozmuța (membri), a acordat titlul și premiul instituit de Primăria mu-

nicipiului Baia Mare (primar Cătălin Cherecheș), lui **Săluc Horvat**.

Premiile revistei „Nord Literar” au fost acordate scriitorilor: *Opera omnia* – **Vasile Igna**; *premiul pentru proză* – **Ioan Groșan** și **Marian Ilea**; *premiul pentru poezie* – **Dorel Macarie**; *premiul pentru critică și istorie literară* – **Mircea Popa**. **Adela Naghiu** a primit premiul special acordat de primarul Cătălin Cherecheș (cel care a subvenționat și celalte premii). S-au acordat diplome aniversare membrilor fondatori ai revistei din partea Președintelui Consiliului Județean Zamfir Ciceu.

Evenimentul a fost organizat sub egida Consiliului Județean Maramureș și a Primăriei municipiului Baia Mare.

Grób Nieznanego Żołnierza, Varşovia - iunie 2011

Când facem nuntă? Răstimp propice și perioade „oprite”

Mihaela ROTARU

Din același context al ceremonialului nupțial, vom stăru, în cele ce urmează, asupra perioadelor prielnice nunților și asupra celor nefavorabile celebrării căsătoriei. În accepția subiecților, două zile erau cu *noroc*, joia și duminica, însă explicațiile sunt împinse în plan secund, niciunul dintre cei intervievați nu s-a putut pronunța nuanțat asupra semnificației, doar că „așe-i de când lume, nu sântem noi cu astea, sânt zăle când îi bine să faci un lucru și altile nu. Așe o dat Dumnezeu. La cămine să face amu că-i mai rentabil, unde nu le-o străcat. În chișleji, iarna după Bobotează, până la intrare în postu Paștilor, apoi după post și tăta vara. Pă scenă mirii și nănașii, nuntașii jos, în colț muzăcantî. În curte, în sură și să prelunjește în ocol, unde rămâne familia. Dacă mere de jinere, să făce la fată. Să acopere cortu cu prelată, să făce un schelet din lemn sau țeavă, prelată de CFR și de armată. Foaie de cort mari. Cam o sută cincizăci de persone, o sută douăzăci, o sută cincizăci, nunțale la țară. Depinde cât de lung faci cortu, să leagă prime, balone sau la căminu cultural, în spatile mesii să puneu lipidiaua din zestrea miresii, țesute din lână și iconă cu Cina cea de Taină, sâmbăta seara, dacă-i nuntă de duminică, atunce numa după beserică. Tăta nopte sâmbăta sau duminica, n-au probleme cu liniștea sau cu închisu ca la restaurant. Erau muzăcant care cântau și duminică la joc. Să dă un arvun și să altezăsc, să arvunesc cu tri-patru luni, o formație cunoscută, care o mai cântat pă la nunț și care cunosc zona” (Moga Angela, Ban).

Relevantă ni se pare abordarea nupțialității în funcție de *calendaristica populară*, perspectivă aparținând lui Ion Ghinoiu, repere din care selectăm câteva: „În calendarul popular apar perioade în care căsătoriile și, după nouă luni, nașterile, înregistrează anumite vârfuri de creștere. Ritmul calendaristic al nunților și nașterilor se subordonează atât factorilor biologici, cât și celor sociali și culturali (interdicțiile religioase, perioadele aglomerate de muncă, în special recoltarea roadelor etc.). Zilele săptămânii considerate favorabile actelor care vizează direct sau indirect căsătoria (pețit, logodit, încredințare, cununie) sunt duminica și joia. Pentru a le interzice în celelalte zile ale săptămânii, poporul le-a dat diferite semnificații malefice: miercurea este văduvă sau o femeie stingheră, și, ca urmare, nefastă pentru o acțiune matrimonială, sâmbăta și marțea au fiecare câte trei ceasuri rele” (Ghinoiu, 1999: 136). Autorul amintește că biserica era instituția care controla, astfel fiind interzise relațiile conjugale în perioada posturilor, în zilele de post ale săptămânii, între Crăciun și Bobotează, în Săptămâna Luminată. De asemenea „rit-

murile muncii solicitate de ocupațiile de bază ale satului tradițional, agricultura și creșterea animalelor, au impus ritmurile și vârfurile nupțialității. Desfășurarea unei nunți tradiționale solicita timp, dar și pregătire psihică adecvată. (...) Ciclurile de reproducție vegetală și animală au generat, împreună cu regulile impuse de biserică, sezoanele nupțiale ale omului: toamna până la Lăsatul Secului de Crăciun, în satele predominant agricole, iarna, între Bobotează și lăsatul seculului de Paște, în satele pastorale. Vârfuri secundare ale nupțialității puteau apărea și vara, favorizate de nedeile ținute la Drăgaică (24 iunie) și Sântilie (20 iulie) și primăvara, când prima parte a muncilor era încheiată, aceste nunți se numeau «între sape»” (Ghinoiu, 1999: 136-137). Așa cum remarcă Gheorghe Focșa, toamna este sezonul preferat pentru desfășurarea nunților, după strângerea roadelor, după ce se face pâlınca, deoarece „timpul desfășurării nunților era în raport direct cu starea materială a celor două familii implicate, în raport de bogăția lor” (Focșa, 1999: 33).

Participanții la cercetare ne-au relevat faptul că tradiția nu îngăduia organizarea de petreceri de niciun fel în perioada *posturilor* de peste an, și aceasta sub incidența unei morale creștine adânc susținute. În afară de aceste aspecte, amintim că prescripțiile tradiționale au stipulat că organizarea nunții trebuie să se facă în conformitate cu dogma creștină, nu în afara ei, așa cum ne edifică răspunsurile; în acest sens anumite interdicții derivau din vechi credințe. Pavel Ruxăndoiu remarcă dominația *tradiției* și caracterul instituțional în virtutea căreia „obiceiurile nu se manifestă ca modele izolate de comportament și se corelează în sisteme organizate, corespunzătoare modului de organizare a vieții cotidiene, a activităților de muncă și a regulilor de conviețuire socială. Pentru diferite munci, relații sociale, etape ale ciclului calendaristic, există diferite obiceiuri care se leagă între ele într-un sistem complex de corelații funcționale și structurale. Nunțile, de pildă, se oficiau tradițional numai în perioada imediat următoare ciclului de sărbători legate de Crăciun și Anul Nou, fiind anticipate, în cadrul acestui ciclu, de un repertoriu bogat de rituri și obiceiuri menite să favorizeze o căsătorie fericită. În acest repertoriu se înscriu numeroase practici prin care fetele căutau să-și ghicească soțul urșit sau să determine o alegere norocoasă, dar mai ales colindele adresate flăcăilor și fetelor la vârsta nubilă” (Ruxăndoiu, 2001: 200).

În satele sălăjene, interlocutorii ne-au subliniat răstimpurile de peste an și zilele în care nu se fac nunți, cu

specificarea faptului că înfrânarea impusă de *post* și de vremea de pregătire pentru post sunt incompatibile cu „dezmațu pi pă la nunț” (Petran Rujica, Strâmba). În ajunul praznicilor împărătești, atenția ar trebui să se îndrepte, conform uzanțelor, înspre trăirea duhovnicească și nu să fie orientată înspre petrecerea de acest gen. Amintim tot aici că sunt de nebanuit implicațiile ritual-mitice ale unor faze mai vechi de manifestare a obiceiurilor, strâns legate de calendar, dovadă mărturiile unor informatori mai vârstnici. *Calendarul căsătoriilor* în lumea rurală apare astfel într-un raport „cu ritmurile muncii și ale sărbătorii”, calendarul agrar și cel al sărbătorilor religioase, cu evidențierea timpilor „tari sau slabi”, cum se exprimă Toader Nicoară, „în principal una din coordonatele care au determinat în mod direct sezonarea căsătoriilor era constituită de interdicțiile bisericii. Conform restricțiilor religioase, biserica refuza binecuvântarea uniunilor realizate în perioada posturilor și chiar refuza oficierea lor. (...) Aceste perioade de post și abținerea se suprapuneau peste principalele perioade de munci agricole intense, când comunitățile rurale își concentrau toate eforturile pentru realizarea activităților economice și nu era timp pentru nuntă și petreceri. Astfel postul Paștilor (lunile februarie, martie, aprilie) se suprapunea peste pregătirea și uneori efectuarea muncilor de primăvară (aratul, semănatul) postul Sf. Marii (15 iulie - 15 august) se suprapunea peste perioada secerișului, unul din timpii forte ai anului agricol, postul Sf. Apostoli (septembrie, octombrie) suprapus peste perioada culesului și, în sfârșit, postul Crăciunului (15 noiembrie - 24 decembrie). Perioade propice pentru realizarea căsătoriilor erau deci lunile ianuarie-februarie, după marile sărbători de iarnă, perioada primăverii de la Paști la Rusalii, a doua jumătate a lunii august și perioada dintre postul Sf. Apostoli și începutul postului Crăciunului. Ritmurile muncii și cele ale calendarului creștin ritmau așadar calendarul matrimonial al lumii rurale. Alături de aceste interdicții, care erau în mare respectate, existau anumite prejudecăți și

tabuuri care grevau asupra datei căsătoriei. Vinerea era considerată o zi nefastă, fiind ziua răstignirii lui Hristos, sâmbăta era exclusă pentru că era prea aproape de duminică, zilele de post erau de asemenea evitate. Se pare că cele mai frecvente zile în care se realizau căsătoriile erau luna și marțea” (Nicoară, 1997: 170-171).

De remarcat este – și aici încheiem micul nostru excurs spiritual – și perspectiva din care Toader Nicoară privește problema fecundității căsătoriei în societățile preindustriale, cu menționarea anumitor repere: mai cu seama vârsta precoce a realizării căsătoriilor, ceea ce făcea ca fecunditatea să fie ridicată, cu un număr mare de nașteri „deși, în mod formal, avem de-a face în scara de valori morale a societății rurale cu un număr impresionant de interdicții sexuale. Alături de perioadele de indisponibilitate fiziologică a femeii, erau prohibite formal relațiile sexuale în zilele de post (miercurea și vinerea), ca și marile posturi de dinaintea marilor sărbători” (Nicoară, 1997: 171-172). Vechile norme de conduită continuă să fie respectate cu strictețe și chiar cu o oarecare teamă (de pedepse din parte divinității sau/și a comunității), în ciuda profundelor și amplelor transformări impuse de vremurile în care trăim și care lasă urme adânci în conștiința fiecăruia dintre noi. Încă o dovadă certă că tot ce înseamnă convenție, conveniență (putem aici jongla cu cuvintele), rigoare, datină, cutumă trec cu succes examenul extrem de dificil al necruțătorului *Timp*.

BIBLIOGRAFIE

- ANGHELESCU, Șerban, Agon. *Tensiunea fundamentală a riturilor de trecere*, Ed. Ex Ponto, Constanța, 1999.
- FOCȘA, Gheorghe, *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Ed. Muzeului Sătmărean, 1999.
- GHINOIU, Ion, *Lumea de aici, lumea de dincolo. Ipostaze românești ale nemuririi*, Ed. Fundației Culturale Române, București, 1999.
- NICOARĂ, Toader, *Transilvania la începuturile timpurilor moderne (1680-1800). Societate rurală și mentalități colective*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1997.
- RUXĂNDIOIU, Pavel, *Folclorul literar în contextul culturii populare românești*, Ed. Grai și suflet – Cultura națională, București, 2001.

Păstorul poveștilor

fiilor mei, Gheorghe și Grigore

Simone GYÖRFI

Dragii mei, am să vă spun acum o poveste foarte ciudată, despre ceva ce mi s-a întâmplat și mie și altora și n-o să vă ocolească nici pe voi. Pentru că este o poveste vie.

A fost odată un bunic așa cum ne place să fie, cu părul alb și barba căruntă, cu ochii blânzi și cuvintele ca mierea... Și-avea bunicul acesta o mulțime de nepoți, care mai de care mai iubitor de povești. Abia așteptau să vină ora cea de taină a serii, când, moleșiți după o baie bună și înveliți în așternuturile proaspete, după sărutul de noapte-bună al mamei, îl vedeau strecurându-se în odaie.

- Spune o poveste, tataie, îl rugau.

Iară el se așeza pe marginea patului și zicea:

- Iaca spun. Cu ce să fie?

Și se perindau prin fața lor Feți-Frumoși care se lup-tau cu balauri cu zeci de capete, Ilene-Cosânzene cuminiți și mai frumoase ca Soarele, dragoni păzitori de comori și tot felul de dihânii cuvântătoare, de nici nu mai știau când alunecau din veghe prin porțile visului...

Și uite-așa trecu dulcea copilărie și crescură nepoțelii aceia și avură la rândul lor parte de copii care-i trăgeau de mânecă înaintea de ora culcării:

- Spune o poveste, mami...

Sau:

- Spune o poveste, tati...

Și ei se așezau pe marginea pătuțului și-i mângâiau pe frunte și ziceau:

- Iaca spun. Cu ce să fie?

Și vitejii din copilăria lor se întorceau să salveze din nou zânele cele minunate și zmeii se luau la trântă cu Baba Hârca și Sfânta Vinere vorbea cu dihâniile pe-nțelese, uite-așa cum vorbesc acum și eu cu voi...

Și-o să vină vremea când și voi, dragii mamei și măndrușii tatii, o să vă așezați lângă copiii și nepoții voștri și - aceia vă vor privi cu ochii împăienjeniți de somn și vor șopti:

- Spune o poveste...

O POVESTE CA TOATE POVEȘTILE

A fost odată, așa.

Și primul fecior de-mpărat, cel cu noroc la-mbăiat, își făcu rost de-un cal.

(Știu, știu, cel de-al treilea, și-așa mai departe. Dar ce să fac dacă eu n-am decât doi. Și primul e cel numai bun de poveste. Holtei, așa. Trei ani. Gheorghe. Că celălalt e încă fecior de țâță. Sugărel. N-are treabă cu ozeneu-

ri, teleportări, haiducie dulce și xene și herculi. Așa că Gheorghele rămâne.).

Și deci Gheorghieș își construiește un cal breaz dintr-un număr impar de cuburi de diferite mărimi (că așa aduce noroc) și-l scărpină după urechea stângă.

Și calul întreabă:

- Cum să te duc, stăpâne, ca vântul sau ca gândul?

- Negociem, negociem, spuse voinicul și își vârî vârful degetului în colțul gurii, dar numai așa, de amorul artei. Apoi spuse:

- Cu gândul, cu gândul. Că-i mai iute.

(Feciorul mamei. Ce mai!)

Și-ncalecă iavaș. (Doar nu-i dai timp patrupelelui să se răzgândească.) Calul nihăi în stânga, își scutură coama în dreapta, bătu cu copita în pereții castelului (tot din cuburi, mai e nevoie să vă spun?) și porni vâjâind. Lui Gheorghieș i se cam lăsau pleoapele. (Din cauza vitezei, nu de alta, măi einsteinilor!)

Undeva în Cosmosul îndepărtat, calul se opri să-și tragă sufletul, înghiți în fugă un șomoioag de flăcări din cuptorul cometelor și-și întoarse botul spre viteaz:

- De fapt, încotro voiai s-o apuci, stăpânule, că am cam dat în beția vitezei și am uitat să te întreb?

- Măi călușule, călușule, îl admonestă feciorul de-mpărat și-i netezi coama zburliată. Păi, stai să vedem.

- Mergem să eliberăm prințesele din ghearele urâtului?, se entuziasma pegasul.

- Ne, răspunse Gherghieș, gravă eroare tactică. Toți feciorii de-mpărat asta fac. Și uite-i unde-au ajuns. Împărați, șefi de stat, miniștri. Chelie, burdihane de bere, familie mare, remunerație mică, după buget. Brr.

- Păi atunci?

Și stătură amândoi și se gândiră. Și se gândiră.

Și trecu o zi.

A doua zi, tot pe-nserat, așa, lui Gheorghieș îi licăriră ochisorii.

- Calu' tatii, de când n-am mai fost noi în pădurea secu-lară? Doar știi că acolo se întâmplă tot felul de minuni?

- Îh, aprobă calul. Încalecă, stăpânule. Că acuși ne teleportăm.

- Lasă asta, spuse feciorul de-mpărat. Că am rău de dezmembrări la nivel molecular. Electroni, neutroni, chestii. Ce ți-e și cu fizica asta. Niciodată nu știi de unde să te aduni. Ia-o mai moale.

Așa că eroul nostru își lăsă calul în buiestru și acesta îl purtă legănat în șaua sa, până adormi. (Că toți Gheorghieșii adorm seara. Depinde doar de lungimea

poveștii.)

Și mai trecu o zi.

Și uite tot așa, pe-nserat, ajunseră și înaintea pădurii secu-lare. Ce mai strălucire! Ce mai etalare de forță! Ce mai! Numai că, vezi, gardul dimprejur nu se prea arăta iubitor de oaspeți. Și nicăieri o portiță, ceva.

Gheorghieș coborî din șa, se scărpină în cap cu al treilea deget de la mână dreaptă (acela cu «asta face plăcintele») și strigă:

- Nene! Nene!

Ca prin farmec, din dosul unui arbore secu-lar se iviră două capete. Unul din stânga și celălalt din dreapta. Și acela din stânga avea ochiul din dreapta legat ca un pirat (sau haiduc, că pirații nu navighează printre pomi. Cel mult printre stâlpii de telegraf. Și numai după o butelcuță de rachiu. Sau șliboviță. Sau palincă. În sfârșit.) Și acela din dreapta avea ochiul din stânga petrecut cu o năframă de mătase. Cu fritisuri. Și amândoi spuseră-ntr-un glas:

- Ce-i bre?

- Neneilor, se rugă Gheorghieș. Vreau și eu înăuntru. Cu căluțu' cu tot.

- I-auzi-l, mă Xpătrat, pufni capul legat cu basma.

- Îh, răspunse piratul. (Că era mai scump la vorbă.)

- Negociem? propuse pegasul.

- Întreabă-l pe Radical, se spală Xpătrat pe mâini. Eu n-am timp. Și dispăru.

Viteazul se-ntoarse spre piratul cu basmauă.

- Nene, TE ROG. (Vezi bine, știa de la mama că asta-i un fel de vrajă. Ca și „deschide-te, Sesame”.)

Mustața lui Radical tremură a râs, dar numai un pic.

- Nu pot, măi țanc. Întâi trebuie să treci probele.

- Care probe?

- Păi alea, ca-n orice poveste. Însă numai mâine. Că azi am închis pentru vizitatori.

- Așa, așa, se auzi și vocea dogită a lui Xpătrat. Ia mergi mătăluță colo alături, în labirint. Și te odihnește. Și mai vino înapoi și în altă zi. Dar tot pe-nserat, așa.

Și cu asta, basta.

Gheorghieș își întoarse a lehamite pegasul.

- Hai, mârtoagă. Unde-o fi labirintul ăla?

(Nu mai trebuie să vă spun că labirintul apăru numai odată cu ivirea zorilor, când fi-meu sări sprinten din pătuț, împrăștiind pe dușumea cutia de cuburi. Și din nou păși în poveste.)

- Vai, vai, chițăi șoricelul. M-am pierdut, m-am pierdut! Ce mă fac? Chiț!

Viteazul plonjă spre colțul întunecat, apoi se ridică victorios, purtând în pumn șoricelul înspăimântat.

- Bun și rugbiul la ceva, comentă el vesel. Ce-i, fărta-te?

- Aoleo, viteazule, se văicări șoricelul. Tu ești mare și tare. Pe când eu. dă-mi drumul, ajută-mă să-mi găsesc gaura și poate-ți voi fi și eu de ajutor într-o zi! (Că și minciuna-i vorbă.)

Gheorghieș puse cu grijă șoricelul în buzunarul de la piept și încălecă din nou.

- Ține-te bine, Codiță. Găsim noi gaura aia.

Și așa și făcu. Ce-i drept, între timp rătăci binișor printre pereții labirintului. Dar avea o inimă bună. Ghinion.

Șoricelul îi dădu o mustață.

- Ai mare grijă de ea, îl dăscăli pe viteaz. Că-mi mai trebuie. Când îi fi având nevoie de mine, suflă și-ai să vezi că vin, cât ai bate din palme.

Mai merse eroul nostru cât merse, ocoli în stânga, se lovi de zid în dreapta, până ameți. Și sub un felinar văzu un fluture. Se aplecă și-l culese cu luare-aminte.

- Vai mie, șopti fluturele. Mi-am ars aripioarele. Mi-am julit piciorușele. Ce mă fac? Cum ajung înapoi la aleasa inimii mele? Și privi cu jind.

Mai e nevoie să vă spun că Gheorghieș pică din nou de fraier? Și după ce-l depuse pe fluturaș alături de flutura sa, aceasta spuse:

- Ai o inimă de aur, viteazule. Și scutură niscaiva praf de pe aripi. Ține-l bine și suflă când îi da de necaz. Și-ai să vezi că te-om ajuta și noi.

Merseră ce mai merseră, de văzură chiorăș de atâta privit în ecranul calculatorului. Ocoliră șobolani și strigoi, se cățără pe funii, sus-jos, supseră licoarea-vieții din grote ascunse și dădură de hartă. Când să se aplece după manuscrisul cel prețios, ropot mare de pistoale. Avioane. Tancuri. Fâsuri.

- Ho, răcni Gheorghieș. Parcă nu fuse vorba de așa ceva! Că io-s pacifist. Numai cu pistolul de lipit am treabă.

- Bine, zâmbi îngăduitor labirintul. Fie cum vrei. Am eu ac și de cojocul tău, viteazule.

Și de unde nu începură să cadă, din senin, stânci colorate, legate între ele două câte două, taman în capul eroului nostru.

- Aici ți-i sfârșitul, chirăi labirintul.

- Aș, răsă Gheorghieș. Ce știi tu?

Și se-ntoarse, și se suci, le pocni și le dărâmă, până ce stivui toate stâncile și își făcu loc. Cu punctaj maxim. Bune și jocurile electronice la ceva.

- Dai harta sau sting ecranul?

- Asta-i șantaj, mârâi învinsul. Ia-ți harta și mai scutește-mă.

Și deci scăpă cu bine viteazul nostru și din încercarea asta. La intrare îi găsi pe Xpătrat și pe Radical jucând zaruri.

- Cum a fost? întrebă Xpătrat curios. Că-n lumea mea toate-s drepte, fără ocolișuri. Știi, unu și cu unu fac totdeauna...

- Ai adus? îl întrerupse Radical.

- Îhî, spuse voinicul. Dar am ostenit. Și adormi buștean.

A doua zi îi găsi pe cei doi pirați tot acolo. Că matematica nu te lasă la nevoie.

Să vezi minune!

Cum se ivi colțul manuscrisului din buzunarul lui Gheorghieș, cum începu să se lumineze totul în jur și să strălucească. Copacii înmuguriră și înfloriră. Jivinele se prinseră-ntr-o horă a-nfrățirii. Păsărelele organizară un

concert ad-hoc. Până și soarele pădurii secu-lare cata-dicsi să apară, zâmbind, deasupra unui luminiș. Ce mai. Ca-n poveste.

Gheorghieș simți botul căluțului între coaste.

- Ai grijă, stăpânuș. Țștia vor ceva de la tine. Prea mult tam-tam. Prea multe artificii. Prea de tot.

- Bună vremea, viteazule, răcni cel mai secu-lar arbo-re din pădurea secu-lară. Xpătrat și Radical dispărură ca prin farmec. De când te așteptam!

- Da' ce-am făcut?

- Încă nimic, susură un izvoarăș. Dar stai pe-aproape.

- Ți-a luat-o-nainte faima, șuieră arborele. Zi-i pe-gasului să-și infoaie aripile și urmați-mă. Și-și scoase rădăcinile din pământ, îndepărtându-se grăbit.

- Da' căluțu' n-are aripi, își apără Gheorghieș priete-nul. El are minte.

- Cine nu minte în ziua de azi, dădu din crengi a leha-mite arborele. Hai că mi-i degrabă. Și pe-aici ți-i drumul.

Nu-i rămăsese eroului nostru altceva de făcut decât să-l urmeze. Și uite-așa străbătura pădurea, aplecându-se pe sub crengi, strecurându-se printre liane, ocolind rădăcini și cioturi. Și-ajunseră-ntr-un târziu la o grotă. Și ce mai dihanie de balaur proptea cu spatele-i imens intrarea! (Gheorghe, și asta. Că a fost un an bun pentru gheorghii.) Patru capete avea, fiecare de altă culoare: roșu, galben, albastru și verde. (Nu vă spusei că numai culorile astea le au cuburile lui fi-meu?)

- Ce frumos ești, nene, îl admiră Gheorghieș. Ce solzi mândri! Și ce gheare puternice! Și ce frunte înaltă!

- Și ce folos? icni balaurul. Sunt legat aici, la blestema-ta asta de intrare. Și-aici am să mor. Și-și zăngăni nefer-icit lanțurile.

- Noi nu știm., șuieră arborele.

- Dar știm pe cineva care știe, șoptiră firele de iarbă.

Și vântul îi suspină abia auzit la ureche: „Sfânta Vine-ri. Sfânta Vineri”.

- Hai, viteazule, traseră de el cu toții într-un glas, vânt, floră și faună. Vino, dragule.

Dar lui Gheorghieș i se cam lipeau genele.

- Măine, mai apucă el să șoptească. Și mâine e o zi.

Și sosi ziua cea mare.

Înainte de a-și încăleca bidiviul, eroul nostru se mai întoarse odată de la marginea luminișului.

- Da' de ce te-au legat, nene? Ai fost rău? Ai furat prințese pesemne, ori ai pârjolit niscaiva cetăți!

- Aș, pufni jignit balaurul Gheorghe. Vai de mine. Mă vezi cu vreo sclifosită din aia? Care nici praful nu-l șterge fără o hoardă de servitori? Cât despre cetăți. prefer ozo-nul pădurii secu-lare.

Și își propti spatele de intrare. Solzii verzi-argintii scoaseră un clinchet jeluitor.

- Eu și cu Prometeu...

- A, se luminează Gheorghieș. Nenea cu flăcările!

- Vezi tu, șopti balaurul Gheorghe, sunt flăcări și flăcări. Te-ncălzesc pe dinafară, și uneori și pe dinăuntru.

- Așa cum mă-ncălzește pe mine, când mă alină mami?

- Așa, viteazule. Și flăcările cele de dinăuntru nu se ostioiesc niciodată.

- Balaurul Gheorghe trimitea serile câte-o poveste pentru fiecare copil, șuieră arborele. Dar acum, gata!

- Gata povestea?, se sperie Gheorghieș. Și se trase mai aproape.

- Aș! Stai să vezi. Mă desfățam și eu în tihnă cu cărțile și manuscrisele mele dragi. De-aici din grotă. Rarități, unul și unul. (Că-n ziua de azi se poartă video. Și desene animate.) Și-au venit doi, așa, într-o zi și mi-au spus: n-are popor' minte, n-are popor' linte. Ia stai mătăluță aici așa și păzește-te. Că de popor ne ocupăm noi. (Nu-i asta cea mai minunată dintre lumi?)

- Cu toții am încercat să-l ajutăm, susură pârăul. Dar nu mai poate să zboare. Nu-l vezi? Nici să se înalțe de la pământ nu mai e în stare!

Iarăși porni feciorașul nostru. (Ce mi-e un șoarec, ce mi-e un balaur!) Merse ce merse și-ajunse la o răspântie. Și pe fiecare braț al crucii scria cu var proaspăt: „Spre Sfân-ta Vineri” (Cea mai sfântă sfântă dintre toate. Că după ea urmează binecuvântatele Sâmbătă și Duminică.) Așa că viteazul se scărpină în creștet și se așeză, despăturind bocceluța cu mâncare. Și-nghițea el, și-nghițea căluțul. Când deodată apără o bătrânică.

- Bună vremea, viteazule!

- Săru' mâna, răspunse cuminte Gheorghieș. (Copilul mamii. Încă puțin și are șapte anii de acasă.) Poftește și matale! Și-ntinse ujina spre babă.

- Ai inima bună, văd, spuse aceasta. Și nici curajul nu-l ții în nădragi, de te-aventurezi pe-aici, unde nici poștașul nu vine.

- O caut pe Sfânta Vineri. Știi cumva pe unde umblă?

- Poate, surâse baba. Dacă-mi păzești oițele, îți spun.

Și-i întinse o bocceluță:

- Ai grijă că-s cam năvăașel!

Și fum se făcu.

Gheorghieș deznodă bocceluța și ce să vezi! Oițele babii erau tocmai literele din alfabet. Odată ce săriră din palma viteazului și se-mprăștiară cât-colo. Ia-le de unde nu-s. Parcă mai poți stăpâni literele, odată ce le-ai dat drumul?

Se așează eroul nostru pe marginea șanțului și-și luă capul între mâini.

- Aoleo, ce-am făcut, ce-am făcut, boci el. Cum să mă-ntorc acum cu pumnul gol?

- Stăpânuș, stăpânuș, îl înghionti căluțul. Nu te mai vâlcări. Ai ajutat pe alții, alții te-or ajuta la nevoie. Adu-ți aminte de șoricel!

Suflă Gheorghieș peste mustața primită în dar și unde nu apără din cele patru zări puzderie de șorice, de se-nnegură cerul de cenușiul lor.

- Las' pe noi, chițăiră ei. Nu-i gaura aia de șoarec în care să nu le dibuim.

Și-ntr-adevăr, peste un timp le-aduseră legate fedeleș.

- Mulțumesc, Codiță, spuse viteazul.

- Suntem chiți, chițăi șoarecele.

Și se răspândiră cât-colo.

Nu mult după aceea se întoarse și baba.
 - Le mai ai, le mai ai? se interesă cu zâmbetul pe buze.
 - Ia-le tanti și ți le ține, că eu am albit de grija lor, spuse viteazul și-i întinse bocceluța.

Baba privi înăuntru și iată că literele se prinseră în horă și se așezară șirag la gâtul ei.

- Sfânta Vineri, citi Gheorghieș. Păi, mata ai fost!
 - Târgu-i târg, zâmbi baba. Cere-mi ce vrei.
 - Pentru mine nimic, că mă descurc, zise voinicul.
 Pentru mămuca și tătuca numai bine. Iar pentru mezin, lapte din belșug, să ajungă și el ca mine.

- Păi atunci de ce m-ai căutat, fecioraș?
 - Asta-i altă poveste, zise Gheorghieș. Stai să vezi. Și-i înșiră toată trășenia.

- Of, of, puiul babii, spuse Sfânta Vineri, n-am cum să te ajut.

- Dar.
 - Știu, știu, însă vezi mătăluță, dacă ești cel chemat să-l eliberezi din cătușe pe balaurul Gheorghe, o vei putea face numai cu bunătațea inimii tale. Iar dacă nu, nu. Atât am avut să-ți spun.

Și dispăru.

Gheorghieș răsufală cu năduf, apoi, ce să facă? Își încălecă bidiviul și făcu cale-ntoarsă.

Cu toții-l așteptau în jurul balaurului cel trist. Și-acesta-l privi cu speranță.

- Acum ce mă fac, gândi viteazul.
 - Stăpănuș, îl îmboldi calul, cum mai făcuse și altă dată. Mai ai praful de fluture. Ce te costă să-l folosești?

Și băgă voinicul mâna în sân și scoase praful învelit în băsmăluță. Dar ce să vezi? Când s-o desfacă, se stârni un vânt și tot praful se risipi. Bietul Gheorghieș, mai să

plângă de necaz! (Își închise ochii așa, strâns, și o lacrimă fierbinte se prelinse pe obrăjorul lui: Tati, fă ceva! TE ROG!)

Și dintr-odată auzi jivinele chiuind vesele. Întredeschise ochii și, minune! Balaurul Gheorghe se eliberase din cătușe și plutea laolaltă cu păsările în înaltul cerului. Fâl-fâl, auzi viteazul și balaurul coborî grațios lângă el.

- Îți mulțumesc, voinice, că m-ai eliberat, șopti el cu recunoștință.

- Mă bucur, i-o-ntoarse Gheorghieș. Dar nu-mi spui și mie cum am făcut-o? Că tare aș vrea să știu!

- Praful, praful fermecat cu care mi-ai presărat aripile! M-a făcut din nou ușor ca un fulg! Privește!

Se-nalță chicotind, apoi coborî iar. Și asta nu e tot, spuse el fericit. Ți-amintești de cărțile de care ți-am povestit? Ia uite!

Gheorghieș privi spre grotă și văzu uimit cum, odată cu stolul de păsări, se-nălțau spre cer cărți, manuscrite, foi și foițe, pierzându-se în cele patru zări.

- Fiecare își va căuta un stăpân, iar eu am să le vizitez din când în când, să văd dacă le merge bine, mai spuse balaurul Gheorghe. Uite, asta e pentru tine.

Și-i întinse o cărticică. Praful de fluture mai strălucea încă pe coperta ei.

Gheorghieș o deschise cu grijă și citi:

„O poveste ca toate poveștile. A fost odată, așa. Și primul fecior de-mpărat, cel cu noroc la-mbăiat își făcu rost de-un cal.”

- Oh, spuse el, fericit. Mulțumesc.

Și uite-așa se termină povestea mea. Că și cea mai poveste s-a-ncheiat în șase zile. Și-n a șaptea s-a odihnit.

La bună vedere!

Wiener Rathaus (Christkindlmarkt) - decembrie 2012

Portrete din trecut

Marian HORVAT

Criticul literar Gabriel Dimisianu ne încântă încă o dată, în ediția a III-a a volumului „Amintiri și portrete literare”, cu evocări pline de frumusețe, pitorești și cele mai multe dintre ele emoționante. O suită de tablouri vii, mișcătoare, menite să reînvie o generație de scriitori care nu trebuie uitați.

Printre siluetele reînsuflețite de pana autorului se numără și Tudor Vianu, Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, George Ivașcu, Ov.S. Crohmălniceanu, Fănuș Neagu, personalități pe care le-a cunoscut îndeaproape și a avut prilejul de a le observa obiceiurile, stilul de viață și caracterul. Sunt scoși la lumină și câțiva scriitori uitați sau prea puțin rămași în memoria posterității (Ury Benador, Marcel Mihalaș, Mihail Crama).

Prinși în chingile dogmatismului comunist, slujitorii literelor sunt nevoiți să facă tot soiul de compromisuri. Mulți sunt striviți și talentul lor înăbușit. Dar Dimisianu nu îi acuză și nu îi arată cu degetul, ci încearcă să-i înțeleagă și să le facă cunoscute motivele repetatelor cedări și sacrificii

de sub talpa cenzurii. Pe un ton blajin, cu multă duioșie, criticul literar nu critică, ci doar observă și face lumină asupra unor aspecte mai obscure din epoca respectivă. Crezul său se reflectă în întrebarea: „din resentiment ce literatură poate ieși?”.

Gabriel Dimisianu se lasă purtat de vraja poeziei amintirilor și se oprește cu drag asupra poveștilor din copilărie și asupra particularităților orașului natal, Brăila, în special cele legate de librăria lui Teodor Manea, unde a lucrat o vreme și tatăl autorului.

Cu multă afecțiune și deosebită pasiune, Gabriel Dimisianu ne oferă șansa de a descoperi o generație de scriitori români, pe care i-a cunoscut și prețuit, nedorind să jertfească uitării figurile unor oameni care au contribuit, cu toată ființa lor, la răspândirea și supraviețuirea culturii autohtone în cele mai negre zile ale ei.

6 iulie 2013

Petiție împotriva eliminării din grila de programe a Radioului Național a Revistei Literare Radio

Am aflat cu stupeoare de eliminarea din grila de programe a radioului național a emisiunii de tradiție și de largă respirație culturală, REVISTA LITERARĂ RADIO, un etalon de profesionalism și de promovare a valorilor culturale reale din societatea românească. Considerăm că această decizie a conducerii Radioului Național, a directorului acestuia, doamna Oltea Șerban Pârău personal, este una abuzivă, fără o consultare firească a publicului, fără discernământul profesional necesar, care să evalueze corect potențialul și orizontul de așteptare din partea publicului românesc. Realizatorii emisiunii din ultimii ani, doamna Teodora Stanciu și domnul Constantin-Cristian Bleotu, s-au dovedit între cei mai inspirați și mai adevărați profesioniști realizatori radio în domeniul

culturii, demni continuatori ai inițiatorului acestei emisiuni, scriitorul Vasile Voiculescu, care a înființat această emisiune la nivelul anului 1939. Cerem revenirea de urgență în grila de programe a Radio România Cultural a emisiunii REVISTA LITERARĂ RADIO și repunerea în drepturile profesionale a celor care au realizat-o strălucit în ultimii ani.

http://www.petitiononline.com/petiie_impotriva_elimnrii_din_grila_de_programe_a_radioului_nape

Dintre semnatari: Adrian Alui Gheorghe - scriitor, Piatra Neamț; Mircea A. Diaconu - scriitor, Suceava; Gellu Dorian - scriitor, Botoșani; Cassian Maria Spiridon - scriitor, Iași; Nicolae Sava - scriitor, Piatra Neamț.

Mihai Eminescu

poesii alese/poesias escogidas

traduse de **Mario Castro Navarrete**

Alice Valeria MICU

Mario Castro Navarrete a părăsit țara natală Chile în 1970, alături de peste un million de chilieni, fugind efectiv în Argentina după venirea la putere a lui Salvador Allende, un socialist de orientare nazistă. Nici în Argentina nu a rămas mult timp, iar după moartea lui Juan Perón, la 23 de ani în 1974, a cerut azil politic în România și în chiar ziua mamei sale, Mario Castro Navarrete a pășit pe pământ românesc. Și-a terminat studiile universitare la filozofie, la universitatea ieșeană și, timp de 17 ani, a fost bibliotecar la Biblioteca Centrală Universitară din Iași. Imediat după Revoluția din 1989, Mario Castro Navarrete a devenit profesor universitar la catedra de spaniolă a Universității „Al.I. Cuza” din Iași. Cu dragoste pentru pământul natal a creat un centru cultural chilian și a îndeplinit cu cinste misiunea de atașat cultural al statului Chile la București. În 1997 a plecat în Chile, alături de soția sa româncă și cei doi copii. După zece ani, în 2007 a revenit în România.

Mario Castro Navarrete consideră România a doua sa casă. A scrie și a vorbi românește, spune Mario Castro Navarrete, e un lucru înălțător de frumos, dar a-i traduce pe români e un gest de respect și recunoștință din partea lui. Un poliglot în adevărata tradiție a cărturarilor luminați, Mario Castro a avut prilejul să cunoască îndeaproape valențele literaturii române. Însă, deoarece o literatură, oricât este ea de valoroasă, are nevoie de traducători, pentru a fi cunoscută pe întreg mapamondul, Mario Castro și-a asumat importanta misiune de a traduce autorii români în spaniolă, mai ales că primele sale demersuri ca traducător au fost de a aduce cititorilor români cărțile de expresie hispanică.

Marea sa dragoste a fost și va rămâne poezia, iar atunci când traduce un autor, face cunoștință cu locul unde s-a născut și a trăit poetul, cu valorile argotice ale zonei. Dar mai important decât aceasta, datorită vastei sale experiențe el redă corect echivalentul unui cuvânt sau a unei sintagme, traduceri sale fiind în spiritul limbii, într-o asemenea măsură, încât își pierde acele asperități inerente unei transpuneri dintr-o limbă și o expresie în alta. Este și cazul unei cărți foarte dragi traducătorului chilian, în care face cunoscută lumii hispanice o parte din opera poetică a lui Mihai Eminescu, demontând contradicțiile dintre sens și muzicalitate și oferind cititorilor un Eminescu proaspăt, ancorat cu mare acuratețe în limba lui Cervantes.

Prima traducere a lui Eminescu a fost făcută în engleză, în preajma lui 1930, de către Sylvia Pan-

khurst, an în care traducătoarea a vizitat și România. Au urmat și alte traduceri, cea mai nou fiind Mihai Eminescu. „Poesii alese/Poesias escogidas” (Ed. Contact Internațional, 2012. Traducător: Mario Castro Navarrete). Faptul că Eminescu e tradus în spaniolă este un beneficiu, mai ales că alături de portugheză, chineză, hindusă și câteva limbi islamice, această limbă a rămas rezistentă la globalizare, concentrându-se asupra ei însăși, conservându-și vitalitatea și muzicalitatea ceea ce este formidabil pentru versul eminescian. (Nicoleta Dabija, Lector Univ. Dr. al Universității „Apollonia” din Iași, directorul Agenției de Presă „Info Apollonia”).

Din realizările editoriale ale lui Mario Castro țin să amintesc *Siete poetas de Iași*, Rumania, Iași, ed. Feed Back, 2011; *Din literatura chiliană contemporană*, Iași, ed. Opera Magna, 2011; *Aceasta moarte care mă învie* / trad. (Adi Cristi) Iași, ed. 24 ore, 2009, *Ingerul meu/El ángel y yo* / trad. (Eleny Pendefunda, Iași, ed. Contact Internațional, 2011, *Poesii alese/ Poesias escogidas* / trad. (M.Eminescu), Iași, ed. Contact international, 2012. Alături de acestea stau colaborările cu prestigioase reviste de cultură: *Convorbiri Literare* (Iași), *Oglinda Literara* (Focșani), *Feed back* (Iași), *Poesis* (Satu Mare), *Poesis* (Iași), *Baaadul* (Bârlad), *Contact International* (Iași), *Luceafărul* (Botoșani), *Rapsodia* (Sibiu), *Booklook* (Iași) etc.

„Firească realizarea, ne gândim, dacă luăm în seamă faptul că lui nu-i scapă sensurile ascunse, nici logica și nici profunzimile frazării poetice și reușește să le redea în traduceri în așa fel încât nimic din mesaj să nu se piardă. Și totuși, ce am putea spune pentru un om care nu cunoaște limba spaniolă, dar dorește să citească aceste poezii. Nimic mai simplu! Să le citească așa cum sunt și chiar dacă nu va înțelege nici un cuvânt (greu de presupus, totuși) va avea uimirea să constate că muzica versurilor îl va cuceri, că simte poezia așa cum este ea, în ritmul neafectat de noua rimă, apoi, uimit, se va putea întreba dacă nu cumva este vorba de un miracol. Da, așa este, iar acest miracol aparține poetului traducător. Fiindcă Mario Castro Navarrete nu este doar un traducător de excepție ci și un poet a cărui fibră intimă vibrează la modul înalt împreună cu ideea exprimată în cuvântul purtător de muzică interioară, așa cum am putea defini, fără nici o pretenție, poezia” (Georgica Manole, *Luceafărul* / 9 Ian 2013, Un mare prieten al lui Eminescu, Mario Castro Navarrete).

Don Quijote ori însuși Cervantes afirma că a tra-

duce din limbi asemănătoare, dintr-o limbă romanică, așadar, în alta, ar fi un act de pură copiere pe „o hârtie după altă hârtie”, cu prilejul vizitei făcute la tipografia din Barcelona (II, 62), unde protagonistul romanului propune și foarte cunoscută, deși nu absolut originală comparație dintre traduceri și tapiseriile flamande privite pe dos: „și totuși mi se pare ca traducerea dintr-o limbă într-alta, dacă nu e vorba de reginele limbilor, greacă și latină, e ca și cum ai privi tapiseriile flamande pe dos, căci, deși personajele se văd, ele sunt pline de fire care le întunecă și nu se văd cu claritatea și culoarea de pe față; iar traducerea din limbi ușoare nu dovedește nici ingeniozitate, nici elocință, așa cum nu le dovedește cel ce transpune sau copiază o hârtie după altă hârtie. Dar nu vreau să trag de-aici concluzia că îndeletnicirea traducerii n-ar fi lăudabilă, fiindcă omul s-ar putea ocupa și cu alte lucruri mai rele și care i-ar aduce mai puțin folos”. Ca limbi asemănătoare cu limba-țintă, operația este considerată mult mai ușoară și, ca atare, mai puțin onorantă, pe când prestigiul cultural al limbilor clasice e de la bun început împărțit și traducerii. Descumpănitoare dilemă. Nu-mi voi permite să-l contrazic pe Cervantes, dar îmi asum dreptul de a avea rezerve față de acest punct de vedere, cu atât mai mult cu cât valențele sinonimice specifice limbii române permit traduceri nuanțate, dar pun în dificultate retroversiunea, în special atunci când este vorba de poezie. Ceea ce a reușit Mario Castro Navarette depășește mult granițele unei simple transpuneri dintr-o limbă în alta, asta grație excelenței cunoașteri a limbii române, dar și a particularităților lingvistice ale limbilor romanice în general. Mai mult decât atât, muzicalitatea sound-ului eminescian este surprinsă magistral, cu elementele de prozodie

mânuite cu iscusință. Îmi permit să exemplific cu primele două strofe ale poemului *Ce e amorul?*

¿QUE ES EL AMOR?

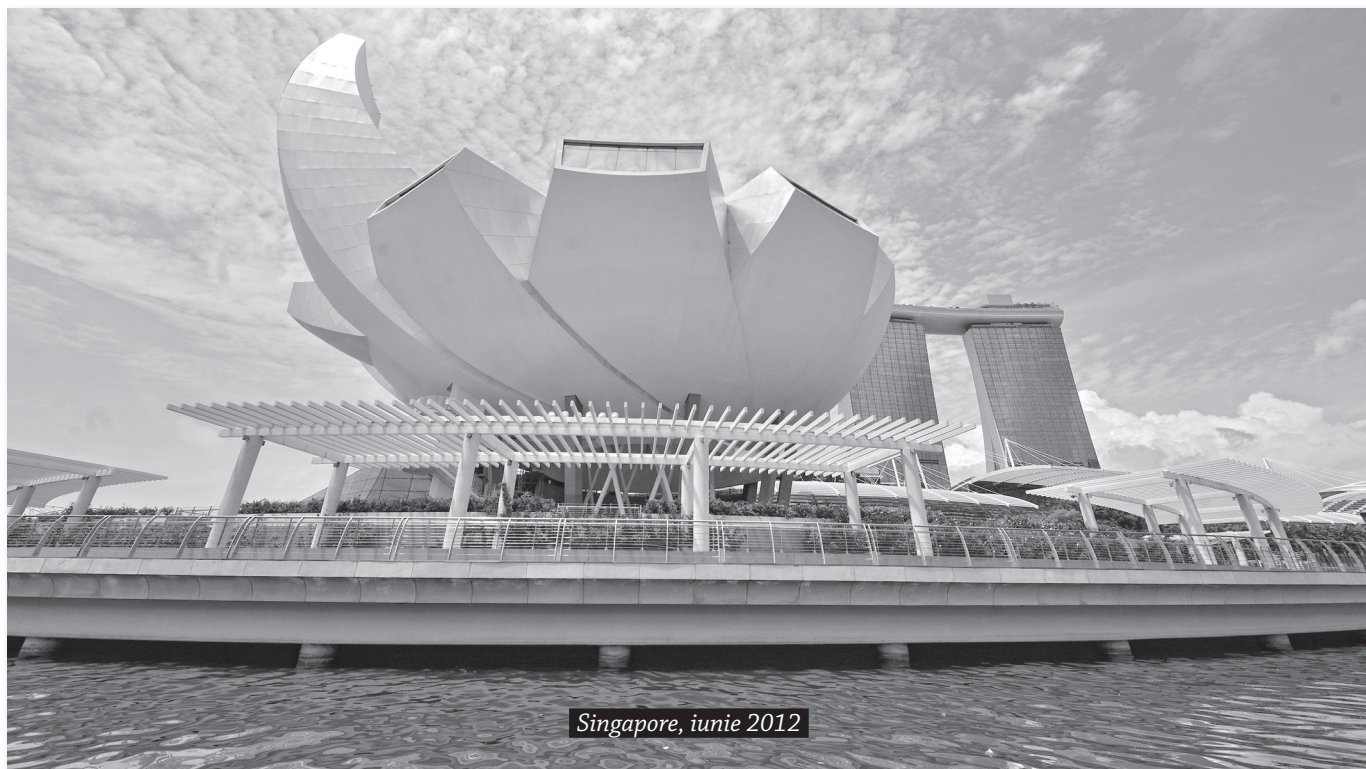
Es un gran
motivo para sufrir,
Miles de lágrimas no bastan
al quererlas siempre pedir.

De ella basta una señal
Y Él su Alma entrega,
Que no olvidarás como tal
Tu vida entera.

Am avut plăcuta ocazie de a intra în dialog cu distinsul poet și traducător, prilej cu care mi-a dezvăluit câteva din alegerile făcute în traducerea versurilor eminesciene, uneori flagrant diferite față de opțiunea cea mai evidentă. Iată ce-mi scria signor Mario Castro: „Oda în metru antic, la care faci referiri, da ... Desigur poate să fie formulat și așa, dar eu am ales forma «tu sufrir...», căci indică acțiunea directă, infinitivul redând mai multă tărie, în loc de sufrimiento, care este acțiunea și efectul verbului sufrir... În spaniolă, când vrem să scoatem în evidență ceva folosim mai mult infinitivul decât acțiunea și efectul, de pildă *llover - llanto*, *querer - querido* etc. Este și o manieră mai poetică, în acest caz... ceea ce nu înseamnă că varianta ta nu este bună...”

ODA (IN METRICA ANTIGUA)

No creí aprender a morir alguna vez;
Tiempos juveniles, me cubrían con mi manta,
Mis ojos soñadores alzábanse al astro

Singapore, iunie 2012

De la soledad
 Cuando de repente tu en mi camino apareciste
 Tu sufrir, doloroso y dulce...
 Bebió hasta el fondo la voluptuosidad de la
 muerte
 Inclemente

Triste me quemo vivo como Nessus
 O como Hércules envenenado con su ropa;
 Mi fuego no se apaga ni con toda
 El agua del mar
 De mi propio sueño consumido me quejo,
 En mi propia hoguera, me derrito en llamas...
 ¿Puedo resucitar a toda luz de él como
 El ave Phoenix?
 Que perezcan mis ojos confusos del sendero,
 Ven otra vez a mi pecho, indiferencia triste;
 Para poder morir tranquilo
 ! A mi devuélveme !

„România este o țară cu tradiții milenare, cu o istorie și o limbă proprie. Limba română este o limbă de origine latină, ce face parte din arborele lingvistic al limbilor romanice, având drept caracteristică particulară menținerea aproape intactă a limbii, în ciuda faptului că se găsește într-o insulă, în concertul lingvistic al Europei de est, înconjurată de limbi slave. Această calitate face că limba română să aibă un mare tezaur de valoare literară. În această limbă s-au exprimat oameni de seamă ai literaturii, istoriei și filozofiei universale, precum Mircea Eliade (istoric și cercetător al fenomenului religios), Eugen Ionescu (creatorul teatrului absurdului), Emil Cioran (renumit filozof contemporan). Este clar că operele lor s-au făcut cunoscute în limbi de mare circulație, franceză, engleză, spaniolă. Dacă ne gândim bine, limba română este vorbită de nu mai mult de treizeci milioane de persoane, firește că este un mare dezavantaj față de autorii ce scriu în alte limbi, precum spaniola pe care o vorbesc aproape cinci sute milioane de persoane, diferența este uriașă și bineînțeles că autorul român pentru a se face cunoscut, trebuie să aibă foarte multe virtuți și un mare talent. Dar problema de bază e nevoia de a-l traduce, ca un pod de comunicare și ca o ușă de difuzare a scriitorilor ce scriu în limba română. Spuneam că este o mare problemă, pentru că traducerea în sine este un rău necesar, și ca atare are o serie de lipsuri, totuși este singura care ne permite să pătrundem în creativitatea literară românească. Datorită puținelor încercări de traducere și a lipsei unei fidelități și continuități a uriașei opere poetice a lui M. Eminescu, trebuie să spunem că acest mare poet este poetul național al României. Opera sa simbolizează întreaga spiritualitate românească și oglindește în totalitate cultura românească. (...) Dar Eminescu prezintă o serie de dificultăți în încercarea de-a fi tradus, fiindcă e necesar să avem în vedere că acest poet

a aparținut curentului romantic, unde regulile așa numitelor versuri fixe erau parte a formei și esenței poemului, adică atât rima cât și metrica, sunt predominante. Să ne uităm cu atenție la o strofă endecasilabică și ne vom da seama de o serie de obstacole în exercițiul traducerii:

Iubind în taină am păstrat tăcere,
 Gândind că astfel o să-ți placă ție,
 Căci în priviri citeam o vecinicie
 De-ucigătoare visuri de plăcere.

Ne putem da seama că poezia eminesciană este destul de complicată pentru a păstra metrica și rima. Firește că putem găsi ajustarea metrică și a rimei, dar există riscul cert că se va face în detrimentul sensului, adică, a reuni forma și conținutul în lirica lui Eminescu este o chestiune ce aduce riscul propriu al traducerii în sine. Să nu uităm minunata și fantastica versatilitate eminesciană în limba română. În ciuda dificultăților de mai sus, am fost nevoit să mă apropiu în primul rând de sens, ritm și rimă de fiecare și în toate poeziile lui Eminescu, aici traduse pentru a fi prezentate cititorilor de limbă spaniolă, cu cea mai mare fidelitate posibilă pentru a se bucura de o lectură plăcută, cu speranța că în acest fel vor descoperi genialitatea poetului. Am selectat poeziile genialității Eminescu cu o oarecare dificultate, căci este într-adevăr o mare dilemă alegerea câtorva dintre ele, în contextul uriașei sale creații. Desigur, un cunoscător al poeziei sale se va întreba de ce am ales să traduc anumite poezii, mai puțin cunoscute de public și mai puțin traduse în spaniolă sau alte limbi. Tocmai din această cauză, deoarece Eminescu nu se sfârșește cu acele poezii precum Luceafărul, Dorința și multe altele. Criteriul pe care mi l-am asumat este pur și simplu, pentru a-l prezenta pe Eminescu, așa cum îl percepe cititorul român, luând în seamă cele mai diverse tematici ale sale, precum poeziile de dragoste, filozofice, patriotice și istorice pentru a oferi cititorilor hispano-americiani o versiune completă a universului eminescian” (din prefața semnată de autor).

GLOSSA

El tiempo pasa, el tiempo llega
 Todas son viejas y nuevas todas;
 Que es lo malo y que es lo bueno
 Te preguntas y respondes;
 No esperes y no temas,
 Que la ola como tal pasa;
 Que te invita, que te llama,
 Tu a todo quedas impasible.

Mucho pasa por delante,
 El oído mucho soporta,
 ¿Quien puede recordar todo

Y estar dispuesto a escuchar?...
 Siéntate a un costado,
 Reencuentra te a ti mismo,
 como ruidos silenciosos
 El Tiempo pasa, el tiempo llega
 No prestes atención a su verbo
 Fría balanza de la razón
 Desde el momento en que cambia
 Su máscara de la alegría ,
 Lo que de su muerte nace
 Quizá un momento dure;
 Para quien la conoce
 Todas viejas y nuevas todas

Estando como en el teatro
 Tu imaginas al mundo;
 Actuando una y a la vez cuatro,
 No obstante adivinarás su rostro,
 Ya llorando, ya en pleito,
 tu en una esquina te encierras
 Y entiendes de su arte
 Lo que es malo, lo que es bueno.
 El futuro y el pasado
 Una misma moneda de dos caras,
 Ve a un extremo el inicio
 Quien sabe que lo aprenda;
 Todo lo que fue y será
 En este momento todo tenemos,
 Pero en su modo inútil
 Te preguntas y respondes.

En un canto de sirena
 La gente extiende sus entrañas,
 Para cambiar los roles de una misma escena,
 Te engañan en los remolinos;
 Se cuelan a tu lado,
 No lo tomes en cuenta,

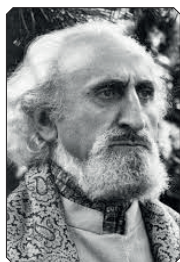
Del camino no te desvíes
 Que te invita, que te llama.
 Si te toco, cuídate ,
 Si grito, cállate la boca;
 Que más quieres con tus consejos,
 Si sabes sus consecuencias;
 Que digan lo que digan,
 Que pase en este mundo quien quiera;
 Para qué no te apegues a nada,
 Tu a todo quedas impasible.

Tu a todo te quedas impasible,
 Que te invita, que te llama;
 Que es una ola y como tal pasa,
 No esperes y no temas;
 Te preguntas y respondes
 Que es lo malo y que es lo bueno;
 Todas viejas y nuevas todas:
 El Tiempo pasa, el tiempo llega.

„Dar mai este un lucru demn de toată admirația. Prin efortul său, grație și talentului, Mario Castro Navarrete scoate creația poetică a limbii române dintr-un areal lingvistic relativ redus, aproximativ treizeci de milioane de vorbitori pe întregul mapamond, plasând-o într-un alt areal, mult mai vast, de peste cinci sute de milioane de cititori. Și cum cele două limbi au un substrat comun iar folosirea lor creează, obligatoriu, similitudini de sensibilități și afectivități, putem spune că asistăm la un interesant început al unui fenomen de intersectare mai pronunțată a poeziei din cele două spații lingvistice. Fără îndoială, în timp, cu un dublu sens și cu un câștig important pentru cele două culturi” (Georgica Manole, „Luceafărul” / 9 Ian 2013, *Un mare prieten al lui Eminescu*, Mario Castro Navarrete).

Singapore, iulie 2012

Despre cunoaștere*

Frithjof SCHUON

1

Prin definiție, orice cunoaștere este cea a Realității absolute; asta înseamnă că Realitatea este obiectul necesar, unic, esențial al oricărei cunoașteri posibile. Dacă este adevărat că există cunoașteri ce par să aibă alte obiecte, se întâmplă așa deoarece ele nu sunt decât modalități sau limitări ale Cunoașterii; și dacă aceste obiecte nu sunt aparent Realitatea, e pentru că ele nu sunt Obiectul Cunoașterii, ci modalități sau limitări ale acestui Obiect, care este Dumnezeu văzut de Dumnezeu.

Chiar existența lumii pare să contrazică aceste aserțiuni; nu este ea diferită de Realitatea absolută, de Obiectul unu și divin? Vom răspunde că lumea, deși nu este această Realitate, este totuși expresia și deci limitarea ei; lumea este așadar Realitatea, nu ca atare, ci în măsura în care Ea se afirmă în aceste limite; și aceste limite provin din infinitatea Sa, așa cum vom vedea mai departe. În consecință, cine spune „lume” spune implicit „Dumnezeu”. Lumea, în măsura în care nu este Dumnezeu, se reduce riguros vorbind la neant; dar, în măsura în care nu este neant, ea este în mod esențial Dumnezeu¹. Cunoașterea lumii este mai puțin adevărată decât Cunoașterea Realității divine, dar ea este întotdeauna, în ultimă analiză, o cunoaștere a acestei Realități, căci noi cunoaștem lumea pentru că este reală și din niciun alt motiv. În ordinul principiilor, distincția este o funcțiune a ignoranței, fiindcă Unul este singurul real, și nu distinctul; de aceea distincția este o funcție a cunoașterii în ordinul manifestat – în care raportul este invers față de ordinul principal.

Însă lumea obiectivă nu este

singura limitare în Cunoașterea universală; lumea se prezintă și sub un aspect subiectiv: ea este macrocosmos, dar implică, prin definiție chiar, microcosmosul a cărui unitate readuce diversitatea cosmică la Principiu, cel puțin în mod simbolic. Distincția între „eu” și „non-eu” este spontană, deci reală, deși „eu” este inseparabil de lumea „exterioară”, cele două aspecte fiind complementare. E în mod necesar așa: din moment ce suprema Realitate se afirmă în mod distinctiv și în consecință în afara Aseității sale, caracterul distinctiv al afirmării Sale trebuie să se exprime prin dualitatea sau complementarismul cunoscătorului și cunoscutului; omul poate deci cunoaște, pe de o parte Realitatea pură, și pe de altă parte lumea și în aceasta eul – Metacosmosul, macrocosmosul și microcosmosul – fără ca, în măsura în care cunoaște, omul să fie altceva decât Cunoașterea, și fără ca lumea exterioară și *ego*-ul, în măsura în care sunt susceptibile să fie cunoscute, adică în măsura în care sunt reale, să fie altceva decât Realitatea. A spune că ne cunoaștem pe noi înșine înseamnă că noi cunoaștem Realitatea în măsura în care Ea este noi înșine; căci nu există niciun obiect de cunoaștere, nici în jurul nostru, nici în noi, care să nu fie în mod esențial – nu existențial – Realitatea, și nimeni nu cunoaște, dacă nu este Cunoașterea cea care cunoaște în el și care este infinită.

2

Omul nu se limitează, totuși, la cunoaștere, ci și acționează, distinguând în mod obligatoriu acțiunea de cunoaștere; or, dacă aceasta reflectă Realitatea divină, acțiunea

nea trebuie să o reflecte și ea; dacă Dumnezeu n-ar acționa – sau mai degrabă, dacă El n-ar fi în niciun fel Act pur – creatura n-ar putea acționa. Însă Actul divin nu este altceva decât expresia sau modul secundar al Cunoașterii divine. Așa cum Obiectul divin al Cunoașterii divine este susceptibil de limitarea care constituie lumea, la fel această Cunoaștere este Ea însăși susceptibilă de o limitare universală: aceasta este afirmarea, actul, care pare să se opună Cunoașterii precum lumea pare să se opună lui Dumnezeu; dar în realitate, Cunoașterea divină acționează și Actul divin cunoaște. Creați – sau „acționați” de Dumnezeu, noi cunoaștem; de aceea, cunoscând, noi acționăm. Noi existăm pentru că Atotștiința divină ne cunoaște; existența noastră este cunoașterea pe care Infinitul o are despre posibilitatea noastră.

Sensul și rațiunea suficientă a omului este să cunoască, iar a

cunoaște înseamnă inevitabil a cunoaște Divinitatea. Cunoșcând Divinitatea, omul o afirmă, o proclamă, o arată prin forța lucrurilor, deoarece acțiunea îl manifestă pe Dumnezeu prin definiție, creatura neputând așadar să facă nimic care să nu-l afirme pe Dumnezeu într-un mod oarecare; la fel, ființa acțiunează de când trăiește, acțiunea fiind manifestarea vieții sale. Existența omului, ca și existența oricărei ființe, nu are niciun sens, dacă acesta nu este cel de a afirma Divinitatea. Divinitatea afirmă omul dându-i existență și omul afirmă (și trebuie să afirme) Divinitatea pentru că există. A nu afirma Divinitatea sau a afirma altceva decât Divinitatea n-ar avea sens decât dacă noi n-am exista; or această supoziție este absurdă, deoarece noi existăm.

Omul nu poate deci să nu afirme Divinitatea într-un fel sau în altul, pentru că el există. Dacă neagă sau mai degrabă crede că neagă Divinitatea, chiar existența celui care neagă afirmă Ceea ce neagă. Omul poate spune nu, însă existența lui spune da. Cine neagă Divinitatea își neagă existența, și ea îi va fi luată – pentru că și-o ia singur – fără ca totuși să-i poată fi luată efectiv, adică altfel decât într-un mod simbolic. Dacă se întâmplă ca unele ființe să-și nege inconștient existența negând conștient Divinitatea, fără a putea să-și ia această existență pe care nu și-au dat-o, e pentru că Divinitatea este infinită, și afirmarea Sa trebuie să evoce deopotrivă, conform propriului său mod, această Infinitate: într-adevăr, fiind infinită, Divinitatea are toate posibilitățile inerente Infinității; or neantul este o posibilitate, în gradul pe care i-l atribuie Atot-Posibilitatea, Aceasta neputând prin definiție să excludă nicio posibilitate. Dacă Infinitatea n-ar conține neantul în măsura posibilității acestuia, Ea ar fi limitată prin absența acestui neant și n-ar mai fi deci Infinitate. Or neantul, deși este imposibilitatea, poate fi numit posibil într-un anumit sens,

altfel n-ar fi deloc conceptibil și cu atât mai puțin exprimabil; desigur, el nu este posibil în sine, căci nu are în el însuși nicio realitate sau existență; dar el este posibil în Infinitate și datorită Acesteia; altfel spus, dacă Infinitatea ar lăsa în afara Sa propria-i negație sau mai degrabă aparența proprie-i negații, Ea n-ar fi Infinitate. Imperfecțiunea nu este nimic altceva decât un aspect necesar al Infinității manifestate; imperfecțiunea există pentru că Infinitul este infinit și, în consecință, inexistența imperfecțiunii ar limita Infinitul, care este Perfecțiunea în raport cu această imperfecțiune. Imperfecțiunea nu există în niciun fel în afara Infinității, neavând în ea însăși, cum am spus, realitate sau existență. Verbul, care este afirmarea Infinitului, trebuie să afirme toate aspectele sau toate posibilitățile acestuia. Verbul trebuie deci să afirme răul, nu ca atare, ci ca umbra necesară în afirmarea cosmică a Infinitului².

Orice ființă este într-un fel o manifestare a Verbului, căci nicio

ființă nu poate să nu afirme Divinitatea; orice ființă presupune așadar imperfecțiunea, însă doar ca parte, nu ca totalitate. Neantul nu este posibil decât ca parte, prin relație sau raport, nu în sine. Doar Absolutul este absolut, și dacă neantul nu există, e pentru că el ar fi absența absolută de realitate sau de existență; totuși, absența relativă de realitate sau de existență există, cum am spus, datorită Atot-Posibilității care trebuie să includă posibilitatea contradictorie a imposibilității Sale. Atot-Posibilitatea sau Infinitul conține în propria sa substanță imposibilitatea, și asta cu titlu de afirmare inversă a Atot-Posibilității; neantul este astfel ca o proprietate secundară a plenitudinii. Vidul nu există în spațiu, căci spațiul este plenitudine de vreme ce eterul este peste tot; dar vidul este figurat în spațiu prin vidurile relative ce manifestă și epuizează, ca să spunem așa, orice posibilitate a vidului, care în el însuși este imposibilitate. Dacă ar exista în spațiu un vid, acest vid n-ar fi spațiu și

n-ar putea deci să se afle în spațiu; în consecință, nu poate exista niciun vid în spațiu, deși spațiul, în afirmarea sa a Atot-Posibilității, trebuie să evoce în mod simbolic vidul. Imposibilitatea este imposibilă în ea însăși, însă ea este posibilă în posibilitate, datorită nelimitării acesteia. Imposibilitatea (neantul sau răul) este ca o pată neagră pe un corp alb; această pată neagră semnifică inexistența acestui corp, însă ea nu poate diminua sau limita în niciun fel existența lui, el fiind planul de manifestare și de realitate al petei. Răul nu are realitate decât cu titlul de parte, și nu în el însuși, deoarece Divinitatea singură este reală în Ea însăși și prin Ea însăși. Nimic nu i se poate deci opune Acesteia, căci existența unui neant, în măsura în care Atot-Posibilitatea îi atribuie o existență iluzorie, afirmă Divinitatea. Vrem să spunem prin asta că orice lucru afirmă Divinitatea, pentru că orice lucru este afirmat de Divinitate, neantul sau răul neexistând decât în măsura în care afirmă Divinitatea; a spune că neantul există este o contradicție, însă această afirmație este evidentă pentru cel ce înțelege sensul ontologic al neantului. Răul, care este o lipsă a binelui, afirmă în mod invers Divinitatea, prin intermediul unei relative non-afirmații sau negații³.

3

Manifestarea universală presupune un mod distinct de afirmare, anume supunerea ce înglobează deopotrivă toate ființele; se poate într-adevăr spune, în consecință, că totul este afirmare, adică cunoaștere în mod afirmativ? La care vom răspunde: ființa este supusă afirmându-se, și invers, fără ca cele două attribute să se confunde. Afirmarea și supunerea sunt desigur distincte; dar ele sunt complementare, una reducându-se în mod esențial la cealaltă. Într-adevăr, supunerea este modalitatea secundară a afirmării; căci pentru a se putea supune ceva, trebuie să

existe. Creatura, în măsura în care nu este manifestare a lui Dumnezeu, este supunere în fața Lui; ea afirmă astfel prin supunerea sa și se supune în afirmarea sa; asta arată că supunerea, departe de a contrazice afirmarea, e cuprinsă în aceasta. Universul afirmă Realitatea supremă, fiindu-i supus chiar prin asta; el îi este supus, așa cum, ca să spunem așa, Ea este supusă propriei Sale Naturi.

Omul, pentru a fi în acord cu el însuși, trebuie să se supună în mod conștient și voluntar, chiar existența sa fiind supunere prin definiție. El trebuie să se supună propriei sale realități, care este în fond singura și suprema Realitate; și cum lumea ce ne înconjoară este această Realitate prin misterul manifestării Verbului, trebuie de asemenea să ne supunem lumii; și această supunere este Cunoaștere, conform modului propriu aspectului pasiv al creaturilor. Omul nu trebuie să se supună lumii ca lume și în calitatea lui de Cunoaștere divină și Verb, ci dimpotrivă, în măsura în care nu este decât om și lumea este Realitate divină și Verb. Această supunere este conformitatea cu destinul, căci prin aspectul său de destin, lumea este Verb față de *ego*; lumea cere supunere doar în acest sens. De aceea s-a spus: „Dacă cineva te lovește peste obrazul drept, întoarce-i-l și pe celălalt”; nu dușmanului ca atare trebuie să i se întoarcă obrazul stâng, ci dușmanului ca destin, deci ca expresie a Verbului.

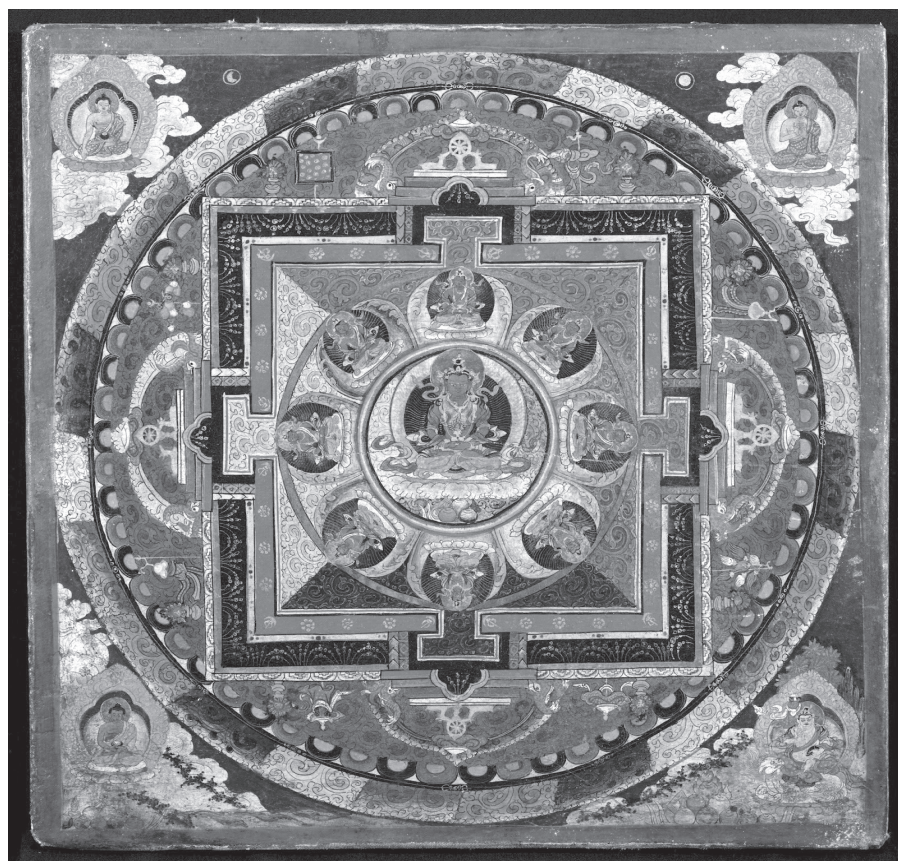
La fel cum cunoscând divina Realitate știm că lumea și noi înșine nu suntem nimic altceva decât Ea, la fel, afirmând divina Realitate, afirmăm și lumea ca identificându-se în mod esențial cu Ea; și, identici de altfel cu lumea, ne afirmăm și pe noi înșine ca fiind această Realitate. De aceea s-a spus: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuși”; și asta implică faptul că omul trebuie să se iubească. Or omul nu se poate iubi dacă nu există, căci numai ceea ce este poate iubi; însă cum existența noastră nu este în definitiv nimic

altceva decât Verbul, și Verbul nu este altceva decât divina Realitate, și cum nu există nimic cu excepția Ei, noi nu o putem iubi decât pe Ea. Iubind-o, omul se iubește, și iubindu-se, o iubește. Dacă omul nu s-ar iubi pe sine, nu ar iubi divina Realitate, deoarece el nu este nimeni altcineva decât Ea. „Cine-și cunoaște sufletul, îl cunoaște pe Domnul său”⁴, la fel, îl afirmă pe Domnul său cine își afirmă sufletul, adică cine îl salvează; deoarece, cine se iubește cu adevărat se salvează, și cine vrea să se salveze trebuie să se iubească. Însă la fel cum această afirmare a Domnului implică negarea a ceea ce îl neagă (în virtutea negației conținute chiar în Infinitatea Domnului), la fel afirmarea spirituală a lumii – ca fiind Domnul – implică negarea imperfecțiunii, care este în lume cu titlu de parte și niciodată ca totalitate; trebuie să afirmăm lumea în măsura în care ea este Domnul prin misterul Verbului, iar nu în măsura în care nu este El. Ea nu este Domnul, în măsura în care este neant după necesitatea Infinității; răul este neantul care există. Și la fel, afirmând că suntem Domnul prin misterul existenței noastre (care nu este decât transcrierea Numelui Său), trebuie să ne negăm în măsura în care nu suntem Domnul. Dacă nu am nega neantul în noi înșine, am afirma că neantul este, și „orice casă dezbinată în ea însăși se va prăbuși”. Negând neantul, noi afirmăm, și afirmând, negăm neantul. De aceea s-a spus: „Cine vrea să-și păstreze viața, o va pierde”; căci a vrea să păstrezi viața, înseamnă a afirma neantul. Afirmând neantul, omul devine neant – căci devii ceea ce iubești; însă acest om devine neantul care există, ceea ce există neputând înceta să existe; și omul există. Omul necreându-se pe sine, nu se poate nici aneantiza; el nu se poate decât damna. Damnarea este identificarea cu neantul care există.

Noi suntem Verb grație existenței noastre; și cum trebuie să ne supunem Verbului, în Esența

sa pură ca și în manifestările Sale, trebuie să ne supunem și Verbului în măsura în care El este noi înșine. Or, în noi înșine este Verb ceea ce, în *ego*-ul nostru, este inevitabil și destin. Omul trebuie să se supună Verbului ca destin, însă omul participă deopotrivă la destinul său într-un mod activ, asta în măsura în care omul este el însuși Verb prin afirmarea lui existențială. Un destin oarecare este o manifestare a Verbului în măsura în care acesta se identifică cu lumea; însă un destin ce afectează individul nostru ca atare, independent de lumea ce ne înconjoară, este o manifestare a Verbului, nu în lume, ci în *ego*; astfel, trebuie deosebit un destin exterior și aparent evitabil, și un destin interior și aparent inevitabil: un destin care se întâlnește și un destin care este. Putem într-adevăr evita o boală vindecând-o, supunându-ne ei în măsura în care, manifestarea a Verbului, ea ne copleșește; și nu există nicio contradicție între această supunere și efortul nostru de a ne elibera de boală, supunerea noastră adresându-se destinului ca Verb și efortul nostru bolii ca atare, așadar ca negație a afirmării noastre corporale, care este deopotrivă Verb în ordinul său; în schimb, nu putem nicicum evita nici natura noastră fizică, nici vârsta noastră, nici moartea noastră, căci toate acestea suntem noi înșine; și nu ne-am putea evita pe noi înșine, cel puțin ca indivizi. Cu toate astea, dacă ne supunem astfel *ego*-ului nostru, ne supunem tot Verbului, și nu negării care este determinarea noastră individuală; deoarece, în măsura în care suntem negare datorită acestei determinări, noi trebuie să ne evităm: asta nu este totuși posibil pe planul individualității noastre, ci doar în extincția în Dumnezeu.

Dacă omul n-ar fi esențialmente Cunoaștere conform modurilor fundamentale pe care le-am descris, scopul său n-ar putea fi Cunoașterea, căci nimic nu poate deveni decât ceea ce este. Dacă

Universul n-ar fi Cunoașterea, calea spre Realitate n-ar putea fi Cunoașterea. Cum totul este Cunoaștere și nu există nimic în afara Ei (Iubirea fiind și ea cunoaștere), nimic nu poate conduce la Ea în afară de Ea.

Dacă spunem: noi cunoaștem cutare lucru, vrem să spunem că Divinitatea, ca și noi, cunoaște Divinitatea, ca și cutare lucru; astfel încât orice cunoaștere este cea pe care Divinitatea o are despre Ea însăși; și această Cunoaștere este absolută și infinita Plenitudine.

* Text apărut în volumul *Ochiul Inimii* (trad. de Daniel Hoblea, Ed. Herald, București, 2008).

¹ Orice lucru este Dumnezeu și înțeleptul vede Chipul divin în orice lucru (sub raporturi de altfel foarte diferite) sau mai exact „prin” orice lucru. Această precizare se impune pentru ca nimeni să nu fie tentat să vadă „panteism” într-o concepție cât se poate de îndepărtată de el. Eroarea panteistă provine din incapacitatea de a-l vedea pe Dumnezeu în aparențe, de unde confuzia, în fond atât atee cât și idolatră, între lume și Dumnezeu; asta înseamnă că panteismul nu constă în nimic altceva decât în eroarea de

a admite o identitate „substanțială” între Principiu și manifestare, sau de a confunda identitatea „esențială” cu o unitate „substanțială”, ceea ce presupune o concepție „substanțială” sau cvasi „materială”, deci radical falsă, a Principiului însuși. Ideea „existenței lui Dumnezeu”, deși are o oarecare legitimitate din punct de vedere pur uman pentru care „existența” este sinonimă cu „realitatea”, nu este totuși străină de geneza concepției panteiste, în sensul că „existența lui Dumnezeu” este mai mult o primă etapă către „divinitatea a ceea ce există”. Dacă și noi părem a-i atribui creatului un aspect divin, o facem totuși într-un mod total diferit și într-un sens pur metafizic, care nu are nimic „material” sau „cantitativ”.

² „Așa cum soarele, ochiul lumii, nu este pătat de impuritățile exterioare percepute de ochii noștri muritori, la fel nici Ființa unică ce este în orice lucru nu e murdărită de răul care domnește în lume, fiind distinctă de aceasta” (Katha Upanișad, V, 11).

³ În acest sens, cum spuneam mai sus, maestrul Eckhart scria: „Cu cât îl blasfemiează mai mult, cu atât îl slăvește mai mult pe Dumnezeu”.

⁴ Un cuvânt (*hadith*) mahomedan.

Traducere de **Daniel HOBLEA**

Sfinții europeni din afara creștinătății

Franciscus GEORGIUS

Unul dintre oaspeții simpozionului franciscan găzduit la sfârșitul lunii mai în Grădina Botanică din Jibou a fost preotul Dr. Silvestru Bejan, delegat general pentru ecumenism și dialog inter-religios al fraților minori conventuali, o misiune de mare răspundere. Sfântul Francisc din Assisi este una dintre figurile spirituale de marcă, recunoscute și respectate pe tot mapamondul, de credincioșii din cele mai diferite religii. El a devenit cu adevărat „sfântul fraternității universale”. Mesajul său: „Pace și bine!” este ușor de tradus în orice limbă și pe înțelesul tuturor oamenilor. De aceea, deliberat, Fericitul Papă Ioan Paul al II-lea a ales cetatea unde s-a născut „sărăcuțul Domnului” ca loc de întâlnire a liderilor spirituali din toate colțurile lumii.

În cartea sa, „Karol Wojtyła, omul sfârșitului de mileniu”, ziaristul Luigi Accattoli a rezervat acestui eveniment fără precedent un întreg capitol. În 27 octombrie 1986, în străvechiul oraș din provincia italiană Umbria, s-au adunat 160 de invitați, membrii a 32 de organizații creștine, 2 ebraice și 26 necreștine: patriarhi, bonzi, imami, șamani, rabini, șintoști, sikhi, jainiști și zoroastrieni. La început, fiecare grup s-a rugat în locuri diferite, apoi s-au întâlnit cu toții în marea piață de lângă Basilica San Francesco: „Adunarea comună, care a durat trei ore, a fost transmisă de televiziunile din lumea întreagă. A fost un mare spectacol de ținută, persoane bărboase, psalmi și cântece.” S-au împărțit ramuri de măsline, s-au eliberat porumbei albi, s-au aprins torțe (bineînțeles, amerindienii au fumat „pipa păcii”), s-au înălțat brațe către cer sau pentru a-i îmbrățișa pe alții. S-a cerut instituirea unei zi de „armistițiu general” la nivel mondial, dar inițiativa a rămas fără ecou, luptele au continuat și au murit oameni în Liban, Iran, Irak, Afganistan, America Centrală... Dar „spiritul Assisi” s-a propagat, astfel încât întâlnirile dintre liderii spirituali au continuat în diferite puncte ale globului. Papa Ioan Paul al II-lea a revenit la Assisi, însoțit, încă o dată, de reprezentanții mondiali ai diferitelor religii, în ianuarie 1993, în timpul conflictelor din fosta Iugoslavie și ulterior, la 24 ianuarie 2002, după teribilul atentat de la 11 septembrie 2001.

După 25 de ani, în 27 octombrie 2011, Papa Benedict al XVI-lea a organizat un pelerinaj inter-religios la Assisi, eveniment jubiliar pus sub semnul Păcii și Adevărului. Conform sitului catholica.ro, au participat 300 de delegați din 50 de țări, printre care și Julia Kristeva, o filosofă franceză originară din

Bulgaria, promotoare a feminismului, care a vorbit în numele „necredincioșilor”. Oaspeții au călătorit cu un tren special, format din șapte vagoane. Pe parcurs, garnitura și-a încetinit mersul de câteva ori, pentru a permite oamenilor să-l vadă pe Sfântul Părinte și să fie binecuvântați: „Religiile nu trebuie să fie niciodată motiv de violență. Credințele și dialogul interreligios sunt și trebuie să fie la temelia păcii.” Seara, un moment impresionant a fost cel al încredințării lămpilor păcii. În vreme ce corul intona un cântec pe versurile cunoscutei rugăciuni „Doamne, fă din mine un instrument al păcii”, optzeci de tineri de naționalități diferite au luat, ca de Paști, „lumină din Lumină” și a împrăștiat-o „urbi et orbi”, în mâinile reprezentanților diferitelor religii: „Cunosc o altă omenire, aceea pe care adesea o întâlnesc pe drum, aceea care nu strigă, aceea care nu strivește pentru a se evidenția peste ceilalți oameni, aceea care nu știe să fure pentru a avea. Cred, cred în această omenire care trăiește în tăcere, care încă știe să roșească, care știe să-și plece ochii și știe să scuze. Aceasta este omenirea care mă face să sper.” Conform Radio Vatican, delegația Patriarhiei Române a fost formată din ÎPS Iosif, mitropolit ortodox pentru Europa occidentală și meridională și PS Siluan, episcop al Eparhiei ortodoxe române din Italia.

Exemplul întâlnirilor interreligioase din Assisi m-a determinat să caut exemple ale conviețuirii și înțelegerii dintre diferitele culte în trecutul și prezentul Lumii Vechi. Cercetările au produs rezultate neașteptate, uimitoare, spectaculoase, incitante - o adevărată „mană cerească” pentru „sezonul mort” din perioada vacanței de vară, când lumea caută articolele de tip „magazin cultural”, ca să se destindă un pic. Iată un subiect care s-ar putea să fie pe placul tuturor. Precum „fratele Soare”, întruchiparea Domnului, ne luminează și ne încălzește pe toți, nici în domeniul credinței nu există vreun monopol. Pe tot cuprinsul Europei, au trăit oameni dăruți cu harul sfințeniei, din cele mai variate comunități religioase. În Germania medievală, moaștele unui rabin sfânt au fost revendicate de creștinii din Mainz, legendă pomenită ca atare în „Enciclopedia iudaică” (Jewish Encyclopedia, 1906), o lucrare academică cât se poate de serioasă. La fel de stranie și incredibilă pare povestea Tăicuțului Rozelor, poetul sufit, prieten cu celebrul sultan Soliman Magnificul, înmormântat în „buricul” Budapestei, pe Dealul Trandafirilor, azi cel mai nordic loc de pelerinaj al musulmanilor. Transilvăneanul Kőrösi Csoma

Sándor este singurul occidental ridicat la rangul budist de „Iluminat” (Bodhisattva), ființă spirituală evoluată, pentru care sinele se confundă cu colectivitatea.

MOAȘTELE RABINULUI AMRAM DIN MAINZ

„Ieșiva” este o instituție evreiască tradițională de învățământ superior religios, unde tineretul iudeu studiază Tora (Pentateuh-ul: cele Cinci cărți ale lui Moise) și cărțile de rugăciuni (Sidur și Mahzor). În secolele X-XI, principalele centre de învățământ iudaic din Europa au fost cele din Franța, Italia, Spania și Germania.

Rabinul (învățătorul) Amram din Mainz (Mayence, Mentz) a fost conducătorul ieșivei din orașul său natal. Cândva, pe parcursul secolului al X-lea, el i-a pregătit pe tinerii din așezarea de pe malul stâng al Rinului, iar apoi, când comunitatea mozaică s-a înmulțit și s-a răspândit, a plecat în Köln, unde a întemeiat o școală similară. Pentru a-i apropia de cele sfinte, le cerea elevilor să respecte Legea, să se roage neîncetat și să postească la timpul convenit. Anii au trecut în bună pace, dar înțeleptul a îmbătrânit. Când a simțit că se apropie clipa despărțirii, și-a chemat învățăceii și i-a rugat ca, după obștescul sfârșit, să-i ducă trupul înapoi în localitatea de baștină. A dorit să fie înmormântat și să se odihnească alături de părinții săi. Distanța dintre cele două cetăți este de circa 150 kilometri, în susul fluviului. Tinerii au început să se codească și n-au acceptat însărcinarea, deoarece se temeau că vor întâmpina obstacole din partea autorităților. Dacă a văzut că nu vor să-i împlinească ultima dorință, rabinul Amram i-a rugat doar să-i pună trupul într-un si-

criu și să-l ducă la bordul unei bărci. Atunci vor vedea și vor înțelege voia Domnului.

Într-adevăr, când bunul profesor a răposat, elevii l-au pus într-un coșciug, l-au așezat în barcă și, spre uimirea tuturor, ambarcațiunea s-a desprins de la mal și a început să urce, singură, fără vele sau vâslași, pe firul apei. Lumea a fugit să vadă minunea. Unii s-au urcat în alte vase, ori au alergat pe mal, ori au încălecat degrabă. Când a ajuns în Mainz, deși nu era nimeni la bord care s-o cârmească, mica navă s-a întors către mal și a acostat acolo. Toți locuitorii au venit să vadă minunea. Era clar, o asemenea faptă fără precedent se săvârșise numai prin lucrarea și puterea lui Dumnezeu, iar despre bătrânul dascăl se știa că a murit cu faimă de sfânt. Evreii s-au pregătit să-l îngroape așa cum lăsase cu limbă de moarte, alături de tatăl și de mama lui, dar arhiepiscopul din oraș a aflat întâmplarea și a considerat că, potrivit tradițiilor bisericești creștine, sfântul dovedit trebuie să fie îngropat cu toate onorurile în catedrala din oraș. Precum în cazul „Madonnei Negre” (la Moreneta) din Monserrat, importanța personajului n-a contat. Sicriul cu corpul neînsuflețit a devenit neînchipuit de greu și nu a putut fi deplasat în niciun fel. Atunci, arhiepiscopul a hotărât să se construiască o biserică chiar acolo, pe malul fluviului, deasupra ambarcațiunii. Există o reprezentare a ei, datând de la începutul secolului al XIX-lea, care înfățișează o clădire aflată pe mal, lângă poarta cetății. „Die Amram’s Kirche” a fost vizitată de călătorul Moses Sofer (1762–1839).

Ca nu cumva iudeii să fure corpul cuviosului răposat, a fost chemată straja înzăuată și pusă să păzească neîncetat coșciugul. Într-o noapte, sfântul „confiscat” li s-a arătat în vis învățăcelilor din Köln și le-a spus că

la o anumită dată, fix la miezul nopții, gardienii vor adormi cu toții și atunci se va ivi prilejul să i se recureze rămășițele pământești. Într-adevăr, la ceasul anunțat, paznicii au căzut într-un somn adânc și, precum în romanul „A Morbid Taste for Bones” de Ellis Peters, a fost adus un alt trup și strecurat în sicriu. Astfel, în sfârșit, rabinul Amram a putut să se odihnească în pace alături de părinții săi, așa cum ceruse cu limbă de moarte.

Iată o legendă plină cu întorsături neprevăzute, minuni, rivalități, îndărătnicii și intrigi omenești. Însă există o problemă. Creștinii au și ei o poveste foarte asemănătoare, cea a starețului benedictin Emmeran din Regensburg, care a trăit cu vreo trei secole înainte de învățătorul din Mainz.

Sfântul Emmeran (Emmeramus, Emmeran, Emeran, Heimrammi, Haimeran sau Heimeran) este prăznuit (și în calendarul ortodox) în 22 septembrie. Vorbind despre primii misionari creștini din Occident, Nicolae Iorga i-a numit descălecători de țară în cel mai desăvârșit și mai glorios înțeles al cuvântului: „Servitori devotați ai Sfintei Biserici, unelte supuse ale Papei, jertfitori pe altarul lui Hristos, așa se simțeau ei în predicăția, în lupta și în sacrificiul lor ca în opera de cultură, sub toate raporturile, pe care, fără niciun ajutor al puterii laice, o îndeplineau în mijlocul unor neamuri ce n-aveau pentru ei decât o singură calitate: cea religioasă.”

S-a născut în Franța, la Poitiers, într-o familie de nobili din Aquitania. Când a auzit că păgânismul și idolatria revin în Germania, s-a îndreptat într-acolo. A urcat pe Valea Loarei, a trecut prin Pădurea Neagră și a coborât pe albia Dunării, până în Bavaria, unde a întemeiat mănăstirea benedictină din Regensburg (localitate numită cândva Ratisborn). A devenit stareț al acesteia și, ulterior, a fost ales ca episcop al ducelui. Păstoria noilor convertiți n-a fost lipsită de primejdii și a condus în cele din urmă la martiraj. A fost confesorul lui Uta (sau Ota), fiica ducelui Theodo I. Ea i-a mărturisit că avea un drăguț la curte, un om foarte influent și că rămăsese însărcinată cu el. Sfântul Emmeran a muștrat-o cu blândețe și a sfătuit-o să mărturisească totul tatălui ei, ca să fie iertată, apoi a plecat în pelerinaj către Roma, pe Via Julia Augusta. Furioasă că sfatul n-a ajutat-o cu nimic, domnița l-a mințit pe domnitor și i-a spus că sfântul ar fi fost părintele copilului. Ducele l-a trimis pe fiul său, prințul Lantpert, după prelat. După cinci zile de urmărire, l-au ajuns din urmă în Kleinhelfendorf, în partea sudică a München-ului. L-au prins și l-au torturat cu sălbăticie, ca să-l facă să mărturisească un păcat nesăvârșit.

Frații Vitalis și Wolfile l-au găsit înecat în sânge și au încercat să-l îngrijească. L-au transportat în Anshheim, în biserica Sfântul Petru, un ansamblu fortificat, unde și-a dat obștescul sfârșit. A fost înmormântat acolo, după care a plouat neîncetat vreme

de 40 de zile. Ulterior, moaștele au fost dezgropate ca să fie mutate într-un loc mai sigur. Ca și în cazul rabinului Amram, rămășițele au fost imbarcate pe o plută, care a început să coboare pe apa Isarului, un râu care se varsă în Dunăre. Când a ajuns la confluența cu marele fluviu albastru, ambarcațiunea a început să urce în mod miraculos, parcă ar fi fost trasă de un cablu nevăzut. Așa a plutit până la Regensburg, unde s-a oprit. Sfântul a fost dus mai întâi la biserica Sfântul Gheorghe, de unde a fost mutat de episcopul Gawibaldus într-o biserică special construită pentru el. În 1642, clădirea a fost distrusă de un incendiu, astfel încât moaștele au rămas aici doar până în 1645, când au fost mutate în vechea mănăstire benedictină.

Precum se vede, Amram și Emmeran sunt amândoi niște sfinți, numele le sună cam la fel, legendele lor seamănă, cu precădere în partea când vine vorba despre ambarcațiunile care urcă de la sine către deal. Noi ne-am propus doar să le reamintim existența, mai cu seamă într-o epocă în care tinerii au libertatea de a călători oriunde și pot descoperi locuri mult mai interesante decât berăriile din München, stabilimentele franceze ori cafenelele din Amsterdam.

ÎNTRE POEZIE ȘI OPERETĂ: GÜL-BABA

Soliman Magnificul a fost sultanul otoman care a cucerit cetățile Belgradului (1521) și Budei (1541), obligându-l pe arhiducele Ferdinand de Austria să renunțe la titlul de rege al Ungariei și să-i plătească tribut vreme de un cincinal. La el acasă, este cunoscut ca Soliman Legiuitorul. Recent a devenit eroul unei telenovele istorice fastuoase, difuzată de televiziunile din mai multe țări europene. A fost într-adevăr o fire dreaptă și romantică. A iubit o singură femeie, o rusoaică cu numele de Roxelana, așa că în vremea lui, porțile celebrului harem din Istanbul au rămas închise. A sprijinit artele, literatura și arhitectura.

Unul dintre prietenii care l-au însoțit în campaniile militare a fost poetul sufit Cafer, supranumit Gül Baba, nume care înseamnă „Tăicuțul Rozelor”. El a fost un derviş războinic din ordinul călugăresc Bektaşî, care propovăduia o mistică îmbrățișată de mulți dintre ieniceri, „copiii de suflet ai Domnului”. A murit în toamna anului 1541. Unii zic că a căzut în timpul luptelor pentru cucerirea cetății de pe Dunăre, alții susțin că s-a stins pe parcursul ceremoniilor de după ocuparea Budei. Cert este că sultanul l-a plăns amarnic, a pus să fie construit un mausoleu octogonal (o „türbe”) și a fost unul dintre cei care i-au dus sicriul înăuntru. Ulterior, în calitate de Calif (conducător spiritual al Islamului), l-a declarat sfânt protector al orașului, titlu păstrat până azi.

Legenda susține că Gül Baba ar fi introdus cultura trandafirilor în Ungaria. Frumoasele flori au fost cultivate pe dealul numit și azi Rózsa-domb, nu departe

de podul Margareta. Adevărul este că rozele au fost dintotdeauna cunoscute în Câmpia Panonică, dovadă fiind legenda Sfintei Elisabeta (1207-1231). Când soțul prințesei arpadiene, comitele Ludovic al IV-lea de Turingia, a încercat s-o surprindă în vreme ce le ducea de mâncare săracilor, pâinile din șorțul ei s-au transformat în trandafiri. Când a rămas văduvă, a intrat în ordinul franciscan terțiar, a cărei patroană este în prezent.

Se pare că Tăicuțul Rozelor ar fi introdus în Ungaria un anumit soi de flori și anume cel folosit de bulgari pentru obținerea „uleiului de trandafir”, produs folosit în cosmetică, în arta culinară, în igienă și într-o serie de ceremonii magice. Publicistul Tóth Béla (1857-1907), a cărui „Curiosa Hungarica” a reprezentat resortul declanșator în scrierea „Curiozităților sălăjene”, susține că așa cum călugării (bizantini sau persani) au furat ouăle fluturelui de mătase și le-au scos prin contrabandă din China, ascunzându-le în bastoane de călători, Gül Baba a strâns semințele rozelor balcanice și le-a pitit în boabele mătăniilor pe care le-a numărat liniștit, în vreme ce arnăuții îi perchiziționau bagaje și hainele.

Este adevărat că dervișii Bektași permit consumarea băuturilor alcoolice și participarea femeilor la ceremoniile religioase. Tóth Béla s-a distrat copios urmărindu-i pe pioșii pelerini, veniți de departe să se roage la mormântul sfântului budapestan. După ce toată dimineața se închinau bătându-și frunțile de podeaua monumentului, ei plecau seara să închine un pahar de vin în crâșma „Trei-de-opt”:

„Îngerul Izrafil șede în al șaptelea cer și înregistrează fidel, în fiecare zi la miezul nopții, toate faptele oamenilor, bune sau rele. Acum, el este nevoit să treacă în dreptul acestor hagii ai lui Gül Baba câte un zero imens, deoarece, amintiți-vă cele învățate în gimnaziu, plusul și minusul se anulează reciproc. Acesta este un adevăr matematic atât de semnificativ, încât rămâne valabil chiar și în Rai. Deci, atunci când cântărește activitatea dervișilor din Buda, mai presus amintitul înger Izrafil este nevoit să tragă concluzia că ei, practic, n-au făcut nimic. Ori, în Coran se spune că fericit e cel care n-a făcut nimic. Prin urmare, merituoșii hagii sunt oameni fericiți, atât în cer cât și pe pământ - în ultimul caz, numai dacă straja de noapte nu i-a săltat la ieșirea din Trei-de-opt, când, însuflețiti de excelentul vin de Buda, au răcnit cu prea multă însuflețire frumosul cântec turcesc: Ya fakir Yusuf celebî!”

Și Eminescu cunoștea legenda. Într-un ciclu de articole publicate între 17-28 noiembrie 1876, cu numai câteva luni înainte de proclamarea independenței României, el scria:

„Românul nu urăște decât pe cei ce i s-au băgat în suflet și ca dovadă putem aduce pe românii din Turcia. E sigur că ei trăiesc sub același regim ca și bulgarii, sârbii și grecii; cu toate acestea ei trăiesc bine

cu turcii și le țin partea. Nici aicea nu-i urâm pe turci, deși desigur că ei numai dovezi de iubire nu ne-au dat niciodată. Ungurii n-au decât să se întrebe pe cine-i urăsc ei ca să știe pe cine urâm și noi. Credem că asta-i destul de clar, deși, în emoțiunea noastră, n-am ajuns încă să facem hagialăc la mormântul lui Gül-Baba.”

Povestea eremitului care a cultivat trandafiri sfinți într-o grădină sacră a Domnului i-a inspirat pe libretistul Martos Ferenc și pe compozitorul Huszka Jenő să scrie o operetă cu titlul „Gül Baba”, reprezentată la „Király Színház” din Budapesta, în ziua Sfântului Nicolae din 1905. Acum aveți posibilitatea să urmăriți reprezentația Operei Maghiare de Stat din Cluj, unde este inclusă în programul stagiunii 2012-2013, cu Szeibert István, Veress Ildikó, Ádám János, Herdicska éva, Venczel Péter, Molnár János, Olcsvári Árpád, Fülöp Márton în distribuție. Regizoare este Gy. Tatár Éva.

În trecut, au existat și câteva reprezentații sălăjene. La începutul anilor '50, o trupă de amatori din Șimleu Silvaniei a inclus opereta în repertoriu, alături de „Răpirea sabinelor” și „Scaunul fermecat”. Pe afișele păstrate ca depozit legal la Biblioteca Națională din Budapesta sunt trecute numele lui Acsádi Elek, Boros Aladár, Cserne Sándor, Hauler János, soții Mártonfi, Miklósi Ida, Moty Ilona, Orsós Zoltán, Pollach László, Surányi József, Szarvadi Imre. Entuziasmul n-a durat mult. Curând, noile autorități ale puterii proletare n-au permis decât interpretarea unor texte de brigadă, destinate să-i înfierceze „pe burjui și pe chiaburi”.

Ca în orice operetă, intriga cuprinde înfiorător de multe naivități. Diacul (studentul) Gábor se îndrăgostește de preafrumoasa turcoaică Leila, fata lui Gül Baba. Împreună cu Mujkó, prietenul său țigan scripcar, pătrund în spațiul sacru. La noi, se zice că nu-i păcat să furi flori din grădini și sărutări de la fete. În schimb, la musulmani, ruperea unui trandafir dedicat Domnului este socotită ca o profanare și se pedepsește cu moartea. Garda templului îi surprinde, îi arestează și îi predă lui Ali-Pașa. Conform legii, intrușii sunt condamnați la moarte, dar, deși pașa dorește să o alăture haremului pe Leila, îi permite tânărului îndeplinirea unei ultime dorințe: să rămână în grădină împreună cu fata până la căderea întinericului. Gül Baba, un tată grijuliu și un drept-credincios care nu crede în violență, intervine la măritul pașă și încearcă să salveze viața diacului. Ali-Pașa îi acordă grațierea, dar cu condiția ca Leila să-i devină soție. Tânăra îndrăgostită acceptă, dar, când află de aranjament, Gábor încearcă să-l înjunghie pe turc. Totul pare să fie pierdut, dar Tăicuțul Rozelor consideră că nu este permis ca un om să fie omorât pentru o floare și își distruge trandafirii, spunând că a fost lucrarea Domnului, un semn divin destinat să atragă atenția asupra respectării vieții omenești. Ali-Pașa cedează, dar pe Gül Baba îl cuprind remușcările. Leila îi promite că, de acum înainte, vreme de secole, tinerii îndrăgostiți îi vor aduce

flori la mormânt în semn de eternă recunoștință.

Piesa a inspirat și câteva filme, mai mult sau mai puțin apropiate de libretul original. Primul, intitulat chiar „Gül Baba” (1940), cu Jávör Pál și Szelezky Zita în rolurile tinerilor îndrăgostiți, se termină cu excluderea triumfală a studenților din cetate. Ei mărșăluiesc pe parcă s-ar pregăti să se întoarcă a doua zi de dimineață și să-i dea afară pe turci din Buda. Grădina cu roze sacre nu scapă neîntinată nici în „Gábor diák” (1956), cu Zenthe Ferenc și Krencsey Marianne ca protagoniști. De data aceasta, prietenul diacului leit Errol Flynn este un tovarăș de petreceri pe nume Suki Balázs (Sinkovits Imre), care se îndrăgostește de Veronika (Andaházy Margit), sclava unguroaică a Leilei. Scenele de luptă sunt mult mai numeroase, parcă pregătind Revoluția din 23 Octombrie: în debut, sunt eliberate fecioarele aduse pașei; în final, studentul îl înfruntă în duel pe nemilosul pașă. Tăicuțul Rozelor a fost interpretat în ambele pelicule de Kőmíves Sándor, care rămâne un părinte iubitor și un sfânt prețuitor al omului, creație Dumnezeiască.

SFÂNTUL CALVINIST DIN TIBET

La Darjeeling, în India, există un stâlp octogonal înconjurat de un garduleț scund, plasat în cimitirul europenilor, un loc de pelerinaj unde vin să se roage bonzi din Japonia, lama din Tibet, budiști din China sau Coreea, orientaliști din toată lumea și, arareori, câte un secui sosit de la mare depărtare, de „acasă”, dornic să-l salute pe unul dintre fiii neamului salvat de prințul Csaba, fiul lui Attila. Monumentul marchează locul unde a fost îngropat Kőrösi Csoma Sándor (Alexander Csoma de Koros), eruditul fondator al tibetologiei, autorul primului dicționar tibetano-sancrit-englez și a primei gramatici tibetane, primul european trăitor într-o lamaserie, un veritabil ascet care a inițiat joncțiunea între spiritualitatea extrem-orientală și credințele Apusului.

Pe glob, există mai multe expresii ale cinstirii acestui om cu o viață exemplară. În celălalt capăt al lumii, la Universitatea Taisho din Tokio, s-a dezvelit în 22 februarie 1933 o statueta realizată de sculptorul Csorba Géza, ce poartă următoarea inscripție: KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR / THE BODDHISATTVA OF THE WESTERN WORLD / CSORBA. „Bodhisattva” reprezintă o „ființă iluminată”, un sfânt budist care alege să nu intre în Nirvana, ci rămâne în preajma noastră ca să ajute evoluția tuturor celorlalte suflete. Evenimentul este cu atât mai inedit cu cât, în fapt, este vorba despre un creștin protestant de confesiune calvină (reformată), rit în care nu există cultul sfinților.

În studiul său, „Bodhisattva Csoma de Kőrös: mit ori realitate?”, Marczell Péter a prezentat mai multe relatări legate de eveniment și a atras atenția asupra

faptului că manifestarea a fost percepută, descrisă și interpretată diferit în Japonia și Ungaria, „întrucât nu o dată s-a făcut uz de licențe poetice care i-au pervertit esența”. Readus cu surle și trâmbițe în atenția publicului maghiar, sentimentul de respect datorat savantului deschizător de drumuri s-a transformat într-o venerație cu substrat religios, iar ghinionistului călător care a pornit către Asia Centrală și a ajuns în India i s-a compus o hagiografie exotică, cu iz senzaționalist, însă neînchipuit de populară. Textul complet se găsește în traducere engleză pe Google Books.

În Ardeal, toți elevii maghiari au citit romanul scris de Korda István, „A nagy út” (Marele drum, 1956), publicat atât la Kriterion-ul bucureștean cât și la Dacia clujeană, deoarece a făcut parte din bibliografia școlară obligatorie. Alți scriitori, alte opere dedicate lui Csoma: Baktay Ervin (Rătăcitor prin depărtări, 1934), Debreczy Sándor (1937), Cholnoky László (1940), Müllner András (2000), Sütő Zsolt (Albastru de Himalaya, roșu de Tibet). Pe de altă parte, foarte puțini români cunosc viața, peripețiile și opera acestui „Marco Polo de Transilvania”, cum l-a supranumit Ștefan Makó într-un articol din „România liberă”. Pe vremea lui Nicolae Ceaușescu, cu ocazia bicentenarului nașterii, comitetul de partid a transmis o directivă pentru omagierea academică a lui... Alexandru Cioma de Criș, considerată postrevoluționar ca un act de confiscare oportunistă. Oricum, inițiativa a rămas fără un ecou concret în rândurile publicului larg.

Kőrösi Csoma Sándor s-a născut în primăvara tumultuosului 1784, într-o familie secuiască de grăniceri, mici nobili din Comitatul Trei Scaune, însărcinați să apere țara de incursiunile tătărești. Cum a dovedit interes față de învățătură, în 1799 taică-său l-a înscris la Colegiul reformat Bethlen (numit și Bethlenianum) din Aiud. Cum n-a avut bani de studii, a făcut parte dintre „neutraliști”, elevii care i-au slujit pe alții și au muncit ca să poată învăța. Despre această perioadă au scris Ujfalvy Sándor și Hegedüs Sámuel. Din primul an, Csoma a devenit premiantul clasei. A dovedit un talent deosebit pentru învățarea limbilor străine. Și-a propus să plece în Asia, să descopere locul de unde au pornit cele șapte triburi ale maghiarilor. Dormea pe podea, se hrănea cu pâine, brânză, legume și fructe. În 1815, a dobândit o bursă la Universitatea din Göttingen, unde a studiat până în 1818. Aici l-a întâlnit pe zălăuanul Salamon József (1790-1781), care se pregătea să devină profesor. A studiat araba și turca cu profesorul de studii biblice și orientalistul Johann Gottfried Eichhorn. La terminarea facultății, vorbea și scria în 13 limbi, drept care i s-a propus să devină profesor la Aiud, dar tânărul le-a mărturisit dascălilor că n-a încetat să se pregătească pentru marea expediție a vieții sale.

A plecat cu un pașaport temporar, prin Sibiu și pasul Turnul Roșu, înspre București, în 23 noiembrie 1819. După Anul Nou, și-a continuat călătoria prin

Bulgaria. Ar fi dorit să ajungă la Istambul, dar acolo izbucnise o epidemie de ciumă, așa că din Plovdiv s-a dus către sud. S-a îmbarcat către Alexandria în portul Enos. De acolo, și-a continuat drumul prin Cipru, Beirut, Tripoli, Latakia (Siria), Aleppo, Mosul și Bagdad, unde a ajuns în 21 iulie 1820 și a fost găzduit de croitorul slovac Anton Swoboda. În octombrie, în Teheran, s-a îmbrăcat în haine persane și și-a luat numele de Skander-beg. A pornit mai departe în 1 martie 1821. Din cauza războiului turco-persan, a stat și a așteptat o jumătate de an într-un caravanse-rai din Meshed, apoi și-a schimbat planurile și a călătorit în Buhara, apoi prin Kabul către India. Ajutat de doi ofițeri francezi, a străbătut porțiunea dintre Peshawar și Lahore. Din India, a încercat să ajungă în Asia Centrală. La granița cu Cașmirul s-a întâlnit cu comandantul britanic William Moorcroft (16 iulie 1822), căruia i-a tradus o scrisoare din limba rusă. El i-a dat voluminosul „Alphabetum Tibetanum” de Agostino Antonio Giorgi și scrisori de recomandare din partea guvernului Maiestății Sale, cu scopul de a învăța limba tibetană. După patru ani de călătorie, în 20 iunie 1823, Kőrösi Csoma Sándor a ajuns la lamaseria Yangla din Zanskar, o mănăstire budistă din Munții Hindukuș, unde i s-a oferit găzduire și acces la biblioteca călugărească până în 22 octombrie 1824. A băut ceai cu unt de iac și a locuit într-o celulă de 3x3 metri. La întoarcere, a fost arestat de alți englezi, sub acuzația că ar spiona pentru ruși. În tot răul și un bine, măcar așa a avut răgazul să descrie lungul drum din Ardeal până la poalele Himalayei. Absolvit de orice vină și eliberat, și-a continuat studiile în lamaseriile din Pukdal sau Pukhtar (tot Zanskar, 12 august 1825 - noiembrie 1826) și Kanum (Besahir, august

1827 - octombrie 1830), cea mai fertilă perioadă a activității sale.

În martie 1830, a devenit membru al Royal Asiatic Society și din 1831 s-a mutat la sediul ei din Calcutta, unde și-a pregătit lucrările pentru tipar. Din 1834, a început să publice, mai întâi dicționarul și gramatica tibetană, într-un tiraj de câte 500 de exemplare. A scris și în revista „Journal of the Asiatic Society of Bengal”. A devenit membru corespondent al Academiei Maghiare (Magyar Tudós Társaság) în 15 noiembrie 1833. Între 1837-1841, a lucrat ca bibliotecar al Societății Regale Asiatice. Este perioada când pictorul Augustin Schöffel i-a desenat portretul.

În februarie 1842, a pornit pe jos către Lhasa, prin valea râului Mahananda, o regiune mlăștinooasă și plină de țânțari. S-a îmbolnăvit de malarie și a murit în Darjeeling (11 aprilie 1842), unde, ulterior, Royal Asiatic Society i-a ridicat un monument. Recent (1992), o altă construcție, o Stupă a Păcii, a fost construită în Tar (Ungaria), în centrul unui parc memorial. La inaugurare, a participat însuși Dalai Lama.

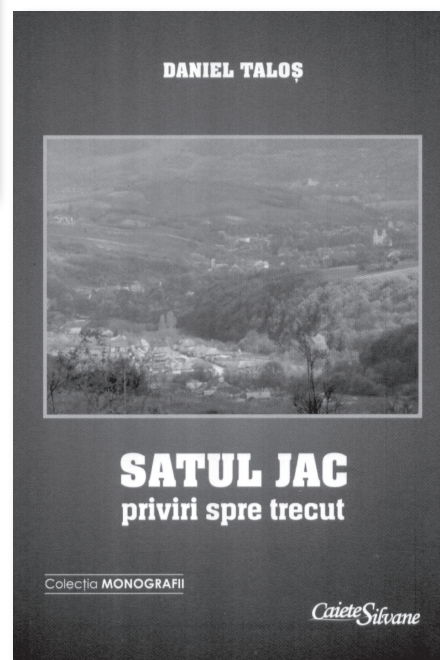
Kőrösi Csoma Sándor a trăit o viață ascetică și a fost pregătit de o serie de mari maeștri în mănăstirile din Tibet. A fost primul european care a amintit legendarul tărâm Shambala. La noi, doar secuii din ținutul natal i-au acordat cinstirea de care se bucură în tot restul lumii. Budiștii maghiari îl consideră un maestru călăuzitor. Dar nu doar ei îi solicită ajutorul în clipele grele. Cu umor, profesorul Bethlenfalvy Géza l-a numit pe „sfântul filolog” drept „protectorul orientaliștilor maghiari”, deoarece, dacă i se pomenește numele în cererile de finanțare înaintate guvernului, cercetătorii vor fi răsplătiți sigur cu sume mult mai generoase decât colegii din țările învecinate.

Malaxorul de vară

■ **Daniel Taloș, *Satul Jac – priviri spre trecut***, Ed. Caiete Silvane, Zalău, 2013 (colecția „Monografii”). Aceasta e prima carte a lui Daniel Taloș, un tânăr profesor de istorie în localitatea Jac, județul Sălaj. Din *Prefața* autorului: „În lucrarea de față am încercat să realizez monografia satului Jac din județul Sălaj, printr-o prezentare cuprinzătoare a cadrului natural, economic, social, politic și cultural

din trecutul său. Mi-am propus în acest sens ca aceasta să fie utilă, atât turistului ocazional cât și cititorului interesat de trecutul istoric al localității. Așezată pe Valea Agriului, într-o zonă cu peisaje mirifice, de un interes special din punct de vedere turistic, localitatea Jac, cu străvechile sale așezări este un spațiu încărcat de istorie și veche cultură românească, motiv pentru care am socotit necesară elaborarea unei monografii. În realizarea acestui demers științific m-am bazat pe bibliografia edită, pe unele surse arhivistice, pe o serie de articole apărute în diferite periodice, cât și pe informațiile culese de la bătrânii satului”. Cu aceasta, la

■ Urăm și noi **La Mulți Ani!** revistei prietene „**Nord Literar**”, la zece ani de la apariția primului număr. **Gheorghe Glodeanu**, directorul revistei: „Am dorit să devenim o revistă axată pe talent și pe prietenie. Și cred că am reușit. Ce va urma, vom vedea. Începutul a fost făcut și, după un deceniu, putem spune că revista «Nord Literar» a făcut istorie. Istorie literară. Este o poveste frumoasă, una din puținele povești frumoase pe care le oferă lumea de azi”. Da, foarte probabil: revistele de cultură încă sunt povești frumoase. Și merită să rămână așa.

■ Editura **Caiete Silvane** a Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj a făcut o „figură frumoasă” (ca să uzăm de acest limbaj „sporticesc”) la recent desfășuratul **Festival de Carte „Transilvania”** de la Cluj – Napoca, festival organizat de **Editura Eikon** și de asociația omonimă. Am prezentat „**Jurnal din vremuri de război**” de **Corneliu Coposu** (Colecția „Restituiri”), despre care au vorbit **Valentin Orga**, **Marin Pop** și **Ottmar Trașcă**; apoi „**Cronicar pe «Frontiera Poesis» II**” (Colecția „Eseu”) de **George Vultures-**

cu, au vorbit **Mircea Muthu** și autorul; „**Colecția de călimări**”, „**Colecția de călimări 2**” (Colecția „Scriitori sălajeni”) de **Viorel Mureșan**, cărți prezentate de **Claudiu Groza** și **Mircea Muthu**. Și, nu în ultimul rând, am oferit un *Moment In memoriam Ioan-Viorel Bădică*, de la a sa carte postumă „**Brâncuși după Brâncuși**”. Au vorbit **Vasile Muscă** și **Constantin Zărnescu**. Propunerea prof. Vasile Muscă poate va fi auzită: Clujul ar merita să aibă o stradă care să poarte numele lui Bădică. Metaforic, mulți s-au plimbat sau au locuit pe **strada Bădică...**

Firește, festivalul a fost și un prilej de-a ne reîntâlni (cam pe fugă, ce-i drept) cu vechi amici ori inamici literari. Din prima categorie, **Ioan Matiuț** care ne-a dăruit „**Fuga din urmă**” (cu șase desene de Laurian Popa, Ed. Tracus Arte, 2013): „aici/ totul e în ordine/ lumea asta/ nu e lumea cealaltă”. O surpriză, **Dar-ul** de la **Dinu Olărașu** (Eikon, 2013): „e plin de cruci pe-aici/ două am io/ una pentru lumea asta/ cealaltă pentru dincolo”...

(D.S.)

editura *Caiete Silvane*, a Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, au apărut până acum 16 cărți cu caracter monografic.

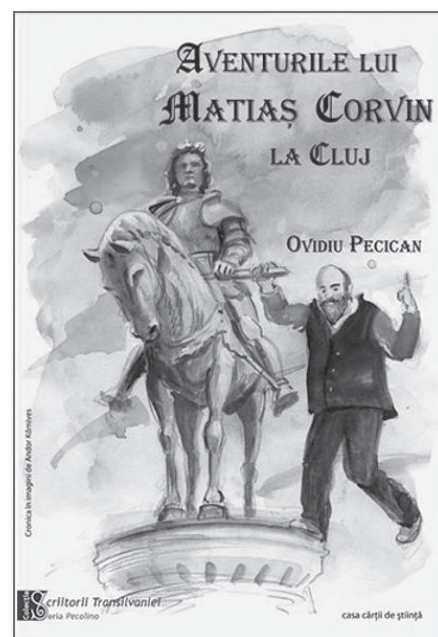
■ **Iosif Fărcaș-Brustureanu, *Relatări despre un sat din Sălaj – Brusturi***, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2013. Scrie autorul: „Este cunoscut că în unele țări există un adevărat cult pentru cunoașterea trecutului și tradițiilor fiecărei așezări omenești: cătun, sat, comună, oraș, municipiu. Fiecare localitate are scrisă monografia, iar muzeele localităților sunt numeroase. Din păcate, în România, această latură a cunoașterii nu este în atenție. Ori, fără cunoașterea trecutului fiecărei așezări, istoria scrisă a țării este văduvită de multe adevăruri. Un atlas demografic al unei țări are marcate toate localitățile de pe globul pământesc, în care există etnici de originea țării respective. Sunt marcate și cimitirele în care se odihnesc etnicii țării – chiar și în satul Brusturi. Poate că inițierea unui program național de cercetare a trecutului localităților, ar scoate la iveală bogății inestimabile: culturale, etnografice, tradiționale, îndeletniciri, bogății ale solului și subsolului, bune de valorificat”. De acord, cu o singură rezervă: nu credem că, aiurea, fiecare localitate „are scrisă monografia” (sigur, ar fi extraordinar să fie așa!). Rămâne meritoriu faptul că autorul, fiu al satului Brusturi, vechi absolvent (actualmente pensionar) al Facultății Finanțe-Contabilitate, s-a gândit să întreprindă un asemenea demers, de recuperare a memoriei colective a locului său de baștină.

■ **Argeș, Nr. 6 (372), Iunie 2013**, revistă editată de Consiliul Local Pitești, Primăria Municipiului Pitești și Centrul Cultural Pitești. Coperta acestui număr (dedicată lui Gheorghe Mocuța cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani) este ilustrată, color, cu un detaliu al celebrei lucrări a lui Bosch, *Grădina plăcerilor*. Din *Sumarul* acestui număr: Florian Silișteanu – *Din cana*

cu păsări – cântec de manea despre țara mea (p. 2); Liviu Ioan Stoiciu – *Masonii care ne condamnă* (text care se încheie astfel: „Voi avea ocazia să revin asupra acestui subiect legat de masoni – voi schimba direcția, temându-mă că și viața literară e viciată de masoni...” No comment!) (p. 3); Iuvenalie Ionașcu – *Mai bine păcătoși decât corupți!* (p. 3); Nicolae Oprea – *Pasiunea bibliografică a istoricului literar* (p. 4); Gheorghe Mocuța – 60, o pagină cu CV-ul său literar și cu poeme (p. 7); Horia Bădescu – *Ca o carte deschisă, iubirea* (p. 14), text despre o nouă antologie a poetului Ion C. Ștefan; Leo Butnaru își continuă *Jurnalul de Armenia*, aflat acum la „episodul” X (p. 16); Magda Grigore – *Ce e rău și ce e bine* (p. 17), din care merită să cităm finalul: „Viața e un front perpetuu, unde răul se vede cu ochiul liber, iar binele se ascunde mereu. Șarpele mușcă doar uneori, dar omul rău tot timpul. Răul risipește lumea, binele o adună din nou”. Desigur, fraza „subliniată” de autoare cu italice, nu trebuie luată ad litteram, căci altfel, dacă „răii” ar mușca „tot timpul”, nu ar mai putea bea apă, nu s-ar mai putea hrăni și, în consecință, ar dispărea... Dar în această alternativă (cu totul improbabilă, of course), Apocalipsa ar fi o glumă proastă și, după o generație, pământeni s-ar trezi, buluc, în Eden.

(D.H.)

■ **PRIETENII NOȘTRI STATUARI**. În Miez de Vară, Clujul ne-a oferit un regal de evenimente, spre a dovedi că are toate motivele și meritele să concureze la statutul de capitală culturală europeană în 2021. Pe standurile Târgului de carte Transilvania, la care au participat și „Caietele Silvane”, am descoperit o operă necunoscută (nouă) a lui Ovidiu Pecican, „Aventurile lui Matiaș Corvin la Cluj”, ilustrată cu acuarelele lui Kőmives Andor (Casa Cărții de Știință, 2011). Chiar dacă ideea nu i-a surâs regizorului Sergiu Nicolaescu, autorul a încer-

cat în mod sistematic să repună în circulație legendele medievale autohtone, ba, dacă ne amintim de „Vânzătorul de umbre” cu care a debutat pe vremuri, și-a adus și contribuția personală la dezvoltarea fantasticului istoric românesc. De data aceasta, iată o carte destinată (nu numai) celor mici, „fără ceremonii”, unde regele Matei coboară de pe cal ca să vadă cum trăiesc urmașii celor cârmuiți de el cu câteva decenii înainte de catastrofa de la Mohács. Mărturisesc că n-am știut că la nașterea viitorului suveran, filele cărților din Mănăstur s-au întors de la sine, ca și cum ar fi prevestit epoca de aur a manuscriselor podidite cu miniaturi din viitoarea bibliotecă regală, adunate cu cheltuială mult înainte ca cineva să se gândească la fondarea lui British Museum. Cititorii vor găsi între copertile acestui volumaș toate năstrușniciile posibile: snoave, aventuri prin tunele neștiute, flirt cu sirene turcești, zboruri deasupra unui cuib de... corb cu inel în cioc, teleportări în poloboc pe tărâmul Zodiacului. Atenție! Acestea sunt poveștile lui Ovidiu Pecican. Pentru că și legendarul rege are un cuvânt de spus. „Dar de aici începe altă carte...”

(G.D.G.)

■ Găsim, în cele mai recente două numere (10-11-12/2012 și 1-2-3/ 2013) ale revistei **Arca**, ce apare la Arad, fascicule consistente despre personalități sălăjene.

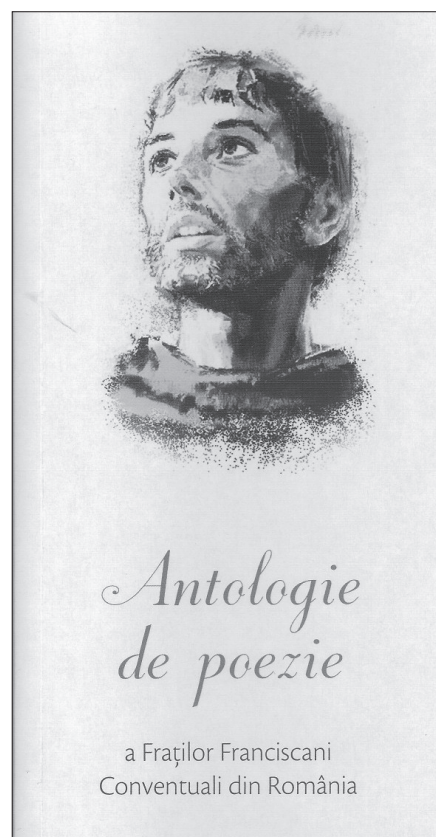
Sub sigla unei rubrici de „restituiri”, în numărul **Arcei** care încheia anul trecut, istoricul literar Iulian Negrilă publică cinci scriori inedite, toate din 1978, ale lui Coriolan Gheție către profesorul universitar Al. Husar de la Iași. Despre expeditorul corespondenței aflăm că s-a născut în 1916 în Halmăjd, județul Sălaj, că își începe școala la Crasna, apoi o continuă la Liceul „Samuil Vulcan” din Zalău, urmând, între 1929-1933, Liceul „Institutului Pavelin” din Beiuș. După Facultatea de Drept și Facultatea de Litere și Filozofie, urmate la București, îl găsim angajat la Institutul de Cercetări Sociale al lui Dimitrie Gusti. Eseistul a debutat în 1932 în revista „Flori de crin” din Șimleul Silvaniei, urmând ca, din 1975, până în 1990, când moare, să-i apară câteva cărți de publicistică literară, culturală, istorică, unele prefăcute chiar de destinatarul scrisorilor de acum, Al. Husar. A colaborat la importante reviste culturale interbelice, a făcut parte chiar din grupările redacționale

ale unora, alături de Ion Șugariu, Ovid Caledoniu sau Vintilă Horia.

În numărul care deschide anul 2013, eseistul arădean Lucian Ienășescu publică un eclatant portret sub titlul: „Iuliu Maniu, memorii provocate”. Referința eseistului o constituie un șir de amintiri încredințate de către Iuliu Maniu unui redactor al ziarului „Curentul”, în primele zile ale anului 1935. Sunt radiografiate momente hotărâtoare din biografia și devenirea omului politic ardelean, începând cu relațiile de familie, continuând cu școala și culminând cu mișcarea politică a românilor din Transilvania înainte și mai ales în timpul primului război mondial. Sunt consemnate două audiențe secrete ale lui Maniu la regele Carol I, în anii 1912 și 1913, mijlocite de C. Stere, apoi toate pregătirile politice pentru atragerea României în tabăra Germaniei și Austro-Ungariei, care era marea miză a anului 1915. Restituirea din revista arădeană coincide cu împlinirea a șase decenii de la moartea infatigabilului politician între zidurile închisorii de la Sighet. Ținuta grafică de invidiat a celor două numere, cu albume de pictură și rubrici consacrate, susținute de nume prestigioase, fac din **Arca** o citadelă a presei culturale de azi.

(V.M.)

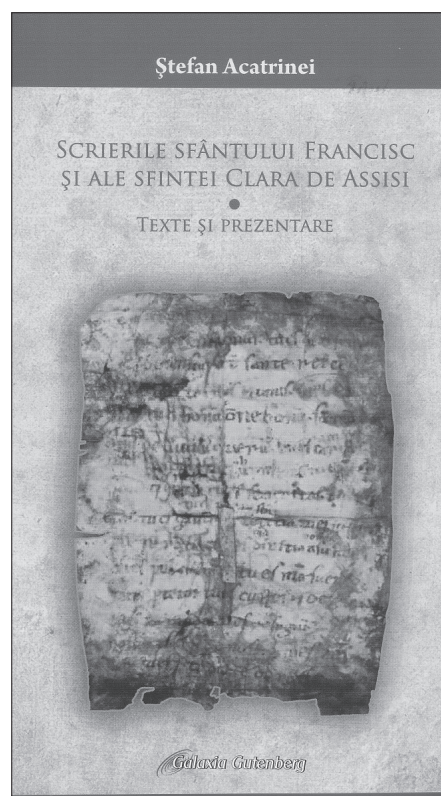
■ **„Antologie de poezie a Fraților Franciscani Conventuali din România”** este girată de semnături ale cunoscuților oameni de litere Adrian Popescu, Alexandru Cistelean și Nicolae Mihai. În preambul, Părintele Emilian Cătălin, Ministru Provincial al Fraților Minori Conventuali din România, accentuează calitățile moral-spirituale ce au animat pe autorii antologăți: „Dincolo de stil, această antologie are menirea de a ne prezenta umanitatea de nobilă calitate, de fapt, nota cea mai de preț. Cei care nu caută în poezie decât compoziția

și stilul poate să îi considere pe unii autori demodați. Însă pentru cei în inima cărora umanul vibrează cu intensitate, ei vor fi mereu actuali.” „Franciscanii au fost de la începuturi de la întemeierea ordinului lor, sensibili la minunăția și frumusețea din jur, pentru că, aici, găsim amprente divine, semnele Domnului, „vestigii”, cum formula sfântul Bonaventura” (Adrian Popescu); „S-ar putea ca fața poeziei române să nu se schimbe cu asta, dar ea ar căpăta o nuanță ce nu merită risipită. Căci corul poezilor franciscani merită ascultat până la capăt” (Al. Cistelean). „Comunicarea pe care încearcă să o facă, din închiisoare, acești poeți martiri, uneori pe riotmuri de sorginte folclorică, reflectează condiția omului cu sufletul arestat, în căutarea identității și înseamnă o mare izbândă asupra durerii, a morții și a mentalităților meschine” (Nicolae Mihai). Antologia a apărut la editura „MESA-GERUL Sfântului Anton”.

■ Apărută la Editura „Galaxia Gutenberg”, din Târgu Lăpuș, lucrarea **SCRIERILE SFÂNTULUI FRANCISC ȘI ALE SFINTEI CLA-**

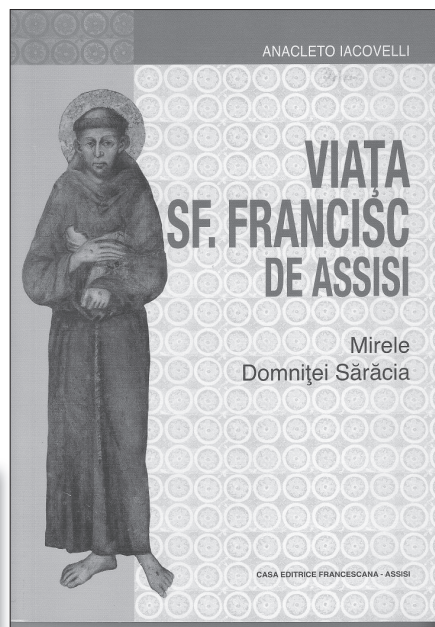
RA DE ASSISI, Texte și prezentare de Ștefan Acatrinei, este de o admirabilă acuratețe științifică în structură și interpretare. Preot conferențiar universitar, doctor, Ordinul Fraților Minori Convectuali (OFMC), autorul este cunoscut pentru bogata-i activitate în cercetare, coordonare și îndrumare, semnătura sa garantând probitatea și scrupulozitatea colaboratorilor (se confirmă aceste aprecieri și în vastul studiu dedicat Sfântului Francisc de Assisi, *Oglinda desăvârșirii* și Ordinului întemeiat de acesta: „Izvoare Franciscane” (1, 2, 3, 4). Tomul cu titlul din debutul acestei prezentări este prefațat de pr. prof. univ. dr. Gugli-

elmo Spirito, OFMC, și construit din teme și capitole distincte pentru fiecare temă-generice. „Această nouă ediție a Scrierilor sfântului Francisc și ale sfintei Clara este binevenită. Strădania înțeleaptă a părintelui Ștefan Acatrinei va fi răsplătită chiar și numai dacă o scânteie a incendiului ce a cuprins odinioară inimile acestor doi sfinți se va aprinde și în inima cititorului, prin intermediul *Scrierilor* lor, făcându-l să devină vas ales

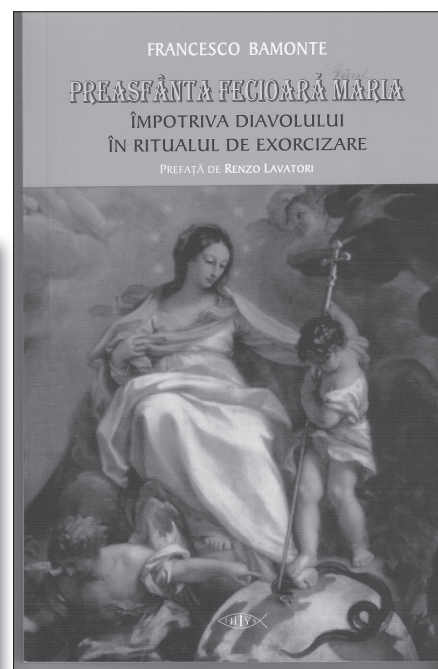
al Duhului Sfânt, prin umilință și blândețe”, scrie prefațatorul (citad extras de pe ultima copertă, n.n.).

■ „VIAȚA SF. FRANCISC DE ASSISI, Mirele Domniței Sărăcia”,

de Anacleto Iacovelli, a apărut la Casa Editrice Franciscana din Assisi. Coordonatorul ediției este pr. Andrei Ficău, OFM Conv, iar traducătorul – pr. conf. dr. Ștefan Acatrinei, OFM Conv. Dincolo de excepționalele condiții editoriale și conținutul extrem de atractiv, Cartea este bogat ilustrată cu reproduceri color după mari lucrări ale renumitului pictor pre-renascentist Giotto (câteva ale unui/unor anonim(i)) conservate în Bazilica Superioară din Assisi. De asemenea – fotografii ale unor obiecte care au aparținut sfinților Francisc și Clara, precum și ale unor lăcașuri de rugăciune. Lucrarea se încheie cu oda „Salutare Presfintei Fecioare Maria”.

■ La Editura IHTIS a apărut recent, în traducerea lui Vasile Răzvan Iacob, o parte a memoriilor părintelui exorcist Francesco Bamonte, sub titlul PREASFÂNȚA FECIOARĂ MARIA ÎMPOTRIVA DIAVOLULUI ÎN RITUALURI DE EXORCIZARE. Aflăm din cuprinsul ultimei coperte: „Autorul este Exorcist al Romei, Președin-

te al Asociației Internaționale a Exorciștilor și discipol al lui Don Gabriele Amorth – merituosul patriarh al exorciștilor -, este autorul mai multor cărți traduse în numeroase limbi și, totodată, un foarte apreciat conferențiar.” Prefața este semnată de Renzo Lavatori. În **Cuvânt înainte**, Preasfinția-Sa Claudiu (Lucian Pop), Episcop al Curiei Arhiepiscopiei Majore, scrie: „În primul rând e de remarcat faptul că întreg conținutul acestui volum este sau ar trebui să fie cunoscut oricărui creștin. Găsim noțiuni de bază de christologie, de mariologie, de demonologie, alături de fragmente consistente din Catehismul Bisericii Catolice.” Și încheie astfel: „Lupta pe care creștinul o începe în fiecare zi, consecvent cu botezul primit, împotriva răului din sufletul său și câteodată împotriva celui din afara sa, să fie una dintre aceste mărturii. Iar cartea de față, un ghid pentru o astfel de luptă, dusă sub ocrotirea Maicii Sfinte, cu umilință în suflute și cu zâmbetul pe buze, întăriți de iubirea îndurătoare a Mântuitorului nostru.” Cuprinsul este împărțit în șapte capitole, majoritatea paginilor fiind acordate celui de-al cincilea, precum și două appendice.

(V.T.)

La centru, prin nord-vest (IV)

Daniel SĂUCA

■ Cluj, 29 septembrie 2012, „Caffe River”. În aşteptarea unei emisiuni la Transilvania Live, cu Sabin Gherman. Prea multă oboseală şi prea multă inactivitate. Lipsa unor **activităţi esenţiale**. Întâlnirea cu Liviu Antonesei, probabil ratată. Salvată, poate, de interviul de la „Transilvania culturală”. Scriu, iar, din disperare. Acum pe terasa unei cafenele unde „e cea mai bună cafea din oraş”, cum a lăudat-o prietenul FL. Reîntâlnire cu Clujul într-o sâmbătă (prea) frumoasă de septembrie. **Traficul infernal**. Întâlniri **reconfortante**. Banalităţi de ziua a şasea. **Obsesii curente**: „Giorocuta”. Întâlnirea cu şarpele; peştii morţi în râul Crasna. Exerciţii de **rememorări esenţiale**.

■ Am primit, la Jibou, de la Cornel Udrea, „Sentimente în lizing. Teatru la purtător” (Ed. Napoca Star, 2012). Câteva personaje: Eustaţie Pompiliu – Brotăcel (şeful Serviciului Impozit pe Sentimente); Mariana Păduraru – Salmonela (prostituată de lux); Austera Corina – Popândac (pesimistă profesionistă); Norocel Dumitrescu (senator)...Un autor care vorbeşte prin toate personajele sale. Cu atât mai mult cu cât, spune autorul, „**îmi îndrăgesc personajele în egală măsură**” (p. 4).

■ De la Liviu Antonesei, „Despre dragoste. Anatomia unui sentiment” (Ed. Ideea Europeană, 2010, ediţie definitivă). Început polemic: „**Omul se naşte liber şi suveran**. Dumnezeu sau natura – ca să rămân în neutralitatea axiologică lebniziană – îl înzestrează, de la bun început, cu liber arbitru” (p. 15). De la bun început?

■ 6 nov. 2012. Acasă. În *convalescenţă*. M-a sunat MU. Aş fi avut dreptate cu DV în *Tranşee*... Ar fi un impostor şi un arivist. Fost membru PCR. Şi cam necredincios. De data asta, tăcerea mea a fost insuportabilă. Probabil, MU a fost indignată. *Skyfall*, fără subtitrare. Ciudat, ciudat... „Între două lumi” (cu K. Dunst) în ruseşte cu subtitrare în engleză. **Adam şi Eden**. Lumi cu susu-n jos... „Paradisul pierdut”. Sau *marketingul apocaliptic*.

■ Cum văd unii dictatorii, idealizând, direct sau indirect, lumea aşa – zis liberă, democratică. Caius Traian Dragomir: „Dictatorii ultimei sute de ani a lumii noastre sunt, mai toţi sau chiar toţi, personaje penibile, adesea caricaturale, nu lipsite de anumite abilităţi, dar aflate în situaţii de grav complex faţă de personalităţile, chiar şi modeste, ori mediocre, ale epocii” (din articolul „Realul abandonat de la autoritate la autoanihilare”, Magazin istoric, oct. 2012, nr. 547).

Ai noştri dictatori? Oare câţi am avut?... Carol al II-lea, Antonescu, Dej, Ceauşescu. Şi cam atât? Toţi au fost penibili?

■ Într-un salon de la Institutul Inimii din Cluj ascult în căşti Rock FM. Şi citesc. Accidentul auto din Muntenegru. Zi de doliu naţional în România. De ce? **Pe şoselele patriei mor zilnic zeci de români şi nimeni nu-i jeleşte cu fundiţă tricoloră**. În fiecare zi ar trebui decretată zi de doliu naţional. Ce-am găsit în mica bibliotecă de la etajul doi al institutului? „Jurnal în China” de Eugen Barbu (Ed. Eminescu, 1970). Am renunţat mai repede decât estimam. Totuşi, „timpul liber” nu merită pierdut în acest fel. Altă „descoperire”: BPT. Citez de pe coperta a IV-a a ediţiei BPT Al. Philippide „Floarea din prăpastie”, 1969: „Tirajul total al colecţiei – realizat până la numărul 500 – este de 35.647.000 de exemplare, cu un tiraj per volum de 71.294 de exemplare, cifre fără precedent în activitatea editorială românească”. Tirajele (probabil „umflate”) unor cărţi? Citez de pe aceeaşi copertă: „M. Eminescu, Poezii (4 ediţii) – 490.000 ex.; G. Coşbuc, Poezii (3 ediţii) – 335.000 ex.; Liviu Rebreanu, Ion (3 ediţii) – 260.000 exemplare; P. Ispirescu, Zâna zânelor (2 ediţii) – 220.000 ex.”. Redescoperirea unor evidenţe, truisme: „înainte se citea, dom’le!”. De ce se citea mai mult decât acum? Şi pentru că „lumea” nu era atât de „ocupată” de mass-media şi de „industria de divertisment”. 25 iunie 2013. Locul în care scrii. În pat? Sub pat? Noica scria ajutat de un placaj, în pat, la un moment dat. Eu, tolănit în pat sau lângă pat, pe un scaun. Titlu aiuristic în GS: „Minorităţile din Sălaj s-au dat în spectacol la festivalul organizat duminică la Zalău”. Halal „dare în spectacol”. Eventual a celui care a dat acest titlu. Ce-am mai găsit în biblioteca menţionată? „Poezia lui Eminescu” de I. Negoitescu, Editura pentru Literatură, 1968, o carte ce aparţine „prof. dr. doc. Ioan Grecu, 38, rue Petöfi, Cluj-Napoca, Roumanie”. Acum aparţine tuturor bolnavilor de inimă ce trec pe la etajul doi al institutului cu pricina (via asociaţia unor femei de afaceri). Şi pot să citească. Dacă nu cumva sunt **victime perfecte ale telenovelelor**, aşa cum am putut să le întâlnesc în toată *splendoarea* lor în spaţiul deja amintit. Vorbesc tare, efectiv nu le pasă de celălalt, de suferinţa celui-lalt, urlă la telefonul mobil. Trebuie să ştii că ei există. Rămân fără glas doar când se uită la telenovele. În cazul de faţă, „Inimă de Țigan”.